

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΔΡΑΜΑΣ
2015

Μαθαίνω παίζοντας στους αρχαιολογικούς χώρους
της Δράμας
Εγχειρίδιο εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων

Επιστημονική Επιμέλεια: Βασιλική Πουλιούδη, Αρχαιολόγος της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δράμας

Επιμέλεια Έκδοσης: Αιμιλία Λαγηνά, Στέλιος Λαζαρίδης

Φιλολογική Επιμέλεια: Βασιλική Πετρά, Ευμορφία Χριστοδούλου

Συγγραφείς: (επικαιδευτικοί της Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δράμας)

Μαρία Αβερικιάδου, Φιλολόγος,

Ελισάβετ Αναγνωστοπούλου, Φιλολόγος

Νικόλαος Γεωργιάδης, Φιλολόγος

Ανδρονίκη Γκλαβοπούλου, Ηλεκτρολόγος

Μαρία Ζυρνόβαλη, Φιλολόγος

Μαρία Κεντζίδου, Φιλολόγος

Αιμιλία Λαγηνά, Τοπογράφος

Στέλιος Λαζαρίδης, Φιλολόγος

Δέσποινα Λαφτσίδου, Φιλολόγος

Ανδρομάχη Μιχαηλίδου, Φιλολόγος

Μαγδαληνή Μουρατίδου, Θεολόγος

Μαρία Παπαστεργίου, Θεατρολόγος

Αντωνία Πασχαλίδου, Φιλολόγος

Βασιλική Πετρά, Φιλολόγος

Αναστασία Πολυχρονιάδου, Αγγλικής Φιλολογίας

Παρασκευή Σουλτάνη, Φιλολόγος

Σουμέλα Τριανταφυλλίδου, Φιλολόγος

Αναστασία Φιλτσόγλου, Φιλολόγος

Θεολογία Χατσοπούλου, Φιλολόγος

Ευμορφία Χριστοδούλου, Φιλολόγος

Κριτική ανάγνωση των κειμένων:

Βασίλης Μεσσής, Φιλολόγος (Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δράμας)

Στέλλα Ποιμενίδου, Αρχαιολόγος (Εφορεία Αρχαιοτήτων Καβάλας – Θάσου)

Ευμορφία Τσιαμάγια, Μουσειοπαιδαγωγός (Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης)

Ακόμη ευχαριστούμε για την πολύτιμη βοήθεια:

την Αναστασία Γεωργιάδου, Εκπαιδευτικό Πληροφορικής, (Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δράμας),

τη Στέλλα Δηλοπούλου, Αρχαιολόγο,

το Βασίλη Κατσούλη, Σπηλαιοεξερευνητή,

την Πάττυ Κωνσταντινίδου, Υπάλληλο Περιφερειακής Ενότητας Δράμας.

ISBN: 978-960-98477-2-8

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή	σελ.	5
1.1 Μεθοδολογικό πλαίσιο		5
1.2 Εκπαιδευτικές τεχνικές		6
1.3 Πώς χρησιμοποιείται το εκπαιδευτικό υλικό		10
1.4 Δραστηριότητες χωρισμού σε ομάδες		11
2. Σύντομη ιστορία της Δράμας		13
3. Προϊστορικός Οικισμός Αρκαδικού		17
4. Προϊστορικός Οικισμός Σιταγρών		24
5. Ακρόπολη Πλατανιάς		33
6. Ιερό Διονύσου Καλής Βρύσης		44
7. Τάφος Οδού Τροίας		65
8. Ρωμαϊκός αγωγός Κεφαλαρίου		74
9. Ρωμαϊκή γέφυρα Φωτολίβους		81
10. Ρωμαϊκός τάφος Καλλιθέας		87
11. Μνημεία Οδού Βενιζέλου		97
12. Βυζαντινά τείχη Δράμας		107
Παράρτημα		115

Η Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δράμας υλοποίησε κατά το σχολικό έτος 2014-2015, πρόγραμμα επιμόρφωσης για 20 εκπαιδευτικούς σχολείων της Περιφερειακής Ενότητας Δράμας, με στόχο την εκπαιδευτική αξιοποίηση αρχαιολογικών χώρων, μνημείων, καθώς και του Αρχαιολογικού Μουσείου Δράμας.

Στο πλαίσιο αυτό, υπό το συντονισμό του Υπεύθυνου Σχολικών Δραστηριοτήτων, σχεδιάστηκε το παρόν εκπαιδευτικό υλικό σε ψηφιακή και έντυπη μορφή. Το υλικό έχει χρηστική μορφή και πιστεύω ότι θα είναι ένα αποτελεσματικό εργαλείο για εκπαιδευτικούς που είτε επιθυμούν να επισκεφθούν τους αρχαιολογικούς χώρους της Περιφερειακής Ενότητας Δράμας, είτε να χρησιμοποιήσουν τις δραστηριότητες εντός του σχολείου στο πλαίσιο μαθημάτων, σχεδίων εκπαιδευτικής δράσης ή άλλων σχολικών δραστηριοτήτων.

Είναι σημαντικό, ότι οι δραστηριότητες που προτείνονται, υλοποιούνται με βιωματικό τρόπο, σε ομάδες. Οι μαθητές που συμμετέχουν σ'αυτές, μαθαίνουν να συνεργάζονται, να βασίζονται στις προηγούμενες γνώσεις και εμπειρίες τους, να διαπραγματεύονται και να οδηγούνται ανακαλυπτικά και βιωματικά, όχι μόνο στη νέα γνώση, αλλά και στη διαμόρφωση νέας νοοτροπίας και συμπεριφοράς.

Το τοπικό πολιτιστικό περιβάλλον της περιοχής μας, μπορεί να αξιοποιηθεί εκπαιδευτικά και προς την κατεύθυνση αυτή κινείται η πρωτοβουλία μας για την έκδοση του εγχειριδίου.

Δρ Σπύρος Κιουλάνης
Διευθυντής Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δράμας

1. Εισαγωγή

Στους αρχαιολογικούς χώρους που βρίσκονται στην περιοχή της Δράμας έχει εντοπιστεί μεγάλος αριθμός ευρημάτων, τα οποία καλύπτουν όλες τις ιστορικές περιόδους. Πρόκειται για προϊστορικούς ή αρχαίους οικισμούς, ταφικά μνημεία, ιερά, ναούς, δημόσια έργα (δρόμους και γέφυρες). Η περιήγηση στους χώρους αυτούς ή στις αίθουσες του τοπικού Αρχαιολογικού Μουσείου είναι συναρπαστική, γιατί αναδεικνύει ένα παρελθόν γεμάτο δραματικά γεγονότα: συγκρούσεις στρατών ή φύλων, μαζικές μετακινήσεις πληθυσμών για αναζήτηση γης και άλλων πόρων επιβίωσης, αποικισμούς. Επιπλέον, παρέχει ενδείξεις για την οργάνωση της καθημερινής κοινωνικοοικονομικής ζωής μέσα στην κανονικότητα του ειρηνικού βίου των αγροκτημάτων, των πολισμάτων, των ιερών αλλά και των μεγαλύτερων αστικών συγκροτημάτων.

Κάποιοι από τους αρχαιολογικούς χώρους, όπως το Ιερό της Καλής Βρύσης και ο τάφος της Οδού Τροίας μέσα στην πόλη, έχουν ανασκαφεί και μελετηθεί συστηματικά, τα ευρήματά τους εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Δράμας και είναι επισκέψιμοι μετά από αίτηση στην Εφορεία Αρχαιοτήτων. Κάποιοι άλλοι, δεν είναι οργανωμένοι και η επίσκεψη μιας σχολικής ομάδας σ' αυτούς απαιτεί ιδιαίτερη προετοιμασία. Το ερώτημα που τίθεται σε αυτήν την περίπτωση, είναι τι μπορούν να αποκομίσουν οι μαθητές μας από την επιτόπια επίσκεψη σε μνημεία του παρελθόντος, από τη μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας και από τη συμμετοχή τους σε δραστηριότητες.

Οι αρχαιολογικοί χώροι και τα μνημεία εκπέμπουν συγκεκριμένα μηνύματα στους επιστήμονες (αρχαιολόγους, αρχιτέκτονες, συντηρητές), που τα αποκωδικοποιούν κατόπιν μελέτης και συζήτησης μέσα στο πλαίσιο της επιστημονικής κοινότητας. Στην περίπτωση μας, το ενδιαφέρον βρίσκεται στην προσέγγισή τους από τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές με την προϋπόθεση βέβαια, να συμμετέχουν σε βιωματικές, συνεργατικές και διαθεματικές δραστηριότητες. Με αυτόν τον τρόπο το πεδίο προσανατολισμού της εκπαίδευσης γίνεται πιο ανοιχτό, πιο ευέλικτο και η μαθησιακή διαδικασία καθίσταται περισσότερο αποτελεσματική. Για τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές, αυτοί οι χώροι μπορεί να αποτελέσουν ανοιχτά εργαστήρια γλώσσας, φυσικής, ιστορίας, περιβαλλοντικής και φυσικής αγωγής, γεωλογίας, γεωγραφίας, βιολογίας, τοπογραφίας.

Οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες αναδεικνύουν τα ευρήματα, το ιστορικό πλαίσιο και τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες του παρελθόντος σε αντίστιξη με το παρόν. Με αυτήν την έννοια, μπορούν να καταστούν μικρά ή μεγαλύτερα εργαστήρια παραγωγής γνώσης της τοπικής ιστορίας, απόκτησης δεξιοτήτων και ευαισθητοποίησης για το πολιτιστικό και φυσικό περιβάλλον της περιοχής.

Τα αρχιτεκτονικά μέλη δημόσιων και ιδιωτικών κτισμάτων, οι υποδομές για τις μεταφορές, τις συναθροίσεις και τις οικονομικές συναλλαγές, οι ζωγραφιστές ή ανάγλυφες επιτοιχίες και επιδαπέδιες καλλιτεχνικές εκφράσεις, τα λατρευτικά ή ταφικά μνημεία καθώς και τα μουσειακά εκθέματα αποκτούν ιδιαίτερη σημασία, καθώς παρακολουθούμε την τωρινή τους «λειτουργικότητα». Παράλληλα, καλλιεργούν ένα είδος τοπικής ταυτότητας, απαραίτητης για να τα περιφρουρήσουμε.

1.1 Μεθοδολογικό πλαίσιο

Το εκπαιδευτικό εγχειρίδιο που κρατάτε στα χέρια σας περιέχει πλήθος εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που σχεδιάστηκαν για τους αρχαιολογικούς χώρους της Περιφερειακής Ενότητας Δράμας. Βασική προϋπόθεση για την προσέγγισή τους είναι η ελευθερόβουλη συμμετοχή των παραγόντων της μαθησιακής διαδικασίας στις δράσεις αυτές και στόχος η επανασηματοδότηση των πρότερων επιστημονικών δεδομένων, η καλλιέργεια δεξιοτήτων και η αλλαγή στάσης από μαθητές και εκπαιδευτικούς απέναντι στις αρχαιότητες, μέσα από

κανόνες κοινωνικά διαμορφωμένους. Επομένως, τα προσδοκώμενα οφέλη για τους μαθητές από τη συμμετοχή τους σε τέτοιου είδους εκπαιδευτικές δραστηριότητες δεν αφορούν μόνο τη μαθησιακή διαδικασία, αλλά την προσωπική τους ανάπτυξη μέσα από τη σύνδεση της σύγχρονης πραγματικότητας με την ιστορία, με ένα δυναμικό και δημιουργικό τρόπο.

Το μεθοδολογικό πλαίσιο (οι αρχές που καθορίζουν την αντίληψη για την πρόσβαση στη γνώση) και οι εκπαιδευτικές τεχνικές-εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για το σχεδιασμό των δραστηριοτήτων ορίζονται από τη συνεργασία, το βίωμα, την ανάκληση και το συνδυασμό προϋπαρχουσών γνώσεων διαφορετικών επιστημονικών πεδίων.

Η βιωματική ενεργητική επαφή με τις αρχαιότητες της περιοχής μας αναδείχθηκε σε εμπειρία συλλογική, ενταγμένη σε ένα κοινό πολιτισμικό πλαίσιο. Χωρίς να απορρίπτει τη στενή βιβλιακή γνώση και την επιστημοσύνη με όρους τυπικούς, διασφάλισε τη συναισθηματική μας εμπλοκή και τη διαμόρφωση μιας ηθικής στάσης, απαραίτητης να μεταγγιστεί στους μαθητές. Η επαφή με τη φύση, η ενεργοποίηση των αισθήσεων με την αυτοψία, η απελευθερωτική κίνηση στο χώρο, η συμμετοχή σε μια κοινή για όλους πρωτόγνωρη εμπειρία, ανέδειξαν την Αρχαιολογία σε πεδίο έρευνας και πνευματικής συνύπαρξης εμπύχων και των επιστημών τους. Στο πλαίσιο αυτό λειτούργησε η συνεργασία με την καταλυτική παρουσία της αρχαιολόγου, πάντα έτοιμης να διευκρινίσει, να επαναλάβει, να στηρίξει, αλλά και η προβολή της διαφορετικής οπτικής/προσέγγισης των συμμετεχόντων.

Το αίσθημα του ανήκειν σε μια ομάδα- υποσύνολο μιας άλλης μεγαλύτερης, η μεταξύ μας εμπιστοσύνη και η επίγνωση ότι αναλαμβάνουμε ένα υποθέμα ενταγμένο στο συνολικό, αποτέλεσε τη βάση για τη συνεργασία μας. Το αίσθημα της ομαδικότητας οικοδομήθηκε από την αρχή, από τη στιγμή που οργανώναμε τις συναντήσεις. Από τη μετάβαση στον αρχαιολογικό χώρο ως τη συγκέντρωση του υλικού μας, τη διαμόρφωση των στόχων για τα μνημεία που «υιοθετήσαμε» και την τελική μορφοποίησή τους, η δημιουργικότητά μας τροφοδοτήθηκε από τον άλλο. Εξάλλου, η μικρότερη ομάδα ή η μεγαλύτερη, στην οποία ανήκαμε αντιμετώπιζε τις ίδιες δυσκολίες αλλά και την ίδια έκπληξη κάθε φορά που δημιουργούσαμε κάτι από κοινού. Συχνά μάλιστα, η ανάγκη του ενός να υπερασπιστεί μια δραστηριότητα εκπληρωνόταν στη δουλειά του άλλου.

Οι προϋπάρχουσες αρχειοθετημένες επιστημονικές γνώσεις ερεθίζονται και ενεργοποιούνται με έναν τρόπο δημιουργικό, όταν τα πρόσωπα βιώνουν μια κοινή εμπειρία. Η επιστημοσύνη ως γνώση, παιδεία και πράξη ενεργοποιείται και επανεκτιμάται υπό το πρίσμα όχι μιας απλής μετάδοσης αναγνωστικών εμπειριών. Αντίθετα, νοσηματοδοτείται μέσα από τη διαμόρφωση ευέλικτων δραστηριοτήτων, εύκολα εφαρμόσιμων, που συνδυάζουν όλα τα επιστημονικά πεδία σε ένα πλαίσιο, όπου ο τελικός αποδέκτης είναι ο μαθητής.

Με αυτήν την οπτική έγινε η επεξεργασία μιας τόσο μεγάλης ποικιλίας προτάσεων, ώστε να χωρέσει ο κάθε εκπαιδευτικός ή μαθητής τη δική του αγάπη ή ανάγκη και τελικά να γίνουν οι αρχαιότητες πεδίο διαθεματικής προσέγγισης. Τούτο επιτρέπει την επιλογή και σημασιοδότηση δραστηριοτήτων όχι μόνο με βάση την κεκτημένη επιστήμη, αφού μέσα από την αναζήτηση, το παιχνίδι και την κοινωνική αλληλεπίδραση κανείς μπορεί να εισέλθει στην «επικράτεια» των άλλων επιστημών.

1.2 Εκπαιδευτικές τεχνικές

Οι εκπαιδευτικές τεχνικές που χρησιμοποιήθηκαν στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων είναι οι ακόλουθες:

1. Εργασία σε ομάδες

Η συγκεκριμένη τεχνική προτείνεται στην πλειονότητα των δραστηριοτήτων σε συνδυασμό με άλλες τεχνικές, επειδή παράλληλα με τους γνωστικούς στόχους ευνοεί (υπό προϋποθέσεις) τη συμμετοχή όλων των μαθητών και αναπτύσσει τις κοινωνικές τους

δεξιότητες.

2. Ερωτήσεις – Απαντήσεις – Συζήτηση

Οι τεχνικές αυτές εφαρμόζονται συνήθως στην αρχή και κατά το κλείσιμο μιας δραστηριότητας. Στην αρχή χρησιμοποιείται για να εισαγάγουμε μια νέα ενότητα ή/και να διερευνήσουμε τις προϋπάρχουσες γνώσεις των μαθητών για το συγκεκριμένο θέμα. Κατά το κλείσιμο της δραστηριότητας τις χρησιμοποιούμε για να προκαλέσουμε τον αναστοχασμό και να ελέγξουμε το εύρος της νεοαποκτηθείσας γνώσης. Εάν ο στόχος της δραστηριότητας δεν είναι γνωστικός αλλά ψυχοκινητικός, τις χρησιμοποιούμε για να εκφράσουν οι μαθητές τα συναισθήματα που βίωσαν κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας. (Αιρόπολη Πλατανιάς - «Η πρώτη επαφή»).

3. Αφήγηση / ενεργητική ακρόαση

Η αφήγηση κειμένου από ένα μέλος της ομάδας βοηθά στη δημιουργία του κατάλληλου μαθησιακού περιβάλλοντος. Τούτο επιτυγχάνεται με το συνδυασμό αφήγησης του κειμένου μαζί με την ενεργητική ακρόαση, δηλαδή με συγκεκριμένες ενέργειες που κάνουν τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας. (Προϊστορικός οικισμός Αρχαδικού - «Ηχοϊστορίες»).

4. Παραγωγή γραπτού λόγου/ δημιουργική γραφή

Με τη δημιουργική γραφή, δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές να ασκηθούν στην παραγωγή γραπτού λόγου, αναπτύσσοντας παράλληλα τη δημιουργικότητά τους, σε μια δραστηριότητα εκτός της τυπικής γλωσσικής διδασκαλίας. Πχ. Τάφος Οδού Τροίας - «Ο επικήδειος»).

5. Καλλιτεχνική έκφραση (ζωγραφική, comics, animation)

Σε αυτήν την περίπτωση προσφέρουμε στους μαθητές εναλλακτικούς τρόπους έκφρασης πλάι στον καθιερωμένο λεκτικό και γραπτό λόγο που υπάρχει στη σχολική καθημερινότητα. (Χώρος Καλής Βρύσης - «Διακοσμητές μιας άλλης εποχής»).

6. Άσκηση

Κάθε μορφή ατομικής ή συλλογικής εργασίας η οποία πραγματοποιείται με στόχο την πρακτική εφαρμογή της νεοαποκτηθείσας θεωρητικής γνώσης.

7. Επίδειξη

Πρόκειται για μια τεχνική η οποία βοηθά τους μαθητές να κατανοήσουν τα βήματα που πρέπει να ακολουθήσουν για την ολοκλήρωση μιας άσκησης /δεξιότητας (σχέδιο, κατασκευές, σωματοποίηση κλπ.) (Χώρος Καλής Βρύσης - «Μωσαϊκά τότε και τώρα»).

8. Μελέτη περίπτωσης

Οι μαθητές μελετούν ένα σενάριο πραγματικό ή κατά το δυνατόν πλησιέστερο στην πραγματικότητα, για να γνωρίσουν τη συγκεκριμένη εποχή, τις συνθήκες κάτω από τις οποίες διαμορφώθηκαν τα δεδομένα της και να καταλήξουν σε συμπεράσματα. Η μελέτη περίπτωσης είναι μια μορφή σύνθετης άσκησης. (πχ. Προϊστορικός οικισμός Σιταγρών - «Το νεολιθικό σπίτι»)

9. Επίλυση προβλήματος

Αυτή η τεχνική αποτελεί μια εκτεταμένη μελέτη περίπτωσης. Εφαρμόζεται σε συνδυασμό με την εργασία σε ομάδες και άλλες ενεργητικές τεχνικές. Αρχικά, τίθεται ένα πρόβλημα το οποίο οι μαθητές καλούνται να μελετήσουν, να αναλύσουν, να συνεργαστούν και να καταλήξουν στην επίλυσή του. (πχ. Τάφος Οδού Τροίας - «Βρες τον τάφο»).

10. Μελέτη πεδίου

Η μελέτη πεδίου είναι μια σύνθετη τεχνική η οποία φέρνει τους μαθητές σε άμεση επαφή με τα συστατικά στοιχεία του θέματος που εξετάζουν. Παρατηρούν, φωτογραφίζουν, βιντεοσκοπούν, μετρούν, καταγράφουν, συμπληρώνουν φύλλα εργασίας. Η μελέτη πεδίου καταλήγει σε επεξεργασία και σύνθεση των στοιχείων στη σχολική τάξη (πχ. Αιρόπολη Πλατανιάς - «Γύρω από την Αιρόπολη»).

11. **Αυτοκατευθυνόμενη μάθηση**

Με τον όρο αυτόν εννοούμε όλες εκείνες τις τεχνικές κατά τις οποίες η μάθηση κατακτάται με τις ενέργειες των ίδιων των μαθητών και προκύπτει από την απευθείας επαφή τους με το μαθησιακό αντικείμενο. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι συντονιστικός.

12. **Ιστοεξερεύνηση**

Είναι μια τεχνική κατά την οποία οι μαθητές αντλούν όλες τις απαραίτητες πληροφορίες για το υπό μελέτη θέμα, μόνοι τους από το διαδίκτυο (Ρωμαϊκός τάφος Καλλιθέας - «Κρασιά η ιερή»).

13. **Καταιγισμός ιδεών/ ιδεοθύελλα**

Η τεχνική αυτή εξασφαλίζει μεγάλη συμμετοχή, αξιοποιεί τα βιώματα και τις προϋπάρχουσες γνώσεις των μαθητών, αναπτύσσει την ελεύθερη έκφραση και τη συνεργασία μεταξύ των μελών της ομάδας (Ρωμαϊκή Γέφυρα Φωτολίβους - «Γέφυρα Φωτολίβους / Γέφυρα Ρίου Αντίρριου»).

14. **Εννοιολογικός χάρτης**

Ως τεχνική, αποτελεί σχηματική αναπαράσταση του θέματος με τη χρήση των βασικών εννοιών και λέξεων «κλειδιών». Απευθύνεται σε όλους τους μαθητές και ιδιαίτερα σε εκείνους που δεν έχουν άνεση στη γραπτή έκφραση. Αποδίδει με σύντομο και περιεκτικό τρόπο τις γνώσεις ή τις θέσεις τους και αποκαθιστά τις πιθανές ασαφείς και εσφαλμένες απόψεις τους (Ρωμαϊκός αγωγός Κεφαλαρίου - «Γνωριμία με ένα ρωμαϊκό αγωγό»).

15. **Σχηματοποιήματα**

Ιδιότυπος τρόπος γραπτής (πεζής ή ποιητικής έκφρασης) που συνδυάζει την αρμονία του γραπτού λόγου με την εικαστική αναπαράσταση (Τάφος Οδού Τροίας - «Βρες τον τάφο»).

16. **Προσομοίωση**

Οι μαθητές συμμετέχουν νοητά στην αναπαράσταση μιας κατάστασης που ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Καλούνται μέσα από τη διαδικασία της ενσυναίσθησης να μπουν στη θέση των πρωταγωνιστών και να σκεφτούν, να δράσουν και να αντιδράσουν όπως τα πραγματικά πρόσωπα, υποστηρίζοντας τις θέσεις τους (Αρχαιολογικός χώρος Καλής Βρύσης - «Διακόσμηση εσωτερικών χώρων»).

17. **Συνέντευξη από ειδικό**

Η τεχνική αυτή η οποία απαιτεί πολύ καλή προετοιμασία, μπορεί να αποτελέσει πολύτιμη πηγή μάθησης για τους μαθητές σε συνδυασμό με τις τεχνικές των ερωτοαπαντήσεων και της συζήτησης (Τάφος οδού Τροίας - «Με αφορμή ένα στεφάνι που δε βρέθηκε»).

18. **Εκπαιδευτική επίσκεψη**

Η τεχνική αυτή έχει ως στόχο οι μαθητές να αντλήσουν εμπειρίες και γνώσεις βιωματικά, γνωρίζοντας από κοντά τον αρχαιολογικό χώρο, το Αρχαιολογικό Μουσείο ή το μνημείο και τη γύρω περιοχή στην οποία είναι ενταγμένο.

19. **Θεατρικές τεχνικές**

Κατά το σχεδιασμό των δραστηριοτήτων μας μέσα στο πλαίσιο της βιωματικής και ομαδοσυνεργατικής μάθησης χρησιμοποιήσαμε έναν ικανό αριθμό θεατρικών ασκήσεων, τεχνικών του θεατρικού παιχνιδιού και του εκπαιδευτικού δράματος. Πρόθεσή μας ήταν να εμπλέξουμε τους μαθητές μας στη διαδικασία της μάθησης με τρόπο ενεργητικό, ζυπνώντας το σώμα, τις αισθήσεις, τα συναισθήματα, το πνεύμα, τη διάθεση επικοινωνίας (με τον εαυτό τους και με τους άλλους) με σκοπό την επίτευξη ενός κοινού στόχου.

Αξιοποιούμε τις ακόλουθες ασκήσεις/τεχνικές:

α) Ασκήσεις επικοινωνίας/συνεργασίας: στα παιχνίδια αυτά τα μέλη της ομάδας έρχονται σε μεγαλύτερη επαφή με το σώμα τους και το σώμα των άλλων. Η σωματική αυτή γνωριμία δημιουργεί μεγαλύτερη εμπιστοσύνη και ισχυρότερο αίσθημα ευθύνης. Με αυτά τα παιχνίδια τα μέλη της ομάδας μαθαίνουν πώς να οδηγούν ή να αφήνονται να οδηγηθούν με απόλυτη ασφάλεια και εμπιστοσύνη. Σε μια ατμόσφαιρα παιχνιδιού και χαράς ενισχύεται η ομαδικότητα στη λήψη αποφάσεων και η συνεργασία στη λύση προβλημάτων.

Παραδείγματα δραστηριοτήτων: «Παριστάνοντας τον αγωγό», Ακρόπολη Πλατανιάς, «Λατινικές επιγραφές», Ρωμαϊκός Τάφος Ταξιαρχών, «Από τα ρόδα στους ρόδακες 2-Ας φτιάξουμε ρόδακες με το σώμα μας», Ελληνιστικός τάφος της Οδού Τροίας.

β) Ασκήσεις συνενοχής: Πρόκειται για ασκήσεις ομαδικότητας και επικοινωνίας υψηλού επιπέδου. Είναι οι ασκήσεις όπου η ομάδα γυμνάζεται στο να κάνει κάτι «ως ένας άνθρωπος» ή «στα τυφλά» ή «χωρίς την καθοδήγηση κανενός». Με ελάχιστο λόγο και κυρίως με την παρατήρηση του άλλου (σώμα, βλέμμα, λεπτομέρειες) τα παιχνίδια αυτά βοηθούν να μάθει κανείς πώς να αφήνει χώρο στον άλλο για να δημιουργήσει και πώς να συμβάλλει κι ο ίδιος σε αυτή τη διαδικασία. Προϋποτίθεται να γνωρίζονται πολύ καλά τα μέλη της ομάδας, ώστε να μπορεί ο καθένας να προβλέπει τις αντιδράσεις του άλλου. Παράδειγμα δραστηριότητας: «Μεταφέροντας το σήμα», Ακρόπολη Πλατανιάς.

γ) Γλύπτης-Γλυπτό: Ένας μαθητής καλείται να μείνει ακίνητος σαν άγαλμα σε μια εκτός καθημερινότητας στάση. Ένας άλλος, ο γλύπτης, καλείται να διορθώσει τη στάση ή την έκφραση του αγάλματος, κάνοντας μικρές μετατροπές. Παράδειγμα δραστηριότητας «Παίζοντας με τα υλικά», Ακρόπολη Πλατανιάς.

δ) Δυναμικές εικόνες: Πρόκειται για μια τεχνική του εκπαιδευτικού δράματος όπου τα μέλη της ομάδας –ατομικά ή ως σύνολο- καλούνται να φτιάξουν με τα σώματά τους μια «φωτογραφία». Λέγονται επίσης και **παγωμένες εικόνες**. Είναι εικόνες γεμάτες δυναμική ενέργεια, χωρίς τη χρήση λόγου, που ως αφετηρία ή ερέθισμα μπορεί να έχουν μια φωτογραφία, μια εικόνα, μια ανάμνηση, ένα γεγονός, ένα συναίσθημα, μια λέξη. Οι μαθητές καλούνται να αποδώσουν με αυτόν τον τρόπο μια σημαντική στιγμή, μια διάθεση, έναν συμβολισμό, σωματοποιώντας την. Παράδειγμα δραστηριότητας: «Μάθημα αρχαιογνωσίας», Ιερό του Διονύσου, «Σιέφτομαι, φαντάζομαι δημιουργώ μια ιστορία», «Τότε και τώρα», Προϊστορικός οικισμός Αρχαδικού, «Διονυσιακόν δράμα», Ιερό του Διονύσου.

ε) Παιχνίδια ρόλων: Σε αυτά τα παιχνίδια οι μαθητές είτε καλούνται να παίξουν τον εαυτό τους σ'ένα φανταστικό - ως προς το χώρο και το χρόνο - περιβάλλον (στο οποίο δεν έχουν δηλαδή βρεθεί ποτέ), είτε να υποδυθούν άλλους χαρακτήρες και τύπους σε ένα περιβάλλον, όπου προσομοιώνεται μια πραγματική κατάσταση ζωής. Όσοι παίρνουν μέρος, εργάζονται και δημιουργούν «σε ρόλο», δηλαδή υιοθετούν μια στάση ενός άλλου προσώπου. Με τα παιχνίδια ρόλων δίνεται η δυνατότητα στην ομάδα να επεξεργαστεί αμφιλεγόμενα ζητήματα της καθημερινής ζωής (κοινωνικά, περιβαλλοντικά κλπ.) και ενθαρρύνεται η συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων. Παραδείγματα δραστηριότητας: «Γύρω από τη φωτιά», Ακρόπολη Πλατανιάς, «Στην οδό Βενιζέλου», Μνημεία οδού Βενιζέλου, «Φανταστική ιστορία», Γέφυρα Φωτολίβους - Καντίν Κιοπρού.

Οι τεχνικές εκπαιδευτικού δράματος που ακολουθούν, θα μπορούσαν να ενταχθούν στη γενικότερη κατηγορία «παιχνίδια ρόλων» καθώς οι μαθητές υποδύονται χαρακτήρες ή ρόλους της ιστορίας, με απώτερο στόχο να εμβαθύνουν σε αυτούς.

Ο διάδρομος της συνείδησης: Οι μαθητές σχηματίζουν δύο σειρές που αντικρίζει η μία την άλλη, αφήνοντας αρκετό χώρο μεταξύ τους, ώστε να μπορεί να διασχίζει το διάδρομο ο κάθε χαρακτήρας. Καθώς προχωρά στο διάδρομο, οι άλλοι του λένε πράγματα που ίσως έχει στο μυαλό του. Σε μια προέκταση αυτής της τεχνικής, θα μπορούσε η κάθε πλευρά να λέει σκέψεις που πιθανόν να έχει στο μυαλό του ο χαρακτήρας, εναρμονισμένες με το ρόλο του. Παράδειγμα αποτελεί η δραστηριότητα «Διονυσιακόν δράμα» στο Ιερό του Διονύσου.

Αντιπαράθεση απόψεων (debate): Η ομάδα χωρίζεται σε δυο μικρότερες και επιλέγεται ένα συγκεκριμένο θέμα, κοινωνικό ή φανταστικό. Μπορεί επίσης να δοθεί ένα συγκεκριμένο σενάριο με δύο αντίθετες απόψεις ή χαρακτήρες. Τα μισά μέλη της ομάδας υποστηρίζουν τις απόψεις του ενός και τα άλλα μισά τις απόψεις του άλλου. Η παραπάνω αντιπαράθεση (debate) μπορεί να πάρει θεατρική μορφή, πχ. να στηθεί ένα διαστήριο. Οι δυο ομάδες έχουν λίγο χρόνο για να προετοιμάσουν τα επιχειρήματα και την τακτική τους. Βλέπε «Διονυσιακόν δράμα», Ιερό του Διονύσου, «Με αφορμή ένα στεφάνι που δεν βρέθηκε ποτέ

και δεν γνωρίζουμε πού βρίσκεται (ή μήπως γνωρίζουμε;)), Ελληνιστικός τάφος οδού Τροίας.

Άλλες θεατρικές τεχνικές που χρησιμοποιήσαμε είναι αυτές του **αυτοσχεδιασμού** (βλέπε «Το αγαπημένο μου αντικείμενο», Μνημεία οδού Βενιζέλου, «Διονυσιακόν δράμα», Ιερό Διονύσου), και της **παντομίμας** (βλέπε «Στην οδό Βενιζέλου», Μνημεία οδού Βενιζέλου, «Οι καθημερινές ασχολίες του νεολιθικού ανθρώπου», Προϊστορικός οικισμός Σιταγρών) όπου τα παιδιά έχουν την ελευθερία να δημιουργήσουν, να οργανώσουν και να παίξουν τις δικές τους ιστορίες με ή χωρίς λόγο. Επίσης το **εργαστήρι γραφής**, όπου οι μαθητές συγγράφουν σύντομους διαλόγους πάνω σε ένα θέμα που τους δίνεται και τους οποίους στη συνέχεια ζωντανεύουν με τη μορφή θεατρικού αναλογίου, θεατρικού σκιετς, κουκλοθεάτρου. Χαρακτηριστικές δραστηριότητες «Δημιουργώντας ιστορίες με αφορμή τα κτερίσματα» Μνημεία οδού Βενιζέλου.

1.3 Πώς χρησιμοποιείται το εκπαιδευτικό υλικό.

Ποιοι και πώς εργάστηκαν.

Οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες έχουν σχεδιαστεί από ομάδα εκπαιδευτικών της Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δράμας. Οι εκπαιδευτικοί αυτοί, αφού συμμετείχαν σε επιμορφωτικό πρόγραμμα, μελέτησαν τη σχετική βιβλιογραφία, που αφορά την αρχαιολογική έρευνα στην περιοχή της Δράμας και το εκπαιδευτικό υλικό που αναφέρεται στη βιωματική μάθηση και σχεδίασαν, στο πλαίσιο ομάδων, εκπαιδευτικές δραστηριότητες για το σύνολο των αρχαιολογικών χώρων. Κατόπιν, το υλικό αξιολογήθηκε τόσο από το σύνολο των εκπαιδευτικών, όσο και από άλλους αξιολογητές, όσον αφορά την εκπαιδευτική μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, το σχεδιασμό υλικού, την ιστορική πλαίσισωση και εναρμόνιση με τα πορίσματα των αρχαιολογικών ερευνών.

Ευελιξία στη διαχείριση του υλικού.

Οι δραστηριότητες που προτείνονται μπορούν να γίνουν αντικείμενο ευέλικτης διαχείρισης από τον εκπαιδευτικό και δε λειτουργούν ως στεγανά. Εξάλλου, κάθε εκπαιδευτικός θέτει τις δικές του προδιαγραφές και τους όρους υλοποίησης για την προώθηση της μαθησιακής διαδικασίας στην ομάδα του. Είτε πρόκειται για μια τάξη, είτε για ομάδα που υλοποιεί ένα σχέδιο εκπαιδευτικής δράσης ή πρόγραμμα καινοτόμων δράσεων, θα λάβει υπόψη το διαθέσιμο χρόνο, τα μέσα και τη διάθεση των μαθητών.

Για κάθε δραστηριότητα καταβλήθηκε προσπάθεια να δοθούν χρήσιμες πληροφορίες που βοηθούν τους εκπαιδευτικούς, ώστε να υλοποιείται πιο αποτελεσματικά. Εξάλλου, κάθε δραστηριότητα εντάσσεται σε μια ευρύτερη ενότητα, που αφορά έναν αρχαιολογικό χώρο ή μνημείο και ο τίτλος της είναι ενδεικτικός για το περιεχόμενό της. Συμπληρωματικά, αναφέρονται οι στόχοι, τα υλικά που απαιτούνται, η ηλικία των μαθητών που θεωρούμε ότι είναι καταλληλότερη για τις απαιτήσεις της δραστηριότητας, ο χώρος όπου μπορεί να υλοποιηθεί και τέλος δίνεται μια περιγραφή με οδηγίες για την υλοποίησή της.

Η επιλογή του χώρου.

Οι περισσότερες δραστηριότητες πραγματοποιούνται σε υπαίθριο χώρο (αυλή ή αρχαιολογικό χώρο). Προτείνουμε στους εκπαιδευτικούς να προσέξουν ιδιαίτερα αυτήν την οδηγία και να αναζητήσουν τον πιο κατάλληλο χώρο για να πραγματοποιήσουν τη δραστηριότητα, διασφαλίζοντας παράλληλα την ασφάλεια των μελών των ομάδων τους και τη διαφύλαξη του μνημείου/αρχαιολογικού χώρου.

Χωρισμός ομάδων.

Για την περίπτωση των ομαδικών δραστηριοτήτων, όπου απαιτείται χωρισμός ομάδας, δίνονται στη συνέχεια ορισμένα παιχνίδια μέσω των οποίων με εύκολο τρόπο σχηματίζονται υποομάδες. Αν η ομάδα εργάζεται για πρώτη φορά με βιωματικό και συνεργατικό τρόπο, πρέπει να υπάρξει προετοιμασία με παιχνίδια γνωριμίας των μελών.

Μετά τη δραστηριότητα.

Μετά την ολοκλήρωση κάθε δραστηριότητας είναι απαραίτητο να έχουν την ευκαιρία οι μαθητές που συμμετείχαν, να αναστοχαστούν και να εκφραστούν. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί είτε με συζήτηση για τις νέες γνώσεις που απέκτησαν, είτε με έκφραση συναισθημάτων για τη συμμετοχή τους στις δραστηριότητες. Ο εκπαιδευτικός μπορεί ακόμη να αξιολογήσει, αν οι στόχοι που έθεσε, εκπληρώθηκαν. Για το σκοπό αυτό μπορεί να ετοιμάσει ένα ερωτηματολόγιο ή να υλοποιήσει ένα κινητικό παιχνίδι. Πιο συγκεκριμένα, μπορεί να χωρίσει σε δύο ομάδες τους μαθητές του, να τους τοποθετήσει σε δύο γραμμές και απέναντι τους σε απόσταση κάποιων μέτρων να τοποθετήσει δύο καρτέλες με δυο καρτέλες που θα αναγράφουν «σωστό», «λάθος». Σε κάθε ερώτησή του, οι δύο πρώτοι μαθητές από τις γραμμές, θα πρέπει να τρέξουν και να καθίσουν στη σωστή.

Κατανόηση του ιστορικού χρόνου.

Για την εξοικείωση των μαθητών με τον ιστορικό χρόνο και την ένταξη ενός μνημείου ή ενός ευρήματος στο χρόνο, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να μελετήσουν την ενότητα για την περιληπτική ιστορία της περιοχής. Επιπλέον, μπορούν να χρησιμοποιήσουν φύλλο εργασίας που σχεδιάστηκε ειδικά για το σκοπό αυτό (Παράρτημα σελ. 116). Εξάλλου μπορούν να υλοποιήσουν την ακόλουθη δραστηριότητα σε ένα μεγάλο χαρτόνι μήκους ενός μέτρου. Θα ορίσουν στο κέντρο ένα σημείο που θα είναι το 0, από το οποίο θα ξεκινήσουν δύο γραμμές σε αντίθετη κατεύθυνση. Η πρώτη προς τα αριστερά θα κατευθύνεται στο παρελθόν και η δεύτερη προς τα δεξιά στο μέλλον. Σε διάφορα σημεία πάνω στις δύο γραμμές μπορούν να τοποθετήσουν κουνιές με γνωστά ιστορικά γεγονότα. Για την επιτυχή υλοποίηση της δραστηριότητας θα τεθεί ει των προτέρων η μονάδα μέτρησης του χρόνου πάνω στις γραμμές, δηλαδή θα καθοριστεί η αναλογία χώρου/χρόνου (για παράδειγμα μια απόσταση 10 εκατοστών να αντιστοιχεί σε 10.000 έτη). Κατόπιν αυτού μπορούν να ορίσουν στη γραμμή του παρελθόντος το 30.000 π. Χ που είναι η παλιότερη ανθρώπινη κατοίκηση στη Δράμα και στη γραμμή του μέλλοντος το 2015 μ. Χ που είναι η σύγχρονη εποχή. Πάνω στον άξονα αυτό μπορούν να τοποθετήσουν το χώρο ή το μνημείο που μελετούν.

Χρήση υλικού από το Διαδίκτυο.

Αριετές δραστηριότητες περιλαμβάνουν ιστοεξερεύνηση ή παραπομπή σε συγκεκριμένες ιστοσελίδες. Οι σελίδες αυτές έχουν ελεγχθεί, κατά το δυνατό, ως προς το περιεχόμενό τους μέχρι τη στιγμή της έκδοσης του εκπαιδευτικού υλικού. Εντούτοις, συνιστούμε στους εκπαιδευτικούς, να ελέγχουν τις ιστοσελίδες αυτές, πριν την εφαρμογή των δραστηριοτήτων.

1.4 Δραστηριότητες χωρισμού ομάδων

Για την υλοποίηση των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που περιλαμβάνει το εγχειρίδιο, απαιτείται τις πιο πολλές φορές χωρισμός σε δύο ή περισσότερες υποομάδες. Σας προτείνουμε λοιπόν τις παρακάτω δραστηριότητες χωρισμού με τυχαίο και παιγνιώδη τρόπο:

1) Ο εκπαιδευτικός ανακατεύει και σιορπάει κάρτες που αναγράφουν η καθεμία, λέξη με αντίθετο περιεχόμενο από μια άλλη κάρτα-ταίρι. Για παράδειγμα άσπρο-μαύρο, χοντρός-λιγνός, κοντά-μακριά κλπ. Κάθε μαθητής διαλέγει μια κάρτα και ψάχνει να βρει το ταίρι του. Ο τρόπος αυτός χωρισμού είναι ευέλικτος, γιατί μπορεί να χωριστεί η ομάδα σε όσες υποομάδες επιθυμεί ο εκπαιδευτικός, ακόμη και σε δύο.

2) Ο εκπαιδευτικός διαλέγει δημοφιλείς ξένες γλώσσες και ετοιμάζει κάρτες. Κάθε μαθητής παίρνει μια κάρτα στην οποία είναι γραμμένη μια γλώσσα (πχ αγγλικά, γαλλικά, ιταλικά ανάλογα με τον επιθυμητό αριθμό μελών της ομάδας), επιλέγει μια λέξη από τη γλώσσα της κάρτας του και περπατάει στην αίθουσα, ψάχνοντας να βρει τους υπόλοιπους της ομάδας του.

3) Ο εκπαιδευτικός επιλέγει ρυθμούς από δημοφιλή τραγούδια που τα μέλη των ομάδων εύκολα αναγνωρίζουν. Μετά δίνει σε κάθε μέλος ένα κομμάτι χαρτί στο οποίο είναι γραμμένος ο τίτλος του τραγουδιού. Καθένας πρέπει ν' αρχίσει να μουρμουρίζει το σκοπό

και ν' αρχίσει να περπατάει στην αίθουσα, προσπαθώντας να εντοπίσει και τους άλλους που σιγοτραγουδούν τον ίδιο σκοπό. Μόλις βρουν κάποιον που σιγοτραγουδάει τον ίδιο σκοπό, μένουν κοντά μέχρι να βρεθούν κι οι υπόλοιποι και να σχηματιστεί η ομάδα. Ένα τραγούδι αντιστοιχεί σε κάθε υποομάδα.

4) Ο πιο απλός τρόπος χωρισμού ομάδων είναι το μέτρημα αριθμών από κάθε μέλος της ομάδας που βρίσκεται σε κύκλο. Όσοι μαθητές εκφέρουν μονό αριθμό θα ανήκουν σε μια ομάδα, ενώ οι υπόλοιποι στη δεύτερη. Έτσι, δημιουργούνται δύο υποομάδες. Αν ο εκπαιδευτικός επιθυμεί περισσότερες υποομάδες, τότε καλεί τους μαθητές να μετρούν στη σειρά από το 1 ως το 5. Μετά το τέλος της αριθμησης, οι μαθητές που έχουν πει τους ίδιους αριθμούς σχηματίζουν ομάδες.

Βιβλιογραφία

- Γκόβας Ν., *Για ένα δημιουργικό νεανικό θέατρο*, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2002.
- Καγιαβή Μ., - Μάνθου Χ., *Εκπαιδευτικές τεχνικές, Οδηγός εκπαιδευτικού σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας*, ΙΝΕΔΙΒΙΜ – ΓΓΔΒΜ, Αθήνα 2013.
- Καρατσιώρη Μ., - Μπόλη Κ., *Εκπαιδευτικό υλικό «Το μονοπάτι Ο δρόμος του νερού (Παλιά Καβάλα-Καβάλα)»*, Δήμος Καβάλας, Καβάλα 2014.
- Κιουλάνης Σ., *Μέθοδος project και εργαστήρια, Οδηγός εκπαιδευτικού σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας*, ΙΝΕΔΙΒΙΜ – ΓΓΔΒΜ, Αθήνα 2013.
- Κοντάκος Α., - Γιοβάρης Χ., *Εκπαίδευση ενηλίκων. Διδακτική στην Εκπαίδευση Ενηλίκων*. ΥΠΕΠΘ, Αθήνα, 2006.
- Κουλαϊδής Β., *Σύγχρονες διδακτικές προσεγγίσεις για την ανάπτυξη κριτικής-δημιουργικής σκέψης για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*, ΟΕΠΕΚ, Αθήνα, 2007.
- Ματσαγγούρας Η., - Χέλμης Σ., *Παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού στην εκπαίδευση: - Θεωρητικές παραδοχές και τεχνικές προδιαγραφές. Πανελλήνιο συνέδριο, Σχεδιασμός και παραγωγή παιδαγωγικού υλικού για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 2003.

2. Σύντομη ιστορία της Δράμας

Προϊστορική περίοδος (30.000 - 700 π.Χ.)

Τα πρώτα ίχνη ανθρώπινης παρουσίας (νομάδες κυνηγοί) στην περιοχή της Δράμας εντοπίζονται στη Μέση Παλαιολιθική Εποχή, στο 30.000 π.Χ., στις περιοχές του σπήλαιου των πηγών του Αγγίτη (Μααράς), του Αρκουδορέματος, του Βώλακα, των Ποταμών και του Σιδηρόνερου.

Η παλαιότερη νεολιθική κατοίκηση στην πεδιάδα της Δράμας ανάγεται στη Μέση Νεολιθική Εποχή, στο 5.500 π.Χ. Από τις προϊστορικές θέσεις της Μέσης Νεολιθικής Εποχής στην πεδιάδα της Δράμας, οι καλύτερα ανασκαμμένες είναι του Αρκαδικού, του Ντικιλί Τας και των Σιταγρών. Οι αρχαιολογικές έρευνες στις θέσεις αυτές έφεραν στο φως αρχιτεκτονικά λείψανα, εργαλεία, ειδώλια, κοσμήματα, οστά ζώων, απανθρακωμένους σπόρους και καρπούς, κεραμικά αγγεία και όστρακα με εγχάρακτη ή γραπτή-ζωγραφική διακόσμηση, που φέρουν ποικιλία χρωμάτων. Είναι αξιοσημείωτο ότι η επιλογή των θέσεων εγκατάστασης στην πεδιάδα της Δράμας γινόταν με βάση την ευφορία της γης και την προσβασιμότητα στο νερό, για το λόγο αυτόν ανακαλύφθηκαν θέσεις εγκατάστασης κυρίως κοντά σε ποτάμια ή πηγές. Ένα άλλο χαρακτηριστικό των προϊστορικών οικισμών της πεδιάδας της Δράμας είναι ότι στην πλειονότητά τους παρουσιάζουν συνέχεια κατοίκησης από τη Μέση Νεολιθική Εποχή μέχρι την Πρώιμη Εποχή του Χαλκού, αν και παρατηρείται μείωση του αριθμού των οικισμών αυτών στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού σε σύγκριση με τη Νεολιθική Εποχή και την Πρώιμη Εποχή του Χαλκού. Οι έρευνες στον Αρκαδικό, στο Ντικιλί Τας και στους Σιταγρούς αποδεικνύουν ότι οι πρώτες κατοικήσεις κατά τη Μέση Νεολιθική Εποχή στην πεδιάδα της Δράμας είχαν μόνιμο χαρακτήρα (χτίστηκαν κατοικίες με πηλό και πασσάλους) και οι κάτοικοί τους τρέφονταν με γεωργικά, κτηνοτροφικά, αλιευτικά προϊόντα και κυνήγι.

Χαρακτηριστικό της Ύστερης Εποχής του Χαλκού (1.500-1.050 π.Χ.) στην περιοχή της Δράμας είναι η προτίμηση εγκατάστασης σε ημιορεινές και οχυρές θέσεις. Από έρευνες συμπεραίνεται ότι η κατοίκηση σε αρκετούς οικισμούς της Ύστερης Εποχής του Χαλκού στην περιοχή της Δράμας συνεχίστηκε και στην Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου (1.050-700 π.Χ.), αν και οι θέσεις οικισμών περιορίζονται αριθμητικά. Τα ευρήματα από τους προϊστορικούς οικισμούς είναι αγγεία, εργαλεία και σφονδύλια.

Θέσεις οικισμών Μέσης και Ύστερης Νεολιθικής Εποχής (5.000-3.000 π.Χ.) και της Εποχής του Χαλκού (3.000-1.050 π.Χ.) έχουν εντοπιστεί σε: σπήλαιο Πηγών Αγγίτη, Δοξάτο (Δοξάτ Τεπέ), Δράμα (Αρκαδικό), Εξοχή, Καλαμπάκι (Καλαμπάκ Τεπέ, Σουιά), Καλαμώνα, Καλή Βρύση (Μεγάλη Τούμπα), Καλλιφύτο, Καλό Αγρό, Κεφαλάρι, Κουδούνια (Softex), Μεγαλόκαμπο, Μικρόκαμπο (Γκέρακι), Μυλοπόταμο (χωριό, Μπουναρ Μπασί, Ζωοδόχο Πηγή), Νικηφόρο, Ξηροπόταμο (Προφήτη Ηλία), Πανόραμα, Πετρούσα (Μικρή Τούμπα, Μεγάλη Τούμπα), Πλατανιά (I, II), Ποταμούς (Εσκι Μπόροβο, σπήλαιο), Σιταγρούς, Άνω Συμβολή, Φαρασινό και Φιλίππους (Ντικιλί Τας).

Αρχαία περίοδος (700 - 148 π.Χ.)

Η πρωτογεωμετρική κεραμική στους τύμβους της Βιομηχανικής Ζώνης Δράμας και στην περιοχή των Ποταμών και η ύστερη κορινθιακή κεραμική στην περιοχή Αδριανής-Αγοράς μαρτυρούν ότι ήδη από τους 7ο και 6ο π.Χ. αιώνες η ενδοχώρα της Δράμας είχε αναπτύξει οικονομικές και πολιτιστικές σχέσεις με τις παράλιες πόλεις. Κατά την αρχαιότητα βόρεια της σημερινής πόλης της Δράμας κατοικούσε το θρακικό φύλο των Δρώων, ενώ οι Ηδωνοί κατοικούσαν στις περιοχές κατά μήκος του Στρουμόνα, στα παράλια του Πιερίκου κόλπου της Καβάλας και στην περιοχή του Παγγαίου όρους. Η πόλη της Δράμας των ιστορικών χρόνων χρονολογείται στον 4ο π.Χ. αιώνα, αλλά έχει υποστηριχθεί εσφαλμένα ότι ταυτίζεται με τη θρακική πόλη Δραβήσκος και τη ρωμαϊκή Daravescus (προφανώς πρόκειται για τον σημερινό Δραβήσκο Σερρών). Ο Φίλιππος Β' (359-336 π.Χ.) της Μακεδονίας κατέλαβε

την περιοχή το 356 π.Χ., την ενσωμάτωσε στο βασίλειο της Μακεδονίας, εκμεταλλεύτηκε τα μεταλλεία του Παγγαίου και με τα διαθέσιμα αποθέματα χρυσού, προχώρησε στην έκδοση χρυσών στατήρων.

Με την επέκταση των Μακεδόνων, η περιοχή της Ανατολικής Μακεδονίας δέχτηκε επιδράσεις από τα δύο μεγάλα αστικά κέντρα, τους Φιλίππους και την Αμφίπολη. Παρατηρήθηκε τάση αστικοποίησης και προχώρησε ο εξελληνισμός των Θρακιών, συμπέρασμα που προκύπτει από τη συνύπαρξη ελληνικών και θρακικών ονομάτων σε επιγραφές. Τα ευρήματα των ιστορικών χρόνων είναι ο θησαυρός των 860 αργυρών νομισμάτων του Φιλίππου Β' από τους Ποταμούς, το Ιερό του Διονύσου στην Καλή Βρύση (καταστράφηκε την περίοδο 280-278 π.Χ.), αγγεία, επιγραφές, μαρμάρινες στήλες, νομίσματα, όπλα και προτομές.

Οι αρχαίοι οικισμοί στην περιοχή της Δράμας χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες, σε οικισμούς με ακροπόλεις, σε ανοχύρωτους οικισμούς και σε φρούρια. Οι οικισμοί με ακροπόλεις εμφανίζονται στις παρυφές της πεδιάδας της Δράμας και στις υπώρειες των βουνών της περιοχής, με προγενέστερη κατοίκηση στην προϊστορική περίοδο. Οι ανοχύρωτοι οικισμοί εντοπίζονται στην πεδιάδα της Δράμας και χρονολογούνται μετά τον 4ο π.Χ. αιώνα. Τα φρούρια στην ευρύτερη περιοχή της Δράμας είναι οχυρές ακροπόλεις σε κορυφές βουνών που ελέγχουν συνήθως διαβάσεις. Οικισμοί των αρχαϊκών, κλασικών και ελληνιστικών χρόνων (ιστορικοί χρόνοι, 700-148 π.Χ.) εντοπίστηκαν σε: σπήλαιο Πηγών Αγγίτη, Άγιο Αθανάσιο, Αγορά Κυργίων, Αδριανή (Αϊ-Γιάννη, Κολύμπες), Αργυρούπολη, Βαθύλακιο, Γραμμένη, Δασωτό, Δοξάτο, Δράμα, Καλαμπάκι, Καλαμώνα, Καλή Βρύση, Καλλιθέα, Καλλιφυτό, Καλό Αγρό, Κεφαλάρι, Κουδούνια, Μακρουπλάγι, Μαρμαριά, Μικρομηλιά (Τσιφλίκι), Μικρόπολη, Ξηροπόταμο (Καλελί), Πετρούσα, Πλατανιά (Καλές), Ποταμούς (Εσκή Μπόροβο, σπήλαιο), Προσοτσάνη, Πύργους, Σιταγρούς, Άνω Συμβολή, Φωτολίβος, Χαριτωμένη και Χωριστή.

Ρωμαϊκή περίοδος (148 π.Χ. - 324 μ.Χ.)

Η Δράμα και η περιοχή της ανήκε στη Μακεδονία Α', που είχε πρωτεύουσα την Αμφίπολη, μετά την ήττα των Μακεδόνων από τους Ρωμαίους στην Πύδνα το 168 π.Χ. Το 42 π.Χ., στην περιοχή δυτικά των τειχών των Φιλίππων, συγκρούστηκαν οι ρωμαϊκές στρατιές των δημοκρατικών Μάρκου Ιούνιου Βρούτου και Γάιου Κάσσιου Λογγίνου με αυτές των συνεχιστών της πολιτικής του Ιούλιου Καίσαρα που είχε δολοφονηθεί δύο χρόνια νωρίτερα, του Οκταβιανού και του Μάρκου Αντώνιου. Κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους η πόλη της Δράμας αποτέλεσε κώμη (vicus) της λατινικής αποικίας των Φιλίππων, ενώ στην περιοχή ιδρύθηκαν και άλλες ρωμαϊκές κώμες. Ευρήματα της περιοχής της Δράμας που χρονολογούνται στους ρωμαϊκούς χρόνους είναι: αγγεία, επιγραφές, λύχνος με μορφή γονατισμένου βάρβαρου αιχμαλώτου, νομίσματα, σαρκοφάγοι και αναθηματικές στήλες.

Οικισμοί της ρωμαϊκής περιόδου εντοπίστηκαν σε: σπήλαιο Πηγών Αγγίτη, Άγιο Αθανάσιο, Αγορά Κυργίων, Αδριανή, Αργυρούπολη, Βαθύλακιο, Βαθυχώρι, Γραμμένη, Δασωτό, Δοξάτο, Δράμα, Καλαμπάκι, Καλαμώνα, Καλή Βρύση, Καλλιθέα, Καλλιφυτό, Κεφαλάρι, Κοκκινόγεια, Κουδούνια, Κύργια, Νικηφόρο, Νικοτσάρα, Μαρμαριά, Μακρουπλάγι, Μαυρολεύκη, Μικρομηλιά, Μικρόπολη, Ξηροπόταμο, Παρανεστί, Πετρούσα, Πλατανιά, Ποταμούς, Προσοτσάνη, Πύργους, Σιταγρούς, Άνω Συμβολή, Φτελιά, Φωτολίβος, Χαριτωμένη και Χωριστή.

Βυζαντινή περίοδος (324 – 1.383 μ.Χ.)

Την περιοχή της Δράμας λεηλάτησαν οι Βησιγόθιοι, οι Ούννοι, οι Οστρογόθιοι, οι Σλάβοι και οι Άντες κατά την πρωτοβυζαντινή περίοδο (324-565 μ.Χ.) και οι Βούλγαροι κατά τη μεσοβυζαντινή περίοδο (565-1.081 μ.Χ.). Η Δράμα αναφέρεται αρχικά κατά την υστεροβυζαντινή περίοδο (1.081-1.453 μ.Χ.) από τον Εβραίο Βενιαμίν από την Τουδέλη της Ισπανίας το 1.165 μ.Χ. και από το Βυζαντινό ιστορικό Νικήτα Χωνιάτη, που σημειώνει

ότι το 1.191 μ.Χ. στην πόλη διέμενε ο πρώην σεβαστοκράτωρ Αλέξιος Κομνηνός. Στη Δράμα διέμεναν επίσης ο κουροπαλάτης Αλέξιος Μανιάκης το 1.145 μ.Χ. και η αυτοκράτειρα Ειρήνη Παλαιολογίνα το 1.316/7 μ.Χ. Η περιοχή της Δράμας καταλήφθηκε από τους Λατίνους της Δ' Σταυροφορίας το 1.204 μ.Χ., αλλά απελευθερώθηκε το 1.223/4 μ.Χ. από το δεσπότη της Ηπείρου Θεόδωρο Άγγελο Κομνηνό Δούκα. Το 1.230 μ.Χ. η περιοχή της Δράμας κυριεύτηκε από τους Βουλγάρους, το 1.246 μ.Χ. όμως είχε απελευθερωθεί από τον αυτοκράτορα της Νίκαιας Ιωάννη Γ' Βατάτζη. Στην περιοχή της Δράμας παρατηρήθηκαν κινήσεις στρατευμάτων το 1.327/8 μ.Χ., κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου ανάμεσα στον Ανδρόνικο Β' Παλαιολόγο και τον Ανδρόνικο Γ' Παλαιολόγο (1.321-1.328 μ.Χ.), και το 1.342 μ.Χ., κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου ανάμεσα στον Ιωάννη Ε' Παλαιολόγο και τον Ιωάννη Καντακουζηνό (1.341-1.347 μ.Χ.). Την περίοδο 1.345-1.371 μ.Χ. την περιοχή της Δράμας κατείχαν οι Σέρβοι και διοικητής-καίσαρ της Δράμας ήταν ο Σέρβος Βοϊχνας. Το 1.371 μ.Χ. μετά την ήττα των Σέρβων στη μάχη του Έβρου ο Βυζαντινός διοικητής της Θεσσαλονίκης δεσπότης Μανουήλ Παλαιολόγος απελευθέρωσε την Ανατολική Μακεδονία, αλλά το 1.383 μ.Χ. οι Τούρκοι κατέλαβαν την περιοχή της Δράμας.

Τα μνημεία της βυζαντινής περιόδου στην περιοχή της Δράμας είναι:

- η Ιερά Μονή της Παναγίας της Αχειροποιήτου-Εικοσιφοίνισσας του 5ου αιώνα στο Παγγαίο,
- η παλαιοχριστιανική βασιλική των 5ου-6ου αιώνων στην Προσοτσάνη,
- ο τρουλλαίος μεταβατικού τύπου ναός της Αγίας Σοφίας του 10ου αιώνα στη Δράμα,
- τα βυζαντινά τείχη του 10ου αιώνα στη Δράμα,
- τμήμα βυζαντινού λουτρώνων των 11ου-12ου αιώνων στις Πηγές της Αγίας Βαρβάρας στη Δράμα,
- ο μονόχωρος σταυροειδής εγγεγραμμένος ναός του Αγίου Παντελεήμονα του δεύτερου μισού του 13ου αιώνα στην Προσοτσάνη,
- ο μονόχωρος καμαροσκεπαστός ναός των Παμμεγίστων Ταξιαρχών των αρχών του 14ου αιώνα στη Δράμα.

Θέσεις της βυζαντινής περιόδου εντοπίστηκαν σε: σπήλαιο Πηγών Αγγίτη, Άγιο Αθανάσιο, Αγορά Κυργίων, Αδριανή (Αϊ-Γιάννη), Αργυρούπολη, Βαθύλακκο, Βώλακα, Δοξάτο, Δράμα, Καλαμπάκι, Καλαμώνα, Καλή Βρύση, Καλλιθέα, Καλλίφυτο, Καλό Αγρό, Κεφαλάρι, Κοικιανόγεια, Κουδούνια, Νικηφόρο, Ξηροπόταμο (Προφήτη Ηλία, Καλελίκ), Πετρούσα, Πλατανιά (ακρόπολη), Ποταμούς, Προσοτσάνη, Πύργους, Σιδηρόνερο, Σιταγρούς, Άνω Συμβολή, Φωτολίβος, Χαριτωμένη και Χωριστή.

Βιβλιογραφία

- Αναγνωστόπουλος Δ. Ι., *Συμβολή στην ιστορία της Δράμας και της περιοχής της*, Δράμα 1964.
- Γεωργιάδης Ν. Θ., *Η Δράμα και η περιοχή της κατά τη βυζαντινή περίοδο*, εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2008.
- Γεωργιάδης Ν. Θ., *Η Δράμα και η περιοχή της 30000 π.Χ.-1950 μ.Χ.*, εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2012.
- Επιστημονική Συνάντηση «Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και Πολιτισμός»*, Δήμος Δράμας-Δ.Ε.Κ.Π.Ο.Τ.Α., 24-25 Νοεμβρίου 1989, Δράμα 1996 Α', 18-22 Μαΐου 1994, Δράμα 1998 Β', 21-24 Μαΐου 1998, Δράμα 2002 Γ', 16-19 Μαΐου 2002, Δράμα 2006 Δ', 18-21 Μαΐου 2006, Δράμα 2013 Ε', 8-10 Νοεμβρίου 2013, Δράμα 2013 (περιλήψεις ανακοινώσεων) Στ'.
- Καπετανάκης-Ακριτάς Ν., *Επίτομη ιστορία της Δράμας. Ιστορική και αρχαιολογική μελέτη*, Θεσσαλονίκη 1998.
- Κούντουρας Α. – Μπακιρτζής Χ., «Η Αγία Σοφία Δράμας», *Η Δράμα και η περιοχή της Α'*, σ. 141-155.
- Κωνσταντινίδης Ν., *Η ξυλόστεγη βασιλική των Εισοδίων της Θεοτόκου Δράμας*, Θεσσαλονίκη 1961.

-Πασχαλίδης Β. Κ., *Δραμνά Ιστορικά, 67 Μελέτες για τη Δράμα και την περιοχή της*, Δράμα 1992.

-Πασχαλίδης Β. Κ., *Η Δράμα 7000 χρόνια. Μελέτες για την πόλη και την περιοχή της. Προϊστορία, αρχαία και βυζαντινή ιστορία, τουρκοκρατία και σύγχρονη ιστορία, εκκλησιαστική ιστορία, προσωπογραφία*, Δράμα 1997.

-Τσελεπίδης Τ., *Από το μύθο στην ιστορία. Δράμα: Ηδωνίδα γη και Πρασιάδα λίμνη*, Θεσσαλονίκη 2000.

3. Προϊστορικός οικισμός Αρκαδικού

Ένας περιπατητής που παρακολουθούσε την ανασκαφή κατά τις πεζοπορικές εξορμήσεις του στην περιοχή του λόφου του Αρκαδικού, θυμάται:

«Ήταν καλοκαίρι. Είχα ακούσει ότι θα σκάψουν για να βγάλουν αρχαία ευρήματα. Δεν ήξερα ότι θα ήμουν τόσο τυχερός. Μετά από λίγες ημέρες άρχισαν τα πήγαινε έλα και αρκετά άτομα προετοιμάζαν την ανασκαφή. Περιπατούσα στην περιοχή σχεδόν καθημερινά. Κοντοστεκόμουν μερικές φορές και παρατηρούσα. Πού και πού ρωτούσα τους υπεύθυνους της ανασκαφής αν βρήκαν κάτι αξιόλογο. Μερικές φορές πήγαινα από κοντά και έβλεπα την πρόοδο των εργασιών.

Αυτό που μάθαμε όλοι μας ήταν ότι το μέρος που έσκαβαν, ήταν ένας προϊστορικός οικισμός της Νεολιθικής εποχής, περίπου στα 5.000 π.Χ. Ο αρχαιότερος στο νομό Δράμας. Παρατηρούσα ότι μέσα σε τελάρα και πάνω σε τραπέζια, οι αρχαιολόγοι περιεργάζονταν πετρώματα που, όπως μου είχαν πει, τα χρησιμοποιούσαν οι άνθρωποι της εποχής εκείνης για εργαλεία. Θυμάμαι ότι τα έλεγαν λεπίδες και μικρολεπίδες, και χρησιμοποιούνταν σαν μαχαίρια, δρεπάνια και εργαλεία για να τρυπούν, ακόμη αξίνες και πελέκια για να κόβουν ξύλα, να χιτίζουν τα σπίτια τους πάνω σε δοκάρια, να μαγειρεύουν, να οργώνουν, να αλέθουν και να ακονίζουν άλλα εργαλεία.

Όταν μετά από χρόνια κάποια ευρήματα εκτέθηκαν στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Δράμας, πήγα να τα δω. Μου θύμισαν το χωριό μου όπου όταν ήμουν μικρός, είχαμε πήλινα σκεύη και μικρό υπαίθριο φούρνο. Αλλά και τα ίδια τα προϊστορικά σπίτια του Αρκαδικού έμοιαζαν εξωτερικά με τα σπίτια των χωριών πριν από μερικές δεκαετίες, αφού οι τοίχοι ήταν από πηλό και ξύλινα δοκάρια. Μου είχε κάνει μάλιστα εντύπωση ότι δεν είχαν χρησιμοποιήσει καθόλου πέτρες, παρά μόνο λάσπη, μεγάλους και μικρούς πασσάλους, καθώς και κλαδιά».

Λέξεις – κλειδιά: Νεολιθική εποχή, προϊστορικός οικισμός, πασσαλόπηκτες κατοικίες, λίθινα εργαλεία, αλιεία, κυνήγι, καλλιέργεια σιτηρών.

Χρήσιμες πληροφορίες: Ο προϊστορικός οικισμός Αρκαδικού βρίσκεται στη νοτιοδυτική είσοδο της Δράμας, στον ομώνυμο οικισμό των εργατικών κατοικιών. Είναι περιφραγμένος και η πρόσβαση σ' αυτόν είναι δυνατή μόνο μετά από συνεννόηση με την Εφορεία Αρχαιοτήτων Δράμας, η οποία έχει και την ευθύνη προστασίας του χώρου. Εντούτοις, η επίσκεψη στην περιοχή δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές/μαθήτριες να προσδιορίσουν τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά της περιοχής που υπαγόρευσαν την επιλογή της νεολιθικής κατοίκησης. Εκτός από τις τομές που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια των ανασκαφών, ο χώρος δεν περιέχει εμφανή αρχιτεκτονικά ή άλλα στοιχεία που να αναδεικνύουν την αρχαιολογική του αξία. Ενδιαφέροντα ευρήματα εκτίθενται στην πρώτη αίθουσα του Αρχαιολογικού Μουσείου Δράμας.

Βιβλιογραφία:

-Αναγνώστου Ι., Βάργκας Α., Τουλούμης Κ., Η προϊστορική οργάνωση και χρήση του χώρου: παραδείγματα από τον Αρκαδικό Δράμας. Β' Επιστημονική Συνάντηση «Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και Πολιτισμός», Δήμος Δράμας-Δ.Ε.Κ.ΠΟ.Τ.Α., 18-22 Μαΐου 1994, Δράμα 1998, σ. 91.

-Βαλαμώτη Σ., Γεωργικές και τροφοπαρασκευαστικές δραστηριότητες στο νεολιθικό οικισμό του Αρκαδικού Δράμας: προκαταρκτική εξέταση των αρχαιοβοτανικών δεδομένων Β' Επιστημονική Συνάντηση «Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και Πολιτισμός», Δήμος Δράμας-Δ.Ε.Κ.ΠΟ.Τ.Α., 18-22 Μαΐου 1994, Δράμα 1998, σ. 129.

-Περιστέρη Κ., Ανασκαφική έρευνα στο νεολιθικό οικισμό του Αρκαδικού Δράμας (1991-1992), Β' Επιστημονική Συνάντηση «Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και Πολιτισμός», Δήμος Δράμας-Δ.Ε.Κ.ΠΟ.Τ.Α., 18-22 Μαΐου 1994, Δράμα 1998, σ. 103.

-Περιστέρη Κ., Καμπούρογλου Β., Προκαταρκτικές παρατηρήσεις για τα λίθινα λειασμένα εργαλεία ανασκαφής Αρκαδικού Δράμας, Β' Επιστημονική Συνάντηση «Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και Πολιτισμός», Δήμος Δράμας-Δ.Ε.Κ.ΠΟ.Τ.Α., 18-22 Μαΐου 1994, Δράμα 1998, σ. 111.

-Σωφρονίδου Μ., Προϊστορική κεραμική από την πεδιάδα της Δράμας, Β' Επιστημονική Συνάντηση «Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και Πολιτισμός», Δήμος Δράμας-Δ.Ε.Κ.ΠΟ.Τ.Α., 18-22 Μαΐου 1994, Δράμα 1998, σ. 139.

Διαδίκτυο

http://www.yppo.gr/0/anaskafes/pdfs/IH_EPKA.pdf

http://www.ipet.gr/thesaurusII/articles.php?lang=gr&id=826&thm=9&p_id=&sp_id=

Αρχείο ΕΡΤ: [ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΞΕΝΑΓΗΣΕΙΣ – ΝΕΟΛΙΘΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ](#)

Δραστηριότητες

1. «Τότε και τώρα».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αναγνωρίσουν δραστηριότητες που χαρακτηρίζουν σύγχρονες και παλιότερες μορφές οργάνωσης ζωής,
- να συγκρίνουν αυτές τις δραστηριότητες,
- να εκτιμήσουν διαφορετικές όψεις των σύγχρονων πολιτισμών,
- να εκφραστούν με θεατρικό τρόπο.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα, σχολική αυλή.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Δεν απαιτούνται.

Ηλικία: Μαθητές Λυκείου.

Περιγραφή: Η ομάδα χωρίζεται στα δύο. Η μία υποομάδα παίρνει ρόλους νεαρών κατοίκων του νεολιθικού οικισμού που βοηθούν σε δραστηριότητες, όπως κυνήγι, συλλογή άγριων καρπών, κατασκευή εργαλείων, καλλιέργεια κλπ, και η άλλη, ρόλους νεαρών ατόμων της σύγχρονης ζωής που βρίσκονται στο σχολείο, στο σπίτι μπροστά σε υπολογιστή, μιλούν στο κινητό τηλέφωνο, αθλούνται κλπ. Η κάθε ομάδα πρέπει να βρει τις δραστηριότητες που αναπαριστούν οι μαθητές της άλλης υποομάδας με παγωμένη εικόνα.

Το δεύτερο μέρος της δραστηριότητας αφορά τη διατύπωση σκέψεων και την έκφραση συναισθημάτων μέσα από τους ρόλους που δόθηκαν στους μαθητές. Τα μέλη των ομάδων σκέφτονται τι μπορεί να αισθάνονται οι νεαροί στο παρελθόν –παρόν και δημοσιοποιούν τις σκέψεις τους.

Στο τρίτο και τελευταίο τμήμα της δραστηριότητας, η ολομέλεια συζητάει αν η «πρωτόγονη» ζωή των κατοίκων της Νεολιθικής περιόδου, επιβιώνει ακόμη και σήμερα σε διάφορα μέρη του πλανήτη μας. Οι μαθητές μπορούν να εκφράσουν τα αισθήματά τους για τις εικόνες ανθρώπων που 1) δεν έχουν ενσωματώσει στην καθημερινή τους ζωή τα τεχνολογικά και τεχνικά επιτεύγματα του σύγχρονου δυτικού πολιτισμού, 2) έχουν αναπτύξει μια σχέση οικειότητας με το φυσικό περιβάλλον άγνωστη στις δυτικές κοινωνίες.

2. «Προσωπικά αντικείμενα και κοινοκτημοσύνη».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να συσχετίσουν κοινωνικούς ρόλους με την κατοχή υλικών αγαθών,
- να απαριθμήσουν αντικείμενα του παρελθόντος-παρόντος,
- να διερωτηθούν για τα κοινωνικά πρότυπα.

Τόπος υλοποίησης: Σχολική αίθουσα, σχολική αυλή, Αρχαιολογικό Μουσείο.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Φύλλα χαρτιού.

Ηλικία: Μαθητές Λυκείου.

Περιγραφή: Αρχικά, οι μαθητές στο πλαίσιο ομάδων πέντε ατόμων προσπαθούν να βρουν τα αντικείμενα καθημερινής χρήσης ενός κυνηγού, ενός αγρότη, μιας γυναίκας που κατοικούν στον προϊστορικό οικισμό. Για το λόγο αυτό μπορούν να περιηγηθούν στις δύο πρώτες αίθουσες του Αρχαιολογικού Μουσείου και να ερευνηθούν στο διαδίκτυο για τη Νεολιθική περίοδο (<http://www.ime.gr/chronos/01/gr/nl/>).

Στη δεύτερη φάση οι μαθητές ζωγραφίζουν τον κυνηγό, τον αγρότη ή τη γυναίκα με τα προσωπικά τους αντικείμενα, εξηγώντας πώς τα δημιούργησαν και πώς τα χρησιμοποιούν. Έξω από κάθε σχέδιο ή ζωγραφιά, μπορούν να γράψουν σχόλια για το πώς οι προϊστορικοί άνθρωποι συνδέονταν με τα προσωπικά /χρηστικά αντικείμενα. Ακολουθεί συζήτηση στην ολομέλεια για τα αγαπημένα προσωπικά είδη των μαθητών και πόσο αυτά τους χαρακτηρίζουν.

Εκτός από την κατοχή αντικειμένων και εργαλείων, πιθανολογείται ότι στη Νεολιθική εποχή, η γη ανήκε στην κοινότητα η οποία είχε την ευθύνη της καλλιέργειάς της ή της βόσκησης. Ο εκπαιδευτικός καλεί τους μαθητές με την τεχνική του καταγισμού ιδεών να σκεφτούν λέξεις ή σύντομες φράσεις που σχετίζονται με το περιεχόμενο της έννοιας κοινοκτημοσύνη, την οποία εισάγει στην τάξη, δείχνοντας ένα χωράφι που καλλιεργείται από πολλούς ανθρώπους. Οι προτάσεις των μαθητών αποτυπώνονται στον πίνακα και ακολουθεί συζήτηση για να απορριφθούν όσες λέξεις δεν σχετίζονται με το θέμα. Κατόπιν ομαδοποιούνται με κριτήρια, όπως αίτια, αποτελέσματα, συναισθήματα. Ο προβληματισμός τους τώρα επικεντρώνεται στο τι σκέφτονται για το περιεχόμενο του όρου κοινοκτημοσύνη. Ακόμη, στις ανάγκες που πιστεύουν ότι οδήγησαν στην εφαρμογή αυτής της πρακτικής και στο σημερινό κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον στο οποίο μπορεί να υιοθετηθεί. Η συζήτηση μπορεί να ξεκινήσει με την απαρίθμηση από κάθε μαθητή των αντικειμένων που επιθυμεί να μοιραστεί με άλλα άτομα και αυτών που θέλει να έχει την αποκλειστική ιδιοκτησία.

3. «Προϊστορικοί σπόροι».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να περιγράψουν μια επιστημονική μέθοδο,
- να επιλύσουν ένα πρόβλημα,
- να συνεργαστούν.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα ή εργαστήριο πληροφορικής.

Διάρκεια: Μια διδακτική ώρα.

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Ηλικία: Μαθητές Λυκείου.

Περιγραφή: Οι επιστήμονες μαζί με ευρήματα που αφορούν ανθρώπινες κατασκευές, ανακαλύπτουν και υπολείμματα σπόρων. Σε ομάδες των πέντε ατόμων οι μαθητές θα πρέπει να απαντήσουν στα εξής ερωτήματα: 1) πώς ανακαλύπτονται οι σπόροι, 2) πώς αναγνωρίζονται (δηλαδή σε ποια φυτικά είδη ανήκουν), 3) ποια φυτικά είδη έχουν αναγνωριστεί στον Προϊστορικό οικισμό Αρχαδικού. Η κάθε ομάδα καλείται να απαντήσει στα ερωτήματα συντάσσοντας μια αναφορά δύο παραγράφων, αφού μελετήσει την ακόλουθη έρευνα <http://www.minagric.gr/gpa/omilies/Valamoti.pdf> . Ακόμη πρέπει να λάβει υπόψη της τα εξής δεδομένα από την ανασκαφή του Αρχαδικού: Τα φυτικά είδη κάλυπταν διατροφικές ανάγκες, ανάγκες υλικών δόμησης, θέρμανσης, ένδυσης. Στον συγκεκριμένο χώρο εξετάστηκαν 145 αρχαιοβοτανικά δείγματα. Μεταξύ άλλων βρέθηκαν *Triticum monococcum*, *Triticum dicoccum*, *Hordeum vulgare*, *Lens sp.*, *Lathyrus sativus*, *Vicia ervilia*.

4. «Ηχοϊστορίες».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αναγνωρίζουν τις πιο σημαντικές στιγμές της ζωής,
- να αφηγούνται μια ιστορία,
- να περιγράφουν σκηνές,
- να αποδεχτούν διαφορετικές κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν σε άλλους πολιτισμούς.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αυλή.

Διάρκεια: Μια διδακτική ώρα.

Υλικά: Δεν απαιτούνται.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Οι μαθητές χωρίζονται σε δυο ομάδες. Η μια περιλαμβάνει άτομα της νεολιθικής εποχής και η δεύτερη της σύγχρονης ζωής. Η κάθε μια σκέφτεται μια ιστορία από τη ζωή που βιώνουν τα μέλη της και αξίζει να ειπωθεί στις επόμενες γενιές. Ταυτόχρονα με την αφήγηση, τα μέλη των ομάδων πρέπει να σκεφθούν σχετικούς ήχους να την πλαισιώνουν ή ακόμη και μουσικές (με σύγχρονα μουσικά όργανα ή προϊστορικά υλικά). Η κάθε ομάδα παρουσιάζει στην άλλη την ηχοϊστορία της. Στο τέλος όλοι οι μαθητές συζητούν για τις κοινές εμπειρίες και πώς αυτές συμβάλλουν στην ανάπτυξη κλίματος αλληλεγγύης μεταξύ των μελών μιας κοινότητας.

5. «Παιχνίδι αισθήσεων».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αναγνωρίσουν τις ομοιότητες και τις διαφορές της ζωής ανάμεσα στο προϊστορικό παρελθόν και το σύγχρονο παρόν,
- να αναπτύξουν τη φαντασία τους,
- να συνεργαστούν.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα, σχολική αυλή, προϊστορικός οικισμός.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Φύλλα χαρτιού.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: (Πριν την υλοποίηση οι μαθητές είναι καλό να γνωρίζουν πώς οργανώθηκε η κοινωνική και οικονομική ζωή κατά τη Νεολιθική περίοδο. Για το λόγο αυτό πρέπει να περιηγηθούν σε ιστοτόπους σχετικούς με τη Νεολιθική κατοίκηση, να διαβάσουν το εισαγωγικό σημείωμα και να επισκεφθούν τις δύο πρώτες αίθουσες του Αρχαιολογικού Μουσείου Δράμας).

Η ομάδα χωρίζεται σε πέντε υποομάδες. Η κάθε υποομάδα μπορεί να χρησιμοποιήσει μόνο μια αίσθηση στο πλαίσιο της δραστηριότητας (όραση, όσφρηση, ακοή, γεύση, αφή). Κατόπιν καλούνται τα μέλη της ομάδας να πραγματοποιήσουν ένα φανταστικό ταξίδι στον προϊστορικό οικισμό του Αρκαδικού (στα σπίτια, τις αυλές, τα χωράφια, τους κνηγότοπους, τους υπαίθριους τόπους συγκέντρωσης) χρησιμοποιώντας μόνο τη μια αίσθηση. Σε ένα φύλλο χαρτιού η κάθε ομάδα μετά από συζήτηση δέκα λεπτών καταγράφει τι είδε, τι άκουσε, τι γεύτηκε, τι ακούμπησε, τι μύρισε. Οι εκπρόσωποί τους, ανακοινώνουν το αποτέλεσμα της εργασίας και στο τέλος η ολομέλεια παρουσιάζει το κείμενο που αφορά μια φανταστική περιήγηση στη ζωή των προϊστορικών κατοίκων του Αρκαδικού μέσα από τις πέντε αισθήσεις.

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να συνεχίσει τη συζήτηση συγκρίνοντας το παρελθόν με τη σύγχρονη πραγματικότητα. Με καταιγισμό ιδεών εισάγει την έννοια της "αειφορίας" και καλεί κατόπιν τους μαθητές να αναρωτηθούν ποιες δραστηριότητες της προϊστορικής ζωής μπορούν να χαρακτηριστούν αειφορικές.

6. «Επικοινωνώ με σύμβολα».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να συσχετίσουν τις συνθήκες επικοινωνίας κατά το παρελθόν και τώρα,
- να χρησιμοποιήσουν τη συμβολική γλώσσα για να μεταδώσουν ένα μήνυμα,
- να αντιληφθούν ότι υπάρχουν εναλλακτικοί τρόποι επικοινωνίας για ανθρώπους που δε μπορούν ή δε γνωρίζουν να χρησιμοποιούν την ελληνική γλώσσα.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα, σχολική αυλή, προϊστορικός οικισμός.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Φύλλα χαρτιού, μαρκαδόροι.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Οι άνθρωποι της Νεολιθικής περιόδου δεν είχαν γραφή. Μπορούσαν να επικοινωνούν προφορικά, καθώς και με γραπτά σύμβολα. Η ομάδα χωρίζεται σε υποομάδες και προσπαθεί να γράψει με σύμβολα ένα μήνυμα που πρέπει να διαβάσουν οι άλλες ομάδες. Κάθε υποομάδα πρέπει να καταγράψει σύμβολα στη σειρά, αντί γραμμάτων, για τα ακόλουθα μηνύματα: «Το κυνήγι ελαφιού πάνω στο βουνό απαιτεί συνεργασία και καλό εξοπλισμό», «Καλλιεργούμε δημητριακά για το φαγητό μας καθώς και για τα ζώα του οικισμού μας», «Υπάρχει ένα ασφαλές μονοπάτι στο έλος που βρίσκεται στους πρόποδες του λόφου», «Για την κατασκευή του σπιτιού χρησιμοποιούμε λάσπη, κορμούς, κλαδιά».

Αφού οι υποομάδες βρουν τα μηνύματα, μπορούν να συζητήσουν για την εξωγλωσσική επικοινωνία, δηλαδή τη μετάδοση μηνυμάτων τα οποία γίνονται αντιληπτά από άλλα άτομα χωρίς τα μεσολάβηση γλωσσικού κώδικα. Σε ζευγάρια μπορούν να επινοήσουν τρόπους μη λεκτικής επικοινωνίας μεταδίδοντας κάποια μηνύματα και κατόπιν να επιδείξουν τον τρόπο αυτό στα υπόλοιπα ζευγάρια. Μετά την ολοκλήρωση της δραστηριότητας μπορούν να συζητήσουν στην ολομέλεια για την ανάγκη των ανθρώπων και ιδιαίτερα των εφήβων σε όλον τον κόσμο, να επικοινωνούν μέσω της μουσικής, του χορού, του θεάτρου, της τεχνολογίας, παρακάμπτοντας το εμπόδιο της κοινής γλώσσας.

7. «Η ομάδα πάει για κυνήγι».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αντιληφθούν την αξία της συνεργασίας στην οργάνωση της ζωής,
- να επιλύσουν ένα πρόβλημα.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αυλή.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Τέσσερα κομμάτια σχοινιού ενός μέτρου το καθένα ή στεφάνια, πανιά για δέσιμο ποδιών.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Μια ομάδα κυνηγών από τον Προϊστορικό οικισμό του Αρχαδικού πρέπει να περάσει από ένα έλος. Το πέραςμα μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο μέσα από ένα μονοπάτι που οριοθετείται από ασφαλή σημεία – πατήματα. Αυτά περικλείονται από σχοινιά που τοποθετούνται σε σχήμα κύκλου το ένα κοντά στο άλλο. Η ομάδα πρέπει να προχωρήσει περνώντας από όλα τα σημεία με έναν ιδιαίτερο τρόπο, δηλαδή με δεμένο το πόδι του ενός με το πόδι του επόμενου ατόμου. Έτσι, σχηματίζεται μια αλυσίδα ατόμων που πρέπει να κινείται μέσα στους κύκλους προκειμένου να μην πέσει στο έλος. Σε περίπτωση που κάποιος πέσει ή πατήσει εκτός του χώρου που οριοθετούν τα σχοινιά, η ομάδα χάνει. Πριν υλοποιήσει η ομάδα τη δραστηριότητα αυτή, ο εκπαιδευτικός πρέπει να αφήσει για πέντε λεπτά τα μέλη της να σκεφθούν πώς θα συνεργαστούν πιο αποτελεσματικά, ώστε να ολοκληρώσουν με επιτυχία τη δοκιμασία. Μετά το τέλος της δραστηριότητας ο κάθε μαθητής διατυπώνει σκέψεις για τη συμμετοχή του στη συγκεκριμένη δραστηριότητα.

Ακολουθεί συζήτηση για το περιεχόμενο της συνεργασίας στη σύγχρονη ζωή. Μπορούν οι μαθητές στο πλαίσιο ομάδων των πέντε ατόμων να αναρωτηθούν για τη συνεργασία 1) στο σχολείο, 2) στην εθελοντική εργασία, 3) στην επιχειρηματικότητα. Αφού η κάθε ομάδα συζητήσει τρόπους συνεργασίας στα τρία αυτά επίπεδα ή και σε άλλα που θα σκεφτεί, ανακοινώνει τις σκέψεις της. Ο εκπαιδευτικός καλεί τέλος όλους όσους συμμετείχαν στη

δραστηριότητα να διατυπώσουν τη γνώμη τους για την εμπειρία της συμμετοχής στην ομάδα, αν αισθάνθηκαν δημιουργικοί, αν είχαν ή όχι την ευκαιρία να διατυπώσουν τις απόψεις τους και αν βρήκαν ενδιαφέρουσα την ανταλλαγή απόψεων.

8. «Ερωτήσεις στους κατοίκους».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αναπτύξουν επικοινωνιακές δεξιότητες,
- να συσχετίσουν μια ανασκαφική δραστηριότητα με τις ανάγκες των κατοίκων της περιοχής,
- να συντάξουν ένα ερωτηματολόγιο και να επεξεργαστούν τα δεδομένα του,
- να συντάξουν ένα δημόσιο κείμενο.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα, εργατικές κατοικίες Αρκαδικού.

Διάρκεια: Πέντε διδακτικές ώρες (μία ώρα η σύνταξη ερωτηματολογίου, μία ώρα η διακίνηση και συμπλήρωση, μία ώρα επεξεργασία, μία ώρα επιμέλεια και μία ώρα συζήτηση).

Υλικά: Φύλλα χαρτιού.

Ηλικία: Μαθητές Λυκείου.

Περιγραφή: Οι μαθητές συντάσσουν ένα ερωτηματολόγιο για να ενημερωθούν τι γνωρίζουν οι περίοικοι για την ανασκαφή του Αρκαδικού και πώς πιστεύουν ότι μπορεί ο χώρος να αξιοποιηθεί. Στη διαδικασία της διατύπωσης των ερωτήσεων συμμετέχουν όλοι οι μαθητές. Κατόπιν διακινούν ανά ομάδες το ερωτηματολόγιο, προσπαθώντας να πάρουν απαντήσεις από τους κατοίκους του Αρκαδικού. Πρέπει να φροντίσουν να πάρουν απαντήσεις από ανθρώπους διαφόρων ηλικιών. Μια ομάδα αναλαμβάνει να επεξεργαστεί τα δεδομένα και να συντάξει ένα κείμενο που θα δημοσιευτεί σε τοπική εφημερίδα, με στόχο την ενημέρωση του αναγνωστικού κοινού για τις απόψεις των κατοίκων της περιοχής. Ακολουθεί συζήτηση για το πώς οι σύγχρονοι κάτοικοι αντιλαμβάνονται μια αρχαιολογική δραστηριότητα και ποιες προτεραιότητες θέτουν ως προς τους στόχους της.

9. «Γράμμα στο Υπουργείο Πολιτισμού».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να περιγράψουν ένα χώρο,
- να προτείνουν λύση σε ένα πρόβλημα,
- να συντάξουν ένα επίσημο κείμενο,
- να συνεργαστούν.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα, Οικισμός Αρκαδικού, Αρχαιολογικό Μουσείο.

Διάρκεια: Τέσσερις διδακτικές ώρες.

Υλικά: Φύλλα χαρτιού, υπολογιστές με σύνδεση στο διαδίκτυο.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Οι μαθητές επισκέπτονται τον περιφραγμένο χώρο του προϊστορικού οικισμού Αρκαδικού και αποτυπώνουν την κατάσταση. Κατόπιν, επισκέπτονται εκπρόσωπο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δράμας στο Αρχαιολογικό Μουσείο. Τέλος, περιηγούνται σε ιστοσελίδες προϊστορικών οικισμών που είναι οργανωμένοι (Δισπηλιό Καστοριάς, Ακρωτηρίου Σαντορίνης, Παλαιόσκαλας Λάρισας, Θερμής Λέσβου, Πολιόχνης Λήμνου).

Σε ομάδες των πέντε ατόμων συντάσσουν μια επιστολή προς το Υπουργείο Πολιτισμού που πρέπει να περιέχει τις ακόλουθες εκφράσεις: αρχαιολογική σκαπάνη, περαιτέρω έρευνα, προβολή προϊστορικού πολιτισμού, γνώση τοπικής ιστορίας, ανάδειξη χώρου.

Εκπρόσωπος κάθε ομάδας διαβάζει την επιστολή και κατόπιν στην ολομέλεια συζητούν πώς μπορούν οι μαθητές να συμβάλουν στην ανάδειξη του χώρου και στην ενημέρωση των κατοίκων της περιοχής.

4. Προϊστορικός οικισμός Σιταγρών

Ένας ηλικιωμένος γεωργός που εργάστηκε στην ανασκαφή, θυμάται:

«Ήταν το 1968 που βρήκα στο χωράφι μου κάτι σαν κοκκάλινες βελόνες. Μία μάλιστα ήταν πολύ μυτερή και μου τρύπησε το δάχτυλο. Εκείνη την εποχή ήρθαν και οι αρχαιολόγοι. Έσκαβαν στο χωράφι μου και στο διπλανό λόφο. Ήμουν περίεργος, ζήτησα μάλιστα να με προσλάβουν ως εργάτη στο σκάψιμο. Οι αρχαιολόγοι κατέληξαν πως είναι ένας Νεολιθικός οικισμός και πως οι άνθρωποι αυτοί έζησαν εδώ από το 5.500 έως το 3.500 π.Χ. δηλαδή για 2.000 χρόνια. Κατάλαβα πως νεολιθική εποχή είναι αυτή που οι άνθρωποι φτιάχνουν εργαλεία από πέτρες (λίθο) και κόκκαλα. Τα σφυριά τους, τα μαχαίρια από πυριτόλιθο, τα τσεκούρια, τα δρεπάνια ήταν όλα από υλικά τα οποία έβρισκαν στη φύση, από πέτρα και οστά ζώων. Με αυτά τα απλά εργαλεία κόβανε ξύλα, τα μπήγανε στη γη και φτιάχνανε ορθογώνια σπίτια. Στη συνέχεια ανακατεύανε χώμα και νερό φτιάχνοντας λάσπη με την οποία καλύπτανε τα ξύλα και τα κλαδιά για να μην περνά ο αέρας μέσα στο σπίτι.

Μια μέρα βρήκαμε ένα πήλινο σκεύος με σπόρους. Οι αρχαιολόγοι κατάλαβαν πως οι άνθρωποι αυτοί καλλιεργούσαν τη γη και είχαν σιτάρι, κριθάρι, όσπρια και σπόρους από άγριο αμπέλι. Επίσης πρέπει να ψάρευαν στο ποτάμι και να κνηγούσαν άγρια ζώα. Πλέκανε καλάθια, φτιάχνανε αγγεία από πηλό, τα οποία μάλιστα διακοσμούσαν, καθώς και πήλινα μικρά αγαλματίδια με τη μορφή ανθρώπου ή ζώου, που οι αρχαιολόγοι τα ονόμαζαν ειδώλια. Ανάβανε φωτιά για να μαγειρέψουν και να ζεσταθούν μέσα στα σπίτια.

Σε κάποια φάση της ανασκαφής, βρήκαμε χάντρες από χρυσό (κοσμήματα δηλαδή) και ένα αγγείο πήλινο που είχε στον πάτο του χαλκό. Τα βρήκαμε σε σπίτια μεγαλύτερα από τα προηγούμενα με δύο ή και τρεις χώρους. Οι αρχαιολόγοι μίλησαν τότε για Πρώιμη εποχή του Χαλκού (3.500-2.200 π.Χ.) Μου εξήγησαν πως είναι πολύ σημαντική εποχή για την εξέλιξη του πολιτισμού, γιατί σιγά-σιγά ο άνθρωπος μαθαίνει να λιώνει τα μέταλλα και να τα αξιοποιεί όχι μόνο για κοσμήματα, αλλά και για εργαλεία».

Λέξεις – κλειδιά: Νεολιθική εποχή, προϊστορικός οικισμός, πασσαλόπηκτες κατοικίες, λίθινα εργαλεία, αλιεία, κνήγι, καλλιέργεια σιτηρών, πήλινα σκεύη, πρώτη χρήση μετάλλων.

Χρήσιμες πληροφορίες: Πρόκειται για τυπικό δείγμα νεολιθικού οικισμού, μέσου μεγέθους, που έδωσε πολλές πληροφορίες για τον χαρακτήρα του πολιτισμού της Μέσης Νεολιθικής περιόδου, καθώς και της Πρώιμης εποχής του Χαλκού και άνοιξε στη λεκάνη της Δράμας. Τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν αυτήν την περίοδο: μόνιμες κατοικίες κτισμένες από πηλό και πασσάλους καθώς και οργανωμένη άσκηση της γεωργίας και κτηνοτροφίας ανακαλύφθηκαν κατά τρόπο σχεδόν πλήρη.

Η συστηματική ανασκαφή έγινε από αγγλοαμερικανική ομάδα από το 1968 έως το 1970 στη θέση Τούμπα Αλιστρατίου (ορατή από το δρόμο Δράμας – Σερρών) και σε απόσταση διακοσίων περίπου μέτρων από την κοίτη του Αγγίτη. Έφερε στο φως άφθονα και ποικίλα κατάλοιπα μιας οργανωμένης ανθρώπινης δραστηριότητας: αρχιτεκτονικά λείψανα μεταξύ των οποίων τμήματα σπιτιών, μαγειρικές εστίες, φούρνους, και ακόμα πληθώρα κινητών ευρημάτων, όπως λίθινα εργαλεία, ειδώλια, κοσμήματα, οστά ζώων, απανθρακωμένους σπόρους και καρπούς, και βέβαια άφθονη κεραμική.

Βιβλιογραφία

-Γραμμένος Δ., Νεολιθικές έρευνες στην Κεντρική και Ανατολική Μακεδονία, *Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας*, Αθήνα, 1991.

-Ernestine Elster S., “An archaeologist’s perspective on prehistoric textile production: the case of Sitagroi”, *Η Δράμα και η Περιοχή της, Ιστορία και Πολιτισμός, Πρακτικά Επιστημονικής Συνάντησης* (Δράμα, 24-25 Νοεμβρίου 1989), Δράμα 1996, σελ. 29-45

-Κουκούλη-Χρυσανθάκη Χ., Η Δράμα και η περιοχή της από τη Νεολιθική εποχή ως τα τέλη της αρχαιότητας: παρατηρήσεις στον αρχαιολογικό χάρτη του Νομού Δράμας, *Β’ Επιστημονική Συνάντηση «Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και Πολιτισμός»*, Δήμος Δράμας-Δ.Ε.Κ.ΠΟ.Τ.Α., 18-22 Μαΐου 1994, Δράμα 1998.

-Renfrew C.-Gimbutas M.-Elster E., “Excavations at Sitagroi. A prehistoric village in Northeast Greece”, *Monumenta Archeologica* 15, vol.1, Los Angeles 1986.

-Treuil R, Ο τρόπος ζωής των νεολιθικών πληθυσμών στην πεδιάδα της Δράμας, *Β’ Επιστημονική Συνάντηση «Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και Πολιτισμός»*, Δήμος Δράμας-Δ.Ε.Κ.ΠΟ.Τ.Α., 18-22 Μαΐου 1994, Δράμα, 1998.

-Τσιρτσώνη Ζ., Η δυναμική της Μέσης Νεολιθικής περιόδου στην πεδιάδα της Δράμας: το φαινόμενο από τη σκοπιά της κεραμικής, *Β’ Επιστημονική Συνάντηση «Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και Πολιτισμός»*, Δήμος Δράμας-Δ.Ε.Κ.ΠΟ.Τ.Α., 18-22 Μαΐου 1994, Δράμα, 1998.

Διαδίκτυο

http://www.ipet.gr/thesaurusII/articles.php?lang=gr&id=1025&thm=9&p_id=&sp_id
<http://www.sitagroi-dramas.gr/FotografiesToumpasSitagron.php>

Δραστηριότητες

1. «Απλώνω το σχοινί του προϊστορικού χρόνου».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αντιληφθούν την εξέλιξη των ανθρώπινων κοινωνιών κατά τη διάρκεια της προϊστορικής περιόδου. Δηλαδή, πως ο άνθρωπος παραμένει κυνηγός και τροφοσυλλέκτης για πολύ μεγάλο διάστημα (Παλαιολιθική εποχή) μέχρις ότου εγκατασταθεί σε οικισμούς και γίνει γεωργός και κτηνοτρόφος,
- να υλοποιούν δραστηριότητες σε υπαίθριο χώρο, καθώς καλούνται να χρονολογήσουν, να συνεργαστούν, να επιχειρηματολογήσουν δημόσια,
- να αξιοποιούν και κατ' επέκταση εκτιμούν το χώρο του Αρχαιολογικού Μουσείου ως εργαστήριο γνώσης, συγκρίνοντας τη ζωή των προϊστορικών ανθρώπων με τη σημερινή.

Τόπος υλοποίησης: Σχολική αυλή και Αρχαιολογικό Μουσείο.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Ένα σχοινί σαράντα 40 μέτρων ή πιο κοντό (κατ' αναλογία), επτά καρτελάκια και επτά μανταλάκια.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Η τάξη χωρίζεται σε τέσσερις ομάδες που θα ασχοληθούν αντίστοιχα με την Παλαιολιθική, Μεσολιθική, Νεολιθική εποχή, καθώς και την εποχή του Χαλκού στην Ελλάδα.

Δίνεται για επεξεργασία στο σπίτι, αν δεν θέλουμε να χάσουμε χρόνο στους υπολογιστές του σχολείου, ένα φύλλο εργασίας (Παράρτημα, σελ.117), ίδιο για όλες τις ομάδες.

1η διδακτική ώρα:

Στην αυλή του σχολείου απλώνουμε το σχοινί σε μήκος 40 μέτρων (Μπορείτε, αν θέλετε, να χρησιμοποιήσετε μικρότερο σχοινί ή σπάγιο. Αν θέλετε να μείνετε στην αίθουσα, χρησιμοποιήστε 2 μέτρα σπάγιο και καρφίτσες). Στη μία άκρη κρεμάμε ένα καρτελάκι με τη χρονολογία 400.000 π.Χ. (έναρξη Παλαιολιθικής εποχής στην Ελλάδα). Στην άλλη άκρη καρτελάκι με χρονολογία 1.100 π.Χ. (τέλος της Προϊστορικής εποχής). Καλούμε τους μαθητές να προσδιορίσουν τα όρια της εποχής που μελέτησαν (κρεμούν καρτελάκια μόνοι τους). (Η συνειδητοποίηση πως τα 39 μέτρα αντιστοιχούν στην Παλαιολιθική περίοδο, δηλαδή στους ανθρώπους των σπηλαίων, και μόνο το ένα μέτρο από τα 40 αντιστοιχεί σε κοινωνίες της Μεσολιθικής, Νεολιθικής εποχής και της εποχής του Χαλκού, δηλαδή σε

κοινωνίες που έφτιαξαν μόνιμους οικισμούς και καλλιέργησαν τη γη, αποτελεί έκπληξη και συγχρόνως τον καλύτερο τρόπο κατανόησης του χρόνου.)

Αυτοί που ασχολήθηκαν με την Παλαιολιθική εποχή, καλό είναι να σημαδέψουν την εποχή που εμφανίστηκε ο *Homo neanderthalensis* και ο *Homo sapiens*.

Η κάθε ομάδα μιλά για την εποχή της με βάση το φύλλο εργασίας. Οι υπόλοιποι κρατούν σημειώσεις στο συγκεντρωτικό πίνακα που τους δίνουμε (Παράρτημα σελ. 118), γιατί θα κληθούν να εντοπίσουν τις διαφορές ανάμεσα στις περιόδους.

Στο τέλος η ολομέλεια συζητά και αποφασίζει σε ποια χρονική στιγμή από αυτές που μελέτησε έγινε η πιο αποφασιστική τομή για την εξέλιξη του ανθρώπινου πολιτισμού, και ποια είναι τα τρία κυριότερα χαρακτηριστικά που τη διαφοροποιούν από την προηγούμενη.

2η διδακτική ώρα:

Στο Μουσείο οι μαθητές καλούνται να αναγνωρίσουν εκθέματα της εποχής που μελέτησαν και να μιλήσουν για τη χρήση τους.

2. «Ζωγραφίζω τη γραμμή του χρόνου στην τάξη μου».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να ενεργοποιηθούν σχεδιάζοντας και ερευνώντας,
- να αισθητοποιήσουν ένα κομμάτι του ιστορικού χρόνου.

Τόπος υλοποίησης: Σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Μια μέρα εκδρομής ή μέρα αφιερωμένη σε δραστηριότητες.

Υλικά: Μαύρη μπογιά, πινέλο, χάρνακας, χρωματιστά χαρτόνια, μαρμαδόροι.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Συνήθως οι τοίχοι των Γυμνασιακών και Λυκειακών τάξεων είναι άδειοι και άχαροι. Μπορούμε να τους διακοσμήσουμε και συγχρόνως να αξιοποιήσουμε αυτήν τη δραστηριότητα στη διδασκαλία της Ιστορίας και άλλων μαθημάτων.

Μετρώ το μήκος του τοίχου που διαθέτω (ας πούμε πέντε μέτρα). Τραβώ μια οριζόντια γραμμή σε όλο το μήκος του και οριοθετώ αναλογικά τη χρονική περίοδο που μελετώ. (Π.χ. αν θέλω να συμπεριλάβω τη Μεσολιθική, Νεολιθική και Εποχή του Χαλκού, δηλαδή από το 11.000 π.Χ. έως το 1.100 π.Χ. υπολογίζω πως πρέπει να ιστορήσω περίπου 10.000 χρόνια, που αντιστοιχούν (συμβολικά) στα 5 μέτρα του τοίχου μου, άρα 1.000 χρόνια στο μισό μέτρο.) Οι μαθητές τοποθετούν με πινέζες χαρτόνια με τα χαρακτηριστικά κάθε περιόδου ή φωτογραφίες χαρακτηριστικές που αναπαριστούν την εποχή. Πρόκειται για μια διαδικασία που μπορεί να συνεχίζεται όλη τη χρονιά ή και τις επόμενες.

Θα ήταν ενδιαφέρον αν διαφορετικές αίθουσες σχεδιάζονταν με βάση διαφορετικές χρονικές περιόδους.

3. «Κατασκευάζω πήλινα αγγεία, όπως οι άνθρωποι της Νεολιθικής εποχής».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αξιοποιήσουν τα εκθέματα του Αρχαιολογικού Μουσείου, ώστε να κατασκευάσουν στη συνέχεια μόνοι τους κάποια αντίγραφα,
- να συνειδητοποιήσουν την τεράστια αλλαγή που έφερε στις ανθρώπινες κοινωνίες η χρήση του κεραμικού τροχού.

Τόπος υλοποίησης: Αρχαιολογικό Μουσείο και στη συνέχεια εργαστήριο ή σχολική αυλή.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Πηλός και νερό.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Χωρίζουμε την τάξη μας σε ομάδες. Κατά την επίσκεψη στο μουσείο, κάθε ομάδα επιλέγει και σχεδιάζει τα αγγεία που επιθυμεί να κατασκευάσει. Στη συνέχεια, στην αυλή του σχολείου, τους δίνουμε πηλό και νερό, ώστε να πλάσουν με τα χέρια τα αγγεία που επέλεξαν (χειροποίητα αγγεία). Η δραστηριότητα πρέπει να τελειώσει με την προβολή ταινίας στην οποία ο τεχνίτης χρησιμοποιεί κεραμικό τροχό για την κατασκευή του αγγείου

(τροχήλατα αγγεία). Οι μαθητές είναι σημαντικό να επισημάνουν τις διαφορές ανάμεσα στα χειροποίητα και τα τροχήλατα αγγεία.

Σημείωση: Ο κεραμικός τροχός χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα στα μέσα της τρίτης χιλιετίας π.Χ. δηλαδή την εποχή του Χαλκού.

Εμπαιδευτική Τηλεόραση: [Λογίλος, νερό και φωτιά ... μια σχέση αιώνων.](#)

4. «Ψήνω αγγεία – καμινარიό».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να ερευνήσουν μια περιοχή της αρχαίας τεχνολογίας,
- να αποτυπώσουν μέσα από φωτογραφίες την εξέλιξη της στα προϊστορικά και τα ιστορικά χρόνια.

Τόπος υλοποίησης: Σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Ηλικία: Μαθητές Λυκείου (με λίγο πιο απλοποιημένη βιβλιογραφία ενδείκνυται και για το Γυμνάσιο). Θα μπορούσε να αξιοποιηθεί στο μάθημα της Τεχνολογίας.

Περιγραφή: Η χρήση της φωτιάς, και κατ' επέκταση του φούρνου που ψήνονται τα αγγεία, αποτελεί ίσως μια από τις σημαντικότερες εποποιίες στην εξέλιξη του πολιτισμού. Οι μαθητές χωρίζονται σε τέσσερις ομάδες και καλούνται να παρακολουθήσουν και να καταγράψουν αυτήν την εξέλιξη από τα νεολιθικά χρόνια μέχρι τα σημερινά παραδοσιακά καμινία με βάση το φύλλο εργασίας (Παράρτημα σελ. 119) που τους δίνεται. Στην ολομέλεια παρουσιάζεται πρώτα η εργασία της 4ης ομάδας (δηλαδή μια προβολή ψηφιακής παρουσίασης με φωτογραφίες καμινιών) και στη συνέχεια οι άλλες τρεις ομάδες παρουσιάζουν τις εργασίες τους με βάση αυτές τις φωτογραφίες.

5. «Οι καθημερινές ασχολίες του νεολιθικού ανθρώπου».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αξιοποιήσουν τα αρχαιολογικά ευρήματα, ώστε να ανασυνθέσουν την καθημερινή ζωή του νεολιθικού ανθρώπου,
- να ενεργοποιήσουν τη φαντασία τους,
- να συνθέσουν μια ιστορία,
- να αφηγηθούν.

Τόπος υλοποίησης: Αρχαιολογικό Μουσείο.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Δεν απαιτούνται.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Προηγείται η περιήγηση των μαθητών στην αίθουσα με τα ευρήματα από τον αρχαιολογικό χώρο των Σιταγρών. Ζητούμε από τους μαθητές να παρατηρήσουν προσεκτικά τα αντικείμενα και βάσει αυτών να αναπαραστήσουν σκηνές από την καθημερινή ζωή του νεολιθικού ανθρώπου. Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και κάθε ομάδα αναλαμβάνει να παρουσιάσει μία δραστηριότητα με παντομίμα. Οι ομάδες που παρακολουθούν προσπαθούν να μαντέψουν τη δραστηριότητα και να αφηγηθούν μια ιστορία σχετική με αυτήν.

Η δραστηριότητα ολοκληρώνεται με συζήτηση στην ολομέλεια σχετικά με τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι άνθρωποι της εποχής (οι μαθητές εκφράζουν σκέψεις και συναισθήματα).

6. «Διαφορές ανάμεσα στα αγγεία των διαφορετικών φάσεων των Σιταγρών».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αναγνωρίζουν τις διαφορετικές τεχνικές κατασκευής αγγείων,
- να τις περιγράφουν,

- να ζωγραφίσουν μοτίβα από τα αγγεία της περιόδου που εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο,
- να εκτιμήσουν την πρωτόλεια καλλιτεχνική δραστηριότητα των κατοίκων του οικισμού.

Τόπος υλοποίησης: Αρχαιολογικό Μουσείο.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Κείμενα με περιγραφές των διάφορων τεχνικών που χρησιμοποιήσαν οι κάτοικοι του οικισμού για την κατασκευή των αγγείων – μολύβια - μαρκαδόροι.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Κάθε ομάδα έχει ένα κείμενο (Παράρτημα σελ. 120) το οποίο αναφέρεται στις τεχνικές που χρησιμοποιούσαν οι άνθρωποι στη νεολιθική εποχή, για να κατασκευάζουν τα αγγεία τους. Αφού διαβάσουν προσεκτικά το κείμενο όλες οι ομάδες, αναζητούν στο Αρχαιολογικό Μουσείο, αγγεία που να ταιριάζουν στην τεχνική που περιγράφεται στο κείμενό τους. Στη συνέχεια παρουσιάζουν τα ευρήματά τους στις άλλες ομάδες και εξηγούν τον τρόπο κατασκευής τους. Ζωγραφίζουν μοτίβα που εντοπίζουν στα αγγεία. Τέλος, οι ομάδες προβληματίζονται για τη χρήση του κάθε αγγείου και διατυπώνουν υποθέσεις για τους λόγους που οδήγησαν τους αγγειοπλάστες στη διαφοροποίηση των τεχνικών.

7. «Τόπος εγκατάστασης».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να ενεργοποιήσουν τη φαντασία τους,
- να αξιολογήσουν τις γνώσεις τους δημιουργικά,
- να τοποθετηθούν δημόσια με επιχειρήματα,
- να συγκρίνουν το παρόν με το παρελθόν.

Τόπος υλοποίησης: Αρχαιολογικός χώρος Σιταγρών, σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Δεν απαιτούνται.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Γύρω στο 5.500 π.Χ. μια ομάδα ανθρώπων αναζητά μια περιοχή για να εγκατασταθεί μόνιμα. Με ποια κριτήρια θα επιλέξει την τοποθεσία;

Η ομάδα των μαθητών χωρίζεται σε πέντε υποομάδες. Κάθε ομάδα αντιπροσωπεύει αντίστοιχα τους κυνηγούς, τους ψαράδες, τους αγγειοπλάστες, τους κτηνοτρόφους, τους καλλιεργητές της κοινότητας. Ο εκπρόσωπος της κάθε ομάδας ανακοινώνει στην ολομέλεια τους λόγους για τους οποίους προτείνει τη συγκεκριμένη περιοχή για μόνιμη εγκατάσταση.

Στο τέλος οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν στο ερώτημα γιατί ο σύγχρονος άνθρωπος επιλέγει να χτίζει την κατοικία του σε ακατάλληλες τοποθεσίες (όπως πάνω σε μπαζωμένα ρέματα, μέσα σε δάση ή δίπλα στον αιγιαλό).

8. «Το νεολιθικό σπίτι».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αναγνωρίσουν τη διαχρονικότητα στη χρήση υλικών και τρόπων δόμησης,
- να αναζητήσουν τα στοιχεία αυτά στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική,
- να τα συγκρίνουν με τις σύγχρονες κατοικίες.

Τόπος υλοποίησης: Αρχαιολογικό Μουσείο, σχολική αίθουσα.

Υλικά: Φύλλα χαρτιού, μολύβια, Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Οι μαθητές καλούνται να παρατηρήσουν την αναπαράσταση του νεολιθικού σπιτιού στο Αρχαιολογικό Μουσείο και να καταγράψουν σε φύλλο τα υλικά δόμησης, να περιγράψουν την τεχνική οικοδομής του οικήματος και τη διαρρύθμισή του. Κατόπιν χωρίζονται σε ομάδες και συζητούν για τη λειτουργία του νεολιθικού σπιτιού (ποιες οικιακές

ή άλλες δραστηριότητες πραγματοποιούνταν μέσα και έξω από το σπίτι; Σε τι συμπεράσματα οδηγηθήκατε για την οργάνωση του νοικοκυριού;). Τέλος κάνουν συγκρίσεις με το παραδοσιακό και σύγχρονο σπίτι.

Διαδίκτυο

<http://www.pedramas.eu/index.php/menu-tourismos/2012-07-31-09-43-41/2012-07-31-10-31-00.html>

http://www.ntua.gr/MIRC/db/epirus_db/ARXITEKTONIKH/Perivallontikes%20parametroi.htm

http://morfologia.arch.duth.gr/3o_etos/3o_exam_VI/paradosiaka.pdf

9. «Διατροφικές συνήθειες».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αναζητήσουν πληροφορίες για τις διατροφικές συνήθειες του νεολιθικού ανθρώπου,
- να συσχετίσουν εργαλεία της εποχής με τον τρόπο παρασκευής ,συντήρησης και αποθήκευσης της τροφής την εποχή εκείνη,
- να συγκρίνουν τις διατροφικές συνήθειες του νεολιθικού και του σύγχρονου ανθρώπου.

Τόπος Υλοποίησης: Αρχαιολογικό Μουσείο.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Φύλλα χαρτιού, μολύβια.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου.

Περιγραφή: Οι μαθητές παρατηρώντας τα εκθέματα του Αρχαιολογικού Μουσείου καλούνται να συμπληρώσουν έναν κατάλογο με τα είδη διατροφής του νεολιθικού ανθρώπου. Στη συνέχεια χωρίζονται σε ομάδες και δίνουμε στην κάθε ομάδα μία κάρτα που αναγράφει την πρώτη ύλη (κρέας, ψάρι, δημητριακά, όσπρια), ζητώντας να βρει τα εργαλεία και τα σκεύη που χρειάζονται για να παρασκευαστεί η τροφή και να συντηρηθεί. Ακολουθεί συζήτηση στην ολομέλεια με θέμα κατά πόσο ο σύγχρονος άνθρωπος γνωρίζει τα βασικά συστατικά των τροφών που καταναλώνει και κατά πόσο αυτή η γνώση επηρεάζει τις διατροφικές του επιλογές.

10. «Παιχνίδι με κρυμμένες κάρτες».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να μάθουν παίζοντας,
- να αξιολογηθούν στη γνώση που αποκόμισαν σε προηγούμενα μαθήματα,
- να μιλήσουν για γνώσεις σε διαφορετικό περιβάλλον και διαφορετικές συνθήκες από εκείνες που επιβάλλει η τυπική διαδικασία στην τάξη.

Τόπος υλοποίησης: Σχολική αυλή.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Δύο ζάρια και έντεκα κάρτες.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Κρύβουμε στην αυλή του σχολείου ή στον αρχαιολογικό χώρο έντεκα κάρτες αριθμημένες από το δύο έως το δώδεκα, οι οποίες απαντούν σε έντεκα ερωτήσεις με θέμα το συγκεκριμένο μάθημα (Εδώ προτείνουμε ερωτήσεις σχετικές με τη Νεολιθική περίοδο, αλλά μπορεί να αξιοποιηθεί κάποιος το παιχνίδι για οποιοδήποτε μάθημα). Χωρίζουμε τους μαθητές σε ομάδες και δίνουμε σε κάθε ομάδα ένα ερωτηματολόγιο (Παράρτημα σελ. 121-123) με έντεκα αριθμημένες ερωτήσεις. Η κάθε ομάδα ρίχνει το ζάρι και πρέπει να βρει την κρυμμένη κάρτα με το νούμερο που έτυχε στο ζάρι, να διαβάσει την απάντηση και να την πει στον εκπαιδευτικό (Προσοχή, η κάρτα πρέπει να παραμείνει στη θέση της, γιατί θα την αναζητήσουν και οι άλλες ομάδες). Ο εκπαιδευτικός σημειώνει, εάν η απάντηση είναι σωστή, στο ερωτηματολόγιο της ομάδας ένα σύμβολο στη συγκεκριμένη ερώτηση. (Αν απαντήσουν λάθος ή ανεπαρκώς πηγαίνουν πάλι πίσω στην κάρτα για να ξαναδιαβάσουν την απάντηση, να την πουν, και τότε μόνο ο εκπαιδευτικός σημειώνει στο ερωτηματολόγιό τους το

σύμβολο που χρησιμοποιεί). Η ομάδα ξαναρχίζει το ζάρι και τρέχει σε αναζήτηση της επόμενης απάντησης. Οι ομάδες δουλεύουν ταυτόχρονα και κερδίζει εκείνη που θα απαντήσει γρηγορότερα σε όλες τις ερωτήσεις.

Στο τέλος κάθε μαθητής παρουσιάζει στην ολομέλεια εκείνη την πληροφορία που του έκανε εντύπωση και πιστεύει πως θα τη θυμάται.

11. «Κυνηγητό στην αυλή του σχολείου».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αξιολογηθούν σε διαφορετικό χώρο από την κλασική αίθουσα,
- να κινηθούν στο χώρο,
- να παίζουν,
- να βρεθούν σε διαδικασία εγρήγορσης.

Τόπος υλοποίησης: Σχολική αυλή.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Δεν απαιτούνται.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Χωρίζουμε τους μαθητές σε δύο ομάδες Α και Β. Οι ομάδες τοποθετούνται η μία απέναντι στην άλλη και σε απόσταση τριών μέτρων. Ο εκπαιδευτικός διατυπώνει μια ερώτηση Σωστού – Λάθους (Παράρτημα σελ. 124) σχετική με το μάθημα που μελέτησαν την προηγούμενη μέρα. Η ομάδα που θα απαντήσει πρώτη σωστά στην ερώτηση θα κυνηγήσει την άλλη ομάδα μέχρι ένα σημείο που έχει εκ των προτέρων καθοριστεί. Κερδίζει η ομάδα που θα «πιάσει» τους περισσότερους.

12. «Παιχνίδι με κάρτες».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να διαπιστώσουν τις ομοιότητες ανάμεσα στη νεολιθική τέχνη και την αφαιρετική τέχνη του 20ου αιώνα παίζοντας,
- να αναρωτηθούν,
- να αναζητήσουν πληροφορίες για ερωτήματα που οι ίδιοι διατυπώνουν.

Τόπος υλοποίησης: Σχολική αίθουσα και εργαστήριο πληροφορικής.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Έγχρωμες κατά προτίμηση εκτυπώσεις των έργων τέχνης, Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Για πέντε ομάδες. Παίρνουμε πέντε εικόνες που αντιστοιχούν σε νεολιθικά ειδώλια καθώς και σε έργα μοντέρνας γλυπτικής που είναι επηρεασμένα από αυτά. Κόβουμε κάθε εικόνα σε τέσσερα κομμάτια, τα ανακατεύουμε και τα μοιράζουμε στις ομάδες. Κάθε ομάδα οφείλει να συμπληρώσει μια εικόνα. Σε κάθε γύρο, κάθε ομάδα δέχεται μία κάρτα κλειστή από την ομάδα στα δεξιά της και δίνει μία κάρτα στην ομάδα στα αριστερά της. Νικήτρια είναι η ομάδα η οποία θα συμπληρώσει πρώτη την εικόνα.

Στη συνέχεια κάθε ομάδα οφείλει να βρει πληροφορίες για το θέμα της εικόνας της, να αναφέρει τα χαρακτηριστικά της και να την περιγράψει γενικότερα. Στο τέλος όλοι οι μαθητές καλούνται να βρουν ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στις πέντε εικόνες και να συζητήσουν για το πώς η προϊστορική περίοδος επηρέασε τη μοντέρνα τέχνη και γιατί.

13. «Fat venus και η αλλαγή των προτύπων».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να ερευνήσουν στην τέχνη διαφορετικών περιόδων το πρότυπο του γυναικείου σώματος,
- να αποδεχτούν διαφορετικά αισθητικά κριτήρια,
- να αναδημιουργήσουν με την τέχνη του κολάζ τα πρότυπα που ανακάλυψαν.

Τόπος υλοποίησης: Σχολική αίθουσα ή εργαστήριο πληροφορι.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο), χαρτιά διαφόρων χρωμάτων ή εφημερίδες, χαρτόνια, ψαλίδια, κόλλα.

Ηλικία: Μαθητές Λυκείου.

Περιγραφή: Χωρίζουμε την τάξη μας σε οκτώ ομάδες και τους ζητάμε να ερευνήσουν στο διαδίκτυο με ποιον τρόπο, έργα τέχνης (ζωγραφική, γλυπτική και φωτογραφία) διαφορετικών εποχών αποδίδουν το γυναικείο σώμα. Προτείνουμε σε κάθε ομάδα να ασχοληθεί με μια συγκεκριμένη περίοδο της ιστορίας π.χ. προϊστορικά και νεολιθικά χρόνια, κυκλαδικά, μινωικά, κλασικά, ρωμαϊκά, αναγέννηση, 18ος και 20ος αιώνας. Στη συνέχεια ζητάμε η κάθε ομάδα να δημιουργήσει με κολάζ το πρότυπο του γυναικείου σώματος της εποχής με την οποία ασχολήθηκε. Ακολουθεί συζήτηση στην ολομέλεια για το θέμα των διαφορετικών κοινωνικών και αισθητικών προτύπων.

Γλωσσάρι

fat venus: χοντρές Αφροδίτες

5. Ακρόπολη Πλατανιάς

Ένας μαθητής Λυκείου που ζει στον οικισμό της Πλατανιάς, αναφέρεται στην ακρόπολη του χωριού:

«Γεννήθηκα και μεγάλωσα στην Πλατανιά, όπου με τους φίλους μου τα καλοκαίρια μαζευόμασταν στο λόφο του χωριού και παίζαμε κρυφτό γύρω από τα χαλάσματα της ακρόπολης. Τότε δεν αναρωτιόμασταν για την ιστορία του τόπου μας, ούτε για τα αρχαιολογικά ευρήματα της περιοχής. Πριν από δύο χρόνια όμως, στο πλαίσιο μιας ερευνητικής εργασίας για το χωριό μας, αποφασίσαμε να ασχοληθούμε με τη μελέτη της ακρόπολης αλλά και του οικισμού της Πλατανιάς, ο οποίος χρονολογείται από τη νεολιθική εποχή μέχρι και τα βυζαντινά χρόνια.

Αναζητώντας και άλλες πληροφορίες, ανακαλύψαμε πως η ακρόπολη του χωριού μας ήταν μία από τις εφτά ακροπόλεις που υπήρχαν στην περιοχή της Δράμας και μάλιστα εντοπίστηκε και λιθόστρωτος δρόμος που συνέδεε τις ακροπόλεις Πελεκητής και Πλατανιάς. Στην περιοχή μεταξύ των δύο αυτών ακροπόλεων και του οικισμού της Πλατανιάς βρέθηκαν διάσπαρτα όστρακα ρωμαϊκής και βυζαντινής περιόδου.

Πιθανόν, όλες αυτές οι ακροπόλεις αποτελούσαν ένα σύστημα ελέγχου της περιοχής κατά τη διάρκεια της ρωμαιοκρατίας. Όσον αφορά την ακρόπολη της Πλατανιάς, ανακαλύψαμε πως για την καλύτερη οργάνωση και διαφύλαξη της, οι κάτοικοι έχτισαν γύρω από αυτήν ένα τείχος. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν όλα τα ευρήματα του οικισμού (κοσμήματα, εργαλεία, όπλα, γυάλινα αγγεία, σκεύη αλλά και νομίσματα κλασικής μέχρι και βυζαντινής εποχής) γιατί μας δίνουν σημαντικές πληροφορίες για τον τρόπο ζωής των ανθρώπων ανά εποχή».

Χρήσιμες πληροφορίες: Γύρω στα 5 χιλιόμετρα έξω από το χωριό της Πλατανιάς και σ' ένα λόφο 665 μ. είναι χτισμένη σε φυσικό βράχο η Ακρόπολη της Πλατανιάς. 290 μ. είναι η περιμετρός της και το τείχος που την περιβάλλει ξεινιά από 2,30 μ. και φτάνει τα 4 μ. ύψος σε ορισμένα σημεία, παρακολουθώντας την κλίση του εδάφους. Ο χώρος ήταν γνωστός από το 1966 αλλά ανασκάφηκε πιο συστηματικά το 2009. Κατά την ανασκαφή εντοπίστηκαν διαμορφωμένα κτίσματα εντός της ακρόπολης: ένα ασβεσταριό, δύο δώματα, ο εσωτερικός οχυρωματικός περίβολος και ο δρόμος που τη διασχίζει κάθετα προς τη δυτική πύλη. Έξω από τα τείχη βρέθηκαν ακόμη και τα λατομεία που προμήθευαν την πέτρα για τις κατασκευές. Από τις υπάρχουσες ενδείξεις, οι αρχαιολόγοι υποψιάζονται ότι ανάμεσα στην ακρόπολη και το σημερινό χωριό υπήρχε πόλισμα. Το γεγονός αυτό μαρτυρούν τμήματα ενός αγωγού ύδρευσης, τον οποίο η σπηλαιολογική ομάδα διάνυσε και χαρτογράφησε.

Λέξεις κλειδιά: ακρόπολη, φρυκτωρίες, ασβεσταριό, εσωτερικός οχυρωματικός περίβολος, γυάλινα σκεύη, νομίσματα

Βιβλιογραφία

-Bernabo-Brea L., *Poliochni*, 1,2 tav Atlante, Roma 1964.

-Γεωργιάδης Ν. Θ., *Η Δράμα και η περιοχή της 30000 π.Χ.-1950 μ.Χ.*, εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 61-62.

-Γραμμένος Δ., «Από τους προϊστορικούς οικισμούς της Ανατολικής Μακεδονίας», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 30 Α Μελέτες (1975) σ. 193-234.

-Κατσούλης Β. – Πουλιούδη Β., «Ρωμαϊκός αγωγός Πλατανιάς», *Πρακτικά 17ου Πανελληνίου Συνεδρίου Σπηλαιολογίας*, Σιδηρόκαστρο, Σεπτέμβριος 2014, υπό εκτύπωση.

-Κουκούλη Χρυσανθάκη Χ., «Β. Προανασκαφικά έρευνα – τυχαία ευρήματα. Πλατανιά Δράμας», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 22 Β² Χρονικά (1967), σ. 428-429.

- Κουκούλη-Χρυσανθάκη Χ., «Η Δράμα και η περιοχή της από τη Νεολιθική εποχή ως τα τέλη της αρχαιότητας: παρατηρήσεις στον αρχαιολογικό χάρτη του Νομού Δράμας», Β' Επιστημονική Συνάντηση «Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και Πολιτισμός», Δήμος Δράμας-Δ.Ε.Κ.ΠΟ.Τ.Α., 18-22 Μαΐου 1994, Δράμα 1998, Β'1, σ. 33.
- Παπαδόπουλος Σ., *Η νεότερη Νεολιθική και η πρόωμη εποχή του χαλκού στην ανατολική Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη 1997.
- Πουλιούδη Β., Αρχαιολογικό Δελτίο 2009, υπό εκτύπωση
- Πουλιούδη Β., Αρχαιολογικό Δελτίο 2010, υπό εκτύπωση
- Πουλιούδη Β., «Ακρόπολη Πλατανιάς», *Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και Θράκη* (2010), σ. 423.
- Πουλιούδη Β., «Πλατανιά 2002-2014», *Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και Θράκη* (2014), υπό εκτύπωση.
- Πουλιούδη Β., «Πλατανιά 2009-2014», *Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και Πολιτισμός*, 2014, υπό εκτύπωση.
- Πουλιούδη Β., «Acropole of Platania», *International Congress of Thracology*, Istanbul 2010, υπό εκτύπωση.
- Πουλιούδη Β., «Πλατανιά 2009-2014», *Πρακτικά 17ου Πανελληνίου Συνεδρίου Σπηλαιολογίας*, Σιδηρόκαστρο, Σεπτέμβριος 2014.
- Πουλιούδη Β., Ακρόπολη Πλατανιάς, *Ανασκαφικό έργο στον ελλαδικό χώρο 2000-2010*, Υπουργείο Πολιτισμού, σ. 200.
- Σαμαρτζίδου Σ., «Σύντομη αναφορά στις αρχαιότητες του Νομού Δράμας (από τα προϊστορικά χρόνια μέχρι και τα ρωμαϊκά)», *Δραμινά Χρονικά* 1 (1980) 29-44.
- Sear D. S., *Greek Imperial Coins and their values*, Seaby, London, 1982.
- Treuil R., «Ο τρόπος ζωής των νεολιθικών πληθυσμών στην πεδιάδα της Δράμας», Β' Επιστημονική Συνάντηση «Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και Πολιτισμός», Δήμος Δράμας-Δ.Ε.Κ.ΠΟ.Τ.Α., 18-22 Μαΐου 1994, Δράμα 1998, Β'1, σ. 81.
- Τσιρτσώνη Ζ., «Η δυναμική της Μέσης Νεολιθικής περιόδου στην πεδιάδα της Δράμας: το φαινόμενο από την σκοπιά της κεραμικής», Β' Επιστημονική Συνάντηση «Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και Πολιτισμός», Δήμος Δράμας-Δ.Ε.Κ.ΠΟ.Τ.Α., 18-22 Μαΐου 1994, Δράμα 1998, Β'1, σ. 85.

Διαδίκτυο

<http://drama.e-citymap.gr/ακρόπολη-πλατανιάς>

<http://eteriadraminonmeleton.blogspot.gr/2012/11/blog-post.html>

Δραστηριότητες

1. «Γύρω από τη φωτιά».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να διακρίνουν βασικά γνωρίσματα της καθημερινής ζωής των ανθρώπων από τα νεολιθικά χρόνια ως την εποχή του σιδήρου,
- να συγκρίνουν την καθημερινότητα των ανθρώπων ανά εποχή μέσα από παιχνίδια ρόλων.

Τόπος υλοποίησης: Σχολική αυλή (λόγω δυσκολιών μετάβασης στην Ακρόπολη της Πλαταϊνιάς).

Διάρκεια: 4 διδακτικές ώρες.

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Ηλικία: Μαθητές Α' Λυκείου.

Περιγραφή: Χωρίζουμε τους μαθητές σε υποομάδες των πέντε ατόμων. Κάθε ομάδα σχηματίζει έναν κύκλο γύρω από ένα σωρό ξύλων ("γύρω από τη φωτιά"), ενώ το κάθε μέλος της ομάδας υποδύεται ένα ρόλο (π.χ. ο κυνηγός, ο τεχνίτης, ο πολεμιστής, ο σιδηρουργός, η γυναίκα) και περιγράφει τις δραστηριότητές του μέχρι τη δύση του ηλίου. Κατόπιν, οι άλλες ομάδες που αντιπροσωπεύουν διαφορετική εποχή (Χαλκού, Σιδήρου) περιγράφουν τη δική τους καθημερινότητα. Ακολουθεί συζήτηση για τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι άνθρωποι ανά εποχή αλλά και τις τεχνικές που επινοούσαν για την επιβίωση τους.

Διαδίκτυο

<http://www.e-history.gr/>

<http://www.ehw.gr/>

<http://www.ime.gr/chronos/01/>

2. «Παριστάνοντας τον αγωγό».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να γνωρίσουν τους ρωμαϊκούς αγωγούς ως σημαντικό τεχνικό επίτευγμα του παρελθόντος,
- να προβληματιστούν για το πώς αντιμετωπίστηκαν τα προβλήματα που δημιουργούσε η μορφολογία του εδάφους της περιοχής στην οποία βρίσκεται η ακρόπολη της Πλαταϊνιάς, όταν επρόκειτο να γίνει η κατασκευή του συγκεκριμένου αγωγού,

- να συνεργαστούν,
- να αλληλεπιδράσουν,
- να ενεργοποιήσουν τη φαντασία τους.

Τόπος Υλοποίησης: Εργαστήριο πληροφορικής, σχολική αυλή, σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Δύο (υποθετικές) κατόψεις του αγωγού, σχεδιασμένες από τον εκπαιδευτικό, Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Αρχικά οι μαθητές με την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού περιηγούνται στο διαδίκτυο και συγκεντρώνουν πληροφορίες γενικά για τους ρωμαϊκούς αγωγούς (υλικά και τρόπος κατασκευής, διάμετρος, αεραγωγοί, λυχνάρια κ. ά.). Στη συνέχεια επικεντρώνονται στον αγωγό της Πλατανιάς και μελετούν τα αποτελέσματα της αρχαιολογικής έρευνας από το διαδίκτυο.

Στη δεύτερη διδακτική ώρα, στην αυλή του σχολείου, οι μαθητές χωρίζονται σε δύο ομάδες. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε κάθε ομάδα μια κάτοψη του αγωγού και ζητά από τα μέλη των ομάδων να παραστήσουν με το σώμα τους τον αγωγό, με όποιον τρόπο θέλουν: ξαπλωμένοι, όρθιοι, ο ένας δίπλα στον άλλον, κρατώντας τα χέρια κ.ά. ακολουθώντας την κάτοψη που τους έχει δοθεί. Για να γίνει η δραστηριότητα πιο ενδιαφέρουσα ο εκπαιδευτικός θέτει ορισμένες προϋποθέσεις, όπως π.χ. ο αγωγός περνά από δύο εμπόδια, υπάρχουν πέντε αεραγωγοί, μετά τα πρώτα μέτρα η διάμετρος του αγωγού στενεύει, σε κάποιο σημείο το έδαφος έχει υποστεί καθίζηση και άλλα παρόμοια. Νικήτρια ανακηρύσσεται η ομάδα που, τηρώντας τις προϋποθέσεις, σχηματίζει πιο γρήγορα τον αγωγό.

Στο τέλος, οι μαθητές μοιράζονται τα συναισθήματα που τους δημιουργήθηκαν κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας, αλλά και τις σιέψεις τους για τη σημασία και τις δυσκολίες ενός τέτοιου έργου. Ακόμη, αν υπάρχει χρόνος, κάνουν σύγκριση με το σημερινό σύστημα ύδρευσης, ειδικά στην πόλη μας.

3. «Μεταφέρουμε το νερό».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αντιληφθούν πώς μεταφέρεται το νερό σ' έναν αγωγό,
- να κινηθούν,
- να συνεργαστούν,
- να εκτιμήσουν την αξία του πόσιμου νερού για τη ζωή τους.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αυλή, σχολική αίθουσα, χώρος ανασκαφής.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Δύο εφημερίδες και ένα μπαλάκι, Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου.

Περιγραφή: Οι μαθητές χωρίζονται σε δύο ομάδες. Τα μέλη κάθε ομάδας στέκονται το ένα δίπλα στο άλλο, απέναντι από τα μέλη της άλλης ομάδας και σχηματίζουν ζευγάρια. Ο εκπαιδευτικός μοιράζει σε κάθε ζευγάρι από ένα διπλό φύλλο εφημερίδας, που το κρατούν ανοιχτό μπροστά τους από τις δύο άκρες. Έτσι σχηματίζεται ένας νοητός αγωγός. Ο εκπαιδευτικός στέκεται στην αρχή του «αγωγού» και ρίχνει το μπαλάκι που συμβολίζει το νερό. Κάθε ζευγάρι κουνώντας την εφημερίδα του δίνει το μπαλάκι στο διπλανό ζευγάρι και πηγαίνει και στέκεται με ανοιχτό το φύλλο του στο τέλος του «αγωγού». Έτσι ο «αγωγός» επεκτείνεται μέχρι ένα προκαθορισμένο σημείο στο χώρο. Το παιχνίδι τότε σταματά. Στη συνέχεια οι μαθητές προβληματίζονται και συζητούν για τη σημασία, τους τρόπους και την αναγκαιότητα της μεταφοράς του νερού από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Εφόσον ο χρόνος επαρκεί, συζητούν για την ύδρευση της περιοχής τους, τα προβλήματα υδροδότησης, την ποιότητα του νερού, κλπ.

4. «Μάρμαρο- ασβέστης-πηλός».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να γνωρίσουν τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν στην Ακρόπολη Πλατανιάς,
- να τα συνδέσουν με την περιοχή και το φυσικό περιβάλλον,
- να εντοπίσουν τη χρήση των υλικών αυτών σήμερα.

Τόπος Υλοποίησης: Εργαστήριο πληροφορικής.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Κατά την πρώτη διδακτική ώρα οι μαθητές μελετούν διεξοδικά την παρουσίαση της ανασκαφής στην Πλατανιά από την αρχαιολόγο Β. Πουλιούδη και παρατηρούν φωτογραφίες της περιοχής στο διαδίκτυο, τις οποίες σχολιάζουν με την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού.

Κατά τη δεύτερη διδακτική ώρα συμπληρώνουν τις παρακάτω ερωτήσεις, καταφεύγοντας, όποτε αυτό απαιτείται, στο διαδίκτυο. Στη συνέχεια συζητούν και σχολιάζουν τα αποτελέσματα και καταλήγουν σε συμπεράσματα για τη διαχρονική χρήση των υλικών και τη σχέση τους με το φυσικό περιβάλλον.

ΠΑΡΕΛΘΟΝ

Ποια *υλικά* χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή της Ακρόπολης στην Πλατανιά; Από πού εξασφάλιζαν το *μάρμαρο*;

Πού και *πώς* παρασκευάζαν τον *ασβέστη*; *Πού* τον χρησιμοποιούσαν;

Τι είδους *πήλινα αγγεία* βρέθηκαν στο χώρο της ακρόπολης;

ΠΑΡΟΝ

Τι γνωρίζετε για την εκμετάλλευση του *μαρμάρου* στην περιοχή της Δράμας σήμερα;

Τι είναι η *ασβεστοκάμιнос*; *Ποια εικόνα από την παλιά Δράμα σας φέρνει στο μυαλό*;

Τι είδους αντικείμενα κατασκευάζονται σήμερα από *πηλό*;

Αν χιζίσατε σήμερα ένα αντίστοιχο κτήριο, τι υλικά θα χρησιμοποιούσατε;

Με ποια κριτήρια επιλέγει ο άνθρωπος τα υλικά, τότε και τώρα;

5. «Προσεγγίζοντας - ζωντανεύοντας μια ανασκαφή».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να προβληματιστούν για την αφετηρία μιας ανασκαφής, τη σημασία της για μια περιοχή, τους συντελεστές, τις δυσκολίες και τα προβλήματά της, το είδος και την "πορεία" των ευρημάτων, τα συναισθήματα όταν ολοκληρώνεται,
- να αναπτύξουν τη φαντασία τους,
- να προσεγγίσουν με μεγαλύτερο ενδιαφέρον τα μουσεία.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα, Αρχαιολογικό Μουσείο.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες στο σχολείο, η τρίτη στο Αρχαιολογικό Μουσείο.

Υλικά: Χαρτί, μολύβια.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Αρχικά ο εκπαιδευτικός συζητά με τους μαθητές για τους αρχαιολογικούς χώρους που έχουν επισκεφτεί, αν κάτι τους έκανε εντύπωση, αν επισκέφτηκαν κάποιο μουσείο και τι είδαν, αν παρακολούθησαν την ανακοίνωση κάποιου αρχαιολόγου, κλπ. Στη συνέχεια, αφού κάνει μια σύντομη αναφορά στην ακρόπολη της Πλατανιάς, τους διαβάζει την παρουσίαση της ανασκαφής στην Πλατανιά της αρχαιολόγου Β. Πουλιούδη. Στην επόμενη φάση οι μαθητές χωρίζονται σε τέσσερις ομάδες και δημιουργούν τέσσερα ερωτηματολόγια που απευθύνονται

- στον αρχαιολόγο,
- σε κάτοικο της περιοχής όπου γίνεται η ανασκαφή,
- στον υπάλληλο του Αρχαιολογικού Μουσείου,
- σε εργάτη της ανασκαφής.

Τέλος, κάθε ομάδα παρουσιάζει το ερωτηματολόγιο της στις άλλες και ακολουθεί συζήτηση με κεντρικό θέμα την ανασκαφή και τις παραμέτρους της.

Ιδιαίτερα σημαντικό γι' αυτήν τη δραστηριότητα είναι α) να δοθεί η δυνατότητα οι μαθητές να συνομιλήσουν με κάποιον αρχαιολόγο και στην καλύτερη περίπτωση με τη Β. Πουλιούδη, υπεύθυνη της ανασκαφής στην Πλατανιά και β) να επισκεφτούν το Αρχαιολογικό Μουσείο της Δράμας για να δουν από κοντά τα ευρήματα ανασκαφών στο Νομό.

6. «Γίνομαι αρχιτέκτονας».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να ενεργοποιήσουν τη φαντασία και τις καλλιτεχνικές δεξιότητές τους μέσα από την γραμμική και ψηφιακή απεικόνιση του χώρου της Ακρόπολης,
- να συνειδητοποιήσουν τη διαφορετική χρήση του ίδιου χώρου σε επιλεγμένες ιστορικές περιόδους.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα, εργαστήριο πληροφορικής

Διάρκεια: Τρεις διδακτικές ώρες.

Υλικά: Φύλλα χαρτιού, μολύβια, Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο), κάτοψη της Ακρόπολης, φωτογραφικό υλικό από τα ευρήματα της ανασκαφής.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Οι μαθητές χωρίζονται σε τρεις ομάδες και αφού προηγηθεί μια σύντομη ενημέρωση από τον εκπαιδευτικό για την αρχιτεκτονική τριών ιστορικών εποχών (προϊστορική, ελληνιστική, ρωμαϊκή), η κάθε ομάδα αναλαμβάνει μία. Στην προσπάθειά τους να απεικονίσουν το χώρο με ζωγραφικά ή ψηφιακά, θα τους ζητηθεί να εντάξουν σε κάθε εποχή τα αντίστοιχα ευρήματα, βασιζόμενοι στο υλικό που θα τους δοθεί. Σε επόμενη φάση οι εργασίες των μελών της ομάδας μπορούν να εκτεθούν σε κάποια αίθουσα του σχολείου στο τέλος της σχολικής χρονιάς ή να κοσμήσουν την τάξη κάθε ομάδας. Στο τέλος της δραστηριότητας οι μαθητές θα συνειδητοποιήσουν ότι ο ίδιος χώρος μπορεί να αποκτήσει διαφορετική χρήση και αξία ανάλογα με τις ανάγκες της κοινωνίας της κάθε εποχής σε συνδυασμό με την ιστορική εξέλιξη.

Διαδίκτυο

<http://www.e-history.gr/>

<http://www.ehw.gr/>

<http://www.ime.gr/chronos/01/>

7. «Παίζοντας με τα υλικά που συναντούμε στα αρχαία μνημεία».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να εξοικειωθούν με τα διάφορα υλικά προσεγγίζοντάς τα με τις αισθήσεις τους (όραση, αφή, όσφρηση) και σωματοποιώντας τα,
- να γνωρίσουν καλύτερα το σώμα τους, παίζοντας με τους μυς (ένταση/χαλάρωση) και τις κλειδώσεις τους,
- να συνεργαστούν με το συμπαίκτη.

Τόπος Υλοποίησης: Μεγάλη σχολική αίθουσα (κατά προτίμηση με μοκέτα)

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Πέτρες, κεραμίδια, πηλός.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: 1) Δίνουμε στους μαθητές να αγγίξουν μια πέτρα, ένα κομμάτι πηλό, ένα κεραμίδι, υλικά που χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι Έλληνες στην κατασκευή κτισμάτων και αντικειμένων. Τους ζητούμε να τα χαϊδέψουν, να τα περιγράψουν, να δοκιμάσουν την αντοχή και τη συμπεριφορά τους, με στόχο στη συνέχεια να τα σωματοποιήσουν (η άσκηση μπορεί να πραγματοποιηθεί εναλλακτικά και με δεμένα μάτια, ώστε να οξυνθούν οι αισθήσεις της όσφρησης και της αφής).

Συζητάμε με τους μαθητές επισημαίνοντας τα παρακάτω:

α) Πέτρα: δε λυγίζει, ακινησία, απόλυτα σφιγμένοι μυς.

β) Πηλός: πλάθεται, αφηνόμαστε στα χέρια του συμπαίκτη μας να μας «πλάσει».

γ) Κεραμίδι (ψημένος πηλός): σπάει, «σπάμε» τις κλειδώσεις μας «αχρηστεύοντας» τα μέλη μας.

2) Ζητούμε από τους μαθητές να χωριστούν σε ζευγάρια: ο ένας μαθητής είναι το υλικό και ο άλλος ο άνθρωπος που το χρησιμοποιεί. Με την τεχνική του " Γλύπτης/Γλυπτό" ο άνθρωπος δρα πάνω στο υλικό και εκείνο συμπεριφέρεται ανάλογα. Δοκιμάζουμε τη συμπεριφορά και των τριών υλικών. Έπειτα αλλάζουμε ρόλους.

8. «Επικοινωνώ με το φως».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αντιληφθούν τον τρόπο επικοινωνίας των ανθρώπων στην αρχαιότητα,
- να συνειδητοποιήσουν τις δυσκολίες που είχε να αντιμετωπίσει ο άνθρωπος της αρχαιότητας και ότι η αλματώδης εξέλιξη βασίστηκε στην εφευρετικότητα του ανθρώπινου νου,
- να καταλάβουν τις ιδιαιτερότητες της επικοινωνίας, όταν αυτή διεξάγεται σε διαφορετικές στιγμές του εικοσιτετραώρου.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αυλή, ανοιχτός χώρος κοντά στο σχολείο.

Διάρκεια: Τέσσερις διδακτικές ώρες.

Υλικά: Φακοί, ξύλα, σπίρτα, πέτρες, πληροφορίες για τις φρουκτωρίες, φωτογραφικό υλικό από το χώρο της Ακρόπολης, ταινία «Αρχοντας των δαχτυλιδιών 3» (απόσπασμα με φρουκτωρίες).

Ηλικία: Μαθητές Λυκείου.

Περιγραφή: Οι μαθητές χωρίζονται σε δύο ομάδες και η κάθε ομάδα αναλαμβάνει με τη βοήθεια των φυσικών υλικών που θα συλλέξει από τον περιβάλλοντα χώρο, να σχηματίσει σε ανοιχτό χώρο, κοντά στο σχολείο, την κάτοψη δύο ακροπόλεων. Η κάθε ακρόπολη θα πρέπει να δημιουργηθεί από τα μέλη της ομάδας σε απόσταση πέντε- έξι μέτρων από την ακρόπολη της άλλης ομάδας. Αφού λοιπόν η κάθε ομάδα ανάψει μια φωτιά μπροστά από την ακρόπολη, καθοδηγούμενη πάντα από τον εκπαιδευτικό, μέσω της φωτιάς προσπαθεί να επικοινωνήσει με την άλλη ομάδα. Η αποστολή σημάτων γίνεται από ένα μαθητή που έχει οριστεί από όλη την ομάδα. Η δραστηριότητα βέβαια μπορεί να συνεχιστεί μέσα σε μια αίθουσα του σχολείου η οποία θα είναι σκοτεινή. Οι ομάδες αφού τοποθετηθούν στην αίθουσα διαγώνια έχοντας αρκετή απόσταση μεταξύ τους, με τη βοήθεια των φακών, θα προσπαθήσουν και πάλι να επικοινωνήσουν.

Διαδίκτυο

<http://el.wikipedia.org/wiki/Φρουκτωρία>

9. «Η πρώτη επαφή».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να γνωρίσουν και να εξοικειωθούν με την καθημερινή ζωή στις Ακρόπολεις και τις δυσκολίες που μπορεί να παρουσίαζε για τους Αρχαίους,
- να παραγάγουν προφορικό λόγο,
- να ετοιμάσουν ένα μικρό θεατρικό δρώμενο,
- να συγκρίνουν τον τρόπο ζωής και τις ανάγκες διαφορετικών λαών (διαπολιτισμικότητα).

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα, σχολική αυλή ή Αρχαιολογικός Χώρος Πλατανιάς.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Χαρτιά, μολύβια, μάσκες.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: 1) Η ομάδα χωρίζεται σε μικρότερες των τριών έως τεσσάρων ατόμων. Όλες οι ομάδες, εκτός μίας, θα διαλέξουν δραστηριότητα από μια λίστα που έχει ο εκπαιδευτικός και η οποία περιλαμβάνει καθημερινές πρακτικές δραστηριότητες που σχετίζονται με τη ζωή στις Ακροπόλεις (πχ. μαθητές σε σχολείο, προετοιμασία φαγητού, αγρότες στο χωράφι, στρατιώτες σε άσκηση κλπ). Αφού μελετήσουν τις λεπτομέρειες της δραστηριότητάς τους, θα προετοιμαστούν για να την παρουσιάσουν με κίνηση και λόγο στις υπόλοιπες ομάδες.

Η μοναδική ομάδα που δεν πήρε δραστηριότητα μαθαίνει από τον εκπαιδευτικό ότι τα μέλη της πρέπει να υποδυθούν το ρόλο κάποιων εξωγήινων που θα πραγματοποιήσουν την πρώτη επαφή τους με αυτόν τον άγνωστο και με παράξενες συνήθειες πλανήτη. Φοράνε μάσκες και προετοιμάζουν ερωτήσεις σχετικά με το τι θα ήθελαν να μάθουν για τη ζωή των ανθρώπων (η συνθήκη υπαγορεύει να μιλούν την ελληνική γλώσσα).

2) Σε αυτό το σημείο παρουσιάζονται για πρώτη φορά οι εξωγήиноι. Διασκορπίζονται σε διάφορες ομάδες και προσπαθούν να μάθουν τι κάνουν οι κάτοικοι του πλανήτη αυτού στις Ακροπόλεις, τι και πώς τρώνε, τι είναι στρατός κ.ά. Αναπτύσσουν διάλογο με τα μέλη της κάθε ομάδας τα οποία συγχρόνως παρουσιάζουν τη δραστηριότητά τους με κίνηση, εξηγώντας τις λεπτομέρειες - το γιατί και το πώς- αυτού που κάνουν. Η δραστηριότητα μπορεί να κλείσει με μια συζήτηση διαπολιτισμικού χαρακτήρα, σχετικά με τον τρόπο ζωής, τις συνήθειες διαφορετικών λαών.

10. «Μεταφέροντας το σήμα».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αναπτύξουν τις ικανότητες συγκέντρωσης, επικοινωνίας και συντονισμού μέσα στην ομάδα,
- να ασκηθούν στο να μεταφέρουν ομαδικά ένα σήμα κατ' αντιστοιχία με το σύστημα των Φρυκτωριών, κατανοώντας την ανάγκη της συνεργασίας και της συγκέντρωσης στον κοινό στόχο προκειμένου να τον επιτύχουν.

Τόπος Υλοποίησης: Στο σχολείο ή στον αρχαιολογικό χώρο της Πλατανιάς.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Δεν απαιτούνται.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Οι μαθητές χωρίζονται σε δύο υποομάδες. Είναι οι ομάδες της «Πελεκητής» και της «Πλατανιάς». Η κάθε υποομάδα σχηματίζει με τα μέλη της ένα μεγάλο κύκλο. Χέρια πιασμένα, μάτια κλειστά. Ορίζουμε τον πρώτο και τον τελευταίο από κάθε κύκλο. Χαλαρώνουμε και συγκεντρωνόμαστε. Ο πρώτος μαθητής από κάθε ομάδα στέλνει, με το σύνθημα του εκπαιδευτικού, ένα «σήμα» με το χέρι στον διπλανό του από αριστερά (πχ. δύο σφίξιμα του χεριού, ένα σφίξιμο και ένα σήκωμα του χεριού, χαλάρωμα και σφίξιμο κλπ). Ο μαθητής που παρέλαβε το σήμα πρέπει να το μεταφέρει στον διπλανό του από αριστερά, και ο επόμενος στον επόμενο, μέχρι το σήμα να επιστρέψει από τον τελευταίο μαθητή του κύκλου στον πρώτο που το έστειλε. Κερδίζει η ομάδα που θα μεταφέρει το σήμα στον τελευταίο αυτούσιο, χωρίς καμία αλλοίωση.

Το παιχνίδι δοκιμάζεται όσες φορές χρειαστεί, μέχρι να υπάρξει επιτυχία και από τις δυο ομάδες. Κλείνουμε με συζήτηση για το πώς συνεργάστηκαν οι ομάδες, αν προέκυψαν προβλήματα και τι είδους κλπ.

11. «Γύρω από την ακρόπολη».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να διακρίνουν τα κριτήρια με τα οποία επέλεγαν οι κάτοικοι μιας περιοχής να φτιάξουν τον οικισμό αλλά και την ακρόπολή τους,
- να μελετήσουν τον περιβάλλοντα χώρο και τις δυνατότητες που παρείχε.

Τόπος Υλοποίησης: Στην ακρόπολη της Πλατανιάς.

Διάρκεια: Τέσσερις διδακτικές ώρες.

Υλικά: Τετράδια και μολύβια, **διδασκτικό υλικό:** Η ακρόπολη της Πλατανιάς - Β. Πουλιούδη.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Οι μαθητές χωρίζονται σε δύο ομάδες και εξερευνούν την περιοχή (σε σημεία προσβάσιμα), καταγράφοντας στα τετράδιά τους όλα εκείνα τα στοιχεία που κατά την άποψή τους έπαιξαν ρόλο στην επιλογή του χώρου (δυνατότητες εύρεσης τροφής, νερού, ξυλείας κλπ). Σε μια πρώτη φάση κάνουν υποθέσεις αξιοποιώντας και τις ιστορικές τους γνώσεις. Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός παρέχει πρόσθετο ιστορικό υλικό και περιμένει από τους μαθητές να εμπλουτίσουν τα αποτελέσματα της επιτόπιας έρευνάς τους προκειμένου να επιβεβαιωθούν ή όχι οι αρχικές τους υποθέσεις.

12. «Αμφίπλευρη ακροστιχίδα».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να γνωρίσουν ένα λεξιλόγιο σχετικό με τον τόπο,
- να συνεργαστούν για να ολοκληρώσουν τη δραστηριότητα,
- να διαχειριστούν το χρόνο αποτελεσματικά (αν αυξήσουμε το βαθμό δυσκολίας).

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα ή σχολική αυλή.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Πλαστικοποιημένες καρτέλες με λέξεις και ορισμούς. (Το αρχικό γράμμα των λέξεων έχει εκτυπωθεί σε διαφορετικό χρώμα, έτσι ώστε τοποθετώντας κάθετα τις λέξεις να σχηματίζεται η ακροστιχίδα).

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Οι μαθητές χωρίζονται σε δύο ομάδες και ορίζουν ένα μέλος από κάθε ομάδα ως το συντονιστή τους. Δίνονται μπερδεμένα σε κάθε ομάδα λέξεις και οι ορισμοί τους σε πλαστικοποιημένο χαρτί. Υπάρχουν από δύο ορισμοί που αντιστοιχούν σε δύο λέξεις για κάθε γράμμα της ακροστιχίδας. Ο συντονιστής τοποθετεί τους ορισμούς και τις λέξεις, έτσι ώστε να τα βλέπουν οι συμπαίχτες του, διαβάζει τους ορισμούς και οι μαθητές -ένανς κάθε φορά -προσπαθούν από τις σκόρπιες λέξεις που είναι μπροστά τους να επιλέξουν τη σωστή και να σχηματίσουν την ακροστιχίδα τοποθετώντας κάθετα τις λέξεις. Η ακροστιχίδα σχηματίζεται με δύο τρόπους, δηλαδή υπάρχουν για κάθε γράμμα δύο επιλογές, οι μαθητές όμως επιλέγουν μόνο μία λέξη. Στο τέλος η κάθε ομάδα ανακοινώνει τη δική της ακροστιχίδα. Η λέξη που καλούνται να σχηματίσουν είναι: «ΠΛΑΤΑΝΙΑ». Το ζητούμενο τίθεται ως εξής: *σημαντική προϊστορική Ακρόπολη στα ΒΑ του νομού Δράμας*. Αντίστοιχα οι λέξεις με τους ορισμούς τους που τη σχηματίζουν είναι:

Πόλισμα: Μικρή πόλη-οικισμός.

Πηλός: Βασικό υλικό για την κατασκευή αγγείων.

Λυχνάρια: Χρηστικά ή λατρευτικά κεραμικά αγγεία που φωτίζουν.

Λατομεία: Τοποθεσίες από όπου προμηθεύονταν τις πέτρες/μάρμαρα της ακρόπολης.

Αεραγωγοί: Χτιστοί αγωγοί που έφταναν στην επιφάνεια της γης για να ανανεώνεται ο αέρας στον υπόγειο αγωγό ύδρευσης.

Ακρόπολη: Οχυρή θέση περιτριγυρισμένη από τείχη.

Τέχνες: Η αρχιτεκτονική, μουσική, ζωγραφική ανήκουν στις καλές ...

Τείχη: Η ακρόπολη αυτή έχει δύο τέτοιους περιβόλους.

Ακροπόλεις: Στην περιοχή υπήρχαν 7 που επικοινωνούσαν μεταξύ τους.

Ασβεσταριό: Κυκλικός χώρος που επεξεργάζονταν τον ασβέστη.

Νομίσματα: Μονάδες μέτρησης της αξίας των προϊόντων.

Νεολιθική: Η ακρόπολη κατοικείται από την εποχή αυτή.

Ιππείς: Στρατιώτες που πολεμάνε ιππεύοντας άλογα.

Ιππικό: Τμήμα του στρατεύματος που αποτελείται από τους ιππείς.

Ασβεστοκονίαμα: Οι Ρωμαίοι χρησιμοποιούσαν ένα μείγμα άμμου και ασβέστη για να χτίσουν τα τείχη.

Αγωγός ύδρευσης: Με τον τρόπο αυτόν προμηθεύονταν το νερό στα σπίτια τους.

13. «Παζλ».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να καλλιεργήσουν δεξιότητες αντίληψης, παρατηρητικότητας και ταχύτητας
- να ασκηθούν στη συνεργασία για να ολοκληρώσουν τη δραστηριότητα.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα ή σχολική αυλή.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Δέκα πλαστικοποιημένες φωτογραφίες του αρχαιολογικού χώρου από το διαδίκτυο (δηλαδή πέντε φωτογραφίες, κομμένες στα δύο σε μορφή πάζλ).

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου.

Περιγραφή: Η τάξη χωρίζεται σε πέντε ομάδες των τεσσάρων ατόμων. Κάθε ομάδα προσπαθεί να εντοπίσει τα δύο κομμάτια που συνθέτουν την ίδια εικόνα και δίνει έναν τίτλο σ' αυτήν. Όταν όλες οι ομάδες ολοκληρώσουν την προσπάθεια, παρουσιάζουν την εικόνα στις υπόλοιπες ομάδες και περιγράφουν με λίγα λόγια τη διαδικασία, π.χ. αν δυσκολεύτηκαν, τι τους έκανε εντύπωση, τι τους άρεσε, πώς δούλεψαν.

14. «Δημιουργία χάρτη – εικαστική σύνθεση μακέτας».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αποκτήσουν γνώσεις (γεωγραφικές, ιστορικές) για την περιοχή,
- να αποκτήσουν δεξιότητες διαχείρισης πληροφοριών και αξιοποίησης υλικών,
- να καλλιεργήσουν την αντίληψη του χώρου και του προσανατολισμού σε αυτόν,
- να οξύνουν τη φαντασία,
- να αναπτύξουν τη συνεργασία και την ομαδική αλληλεπίδραση για να επιλέξουν και να υλοποιήσουν τη δραστηριότητα,
- να κάνουν ορθή διαχείριση του χρόνου.

Τόπος Υλοποίησης: Εργαστήριο τεχνολογίας και πληροφορικής, σχολική αυλή.

Διάρκεια: Τέσσερις διδακτικές ώρες.

Υλικά: Χαρτόνια, μπογιές-μαρκαδόροι, κόλλα, πλαστελίνη, βαμβάκι, χαλίκια - πέτρες, ξερά χόρτα ή φύλλα, μικρά φυτά κλπ. Επίσης πρόσβαση στο διαδίκτυο για πληροφορίες που αφορούν την περιοχή και απεικόνιση χάρτη της περιοχής.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Α' Λυκείου

Περιγραφή: Οι μαθητές που συμμετέχουν χωρίζονται σε ομάδες των τεσσάρων ή πέντε ατόμων.

1^η και 2^η διδακτική ώρα: Εξηγούνται οι στόχοι της δραστηριότητας από τον εκπαιδευτικό στο εργαστήριο πληροφορικής και προβάλλεται υλικό με εικόνες της περιοχής και χάρτη. Οι μαθητές έχουν στη διάθεσή τους την υπόλοιπη ώρα να περιηγηθούν στο διαδίκτυο και να συγκεντρώσουν υλικό που τους ενδιαφέρει (π.χ. είδη χαρτών: οδικός, τουριστικός ορειβατικός). Δίνεται χρόνος στην ολομέλεια να επιλέξει μακέτα ή χάρτη και να αποφασίσει την τελική διαμόρφωσή τους.

3^η διδακτική ώρα: Στη συνέχεια, αν το σχολείο δεν είναι αστικό και μπορεί να αξιοποιηθεί το φυσικό περιβάλλον, διαθέτουν την ώρα στη συλλογή φυσικών υλικών.

4^η και 5^η διδακτική ώρα: Αφιερώνουν το χρόνο συνθέτοντας τις απόψεις και κατασκευάζοντας τα έργα τους.

Στο τέλος, όλες οι ομάδες παρουσιάζουν τις δημιουργίες τους ειθύνοντας με έναν εκπρόσωπό τους την επιλογή, την υλοποίηση και την εικαστική απόδοση.

Διαδίκτυο

http://georgiosnatsisphotographer.blogspot.gr/2013/08/blog-post_24.html

<http://drama.e-citymap.gr/αρχόπολη-πλατανιάς>

<http://eteriadraminonmeleton.blogspot.gr/2012/11/blog-post.html>

16. «Η ακρόπολη της Πλατανιάς πηγή έμπνευσης - Δημιουργική γραφή».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αναγνωρίσουν τα κύρια στοιχεία του αρχαιολογικού χώρου,
- να χρησιμοποιήσουν την αναζήτηση στο διαδίκτυο,
- να αναπτύξουν δεξιότητες συν-γραφής/γλωσσικής, λογοτεχνικής έκφρασης,
- να υιοθετήσουν στάση σεβασμού στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον που αποτελεί πηγή ζωής, πολιτισμού και διαχρονικής έμπνευσης.

Τόπος Υλοποίησης: Εργαστήριο πληροφορικής.

Διάρκεια: Τρεις διδακτικές ώρες.

Υλικά: Χαρτί- εικόνες, Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Προτείνονται στους μαθητές τέσσερα θέματα:

- Γιορτή Πανσελήνου. Μια νύχτα με πανσέληνο στην ακρόπολη της Πλατανιάς.
- Αστροπαρατήρηση με την ομάδα «Πήγασος» μια ξάστερη νύχτα.
- Με αφορμή μια έκθεση φωτογραφίας φωτογραφίζουν το φυσικό τοπίο που περιβάλλει τα ερείπια της Ακρόπολης.
- Μικροί εξερευνητές κατασκηνώνουν στην Ακρόπολη της Πλατανιάς και καταγράφουν σιγνές περιπέτειας και ενθουσιασμού.

Οι μαθητές αφιερώνουν μία διδακτική ώρα αναζήτησης στο διαδίκτυο προκειμένου να συλλέξουν πληροφορίες και να δουν φωτογραφικό υλικό για το θέμα που θα επιλέξουν να πραγματευτούν. Κάθονται σε κύκλο, ο εκπαιδευτικός δίνει τυχαία σε ένα μαθητή ένα πλατανόφυλλο ή ένα μικρό κομμάτι μάρμαρο ή ένα άλλο σύμβολο και του ζητά να κλείσει τα μάτια, να σκεφτεί κάτι σχετικό με τον τόπο και το σύμβολο και να το ανακοινώσει στους υπόλοιπους.

Αφού διατυπώσουν όλοι με τη σειρά τις σκέψεις τους, γράφουν ελεύθερα τη δική τους φανταστική ειδοχή με φόντο το χώρο και το χρόνο (παρόν - παρελθόν) της αρχαίας Ακρόπολης της Πλατανιάς. Στο τέλος, συγιεντρώνονται τα έργα ανάλογα με το θέμα και επιλέγονται ενδεικτικά κάποια για ανάγνωση ή δραματοποίηση.

Στη συνέχεια, μπορεί να δοθεί μία ώρα επιπλέον προκειμένου να κοσμήσουν εικαστικά το έργο τους, να το «βιβλιοδέσουν» σε έντυπη μορφή ή να αξιοποιήσουν προγράμματα της τεχνολογίας για να το παρουσιάσουν ηλεκτρονικά. Για το σκοπό αυτό πρέπει να έχουν προβλεφθεί και σχετικά υλικά π.χ. κόλλες, χαρτόνια περιτυλίγματος σπάγκοι, σπιράλ κλπ.

6. Το Ιερό του Διονύσου στην Καλή Βρύση

Ένας νεαρός αρχαιολόγος εξομολογείται:

«Το καλοκαίρι εκείνο του 1991 ήταν μια αποκάλυψη για μένα, που έμελλε οριστικά να με στρέψει στη μεγάλη μου αγάπη, την Αρχαιολογία. Αχνοχάραζε, όταν σε ένα πλάτωμα στη φυσική θέση Μικρή Τούμπα, στην Καλή Βρύση, αντικρίσαμε με τον παππού σπαράγματα μιας άλλης εποχής από εκείνα που πλήθος διαθέτει ο τόπος μας. Η αρχαιολόγος κυρία Περιστέρη, εργάστηκε άοκνα μέσα στο λιούρι για να φέρει στο φως το θησαυρό που βλέπετε μπροστά σας, στο περίφημο Κονάκι του Βάγκχου. Ένα κτήριο χρονολογημένο στο τέλος του 4ου με αρχές του 3ου αι. π.Χ., καλά διατηρημένο, με δύο χώρους και Άδυτο για την τέλεση συμβολικών ιεροτελεστιών προς τιμήν του θεού Διονύσου. Τα ευρήματα, θραύσματα αγγείων και νομίσματα, ίσως υποδεικνύουν αγροικία με δικό της λατρευτικό χώρο. Οι εξωτερικοί τοίχοι είναι φτιαγμένοι από ασύμμετρα οικοδομικά υλικά, που δένουν αρμονικά με ξυλοδεσιές και πηλό. Από πατημένο πηλό είναι φτιαγμένο και το πάτωμα, ενώ εμφανή είναι τα ίχνη φωτιάς που αποδίδονται στην επέλαση των Γαλατών. Όπου κι αν κοιτάξεις, απλώνεται η δραμινή φύση το ίδιο τραχιά και πληθωρική. Αγριολούλουδα, θυμάρι και βοτάνια παντοειδή, γιαιτρεύουν το σώμα και την ψυχή που διψά για αισθήματα σε τούτο τον τόπο. Ο τόπος καθορίζει τον άνθρωπο και τον γεμίζει ευθύνη να θυμάται. Οι πανάρχαιες μνήμες της λατρείας του Διονύσου και οι επιβιώσεις τους σήμερα, στα Μπαμπούγερα, είναι επεισόδια της ίδιας ιστορίας. Τα μαγικά δρώμενα, το κρασί και η έγερση της φύσης από το χειμερινό ύπνο της συναντώνται στον τόπο αυτόν».

Λέξεις – κλειδιά: Σπαράγματα, θραύσματα, Άδυτο, λατίπες, ξυλοδεσιές, ασβεστοπολτός, διονυσιακή λατρεία, θεός της γονιμότητας, δρώμενα, Μπαμπούγερα.

Γλωσσάρι

Σπάραγμα: Κομμάτι που έχει αποσπασθεί από κάποιο αρχαιολογικό μνημείο.

Θραύσμα: Τμήμα στερεού σκληρού τμήματος που αφαιρέθηκε με βίαιο τρόπο από μνημείο ή αγγείο.

Άδυτο: Το τμήμα του ναού ή του ιερού, όπου δεν επιτρέπεται να εισχωρήσει κανείς εκτός από τον ιερέα.

Λατίπες: Ασύμμετρα οικοδομικά υλικά.

Ξυλοδεσιές: Ξύλα δεμένα με πηλό που χρησιμοποιούνται ως οικοδομικό υλικό.

Χρήσιμες πληροφορίες: Το ιερό του Διονύσου στην Καλή Βρύση βρίσκεται ανάμεσα στο Μενοίκιο και το Φαλακρό όρος, σε τεχνητό γήλοφο, στην κοιλάδα του ποταμού Αγγίτη και απέχει 2,5 χιλιόμετρα από το Δημοτικό Διαμέρισμα Καλής Βρύσης. Η ανασκαφική έρευνα πραγματοποιήθηκε κατά το χρονικό διάστημα 1991-1996 και αποκάλυψε ορθογώνιο κτηριακό συγκρότημα, διαστάσεων 34 X 16 μ., που χωρίζεται εσωτερικά σε τρεις λειτουργικές ενότητες: Α (Άδυτο), Β και Γ. Τα ίχνη φωτιάς αποδίδονται στους Γαλάτες μετά την ήττα τους στη μάχη της Λυσιμάχειας το 277 π.Χ., από τον Αντίγονο Γονατά. Η σπουδαιότητα του χώρου επέβαλε την πλήρη ανάδειξή του, την περιφράξη και την κατασκευή στεγάστρου. Σήμερα, λόγω των ρωγμών που παρατηρούνται η κατασκευή είναι αναγκαίο να τονωθεί από ασβεστοπολτό. Δόμοι από το χώρο χρησιμοποιήθηκαν ως οικοδομικό υλικό στα νεότερα σπίτια του χωριού. Η γνωριμία των μαθητών με τον αρχαιολογικό χώρο θα τους επιτρέψει να κατανοήσουν την ιδιαίτερη πολιτιστική και ιστορική φυσιογνωμία του τόπου τους, που ανάγεται στη διονυσιακή λατρεία.

Βιβλιογραφία

- Ν. Γεωργιάδης, *Η Δράμα και η περιοχή της, 30000 π.Χ.- 1950 μ.Χ.*, σ. 65- 66 και 84 – 85
- Γιορτές και δρώμενα στο Νομό Δράμας, Τοπική Ενότητα Δήμων και Κοινοτήτων, Αικατερινίδης, σ. 11-15.
- Λ. Δρανδάκης, Χορευτικά δρώμενα στο Νομό Δράμας, σ.483 – 494, *Β' Επιστημονική Συνάντηση, 1994, Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και πολιτισμός*, τεύχος 2.
- Κουκούλη – Χρυσανθάκη Χ., Η Δράμα και η περιοχή της από τη Νεολιθική εποχή ως τα τέλη της αρχαιότητας: παρατηρήσεις στον αρχαιολογικό χάρτη του Νομού Δράμας, σ. 39-50, *Β' Επιστημονική Συνάντηση, 1994, Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και πολιτισμός*, τεύχος 1.
- Κουκούλη – Χρυσανθάκη Χ., Ο αρχαίος οικισμός της Δράμας και το Ιερό του Διονύσου σ. 67-76, *Η Δράμα και η περιοχή της, Πρακτικά Επιστημονικής Συνάντησης 1989*.
- Κουκούλη – Χρυσανθάκη Χ., Αρχαίος οικισμός Δράμας. Νέα επιγραφή από το Ιερό του Διονύσου, *Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και πολιτισμός, Δ' Επιστημονική Συνάντηση, 2002*, σ. 57 – 74.
- Λύκειο των Ελληνίδων Αθηνών, Μεταμφιέσεις του Δωδεκαημέρου σε τρεις κοινότητες του Νομού Δράμας. Φαινόμενα και λειτουργίες, σ. 495 -532 , *Β' Επιστημονική Συνάντηση, 1994, Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και πολιτισμός*, τεύχος 2
- Μπελογιάννης Ν., συντηρησιακά προβλήματα στο ιερό του Διονύσου στην Καλή Βρύση, *Η Δράμα και η περιοχή της, σ. 167 Β' Επιστημονική Συνάντηση, 1994*, φική έρευνα στην Καλή Βρύση της Δράμας(1991 -1993), σ. 161-166, *Β' Επιστημονική Συνάντηση, 1994, Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και πολιτισμός*, τεύχος 1.
- Τσελεπίδης Τ., *Από το μύθο στην Ιστορία, Δράμα, Ηδωνίδα γη, Πρασιάδα λίμνη Β' έκδοση* σ. 172 -174.

Διαδίκτυο

http://www.kalivrisi.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=48&Itemid=58

http://www.kepaam.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=42:2012-02-29-07-35-40&catid=19:historia&Itemid=9

<http://www.pamth.gov.gr/index.php/2012-10-09-06-18-13/2012-10-09-06-08-29>

<http://wikimapia.org/29702820/el/Αρχαιολογικός-χώρος-Ιερού-του-Διονύσου>

<http://www.ipaideia.gr/makedoniki-paradosi-anastasimi-deisi-ston-vakxo.htm>

<http://mouseiodramas.blogspot.gr/2009/09/t.html>

[Αρχείο ΕΡΤ: Μουσικό Οδοιπορικό με τη Δόμνα Σαμίου-Καρναβάλια του Δωδεκαημέρου Αν. Μακεδονία](#)

1. «Μάθημα επαγγελματικού προσανατολισμού και συνεργασίας: τώρα μιλούν οι ερευνητές ή οι επιστήμονες».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να υποδυθούν ρόλους που θα τους επιτρέψουν να ερευνήσουν, να σκεφτούν, να γράψουν και να δώσουν ερμηνείες όσον αφορά θέματα της επιστήμης ή του επαγγέλματος που θα ήθελαν να σπουδάσουν ή θα μπορούσαν να ασκήσουν στο μέλλον,
- να αναγνωρίσουν την αξία της συνεργασίας προκειμένου να διασφαλιστούν τα πορίσματα των ερευνών τους και να συνειδητοποιήσουν όλοι οι παράγοντες που διαμορφώνουν τον ανθρώπινο βίο.

Τόπος Υλοποίησης: Αρχαιολογικός χώρος, Αρχαιολογικό Μουσείο.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Φύλλα χαρτιού, μολύβια.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου

Περιγραφή: Οι πέντε ομάδες αποτελούνται από Αρχαιολόγους, Αρχιτέκτονες, Κοινωνιολόγους, Συντηρητές έργων τέχνης, Λαογράφους.

- Οι Αρχαιολόγοι χρονολογούν το μνημείο.
- Οι Αρχιτέκτονες διατυπώνουν παρατηρήσεις για το αρχιτεκτονικό του σχέδιο.
- Οι Κοινωνιολόγοι υποθέτουν τον τρόπο ζωής των κατοίκων.
- Οι Συντηρητές καταγράφουν τις ανάγκες συντήρησής του.
- Οι Λαογράφοι συνδέουν τα λαογραφικά δεδομένα με τη λατρεία του Διόνυσου.

Η αυτοψία στον αρχαιολογικό χώρο και η μεταξύ τους συνεργασία είναι απαραίτητη, ώστε οι υποθέσεις ερμηνείας να αποκτήσουν κύρος. Οι μαθητές, αφού συγκεντρώσουν τα ερευνητικά τους πορίσματα και μελετήσουν τη βιβλιογραφία, θα καταθέσουν τα πορίσματα της έρευνάς τους κατά ομάδα και συνολικά (ίσως σε κάποιο επιστημονικό συνέδριο που διεξάγεται στην περιοχή τους).

2. «Παρατήρηση και προβληματισμός γύρω από τα υλικά δόμησης τότε και τώρα».

Στόχοι: Οι μαθητές:

- να ασκήσουν την παρατηρητικότητα τους,
- να κατανοήσουν την αναγκαιότητα χρήσης φλικίων προς το περιβάλλον οικοδομικών υλικών.

Τόπος Υλοποίησης: Αρχαιολογικός χώρος.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Φύλλα εργασίας.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου

Περιγραφή: Οι μαθητές χωρισμένοι σε ομάδες των πέντε ατόμων θα συμπληρώσουν φύλλο εργασίας (Παράρτημα σελ. 125) και μετά την ολοκλήρωση της εργασίας τους, θα ανακοινώσουν τα αποτελέσματα της δουλειάς τους.

3. «Μια παλιά γνώριμη ιστορία διάσωσης».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να προβληματιστούν πάνω στο θέμα της επαναχρησιμοποίησης υλικών των αρχαιολογικών χώρων από μεταγενέστερους κατοίκους της περιοχής,
- να δημιουργήσουν και να αναπαραστήσουν ένα θεατρικό διάλογο.

Τόπος Υλοποίησης: Οικισμός Καλής Βρύσης, εργαστήριο πληροφορικής.

Διάρκεια: Δύο-τρεις διδακτικές ώρες.

Υλικά: Χαρτί και μολύβι, πρόσβαση σε ηλεκτρονικό υπολογιστή με σύνδεση στο διαδίκτυο.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή:

- Υποθέστε πως συνομιλείτε με τον παππού, το γιο και τον εγγονό ενός ιδιοκτήτη σπιτιού στην Καλή Βρύση, στην κατασκευή του οποίου έγινε χρήση οικοδομικών υλικών από τον αρχαιολογικό χώρο του Ιερού του Διονύσου. Καταγράψτε σε μια κόλλα χαρτί τη συνομιλία σας και στη συνέχεια δραματοποιήστε το διάλογο.
- Μεταφερθείτε νοερά στην εποχή ίδρυσης του κτιρίου και υποθέστε τι θα σας έλεγε για το ίδιο θέμα ο ιδιοκτήτης της αγροικίας ή ο ιερέας του ναού. Γράψτε σε ένα κείμενο τις θέσεις και τα επιχειρήματά τους και παρουσιάστε τα υποδυόμενοι τους αντίστοιχους ρόλους.
- Να εκφράσετε τη δική σας άποψη πάνω στο πρόβλημα που τίθεται και συζητείται σε «στρογγυλή τράπεζα», στην οποία συμμετέχουν όλοι οι παραπάνω εμπλεκόμενοι.
- Να αναζητήσετε περιπτώσεις επαναχρησιμοποίησης υλικών (αρχιτεκτονικών μελών, αντικειμένων καθημερινής χρήσης κλπ), όπως για παράδειγμα η θεμελίωση παλαιοχριστιανικών ναών πάνω σε αρχαία ιερά ή αντικειμένων που ακόμη και τώρα μπορούμε να βρούμε στον τόπο και τη γειτονιά μας.

4. «Διακοσμητές μιας άλλης εποχής».

α. «Διακοσμή ένα αγγείο, μία γλάστρα».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να γνωρίσουν την αρχαία ελληνική κεραμική,
- να αντιληφθούν ότι το φυσικό περιβάλλον καθορίζει τη ζωή μας και τις επιλογές μας άμεσα και έμμεσα και επηρεάζει την αισθητική μας,
- να συνειδητοποιήσουν ότι τα αντικείμενα έχουν όχι μόνο χρηστική αλλά και αισθητική αξία.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα και έξω από τον αρχαιολογικό χώρο.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες

Υλικά: Χαρτί, ξυλομπογιές ή νερομπογιές, πήλινες γλάστρες ή βάζα, πινέλα, οικολογικά χρώματα.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου.

Περιγραφή:

1η διδακτική ώρα: Στην αίθουσα διδασκαλίας με σύνδεση στο διαδίκτυο. Οι μαθητές ενημερώνονται από τις πηγές που ακολουθούν για την αρχαία ελληνική κεραμική: είδη αγγείων, χρήσεις αγγείων, τρόπος κατασκευής και διακόσμησης. Στη συνέχεια το κάθε παιδί ζωγραφίζει το περίγραμμα ενός αγγείου που έχει επιλέξει δίνοντας βασικές πληροφορίες γι' αυτό (όνομα, χρήση).

2η διδακτική ώρα: Τα παιδιά περπατούν στον περιβάλλοντα χώρο γύρω από το «κονάκι του Βάκχου». Παρατηρούν τη βλάστηση, τα αγριολούλουδα της περιοχής. Προσέχουν τα σχήματα και τα χρώματά τους. Εμπνεόμενα από το φυσικό περιβάλλον δημιουργούν διακοσμητικά μοτίβα με τα οποία ζωγραφίζουν με νερομπογιές ή ξυλομπογιές τα αγγεία των οποίων είχαν κάνει το περίγραμμα. Εναλλακτικά μπορούν να διακοσμήσουν γλάστρες ή βάζα από πηλό με διάφορα οικολογικά χρώματα.

Διαδίκτυο

http://el.wikipedia.org/wiki/Κατηγορία:Αρχαία_ελληνικά_αγγεία

http://el.wikipedia.org/wiki/Κατηγορία:Αρχαία_ελληνικά_αγγεία_ανά_είδος

<http://www.cycladic.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=resource&cresrc=1319&cnode=55>

Εισαγωγή στην κλασική αρχαιολογία, Γεώργιος Μαυρουδής (Τεχνική κατασκευής αγγείων, σελ. 209-245)

<http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/AR/ar.ag/aggeia.htm>

Βιβλιογραφία

Ιστορία του ελληνικού έθνους, Εκδοτική Αθηνών, τ. Β, Γ2

β. «Διακοσμή μια ρωμαϊκή έπαυλη».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αντιληφθούν ότι το φυσικό περιβάλλον καθορίζει τη ζωή μας και τις επιλογές μας άμεσα και έμμεσα και επηρεάζει την αισθητική μας,
- να συνειδητοποιήσουν ότι η κατοικία δεν έχει μόνο χρηστική αλλά και κοινωνική και αισθητική αξία.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα και έξω από τον αρχαιολογικό χώρο.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Χαρτί, ξυλομπογιές ή νερομπογιές.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου.

Περιγραφή:

1η διδακτική ώρα: Στην αίθουσα διδασκαλίας με σύνδεση στο διαδίκτυο. Οι μαθητές ενημερώνονται από τις πηγές που ακολουθούν για τη μορφή και τη διακόσμηση μιας ρωμαϊκής κατοικίας. Χρησιμοποιώντας τις πληροφορίες αυτές σχεδιάζουν κάτοψη ρωμαϊκής έπαυλης δίνοντας ονόματα στους διάφορους χώρους.

2η διδακτική ώρα: Έξω από τον αρχαιολογικό χώρο. Τα παιδιά περπατούν στον περιβάλλοντα χώρο γύρω από το «κονάκι του Βάκχου». Παρατηρούν τη βλάστηση, τα αγριολούλουδα της περιοχής. Προσέχουν τα σχήματα και τα χρώματά τους. Εμπνεόμενα από το φυσικό περιβάλλον δημιουργούν διακοσμητικά μοτίβα τα οποία θα πρότειναν στον ιδιοκτήτη της νεόδμητης έπαυλης, για να στολίσει το καινούριο του σπίτι. Προτείνουν διαφορετικά σχέδια και χρώματα για κάθε χώρο της έπαυλης.

Διαδίκτυο

<https://grafidaskapani.wordpress.com/category/αρχιτεκτονική>

<http://www.kathimerini.gr/370579/article/politismos/arxeio-politismoy/h-zwh-sth-rwmaikh-8essalonikh>

<http://ebooks.edu.gr/new/course-main.php?course=DSGYM-A101>

http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=5754

γ. «Μωσαϊκά μιας άλλης εποχής».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αντιληφθούν ότι το φυσικό περιβάλλον καθορίζει τη ζωή μας και τις επιλογές μας άμεσα και έμμεσα και επηρεάζει την αισθητική μας,

- να συνειδητοποιήσουν ότι η κατοικία δεν έχει μόνο χρηστική αλλά και κοινωνική και αισθητική αξία.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα ή έξω από τον αρχαιολογικό χώρο.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Ορθογώνια ρηχά χαρτόνια (π.χ. από συσκευασίες μικρών χυμών) ή μικρά τελάρα καλυμμένα με χοντρό χαρτί για να μην έχουν κενά, ψηφίδες ή χάντρες χρωματιστές ή εναλλακτικά χαλιόκρια ή πετραδάκια διαφορετικών χρωμάτων, οικολογικά χρώματα, προαιρετικά γάντια μιας χρήσης, πηλός. Τις ψηφίδες μπορούν οι μαθητές να τις κατασκευάσουν και μόνοι τους με πηλό και, αφού στεγνώσουν, να τις χρωματίσουν.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου.

Περιγραφή: Στη σχολική αίθουσα παρακολουθούν το ντοκιμαντέρ της ΕΡΤ «Συνάντησα και ευτυχισμένους μαστόρους». Από την ταινία συλλέγουν πληροφορίες για τα υλικά και τον τρόπο κατασκευής ενός ψηφιδωτού - βοτσαλωτού.

Έξω από τον αρχαιολογικό χώρο. Τα παιδιά περπατούν στον περιβάλλοντα χώρο γύρω από το «κονάκι του Βάκχου». Παρατηρούν τη βλάστηση, τα αγριολούλουδα της περιοχής. Προσέχουν τα σχήματα και τα χρώματά τους. Εμπνεόμενα από το φυσικό περιβάλλον δημιουργούν διακοσμητικά μοτίβα τα οποία θα αποτυπώσουν ως ψηφιδωτά στα μικρά τελάρα τους χρησιμοποιώντας χρωματιστές ψηφίδες ή χάντρες ή πετραδάκια και χαλιόκρια, που θα έχουν πιο πριν βάλει σε διάφορα χρώματα με οικολογικά χρώματα. Ως υλικό βάσης μπορούν να χρησιμοποιήσουν υγρό χρώμα της περιοχής. Αντί για χρώμα μπορούν να χρησιμοποιήσουν πηλό. Η κατασκευή του ψηφιδωτού μπορεί να γίνει έξω από τον αρχαιολογικό χώρο ή στην αίθουσα διδασκαλίας, όπου μπορούν και να παρακολουθήσουν και το ενημερωτικό βίντεο του αρχείου της ΕΡΤ.

Διαδίκτυο

[Αρχείο ΕΡΤ: Αρχαιολογικές Ξεναγήσεις-Η ελληνιστική και ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη Συνάντησα και ευτυχισμένους μαστόρους, ΕΡΤ, επ.10](#)

δ. «Μωσαϊκά τότε και τώρα».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αντιληφθούν ότι το φυσικό περιβάλλον καθορίζει τη ζωή μας και τις επιλογές μας άμεσα και έμμεσα και επηρεάζει την αισθητική μας,
- να ευαισθητοποιηθούν σε θέματα που αφορούν την αισθητική του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος χώρου.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα, αρχαιολογικός χώρος.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Ορθογώνια ρηχά χαρτόνια (από συσκευασίες μικρών χυμών π.χ.) ή μικρά τελάρα καλυμμένα με χοντρό χαρτί για να μην έχουν κενά, χαλιόκρια ή πετραδάκια λευκά και μαύρα.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου.

Περιγραφή:

1η διδακτική ώρα. Οι μαθητές βλέπουν εικόνες από βοτσαλωτά δάπεδα (δρόμοι, πλατείες, βεράντες), εικόνα πολύ συνηθισμένη στα ελληνικά νησιά. Παρατηρούν τα διακοσμητικά μοτίβα (φυτικά μοτίβα, εικόνες ναυτικής ζωής) και τα υλικά κατασκευής και συνειδητοποιούν την άμεση εξάρτηση του ανθρώπου από το περιβάλλον του.

Ακόμη, παρακολουθούν το ντοκιμαντέρ της ΕΡΤ «Συνάντησα και ευτυχισμένους μαστόρους». Από την ταινία συλλέγουν πληροφορίες για τα υλικά, τον τρόπο κατασκευής, τη διαχρονική παρουσία του βοτσαλωτού στον ελληνικό χώρο.

2η διδακτική ώρα: Στα μικρά τελάρα τους και χρησιμοποιώντας ασπρόμαυρα χαλιόκρια δημιουργούν πάνω σε μία βάση από υγρό χρώμα ή πηλό ανά ομάδες των 4 ή 5 παιδιών το δικό τους βοτσαλωτό. Η κάθε ομάδα ως διακοσμητικό μοτίβο επιλέγει ένα στοιχείο

χαρακτηριστικό της χλωρίδας της περιοχής π.χ. φύλλο κλήματος, τσαμπί σταφύλι, φύλλο καστανιάς ή κισσού, φυτού του Διόνυσου.

Διαδίκτυο

[Συνάντηση και ευτυχισμένους μαστόρους, ΕΡΤ, επ.10](#)

[Βοτσαλωτά, εικόνες](#)

ε. «Διακόσμηση εσωτερικών χώρων».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να συγκρίνουν τα έπιπλα της αρχαίας ελληνικής, της ρωμαϊκής και της σύγχρονης εποχής,
- να συσχετίσουν τη χρήση των αντικειμένων αυτών με τις πρακτικές ανάγκες της καθημερινής ζωής κάθε εποχής, τις συνήθειες και τη νοοτροπία, την τεχνολογία και τα διαθέσιμα υλικά.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Χαρτί, ξυλομπογιές ή νερομπογιές.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου.

Περιγραφή:

1ος τρόπος: Οι μαθητές καλούνται να εξοπλίσουν μία ρωμαϊκή έπαυλη με τα απαραίτητα έπιπλα για κάθε χώρο της. Ζωγραφίζουν τα έπιπλα, τα βάφουν και αναγνωρίζουν τον τύπο τους. Συγκρίνουν επίσης τα έπιπλα της ελληνικής αρχαιότητας, της ρωμαϊκής εποχής και της σύγχρονης. Εντοπίζουν και αιτιολογούν τις διαφορές αλλά και τις ομοιότητες που επισημαίνουν.

2ος τρόπος: Ποια από τα έπιπλα του σπιτιού σας θα μπορούσαν να υπάρχουν σε μία ρωμαϊκή έπαυλη και ποια όχι; Αιτιολογήστε τις επιλογές σας.

Διαδίκτυο

[Η καθημερινή ζωή των Ρωμαίων](#)

[Η επίπλωση των ύστερων κλασικών και ελληνιστικών οικιών](#)

[Η κατοικία και η σημασία της για τον άνθρωπο \(εγχειρίδιο Οικιακής Οικονομίας\)](#)

[Σπίτια, έπιπλα στην αρχαία Αθήνα](#)

[Τρισδιάστατη μοντελοποίηση αρχαίας ελληνικής ιδιωτικής κατοικίας](#)

[Roman housing, metmuseum](#)

5. «Σατυρικών δράμα».

Απαλλαγμένοι από τη σοβαροφάνεια, που συχνά θέλουν να εμπνεύσουν οι ενήλικες στα παιδιά, με παιγνιώδη διάθεση και μια τάση επιστροφής στην παιδικότητα -που όλοι αναζητούμε - μαθητές και δάσκαλοι θα παίζουν.

Στόχοι: Οι μαθητές

- να ανακαλύψουν την παιδευτική αξία του μύθου,
- να εκφραστούν καλλιτεχνικά μέσα από την τέχνη του κόμικ,
- να αναδείξουν αρετές όπως η οργάνωση, η επιμονή, οι επικοινωνιακές δεξιότητες, η συνεργασία.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα, εργαστήριο πληροφορικής.

Διάρκεια: Τρεις ώρες ή και περισσότερες – ακόμη και τετράμηνο ή ετήσια ερευνητική εργασία.

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο), χαρτιά, μολύβια.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή:

Οι μαθητές θα συνθέσουν τη δική τους ψηφιακή εικονογραφημένη ιστορία, όπου θα αποδώσουν το βίο και τις περιπέτειες του θεού Διόνυσου με κωμικό τρόπο και με την τεχνική του κόμικ.

Κατόπιν θα αναζητήσουν στη βιβλιοθήκη του Σχολείου ή στη Δημοτική βιβλιοθήκη του τόπου τους, το «Σατυρικόν Δράμα», που φιλοτέχνησε η Δημοτική Επιχείρηση Κοινωνικής Πολιτιστικής και Τουριστικής Ανάπτυξης του Δήμου Δράμας το 1999.

Τέλος χωρισμένοι σε ομάδες (τέσσερις ή πέντε) θα αναλάβουν την έρευνα στη Μυθολογία, τα σχέδια, την εικονογράφηση, την ηχητική και τη μουσική επένδυση, την προβολή και διαφήμιση του έργου στην ιστοσελίδα του σχολείου και στον τοπικό τύπο.

Βιβλιογραφία

Σατυρικόν Δράμα, Δημοτική Επιχείρηση Κοινωνικής Πολιτιστικής και Τουριστικής Ανάπτυξης του Δήμου Δράμας το 1.999.

Λουκιανού, Νεκρικοί διάλογοι.

Αστεριζ και Οβελίζ και άλλα εικονογραφημένα.

Βατραχομουμαχία.

Δον Κιχώτης, Μιχαήλ Μπουλγκάκωφ.

6. «Διονυσιακόν δράμα».

Το εκπαιδευτικό δράμα ως μορφή τέχνης είναι ένα αποτελεσματικό μέσο μάθησης, επειδή οι μαθητές υποδύονται κοινωνικούς ρόλους και βιώνουν ενεργητικά τις εμπειρίες. Η όλη διαδικασία θα γίνει απολαυστική με την εμφύχωση, τη δημιουργία του κατάλληλου κλίματος και τον συντονισμό του δασκάλου, με τη δημιουργία αληθοφανούς συνθήκης και με την ελεύθερη και ενεργητική συμμετοχή των μαθητών. Η ιστορία που θα αποτελέσει την αφόρμηση παραμένει "ανοιχτή", ώστε οι μαθητές να δώσουν τη δική τους ροή στην εξέλιξή της.

Στόχοι: Οι μαθητές

- να ασκηθούν στην αντιμετώπιση διλημμάτων και στην από κοινού λήψη αποφάσεων,
- να υιοθετήσουν νέα στάση ζωής μέσα από τη συναισθηματική τους εμπλοκή,
- να αποκτήσουν μια σπουδαία αισθητική και ηθική εμπειρία με τις συμβολικές τους μεταμορφώσεις, και με την υποστήριξη του εκπαιδευτικού σε ρόλο.

Τόπος Υλοποίησης: Αρχαιολογικός χώρος, εργαστήριο πληροφορικής.

Διάρκεια: Τρεις διδακτικές ώρες.

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Το σχολείο επισκέπτεται το Ιερό του Διονύσου στην Καλή Βρύση και το πλησιέστερο οινοποιείο της περιοχής. Εναλλακτικά, οι μαθητές συλλέγουν πληροφορίες από το διαδίκτυο και από κάποιο τοπικό παραγωγό ή κάποιον οινολόγο, που καλείται στο σχολείο. Οι μαθητές συμμετέχουν στο εκπαιδευτικό δράμα, παρακολουθώντας την εξέλιξη της ιστορίας.

Ιστορία – ερέθισμα

Αφήγηση

Ο Διονύσης ήταν γιος του Κύρου, ενός ισχυρού άνδρα, και της Μελίνας, μιας γυναίκας του λαού. Ο γάμος των γονιών δεν ευοδώθηκε ποτέ, αλλά έδιναν και οι δυο πλέρια την αγάπη τους στο παιδί. Ο μικρός πήρε την ομορφιά της μάνας του, αλλά την κορμωστασιά και τη δύναμη του πατέρα του.

Φανταστείτε το αγόρι και ζωγραφίστε το. Χρόνος 15'

Αφήγηση

Το παιδί μεγάλωνε κοντά στη φύση, μέσα στα αμπέλια του παππού του, του Διονύση και στα κρασιά που άφθονα έδινε η θρακική γη. Η φήμη του Διονυσιακού οίνου, όπως βάφτισαν το κρασί τους, έφτασε μέχρι την Αθήνα που έστειλε οινολόγους να μάθουν τα μυστικά για τον τρόπο παραγωγής του και να προαγοράσουν τη σοδειά της επόμενης χρονιάς. Τι ρώτησαν, τι είδαν οι οινολόγοι στο κτήμα και το οινοποιείο; Τι έμαθαν για τη συλλογή, αποθήκευση, τις συνθήκες ζύμωσης του κρασιού και την παραγωγή του; Ποιους συνάντησαν εκεί; Τι συζήτησαν; Δέχτηκε η οικογένεια να προαγοραστεί η σοδειά; Γιατί; Χρόνος 25'

Αφήγηση

Ο νέος αυτός είχε πολλούς φίλους που τον ακολουθούσαν παντού. Εύθυμους νέους, που χαιρόνταν τη ζωή και αγαπούσαν το κρασί, τα κορίτσια και το κυνήγι.

Σκηνοθετείστε κατά ομάδα μια σκηνή που θα περιγράφει ένα στιγμιότυπο από τη ζωή του Διονύση με τη συντροφιά του. Χρόνος 15'

Αφήγηση

Κάποιο βράδυ, ένας φίλος του αγοριού, ο Σωτήρης, ήπια πολύ και έχασε τον έλεγχο, επειδή η κοπελιά του τον άφησε. Άρχισε να φωνάζει...

Να αποδώσετε ο καθένας με μια παγωμένη εικόνα το πώς συμπεριφέρθηκε στη συντροφιά ο Σωτήρης. Χρόνος 15'

Αφήγηση

Ύστερα, το ποτό του έγινε κακή συνήθεια. Οι φίλοι αποφάσισαν να μιλήσουν στο Σωτήρη. Στην παρέα υπάρχουν εκείνοι που είναι μετριοπαθείς και εκείνοι που ασκούν έντονη κριτική.

Ομαδικός αυτοσχεδιασμός/παρακολούθηση της σκέψης στην ολομέλεια. Τι είπαν οι φίλοι στο Σωτήρη; Οι ομάδες θα παρουσιάσουν τα επιχειρήματά τους σε τόνο υψηλό ή ήπιο, δημιουργώντας αυθεντικές σκηνές και αγώνες λόγου. Πώς αποφάσισαν να τον βοηθήσουν; Χρόνος 20'

Αφήγηση

Ο Διονύσης αποφασίζει να πάρει το φίλο του να ταξιδέψουν. Έμαθε για έναν τόπο που τον παίνευαν πολύ για τα κρασιά, το κυνήγι και την καλή ζωή των κατοίκων του. Καλή Βρύση τον έλεγαν τον τόπο εκείνο. Πήρε λοιπόν το χάρτη και έψαξε τον πιο γρήγορο δρόμο για να φτάσει εκεί από τα Άβδηρα.

Οι μαθητές ερευνούν με τη βοήθεια του χάρτη ή του διαδικτύου.

Βοηθήστε τους δύο φίλους να φτάσουν γρήγορα, με ασφάλεια και αν είναι δυνατόν με πορεία πλάι στη φύση, στην Καλή Βρύση. Τι συνάντησαν στο δρόμο τους; Τι δυσκολίες αντιμετώπισαν και ποιες όμορφες εμπειρίες έζησαν; Άραγε συμβουλευτήκαν το google earth πριν ξεκινήσουν; Χρόνος 20'

Αφήγηση

Οι δυο νέοι έφτασαν κάποτε στην Καλή Βρύση σε μια αγροικία, όπου τους καλοδέχτηκαν στο γλέντι που γινόταν. Το σπίτι ήταν του ιερέα της περιοχής. Καταχeyμωνο ήταν, Γενάρης μήνας και οι άνθρωποι της περιοχής – οι πιο πολλοί αγρότες – έκαναν πολιτιστικές εκδηλώσεις, για να ξυπνήσει λέει η γη και να προετοιμαστεί να δώσει καρπούς. Ντύνονταν γέροι, κρεμούσαν κουδούνες, έπιναν, συμμετείχαν στα Μπαμπούγερα. Οι φιλοξενούμενοι αποφάσισαν να συμμετάσχουν στα δρώμενα.

Ομαδικός αυτοσχεδιασμός

Τι πιστεύετε ότι έγινε στα δρώμενα αυτά; Ποιοι παρευρέθηκαν; Τι έφαγαν, τι ήπιαν και τι μουσική άκουσαν οι διασκεδάζοντες; Με φυσικά όργανα που θα βρείτε στον χώρο όπου βρίσκεστε ή με τελετουργικές κινήσεις του σώματος αποδώστε το βίωμα αυτό. Χρόνος 25'

Αφήγηση

Ο Διονύσης και ο Σωτήρης διανυκτέρευσαν κατάκοποι στο κτήμα του ιερέα, που το έλεγαν οι ντόπιοι «Το Κονάκι του Βάχχου», γιατί εκεί παλιότερα ήταν τόπος λατρείας του Διόνυσου. Την άλλη μέρα θα πήγαιναν για κυνήγι. Η τύχη όμως δεν ήταν με το μέρος τους. Ένα βέλος του Διονύση βρήκε στη φτέρνα τον καρδιακό του φίλο, χωρίς να το καταλάβει. Συνεπαρμένος από το κυνήγι ο νεαρός απομακρύνεται από τη συντροφιά των κυνηγών και ξεχνά τα πάντα. Σούρουπο πια επιστρέφει κατάκοπος στο χωριό, όπου οι κάτοικοι τον απαντούν στην πλατεία.

Διάδρομος της συνείδησης: Οι συμμετέχοντες δημιουργούν με το σώμα τους ένα διάδρομο όπου ακούγονται οι επιπλήξεις των κατοίκων, αλλά και η φωνή της συνείδησης του Διονύση. Χρόνος 15'

Πώς πιστεύετε ότι τον αντιμετώπισαν οι ντόπιοι; Τι απέγινε ο Σωτήρης; Τι αποφάσισε να κάνει ο Διονύσης για να επανορθώσει; Τι έχασε και τι κέρδισε;

Δώστε το δικό σας τέλος στην ιστορία...

Αναστοχασμός, συζήτηση

Πιστεύετε ότι η ιστορία αυτή σας αφορά; Με ποιον τρόπο; Ποιες αξίες και απαξίες πραγματεύεται; Τα βιώματα που παρουσιάζει είναι ατομικά ή καθολικά, τοπικά ή παγκόσμια;

Η φιλία, η αγάπη των μελών της (μη τυπικής) οικογένειας η εξάρτηση από το αλκοόλ, η σημασία βίωσης του καλλιτεχνικού βιώματος και η απενοχοποίηση της χαράς, η επιπολαιότητα αλλά και η απόλαυση του φυσικώς ζην, οι κίνδυνοι που διατρέχουν οι νέοι, η οργάνωση της οικιακής οικονομίας είναι μερικά από τα θέματα που αφορούν όλους μας.

7. «Βότανα δια πάσαν νόσον».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αναγνωρίζουν τα βότανα, θεραπευτικά ή αρωματικά, που ευδοκιμούν στην περιοχή τους,
- να γνωρίσουν και να εκτιμήσουν τα προϊόντα που τους προσφέρει η γη τους,
- να υιοθετήσουν στάση ζωής που θα στηρίζεται στην πρόληψη με φυσικούς τρόπους και να αποφεύγουν την εύκολη λήψη φαρμάκων.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα και έξω από τον αρχαιολογικό χώρο.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Σακούλες ή βαζάκια, ίσως κάποιο μαχαιράκι.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή:

1η διδακτική ώρα: Οι μαθητές ενημερώνονται από το διαδίκτυο ή και από βιβλία για τα βότανα και τις θεραπευτικές τους ιδιότητες. Δίνεται έμφαση στην αναγνώριση των φυτών και κυρίως αυτών που ευδοκιμούν στην περιοχή μας. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να έχει μαζί του κάποια βότανα-φυτά, για να τα παρατηρήσουν και να τα μυρίσουν τα παιδιά.

Επίσης πραγματοποιούν έρευνα στο διαδίκτυο σχετικά με τα βότανα που ευδοκιμούν στην περιοχή, υπήρχαν από τα αρχαία χρόνια και προφανώς τα χρησιμοποιούσαν και οι κάτοικοι- χρήστες του αρχαιολογικού χώρου.

2η διδακτική ώρα: Οι μαθητές περπατώντας στο φυσικό περιβάλλον του αρχαιολογικού χώρου ή οπουδήποτε αλλού στους αγρούς, παρατηρούν τη βλάστηση, αναγνωρίζουν τα βότανα και τα βρώσιμα χόρτα της περιοχής και τα μαζεύουν. Στο τέλος μπορούν να βάλουν τα βότανα που μάζεψαν σε όμορφα βαζάκια και να τα προσφέρουν στις μητέρες τους.

Διαδίκτυο

[ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΑ ΦΥΤΑ ΚΑΙ ΒΟΤΑΝΑ](#)

[Βότανα και οι θεραπευτικές τους ιδιότητες](#)

[Βοτανολόγιο](#)

[ΚΠΕ Μακρινίτσας, Η πηλιορείτισσα γιαγιά θυμάται](#)

8. «Μαθαίνω τα βότανα και δημιουργώ το φυτολόγιο - βοτανολόγιο της τάξης».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αναγνωρίζουν τα βότανα, θεραπευτικά ή αρωματικά, που ευδοκιμούν στην περιοχή τους,
- να γνωρίσουν και να εκτιμήσουν τα προϊόντα που τους προσφέρει η γη τους,
- να υιοθετήσουν στάση ζωής που θα στηρίζεται στη μετρημένη αξιοποίηση των φυσικών πόρων και να αποφεύγουν την εύκολη λήψη φαρμάκων.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα (για την πρώτη δραστηριότητα) έως και ερευνητική εργασία.

Υλικά: Πρόσβαση σε ηλεκτρονικό υπολογιστή με σύνδεση στο διαδίκτυο, φύλλο εργασίας

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή:

1η διδακτική ώρα: Στη σχολική αίθουσα. Οι μαθητές ενημερώνονται από το διαδίκτυο ή

και από βιβλία για τα βότανα και τις θεραπευτικές τους ιδιότητες. Δίνεται έμφαση στην αναγνώριση των φυτών και κυρίως αυτών που ευδοκούν στην περιοχή μας. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να έχει μαζί του κάποια βότανα-φυτά, για να τα δουν και να τα μυρίσουν τα παιδιά. Κατόπιν καλούνται να συμπληρώσουν το φύλλο εργασίας (Παράρτημα σελ. 126).

Μπορεί επίσης να δημιουργήσει η τάξη ένα φυτολόγιο που θα περιέχει δείγματα των βοτάνων (για εύκολη αναγνώριση), τη λαϊκή και την επιστημονική ονομασία τους και λίγες πληροφορίες για τη χρήση τους.

Διαδίκτυο

ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΑ ΦΥΤΑ ΚΑΙ ΒΟΤΑΝΑ

Βότανα και οι θεραπευτικές τους ιδιότητες

Βοτανολόγιο

ΚΠΕ Μακρινίτσας, Η πηλιορείτισσα γιαγιά θυμάται

9. «Από τη λαϊκή αγορά στην κουζίνα».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να συγκρίνουν τις διατροφικές συνήθειες των κατοίκων της ίδια εποχής διαχρονικά,
- να συσχετίσουν τις συνήθειες αυτές με την παραγωγή προϊόντων της περιοχής αλλά και με άλλους παράγοντες (π.χ. οικονομία, εμπόριο),
- να εξοικειωθούν με τον αρχαίο ελληνικό ή ρωμαϊκό πολιτισμό μέσα από ένα στοιχείο της καθημερινής ζωής, τη διατροφή, και να συνειδητοποιήσουν ότι πολιτισμός δεν είναι μόνο τα μεγάλα ιστορικά γεγονότα και τα δείγματα υψηλής τέχνης,
- να μάθουν να εκτιμούν, να υποστηρίζουν και να επιλέγουν τα προϊόντα της περιοχής τους,
- να συνειδητοποιήσουν την αξία της σωστής διατροφής για την ποιότητα της ζωής τους.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα, σχολική αυλή.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Πρόσβαση σε ηλεκτρονικό υπολογιστή με σύνδεση στο διαδίκτυο, φύλλο εργασίας

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου (με κάποιες προσαρμογές).

Περιγραφή:

1η διδακτική ώρα: Στην αυλή του σχολείου. Οι μαθητές δημιουργούν μια υποτυπώδη λαϊκή αγορά της ελληνιστικής ή της ρωμαϊκής εποχής. Ποια προϊόντα έχουν οι μικροπωλητές στους πάγκους τους; Πώς προωθούν τα προϊόντα τους και προσπαθούν να προσελκύσουν τους πελάτες; Τι κάνουν οι μικροπωλητές σήμερα στις λαϊκές αγορές; Με τι νομίσματα γίνονται οι συναλλαγές;

2η διδακτική ώρα: Στην αίθουσα διδασκαλίας. Ενημέρωση για τις διατροφικές συνήθειες των αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων. Καταγραφή των φαγητών, υλικών που χρησιμοποιούσαν. Δημιουργία της διατροφικής πυραμίδας τους. Σύγκριση με το παρόν. Ποια διαφορετικά είδη τροφών καταναλώνουμε σήμερα και γιατί; Διατροφική πυραμίδα των σύγχρονων Ελλήνων: πώς είναι, πώς θα έπρεπε να είναι. Οι μαθητές δουλεύουν σε ομάδες, συμπληρώνοντας το φύλλο εργασίας (Παράρτημα σελ. 127).

10. «Γραμμή του χρόνου».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να μπορούν να τοποθετούν ένα γεγονός ή μνημείο στη γραμμή του χρόνου,
- να οπτικοποιήσουν τα προ και μετά του Χριστού χρόνια, ώστε να μπορούν να αναφερθούν σε κάποιον αιώνα εύστοχα και να εντοπίσουν τις χρονολογίες στις οποίες αυτός αντιστοιχεί,
- να συνειδητοποιήσουν τη διαδοχή αλλά και τη συσχέτιση των ιστορικών γεγονότων και εποχών.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Χαρτιά και χρωματιστά μολύβια (εναλλακτικά στον υπολογιστή) ή ξύλινη βέργα, χρώματα για βαφή ξύλου, καρφιά, σφυρί, χαρτιά, ξυλομπογιές.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Οι μαθητές σχηματίζουν μία γραμμή οριοθετώντας τα προ και τα μετά Χριστού χρόνια με διαφορετικά χρώματα. Βάζουν σημάδια που οριοθετούν τους αιώνες. Τοποθετούν τα δύο μνημεία πάνω στη γραμμή σύμφωνα με τις πληροφορίες που έχουν. Συμπληρώνουν τη γραμμή με σημαντικά ιστορικά γεγονότα- ορόσημα π.χ. ακμή Αθήνας, Φίλιππος Β', κατακτήσεις Μ. Αλεξάνδρου, ρωμαϊκή κατάκτηση.

Η γραμμή αυτή μπορεί να είναι μία ξύλινη βέργα πάνω στην οποία οι ιστορικές περίοδοι (π.χ. αρχαϊκή, κλασική) θα έχουν διαφορετικά χρώματα, οι αιώνες θα οριοθετούνται με μεγάλα καρφιά και τα μνημεία ή γεγονότα- ορόσημα θα τοποθετούνται με ζωγραφιές πλαστικοποιημένες. Η βέργα αυτή μπορεί να έχει δύο αυλακίες στις οποίες συρταρωτά θα μπαίνουν δείκτες- φωτογραφίες των ιστορικών γεγονότων και των μνημείων στη μία αυλακιά, ενώ στη δεύτερη θα οριοθετούνται οι ιστορικές περίοδοι με δείκτες διαφορετικών χρωμάτων.

Διαδίκτυο

[Αποκεντρωμένη Διοίκηση Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας](#)
[Ελληνική ιστορία, wikipedia](#)

11. «Μάθημα αρχαιογνωσίας».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να γνωρίσουν το θησαυρό που προσφέρει η γλώσσα μέσα από την ετυμολογική – εννοιολογική προσέγγιση των χαρακτηριστικών επιθέτων του Διόνυσου,
- να κατανοήσουν τα ποιοτικά γνωρίσματα της διονυσιακής λατρείας, αλλά και την τάση των ανθρώπων να πλάσουν ένα θεό με θεϊκά και ανθρώπινα στοιχεία, νομιμοποιώντας την ανάγκη τους για έκλυση/καλοπέραση,
- να κατανοήσουν πως η λατρεία του κάθε Θεού συνδέεται με το φυσικό περιβάλλον και τα αγαθά που παράγει.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα, εργαστήριο πληροφορικής.

Διάρκεια: Τέσσερις διδακτικές ώρες.

Υλικά: Πρόσβαση σε ηλεκτρονικό υπολογιστή με σύνδεση στο διαδίκτυο.

Ηλικία: Μαθητές Λυκείου.

Περιγραφή:

Αφού κάνουν έρευνα στο εργαστήριο υπολογιστών και ιδιαίτερα στο ψηφιοποιημένο αρχαιοελληνικό λεξικό Lidell – Scott, σε ένα σύντομο πολυτροπικό κείμενο ή κολάζ πλαισιωμένο με λόγο, παρουσιάζουν τη μορφή του Διονύσου σε διαφορετικές εκδοχές της. Η αγγειογραφία της περιοχής, αλλά και η γενικότερη, θα τους προσανατολίσει.

Μπορούν επίσης να υποδυθούν ένα χαρακτηριστικό τύπο του Διονύσου στην αίθουσα διδασκαλίας ή στον αρχαιολογικό χώρο με παγωμένες εικόνες, ενδύματα και τη σκευή που διαθέτουν στο σπίτι ή με τις μάσκες που θα κατασκευάσουν στη δραστηριότητα που ακολουθεί, ιδιαίτερα κατά την περίοδο της Αποκριάς.

Αφού μελετήσουν τα λατρευτικά επίθετα του Διονύσου για τις ιδιότητες που αποδίδουν στο θεό και τον Ορφικό Ύμνο μπορούν να συνθέσουν ένα δικό τους ύμνο στο Διόνυσο.

Λατρευτικά επίθετα του Διονύσου

Λύσιος: ο θεός σε κατάσταση έκστασης, που προκαλούσε η υπερβολική κατανάλωση κρασιού μέσα από την οποία έδιωχναν τα άγχη της καθημερινότητας.

Δικνίτης: ο βρεφικός Διόνυσος.

Βάκχιος, Βακχεύς: ο θεός σε κατάσταση "μανίας".

Αιγοβάλος και Μελάναιγες: η γίδα και ο τράγος ήταν δυο μορφές του Διονύσου. Συγχρόνως ήταν τα θύματα στις τελετές ωμοφαγίας του μαιναδικού θιάσου.

Δενδρίτης: ο θεός του δέντρου.

Δασύλλιος, Θαλλοφόρος: ο θεός της άγριας βλάστησης.

Κισσός: το σύμβολο των διονυσιακών θιάσων. Οι μαινάδες έτρωγαν κισσό ως ενσάρκωση του Διονύσου.

Άνθος, Μελανθίδης, Συκίτης, Μειλίχιος: ο θεός των φυτών.

Θέαινος: ο θεός του κρασιού.

Ημερίδης, Πρόβλαστος και Σκυλλίτης: ο θεός της αμπέλου.

Σταφυλίτης και Βότρυς: ο θεός του σταφυλιού.

Βουγενής : ο ταυρόμορφος Διόνυσος.

Ορφικός Ύμνος προς τον Διόνυσο

*Κικλήσκω Διόνυσον έριβρομον, εύαστήρα,
πρωτόγονον, διφυή, τρίγονον, Βακχεϊον άνακτα,
άγριον, άρρητον, κρύφιον, δικέρωτα, δίμορφον,
κισσόβρον, ταυρωπόν, Αρήιον, εύιον, άγνόν,
ώμάδιον, τριετή, βοτρυηφόρον, έρνεσίπεπλον.
Εύβουλεϋ, πολύβουλε, Διός και Περσεφονείης
άρρήτοις λέκτροισι τεκνωθείς, άμβροτε δαϊμον·
κλῦθι, μάκαρ, φωνής, ήδϋς δ' έπίπνευσον άμεμ[φ]ής
εύμενές ήτορ έχων, σϋν εύζώνοισι τιθήναις.*

Μετάφραση

Τον Διόνυσο προσκαλώ, τον θορυβώδη και ενθουσιώδη, τον πρωτογενή, που έχει δύο φύσεις, και γεννήθηκε τρεις φορές, τον Βακχικό βασιλέα, τον ζώντα στους αγρούς, τον ανέκφραστον τον απόκριφον, που έχει δύο κέρατα και δυο μορφές τον γεμάτο από κισσό, που έχει πρόσωπο ταύρου, τον πολεμικότετον βακχικόν, τον αγνόν που τρώγει ωμά κρέατα, τον τριετή, που τρέφει τα και έχει για πέπλο βλαστάρια.

Ω Ευβουλέα, πολυμήχανε, που γεννήθηκες στα απεριγράπτα κρεβάτια του Διός και της Περσεφόνης αθάνατε δαίμονα (θεέ) άκουσε, μακάριε, τη φωνή μου και σπεύσε με γλυκύτητα και με προσήνεια, έχων ευμενή διάθεση μαζί με τις συντρόφους σου (τις Μαινάδες και τις Βάκχες).

12. «Το κουβάρι του πολιτισμού».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να συσχετίσουν στοιχεία παλαιότερων πολιτισμών και θρησκειών που ενσωματώνονται, προσαρμόζονται και έτσι επιβιώνουν σε μεταγενέστερες εποχές και θρησκείες,
- να προβληματιστούν για το ρόλο που έχει η χρήση της μάσκας στις τελετές-δρώμενα, τη μεταφυσική της δύναμη και το συμβολικό της χαρακτήρα,
- να αναγνωρίσουν την ύπαρξη του προσώπου και του προσωπίου, στη σύγχρονη εποχή και να συζητήσουν για τη λειτουργία του,
- να ασκήσουν την παρατηρητικότητά τους,
- να ασκηθούν στην κατασκευή μάσκας.

Τόπος Υλοποίησης: Αρχαιολογικό Μουσείο, εργαστήριο πληροφορικής, σχολική αίθουσα, αρχαιολογικός χώρος.

Διάρκεια: Τρεις διδακτικές ώρες

Υλικά: (Υλικά για διονυσιακή μάσκα): βαζελίνη, γυψόγαζα (την οποία μπορείτε να τη βρείτε στα περισσότερα φαρμακεία), δοχείο και νερό. (Υλικά για μάσκα μπαμπούγερων): κομμάτια υφάσματα, κόλλα, μαλλί για πλέξιμο, βαμβάκι, σχοινί, φασόλια.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή:

Κατασκευάζουν μάσκες στο μάθημα της Καλλιτεχνικής παιδείας ή την Παγκόσμια ημέρα Θεάτρου, αφορμώμενοι από τα λατρευτικά επίθετα του Θεού ή από τις προτομές του στο διαδίκτυο και το Μουσείο. Η κάθε ομάδα θα κατασκευάσει μία μάσκα που θα ανταποκρίνεται σε κάποιο από τα επίθετα του Διονύσου. Επικουρικά, ο εκπαιδευτικός μπορεί να διαθέσει το υλικό που παρατίθεται παραπάνω.

Στο μάθημα της Καλλιτεχνικής παιδείας και με τη βοήθεια του αντίστοιχου καθηγητή μπορούν να κατασκευάσουν μία μάσκα μπαμπούγερων.

13. «Διόνυσος εδώ, Διόνυσος εκεί, Διόνυσος τότε, Διόνυσος σήμερα.»

Ο μύθος του Διονύσου ένα εύπλαστο ζυμάρι».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να γνωρίσουν το μύθο του Διονύσου και τις λατρευτικές εκδηλώσεις προς τιμήν του θεού που επιβιώνουν μέχρι και σήμερα,
- να προβληματιστούν για τη σημασία της δημιουργίας του - πρακτική, συναισθηματική, πολιτισμική.

Τόπος Υλοποίησης: Αρχαιολογικό Μουσείο, αρχαιολογικός χώρος, εργαστήριο πληροφορικής, σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Έξι διδακτικές ώρες.

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο)

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή:

Αφού κάνουν την έρευνά τους στο εργαστήριο των υπολογιστών, οι μαθητές γράφουν ένα κείμενο σχετικά με τις μετακινήσεις του θεού, τη λατρεία του σε διαφορετικές περιοχές της Ελλάδας,

- υποθέτουν πως είναι επισκέπτες στην Καλή Βρύση την ημέρα των Θεοφανείων και παρακολουθούν τα Μπαμπούγερα. Καταγράφουν το εθιμολογικό τυπικό. Αν δεν έχουν παρακολουθήσει ποτέ το έθιμο των Μπαμπούγερων, μπορούν να ενημερωθούν από το οπτικό υλικό του αρχείου της ΕΡΤ που παρατίθεται στη δικτυογραφία.
- παρουσιάζουν ένα στιγμιότυπο από το δρώμενο των Μπαμπούγερων που τους εντυπωσίασε, χρησιμοποιώντας τις μάσκες των μπαμπούγερων που θα κατασκευάσουν. Τα δρώμενα στην Καλή Βρύση αποτελούν παραλλαγές του εθίμου των μεταμφιέσεων του δωδεκαημέρου που γίνονται και σε άλλες περιοχές.
- συσχετίζουν με ανάλογες γιορτές της αρχαιότητας (Ανθεστήρια, Κατ'αγρούς Διονύσια) και της ρωμαϊκής περιόδου (Σατουρνάλια, Καλάνδες, Λαρεντάλια, Ιανός). «Τα Θεσμοφόρια ήταν γυναικεία και συγχρόνως αγροτική γιορτή, κατά την οποία οι γυναίκες επικαλούνταν γονιμότητα για τη γη και τους ανθρώπους, ενώ στα Αλώα, που τελούνταν την 26η Ποσειδαιώνας (αρχές Ιανουαρίου) στην Ελευσίνα, έπαιρναν μέρος μόνο γυναίκες, με τολμηρά πειράγματα και φαλλόμορφα σύμβολα.» (Γιορτές και δρώμενα στο νομό Δράμας, Γ.Ν. Αικατερινίδης, σελ. 34). Ποια κοινά στοιχεία με τη γιορτή της μαμμής, που τελείται στις 8 Ιανουαρίου στην περιοχή μας μπορούν να διαπιστώσουν;

Διαδίκτυο

[Επιτομή του Μεγάλου Λεξικού της Αρχαίας Ελληνικής](#)

[Από τις βακχικές εορτές στις σύγχρονες Απόκριες](#)

[Αρχείο ΕΡΤ: Μουσικό Οδοιπορικό με τη Δόμνα Σαμίου-Καρναβάλια του Δωδεκαημέρου](#)

[Αν. Μακεδονία](#)

e1gym-ioann.ioa.sch.gr/arceia/pe0405/masks.pdf

www.matia.gr/5/52/52_1_1.html

books.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM.../en_9_odigies.html

Όψεις του προσώπου

Εικόνες για διονυσιακή μάσκα

Προσωπίδες και προσωπεία

Το δρώμενο του μπαμπούγερου στην Καλή Βρύση

Μπαμπούγερα Καλής Βρύσης

14. «Η πίστη τότε και τώρα»

Στόχοι: Οι μαθητές

- να συνειδητοποιήσουν τον κυρίαρχο ρόλο του θρησκευτικού συναισθήματος στη ζωή του ανθρώπου και την τάση του να λατρεύει το θείο με εκδηλώσεις παραπλήσιες στο παρελθόν και το παρόν, στον ίδιο χώρο,
- να ασκηθούν στο διάλογο και την υπεράσπιση των θέσεών τους, με σοβαρότητα και με τους όρους της γόνιμης, χωρίς φανατισμό επικοινωνίας,
- να ασκηθούν στη διαχείριση κρίσεων.

Τόπος Υλοποίησης: Αρχαιολογικός χώρος, σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Μια ημερήσια ή ολιγόωρη εκδρομή.

Υλικά: Χαρτί και μολύβι.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή:

Την ημέρα της Αναστάσεως οι πιστοί φέρνουν το Άγιο Φως στο ξωκλήσι σε μια συμβολική κίνηση, ώστε να φανεί πως ο κόσμος ανακαινίζεται. Στην ημερήσια εκδρομή του σχολείου πραγματοποιείται επίσκεψη στο εκκλησάκι των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης στην Καλή Βρύση. Ακριβώς δίπλα βρίσκεται το ιερό του Διονύσου. Εισερχόμεστε στο Άδυτο και αναλογιζόμαστε τη συνέχεια της λατρείας στον ίδιο χώρο. Συνειδητοποιούμε τη σύνδεση της διονυσιακής λατρείας με την «ανάσταση» της φύσης από το χειμερινό της λήθαργο και την επανεκκίνηση των αγροτικών εργασιών. Αναζητούμε ομοιότητες και διαφορές στις λατρευτικές εκδηλώσεις ανάμεσα στο τότε και το σήμερα.

Τα μνημεία τώρα "σωματοποιούνται". Οι μαθητές χωρίζονται σε δύο ομάδες και υπερασπίζονται τον κόσμο που εκπροσωπούν τα μνημεία, με "αγώνες λόγων". Η μία ομάδα στηρίζει την ορθοδοξία και η άλλη την ειδωλολατρία, ενώ παράλληλα ορίζεται διαιτησία, ένας μαθητής από κάθε ομάδα. Κατά έναν παράξενο τρόπο ακούγονται διαφωνίες και μέσα στις ίδιες της ομάδες υπεράσπισης. Η δράση μπορεί να γίνει στη σχολική τάξη.

15. «Μαθήματα γεωγραφίας και προσανατολισμού».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να μελετήσουν πάνω στο χάρτη τους δρόμους που χαράζουν οι άνθρωποι ακολουθώντας (και αξιολογώντας) τα γεωλογικά χαρακτηριστικά της περιοχής,
- να αντιληφθούν ότι η φύση είναι αδιαμφισβήτητος οδηγός και ρυθμιστής της ανθρώπινης δραστηριότητας,
- να ασκήσουν την παρατηρητικότητά τους, να μάθουν να προσανατολίζονται στο χάρτη, να σχεδιάζουν χάρτη, και να επισκέπτονται διαδικτυακές σελίδες με χάρτες,
- να εργάζονται και ομαδικά, να υποδύονται ρόλους, να καταλήγουν σε συμπεράσματα και να τα ανακοινώνουν.

Τόπος υλοποίησης: Σχολική αίθουσα, εργαστήριο πληροφορικής, αίθουσα τεχνολογίας.

Διάρκεια: Δύο-τρεις ώρες (η μία από τις οποίες στο εργαστήριο πληροφορικής).

Προτείνεται μετά την ολοκλήρωση της δράσης να επισκεφτούν την ευρύτερη περιοχή του τάφου της Καλλιθέας και να αναζητήσουν κοντά στον παρακείμενο παραπόταμο του Αγγίτη ίχνη από αρχαίο ρωμαϊκό δρόμο. (Η εποπτεία του χώρου μπορεί να βοηθήσει στη

διατύπωση ερωτημάτων καθώς και στην εξαγωγή συμπερασμάτων πολύ περισσότερο από την αίθουσα ή τον υπολογιστή).

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο), χάρτης Γεωφυσικός της Ελλάδας και των Βαλκανίων, χαρτιά Α4 και Α3, παλιά χαρτιά για πολτό, ακουαρέλες, χρώματα, μολύβια.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου- Λυκείου.

Περιγραφή: Αφού χωριστούν σε ομάδες, παίρνει κάθε ομάδα ένα από τα παρακάτω ονόματα χαρακτηριστικά του έργου που θα επιτελέσει: χαρτογράφοι, τοπογράφοι, Ρωμαίοι λεγεωνάριοι, εργάτες-καλλιτέχνες των δρόμων, περιηγητές

Οι χαρτογράφοι και τοπογράφοι, θα επισκεφτούν τη σελίδα της Περιφερειακής Ενότητας Δράμας και θα αντιγράψουν σε αρχείο τους χάρτες: Χάρτης Προσανατολισμού Νομού Δράμας, Αρχαιολογικός και Ιστορικός χάρτης, Χάρτης Φυσικού Περιβάλλοντος, Στους δρόμους των σπηλαίων. Με τη βοήθεια των χαρτών θα σχεδιάσουν το χάρτη της Δράμας και θα τοποθετήσουν τους ρωμαϊκούς οικισμούς και α) οι χαρτογράφοι σε λατινικούς οδοδείκτες θα γράψουν με λατινικούς χαρακτήρες την ονομασία των οικισμών και με ελληνικούς τη σημερινή ονομασία των οικισμών, όπου υπάρχουν, ενώ β) οι τοπογράφοι θα ενώσουν τους οικισμούς με διαδρομές που κατά τη γνώμη τους ήταν οι πιο πρόσφοροι-ασφαλέστεροι και θα συγκρίνουν αυτούς με τους σύγχρονους. Θα παρουσιάσουν τα αποτελέσματα της εργασίας τους στις άλλες ομάδες. Ρωμαίοι λεγεωνάριοι, εργάτες-καλλιτέχνες και περιηγητές, θα επισκεφτούν στο διαδίκτυο τις σελίδες

[Σωματείο Διάζωμα-Γιάννης Λασκαράκης-Διατρέχοντας την Εγνατία Οδό](http://www.egnatia.eu/page/default.asp?la=1&id=23)

<http://www.egnatia.eu/page/default.asp?la=1&id=23>

α) Οι Ρωμαίοι λεγεωνάριοι, σε ένα χάρτη της Βόρειας Ελλάδας θα σημειώσουν τη διαδρομή που υποθετικά θα έκανε μια ρωμαϊκή λεγεώνα, για να διασχίσει την Ελλάδα από τη μια άκρη στην άλλη μέσω της Εγνατίας οδού και θα μιλήσουν για τις δυσκολίες που θα έπρεπε να ξεπεράσουν μέχρι να φτάσουν στην περιοχή της ευθύνης τους (Καλλιθέα Δράμας).

β) Οι εργάτες-καλλιτέχνες, θα κατασκευάσουν μια μικρή μακέτα σε χαρτί Α3 (ή μεγαλύτερη) με φόντο-βάση το χάρτη της περιοχής της Δράμας (το σχεδιάζουν ή τον κατεβάζουν από το διαδίκτυο και από τη σελίδα της περιφέρειας ΑΜΘ-Χάρτης Προσανατολισμού Νομού Δράμας Αρχαιολογικός και Ιστορικός χάρτης) και με την τεχνική χαρτοπολτού αναπαριστούν ένα μικρό τμήμα της οδού μεταξύ Αμφίπολης και Φιλίππων.

γ) Οι περιηγητές, θα χωριστούν σε δύο ομάδες, οι Ρωμαίοι πολίτες και οι Ευρωπαίοι πολίτες. Θα συνομιλήσουν μεταξύ τους (ώστε να τους ακούν και τα μέλη των άλλων ομάδων) με θέμα τη σημασία της Εγνατίας για την οικονομική και την πολιτιστική ζωή της περιοχής και τις διαφορετικές δυσκολίες που αντιμετωπίζει ο καθένας και θα καταγράψουν τις σκέψεις τους.

16. «Δημιουργώ το δικό μου ψηφιακό μουσείο».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να παρατηρήσουν τα είδη των εκθεμάτων ενός μουσείου,
- να κατηγοριοποιήσουν το είδος των πληροφοριών που τα εκθέματα αυτά μας δίνουν για τη ζωή παλαιότερων κοινωνιών(οικιακή οικονομία, τεχνικός πολιτισμός, ένδυση, καλλωπισμός κλπ.) και να αξιολογήσουν τη σημασία τους στο παρελθόν,
- να εφαρμόσουν αυτή τη γνώση έμπρακτα δημιουργώντας το δικό τους μουσείο.

Τόπος Υλοποίησης: Αρχαιολογικό Μουσείο, σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Δύο ώρες.

Υλικά: Χαρτιά, μολύβια, Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο), φύλλο εργασίας.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου – Λυκείου.

Περιγραφή:

1η διδακτική ώρα: Επίσκεψη στο Αρχαιολογικό Μουσείο. Οι μαθητές παρατηρούν τα εκθέματα του μουσείου και συμπληρώνουν το φύλλο εργασίας που τους έχει δοθεί.

2η διδακτική ώρα: στη σχολική αίθουσα. Οι μαθητές καλούνται να προβληματιστούν στο ερώτημα «Ποια αντικείμενα της σύγχρονης ζωής θα εκθέτατε σε ένα ψηφιακό μουσείο, έτσι ώστε οι επισκέπτες του μέλλοντος να μπορούν να αντιληφθούν τον πολιτισμό της εποχής μας: οικονομία, τεχνολογία, καθημερινή ζωή (ένδυση, διατροφή, οικοσκευή, θρησκεία, τέχνες). Πώς θα οργανώνατε τους «χώρους» του μουσείου σας και γιατί; Οι μαθητές συμπληρώνουν σχετικό φύλλο εργασίας (Παράρτημα σελ. 129).

17. «Re-cycle ή αίσχος?».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να συζητήσουν τη σημασία που έχει η επαναχρησιμοποίηση κάποιου αντικειμένου από διαφορετικά πρόσωπα άλλης εποχής με διαφορετική ιδιότητα, που δεν εμπλέκονται συναισθηματικά στη δημιουργία ή τη χρήση του,
- να προβληματιστούν αν είναι θεμιτή ή προσβλητική; Είναι απλώς οικολογική; Να αναρωτηθούν αν τα μνημεία αξίζει να βρίσκονται μόνο στο Μουσείο ή θεωρούμε μουσειακό χώρο οποιονδήποτε αρκεί να είναι λειτουργικά και χρήσιμα;

Τόπος Υλοποίησης: Αρχαιολογικό Μουσείο.

Διάρκεια: Δύο ώρες ή μια ημερήσια εκδρομή.

Υλικά: Δεν απαιτούνται.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Εντοπίστε το ενεπίγραφο βάθρο αναθηματικού μνημείου που βρέθηκε στο ιερό του Διονύσου στην Καλή Βρύση. Τι θα έλεγε, έγραφε, σιεφτόταν ο ιερέας (ιερητεύσαζ) αν έβλεπε την αναθηματική πλάκα σε δεύτερη χρήση ως λειάνη; Σκεφτείτε πώς θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί εκτός μουσείου.

Γλωσσάρι

Αναθηματική πλάκα: πλάκα αφιερωμένη σε κάποιο θεό ή ιερό πρόσωπο

18. «Και μετά τι;...».

Σεμινάριο αντοχής στο ...θάνατο.

Στόχος: Οι μαθητές

- να γνωρίσουν θέματα που αφορούν το θάνατο, κομβικό θέμα του τότε και του σήμερα,
- να ασκηθούν στη διαχείρισή του, μέσα από τη συμμετοχή σε τελετουργικά δρώμενα.

Τόπος Υλοποίησης: Αρχαιολογικό Μουσείο.

Διάρκεια: Μία εκπαιδευτική εκδρομή που διαρκεί όσο και το σχολικό πρόγραμμα.

Υλικά: Δεν απαιτούνται.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Βρείτε το επίγραμμα από τάφο παιδιού που βρέθηκε στο Δοξάτο και εκτίθεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Δράμας. Αφού εστιάσετε στους όρους που αναφέρονται στη μεταθανάτια ζωή και τις αντίστοιχες τελετές (μύσται, μυσταγωγοί, ιεροφάνται κλπ) να αναζητήσετε τις μεταθανάτιες αντιλήψεις που σχετίζονται με τη διονυσιακή λατρεία και αντίστοιχες αντιλήψεις του σήμερα.

Γλωσσάρι

μύστης: Πρόσωπο που συμμετέχει σε ιερές τελετές και μυείται σε αυτές
μυσταγωγός ή ιεροφάντης: Ο ιερέας που μυεί στα ιερά μυστήρια.

19. «Αγώνες ζωγραφικής».

Μετά από την προσεκτική παρατήρηση των εκθεμάτων του Αρχαιολογικού Μουσείου.

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αναγνωρίσουν τη σημασία της τέχνης,

- να οξύνουν την παρατηρητικότητά τους,
- να αναδειξουν τα ταλέντα τους μέσα από την αισθητική εμπειρία.

Τόπος υλοποίησης: Αρχαιολογικό Μουσείο ή σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Μία ως τρεις διδακτικές ώρες.

Υλικά: Φυτικά χρώματα, χαρτόνι, κόλλες Α3 ή Α4, κάρθαρος, σκύφος ή λήκυθος από τα εργαστήρια αγγειοπλαστικής που υπάρχουν στην περιοχή μας.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Δίνουμε την περιγραφή της κεφαλής του Διόνυσου που βρέθηκε στην περιοχή της Καλής Βρύσης και ζητούμε να τη ζωγραφίσουν: «Ο θεός απεικονίζεται ως σεβάσμια γενειοφόρα μορφή. Φέρει στην κόμη του τη χαρακτηριστική ταινία, τη μίτρα, και στεφάνι πλεγμένο από φύλλα κισσού και κλαδιά αμπέλου με σταφύλια, διακριτικό στοιχείο πολλών εικονογραφικών τύπων του Διόνυσου».

Ζητούμε να ζωγραφίσουν τη μορφή του Διόνυσου και της συνοδείας του σε χαρτόνι ή χαρτί ή ακόμη και σε αγγείο με φυτικό διάκοσμο. Οι δημιουργίες των μαθητών θα παρουσιαστούν σε έκθεση ζωγραφικής στο τέλος της χρονιάς.

Γλωσσάρι

κάρθαρος: Αγγείο με βαθύ κοίλωμα, δύο κάθετες λαβές που προεξέχουν από το χείλος και φτάνουν στο κάτω μέρος της κοιλιάς. Χρησιμοποιούνταν στην οινοποισία.

σκύφος: Ποτήρι με φαρδύ στόμιο

λήκυθος: Αγγείο μικρού ή μεσαίου μεγέθους, όπου τοποθετούνταν λάδι ή προσφορές για τους νεκρούς.

20. «Και οι αγρότες έχουν ψυχή».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αναπλάσουν και να επαναβιώσουν ιστορικά δεδομένα του καθημερινού και του εορταστικού βίου μέσα από κοινωνικούς ρόλους,
- να εμπλακούν συναισθηματικά, να συνεργαστούν, να χτίσουν πάνω στη σκέψη του άλλου,
- να δημιουργήσουν σενάρια και να ερμηνεύσουν τα γεγονότα.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Μπαλόνια, χάρτινα και τενεκεδένια κουτιά με καπάκι, άμμο, ξύλα μεσαίου μεγέθους, όσπρια, κόλλα, μολύβι, χαρτί.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή:

- Οι μαθητές υποδύονται τους αγρότες που εργάζονται σε βασιλικά ή κτήματα αξιωματούχων και ιερέων ή γαίες ιδιοκτησίας της Αμφίπολης και των Φιλίππων. Λαμβάνουν επιστολή από το Φίλιππο Ε', όπου τους ζητείται να καταγράψουν τη σοδειά και να αποδώσουν τους φόρους σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των εκμισθωτών. Στην ίδια επιστολή εκφράζονται ευχές για τις γιορτές του Διονύσου που θα γίνουν στην περιοχή για τη γονιμότητα. Μάλιστα, δίνεται αργία και στους δούλους τώρα που χειμώνασε-Γενάρης είναι- και οι αγροτικές εργασίες λιγόστεψαν. Ως δωρεά τους προσφέρεται το 2% της σοδειάς του κρασιού λόγω της εξαιρετικής ποιότητας που επιτεύχθηκε την προηγούμενη χρονιά.
- Στην απαντητική τους επιστολή εκφράζουν τις ευχές τους για την καλή υγεία του βασιλέα και εκπληρώνουν τις εντολές του.
- Οργανώνουν την καταληκτήρια τελετή προς τιμήν του Θεού που θα γίνει στην εξοχική αγροικία της Καλής Βρύσης. Οι τελετές θα ξεκινήσουν από το Άδυτο του Ιερού της, προεξάρχοντας του ιερέα. Οι θιασώτες θα φέρουν τα μουσικά τους όργανα, τύμπανα, αυλούς, κρόταλα, μαράκες ή θα τα κατασκευάσουν στο σχολείο.

- Οι γυναίκες θα ετοιμάσουν τα τραπέζια. Τι θα φάνε; Τι θα πουν; Οι μαθητές σκηνοθετούν τα δρώμενα, πλαισιώνοντάς τα με μουσική και όρχηση.
- Σκηνοθετούν την ίδια σκηνή μετά το 148 π.Χ. , όταν η περιοχή κατακτήθηκε από τους Ρωμαίους. Πώς άλλαξε το status των αγροτών και οι διονυσιακές τελετές; Ποια στοιχεία ελληνικού πολιτισμού αφομοιώθηκαν από τον ρωμαϊκό πολιτισμό;
- Καταγράφουν αγροτικές εργασίες που πλαισιώνονται σήμερα από αντίστοιχες εκδηλώσεις.

21. «Κοινός εχθρός ο πόλεμος».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να υποδυθούν ρόλους που θα τους επιτρέψουν να λάβουν στάσεις ανάλογες της κοινωνικής τους θέσης και της ιδιότητάς τους, μπροστά στο φαινόμενο του πολέμου,
- να προβληθεί η ιδέα ότι ο άνθρωπος είναι προϊόν της συγκυρίας που συχνά αναδεικνύει ηγετικές μορφές, ήρωες-αντιήρωες, δειλούς, προδότες.

Τόπος Υλοποίησης: Αρχαιολογικός χώρος και σχολική αυλή.

Διάρκεια: Τέσσερις διδακτικές ώρες.

Υλικά: Φύλλα χαρτιού, μολύβια.

Ηλικία: Μαθητές Λυκείου.

Περιγραφή: Μετά τη μάχη της Λυσιμάχειας, το 277 π.Χ. στη Θράκη, οι Γαλάτες κυνηγημένοι από τον Αντίγονο Γονατά σπέρνουν την καταστροφή στο πέρασμά τους. Εμφανή σημάδια πυράς εντοπίζονται στο ιερό του Διονύσου στην Καλή Βρύση.

1. Οι μαθητές κάνουν έρευνα πάνω στις φιλοσοφικές σχολές και εντοπίζουν τη βασική τους θέση όσον αφορά τον πόλεμο και την αξία της ζωής και του θανάτου. Έπειτα, οργανώνουν αγώνα επιχειρηματολογίας φιλοσόφων, όπου καταθέτουν την άποψή τους σχετικά με το πώς θα αντιδρούσαν στην επίθεση του εχθρού. Υποδυόμενοι τον στωικό, τον επικούρειο, τον κυνικό, τον πλατωνικό φιλόσοφο εκφράζονται σχετικά με την αξία της ζωής και του θανάτου.

2. Στη συνέχεια, υποδύονται τους πολίτες που συζητούν μεταξύ τους για το πώς θα αντιμετωπίσουν τον κίνδυνο των Γαλατών, που σκορπούν τη φωτιά και τον πανικό στο διάβα τους όσο ο Γονατάς τους καταδιώκει. Πώς προετοιμάζονται για την αντιμετώπιση του εχθρού, τι κάνει ο άμαχος πληθυσμός; Οι ηγέτες υποθέτουν τις κινήσεις του εχθρού.

3. Τι κάνει ο εχθρός, ποια είναι η τύχη των κατοίκων (υποδούλωση- εποίκισμός, αλλαγή πολιτικού status, αλλαγές στη θρησκεία, ένδυση, διατροφή), τι πήραν μαζί τους όσοι εκδιώχθηκαν από τις εστίες και τι απέγιναν οι « θησαυροί» τους; Τι πήραν οι εχθροί; Να συγκρίνουν τους όρους διεξαγωγής και τις συνέπειές του πολέμου στο παρελθόν και το παρόν.

Διαδίκτυο

Εικόνα προσφύγων μικρασιατικής καταστροφής ή και παλινοστούντων

<http://el.wikipedia.org/wiki/Στωικισμός>

<http://el.wikipedia.org/wiki/Επικούρειος>

<http://el.wikipedia.org/wiki/Κυνισμός>

<http://el.wikipedia.org/wiki/Πλάτων>

22. «Μάθημα γλωσσογνωσίας».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αναγνωρίσουν τη δυσκολία απόδοσης όρων που γεννήθηκαν στην ελληνική (ιδιαίτερα των σύνθετων λέξεων) μονολεκτικά πχ. αρχαιοκαπηλία - σε artnapping) αλλά και τη γοητεία αυτής της περιπέτειας,
- να διαπιστώσουν την πολυσημία των όρων (πχ. σενάριο, καπηλεία – καπηλεύομαι, trafficking),

- να επαληθεύσουν την επικοινωνία των γλωσσών, την αλληλοτροφοδότησή τους (γλωσσικός συγκρητισμός) και τη δύναμη της κυρίαρχης γλώσσας που δανείζει τους όρους της στις άλλες.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα, εργαστήριο υπολογιστών, σχολική αυλή.

Διάρκεια: Μία ως τρεις διδακτικές ώρες.

Υλικά: Λεξικό της ελληνικής γλώσσας, Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή:

Αφού δώσουμε στους μαθητές κατά ομάδα τους όρους: *μουσείο, μουσειοπαιδαγωγική, πολιτισμική κληρονομιά, αρχαιοκαπηλία, σωστική ανασκαφή, χαρτογράφηση μνημείων, αντίγραφο*, τους ζητούμε να αναζητήσουν σε λεξικά έντυπα ή ψηφιακά την αντίστοιχη ξένη απόδοσή τους και να διατυπώσουν ή να καταγράψουν τις παρατηρήσεις τους (είναι σύνθετες ή απλές λέξεις, είναι γνωστές και πολύχρηστες ή άγνωστες κλπ.).

Δίνουμε τους όρους *σενάριο, καπηλεία – καπηλεύομαι, trafficking, υιοθεσία μνημείου* και ζητούμε να διερευνήσουν την πολυσημία τους, την κυριολεκτική ή τη μεταφορική σημασία τους.

Χωρίζουμε τους μαθητές σε πέντε ομάδες και με παιγνιώδη τρόπο τις βαφτίζουμε με ξενόγλωσσα ή ελληνικά/αρχαιοελληνικά ονόματα. Ο εκπαιδευτικός επιλέγει μία λέξη και ζητά την ξένη μετάφρασή της (συνώνυμη ή αντώνυμη). Έπειτα κάνουμε κύκλο και στο κέντρο μπαίνει η ομάδα που θα δώσει πρώτη τη σωστή ξένη μετάφραση (αγγλική, γερμανική κλπ.) της λέξης αρχαιοκαπηλία. Εκείνη επιλέγει πρώτη τη δική της λέξη και όποια ομάδα την ανακαλύψει πιο γρήγορα μπαίνει στον κύκλο. Τα μέλη ενδυναμώνουν τις σχέσεις τους με δεξιόστροφες ή αριστερόστροφες κυκλικές κινήσεις, αργές ή γρήγορες. Μπορεί επίσης να επιλεγεί από την ομάδα μια άγνωστη στους υπόλοιπους λέξη και εκείνοι με τελετουργικές και μιμικές κινήσεις μέσα στον κύκλο, σε στάση ή κίνηση, να ψάξουν να τη βρουν. Έπαθλο η γλωσσογνωσία!

23. «Lampsus linque».

Στόχος: Οι μαθητές

- να ερευνήσουν ποια γλώσσα μιλούσαν οι κάτοικοι της περιοχής μετά τη ρωμαϊκή κατάκτηση και πού αλλού μιλιόταν η γλώσσα αυτή (ήταν διεθνής, τι εμβέλεια είχε, τι είχε δανειστεί από την ελληνική γλώσσα),
- να γνωρίσουν τη γλώσσα αυτή μέσα από απλές εφαρμογές.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Μία ή περισσότερες διδακτικές ώρες.

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο), λεξικά, μολύβι και τετράδιο.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Ερευνούμε ποια γλώσσα μιλούσαν οι κάτοικοι της περιοχής, παραπέμποντάς τους στο γνωστικό υλικό των σχολικών εγχειριδίων (Ιστορία Β' Γυμνασίου και Α' Λυκείου). Κατόπιν δίνουμε λέξεις, απλές ή πιο περίπλοκες φράσεις και προτάσεις - ανάλογα με την ηλικία να τις μεταφέρουν από τα ελληνικά στα αρχαία ελληνικά, τα λατινικά (ή και σε άλλες γλώσσες). Πχ. αγρότης, οίνος - κρασί, γιορτή, τάφος, κτέρισμα, στην υγεία του Διονύσου, οι Γαλάτες επιτίθενται.

Γλωσσάρι

lampsus linque: λανθάνουσα γλώσσα

Βιβλιογραφία – Διαδίκτυο

Ξενόγλωσσα λεξικά

Το ψηφιοποιημένο λεξικό της αρχαίας ελληνικής:

www.greek-language.gr/Resources/ancient.../liddel-scott/index.html

Λεξικά αρχαιολογικών και ξενόγλωσσων όρων:

[Κατάλογος αναζήτησης Όρων](#)

www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/.../terms.html?tq=%CE%9B | http://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/.../terms.html?tq=Λ | www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/.../terms.html?tq=Λ

Λεξικά λατινικά (σύνδεσμοι).

Λεξικό Persons of Ancient Athens (βάση δεδομένων).

Λεξικό αγγλο-ελληνικό. *Λεξικό αρχαιολογικών όρων*.

Τα σχολικά εγχειρίδια της Α' Γυμνασίου και Β' Λυκείου

7. Τάφος Οδού Τροίας

Ιδιοκτήτης καταστήματος σε παρακείμενο δρόμο θυμάται:

"Διατηρώ κατάσταση επί της οδού Παλαιολόγου. Θυμάμαι ήταν άνοιξη του 1976. Στην οδό Τροίας είχε αρχίσει η θεμελίωση μιας νέας πολυκατοικίας. Ο εκσκαφέας από το πρωί είχε πιάσει δουλειά, για να αφαιρεθούν τα χώματα και να διαμορφωθούν τα πέδιλα της θεμελίωσης. Ξαφνικά ακούστηκαν φωνές: "Αρχαία! Πέσαμε πάνω σε αρχαία!" Μέχρι το μεσημέρι είχε έρθει η αρχαιολογική υπηρεσία. Ακολούθησε ανασκαφική έρευνα.

Παρακολουθούσα από κοντά τις εργασίες. Ο εκσκαφέας δυστυχώς είχε αφαιρέσει τμήμα της καμάρας που τον σκέπαζε και στο σωζόμενο τμήμα υπήρχε άνοιγμα, μια που φαίνεται πως τυμβωρύχοι είχαν μπει από την οροφή. Η αρχαιολόγος βλέποντας το ενδιαφέρον μου μου επέτρεψε να μπω στον τάφο μετά το πέρας της ανασκαφής. Η συγκίνησή μου ήταν μεγάλη... Στον τάφο οδηγούσε ένας μακρόστενος διάδρομος του οποίου οι πλευρές ήταν χτισμένες με πέτρες. Αφού κατέβηκα τέσσερα σκαλιά, δρασκελίσα ένα μαρμάρινο κατώφλι και μπήκα σ' έναν τετράγωνο προθάλαμο. Ευτυχώς η οροφή του προθαλάμου είχε σωθεί. Το εκπληκτικό είναι ότι, παρά το πέρασμα τόσων αιώνων, σώθηκαν στους τοίχους διακοσμητικά σχέδια σε κόκκινο, γαλάζιο και κίτρινο χρώμα. Μάλιστα υπήρχαν και ζωγραφισμένα κεφάλια βοδιών, στολισμένα με γιρλάντες. Πάνω από την πόρτα που οδηγούσε στο νεκρικό θάλαμο υπήρχε η παράσταση ενός ταύρου και μιας αγελάδας σε μικρές διαστάσεις. Ο κυρίως νεκρικός θάλαμος ήταν λίγο μεγαλύτερος από τον προθάλαμο. Το επάνω μέρος του τάφου είχε καταστραφεί εντελώς, φαίνεται όμως πως ήταν φτιαγμένος με χωμάτινα τούβλα. Υπήρχαν τρεις λάκκοι σκαμμένοι σε σχήμα Π και πάνω τους βρέθηκαν σπασμένες πλάκες. Η αρχαιολόγος εξήγησε ότι αυτό μπορεί να οφείλεται τόσο στην παραβίαση του τάφου όσο και στη μεταγενέστερη χρήση του. Παρατηρούσα τους αρχαιολόγους να κοσκινίζουν τα χώματα από το εσωτερικό του τάφου. Κανένα από τα αντικείμενα που είχαν αφιερώσει οι συγγενείς στους νεκρούς τους δεν έπρεπε να χαθεί. Θυμάμαι ότι βρέθηκαν χάλκινα και ασημένια νομίσματα, αγγεία για αρώματα, δακρυδόχοι, γυάλινες και πήλινες χάντρες. Εντυπωσιακά όμως ήταν κυρίως τα κοσμήματα: σκουλαρίκια, περιδέραιο και φύλλα από χρυσό στεφάνι.

Έχουν περάσει πολλά χρόνια από τότε. Δεν υπάρχει όμως μέρα που να μην κοιτάζω προς τον τάφο της οδού Τροίας. Πριν από αιώνες στην πόλη αυτή γεννήθηκαν, ονειρεύτηκαν και πέθαναν κάποιοι άνθρωποι πριν από μας. Και θα ζήσουν κι άλλοι άνθρωποι μετά από μας που θα ονειρευτούν και κάποια μέρα θα φύγουν κι αυτοί. Χρέος μας είναι να προσπαθήσουμε να ανασυνθέσουμε τη ζωή τους, το πέρασμά τους από αυτή την πόλη. Γιατί μόνο η μνήμη μάς λυτρώνει από τη λήθη.

Λέξεις-κλειδιά: Μακεδονικός τάφος, Ελληνιστική εποχή, κτερίσματα, σύληση, όστρακα, λυχνάρι, αγγεία, ρόδακες, σαρκοφάγος.

Χρήσιμες πληροφορίες: Τον Απρίλιο του 1976, κατά τη διάρκεια εκσκαφής θεμελίων πολυκατοικίας στη σημερινή οδό Τροίας στη Δράμα, βρέθηκε συλημένος ελληνιστικός μακεδονικός τάφος των μέσων του 2ου π.Χ. αιώνα. Η πρόσβαση γινόταν με δρόμο μήκους 4 μ., οι πλευρές του οποίου ήταν χτισμένες από λιθόπλινθους και επιχρισμένες με άσπρο κονίαμα. Ο προθάλαμος, κατασκευασμένος από πώρινες πλινθους, στεγάζεται με καμάρα και το εσωτερικό του είναι επιχρισμένο με ασβεστοκονίαμα και διακοσμείται με τοιχογραφίες και διακοσμητικά θέματα. Από τον προθάλαμο ένας στενός και μικρός διάδρομος οδηγεί στο θάλαμο, που περιείχε τρεις σαρκοφάγους.

Βιβλιογραφία

- Γεωργιάδης Ν. Θ., *Η Δράμα και η περιοχή της 30000 π.Χ.-1950 μ.Χ.*, εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 61-62.
- Κουκούλη-Χρυσανθάκη Χ., «Νομός Δράμας. Δράμα», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 31 Β2 Χρονικά (1976) σ. 303-304.
- Κουκούλη-Χρυσανθάκη Χ., «Δράμα. Ελληνιστικός τάφος», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 32 Β2 Χρονικά (1977) σ. 252 (εργασίες συντήρησης και διαμόρφωσης στεγάστρου).
- Κουκούλη-Χρυσανθάκη Χ., «Νομός Δράμας. Δράμα. Μακεδονικός Τάφος», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 34 Β2 Χρονικά (1979) σ. 333-334 (ολοκλήρωση εργασιών).
- Κουκούλη-Χρυσανθάκη Χ., «Νομός Δράμας. Δράμα. Ελληνιστικός τάφος», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 37 Β2 Χρονικά (1982) σ. 327 (ολοκλήρωση εργασιών).
- Κουκούλη-Χρυσανθάκη Χ., «Ο αρχαίος οικισμός της Δράμας και το ιερό του Διονύσου», *Α' Επιστημονική Συνάντηση «Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και Πολιτισμός»*, Δήμος Δράμας-Δ.Ε.Κ.Π.Ο.Τ.Α., 24-25 Νοεμβρίου 1989, Δράμα 1996, σ. 70.
- Σαμαρτζίδου Στ., «Σύντομη αναφορά στις αρχαιότητες του Νομού Δράμας (από τα προϊστορικά χρόνια μέχρι και τα ρωμαϊκά)», *Δραμνά Χρονικά* 1 (1980) σ. 33, 41.
- Σαμαρτζίδου Στ., «Ελληνιστικός Τάφος της Δράμας», *Α' Επιστημονική Συνάντηση «Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και Πολιτισμός»*, Δήμος Δράμας-Δ.Ε.Κ.Π.Ο.Τ.Α., 24-25 Νοεμβρίου 1989, Δράμα 1996, σ. 109-129, 440-445.

Διαδίκτυο

http://listedmonuments.culture.gr/monument_print.php?code=3154

http://www.imma.edu.gr/macher/hm/hm_main.php?el/D1.html

<http://www.istoria.gr/mar04/content02.htm>

Γλωσσάρι

Ελληνιστική Εποχή: (323 - 31 π.Χ.) Η χρονική περίοδος από το θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου (323 π.Χ.) ως την ολοκληρωτική κατάκτηση της Μεσογείου από τους Ρωμαίους (31 π.Χ.), κατά την οποία ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός διαδόθηκε στους λαούς που κατέκτησε ο Μακεδόννας βασιλιάς

Τυμβωρυχία: η πράξη του τυμβωρύχου, η σύληση τάφου (ποινικό αδίκημα)

Σύληση: Κλοπή πολύτιμων αντικειμένων που θεωρούνται ιερά ή σεβαστά (ποινικό αδίκημα)

Τυμβωρύχος: Αυτός που παράνομα ανοίγει ή καταστρέφει έναν τάφο, κακοποιεί το πτώμα ή αφαιρεί πολύτιμα αντικείμενα που συνοδεύουν το νεκρό.

Σαρκοφάγος: Μαρμάρινη, λίθινη ή πήλινη λάρνακα, μέσα στην οποία οι αρχαίοι τοποθετούσαν τους νεκρούς.

Ασβεστοκονίαμα: Μείγμα από σβησμένο ασβέστη και άμμο, που χρησιμοποιείται στην οικοδομική (σοβάς, αμμοκονίαμα).

Κτερίσματα: Τα αντικείμενα τα οποία τοποθετούσαν στον τάφο μαζί με το νεκρό, αντικείμενα αξίας, καθημερινής χρήσης ή αγαπητά σ' αυτόν κατά τη διάρκεια της ζωής του.

Δραστηριότητες

1. «Βρες τον Τάφο».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να συνεργαστούν και να πάρουν αποφάσεις στο πλαίσιο της ομάδας τους,
- να ασκηθούν στην οπτική επικοινωνία - ανάγνωση/ χρήση χάρτη,
- να αποκτήσουν δεξιότητες προσανατολισμού στο χώρο,
- να γνωρίσουν καλύτερα την πόλη τους ανακαλύπτοντας ένα μνημείο καλά κρυμμένο στην καρδιά της πόλης,
- να συνειδητοποιήσουν την ιστορική συνέχεια της κατοίκησης σε έναν τόπο,
- να ανακαλύψουν τρόπους συνύπαρξης αρχαίων μνημείων και νεότερων κατασκευών.

Τόπος Υλοποίησης: Πόλη της Δράμας.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Χάρτης πόλης, κάρτες αφηρησίας/προορισμού.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου.

Περιγραφή: Κάθε ομάδα παραλαμβάνει ένα χάρτη της πόλης, μια κάρτα με φωτογραφία του Αρχαιολογικού Μουσείου (αφηρησία) και μια κάρτα με φωτογραφία της πινακίδας που βρίσκεται έξω από τον Τάφο (προορισμός). Επάνω στο χάρτη είναι γραμμένο το γράμμα Α (για την αφηρησία) και το γράμμα Β (για τον προορισμό). Στο Αρχαιολογικό Μουσείο, κάθε ομάδα συσκέπεται και συναποφασίζει για τη βέλτιστη διαδρομή που θα ακολουθήσει. Ένα μέλος της ομάδας κρατάει σημειώσεις για τη διαδρομή που ακολουθούν. Κερδίζει η ομάδα που θα βρει την πιο σύντομη διαδρομή, δηλαδή θα κάνει το λιγότερο χρόνο για να φτάσει στον τάφο.

Όταν όλες οι ομάδες συγκεντρωθούν έξω από το μνημείο, ο εκπαιδευτικός τους ζητά να παρατηρήσουν το χώρο και να δουν ότι ο συγκεκριμένος τάφος αποτελεί τμήμα του υπογείου μιας σύγχρονης οικοδομής.

Η δραστηριότητα κλείνει με συζήτηση στο χώρο του μνημείου ή στη σχολική αίθουσα σχετικά με τη δυνατότητα συνύπαρξης κτισμάτων διαφορετικών εποχών στον ίδιο χώρο.

2. «Το σταυρόλεξο του Μακεδονικού Τάφου».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να γνωρίσουν το συγκεκριμένο μνημείο και τα ευρήματά του,
- να εξασκηθούν στην επίλυση προβλήματος συνεργατικά,
- να ασκήσουν δεξιότητες ανάγνωσης και κατανόησης γραπτού επιστημονικού λόγου,

- να εμπλουτίσουν το λεξιλόγιό τους με αρχαιολογικούς όρους.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Κείμενο "Ελληνιστικός Τάφος της Δράμας" της αρχαιολόγου Σταυρούλας Σαμαρτζίδου (Πρακτικά Συνεδρίου "Η Δράμα και η περιοχή της) - Φύλλο Εργασίας "Σταυρόλεξο".

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Σε κάθε ομάδα δίνεται από ένα αντίγραφο του κειμένου, το οποίο και μελετά σε καθορισμένο από τον εκπαιδευτικό χρονικό διάστημα. Με τη λήξη του χρόνου, ο εκπαιδευτικός μοιράζει από ένα άλλο σταυρόλεξο. Δίνεται και πάλι συγκεκριμένος χρόνος στις ομάδες για να συμπληρώσουν το σταυρόλεξο (Παράρτημα σελ. 129).

Με τη λήξη του χρόνου ανακοινώνεται η λύση του σταυρολέξου και γίνεται συζήτηση για να διασαφηνιστούν λέξεις και όροι που δεν είναι γνωστοί στους μαθητές.

3. «Φυτά τότε και σήμερα».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να συνεργαστούν για να επιλύσουν το πρόβλημα που τους δίνεται,
- να αναπτύξουν δεξιότητες παρατήρησης και ταξινόμησης,
- να γνωρίσουν είδη της τοπικής χλωρίδας,
- να κατανοήσουν τη στενή σχέση φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος διαχρονικά.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Κάρτες με φωτογραφίες των χρυσών φύλλων ελιάς, μυρτιάς, δρυός που βρέθηκαν στον τάφο, αλλά και του χρυσού κοσμήματος με απεικόνιση ροδής. Κάρτες με φωτογραφίες δέντρων και θάμνων της περιοχής, με απεικόνιση των φύλλων τους και πληροφορίες για το κάθε φυτό στην πίσω πλευρά.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Ο εκπαιδευτικός έχει ετοιμάσει τόσα πακέτα καρτών, όσες είναι και οι ομάδες των μαθητών. Οι μαθητές προσπαθούν να αντιστοιχίσουν τις φωτογραφίες των ευρημάτων στις καρτέλες δέντρων/θάμνων που τους έχουν δοθεί. Κάθε ομάδα παρουσιάζει τα αποτελέσματα της έρευνάς της, καθώς επίσης και τα χαρακτηριστικά ενός δέντρου/θάμνου που επιλέγει για κάποιο λόγο (με βάση τις πληροφορίες της κάρτας ή την προσωπική τους εμπειρία). Κατά την παρουσίαση θα πρέπει να εξηγήσει γιατί επέλεξε το συγκεκριμένο φυτό (για λόγους χρησιμότητας, καλλωπιστικούς κλπ.).

- Επέκταση της δραστηριότητας για δουλειά στο σπίτι και για άλλη μια διδακτική ώρα στο σχολείο:

Τα φυτά που απεικονίζονται στα ευρήματα του τάφου είναι η δρυς, η μυρτιά, η ελιά και η τριανταφυλλιά. Καθένα από αυτά συνδέεται με μύθους της ελληνικής μυθολογίας. Κάθε ομάδα αναλαμβάνει να βρει το μύθο που συνδέεται με το δικό της φυτό (Δρυς-Δρυάδες-Αμαδρυάδες, Μυρσίνη-Αφροδίτη, Ελιά-Ιερό φυτό-Αθηνά, Ροδή-Ροδάνθη). Την επόμενη φορά η κάθε ομάδα παρουσιάζει το δικό της μύθο με δραματοποίηση. Σε κάθε ομάδα υπάρχει ένας αφηγητής ο οποίος αφηγείται το μύθο, ενώ η υπόλοιπη ομάδα αναπαριστά χαρακτηριστικές σκηνές με παντομίμα.

4. «Με αφορμή ένα στεφάνι που δεν βρέθηκε ποτέ και δεν γνωρίζουμε πού βρίσκεται (ή μήπως γνωρίζουμε;)».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να έρθουν σε επαφή με ένα νομικό κείμενο και να διασαφηνίσουν έννοιες και όρους με τους οποίους δεν είναι εξοικειωμένοι,
- να αναπτύξουν μέσα από το παιχνίδι ρόλων ικανότητες ενσυναίσθησης,

- να δραστηριοποιηθούν, ως ενεργοί πολίτες, σε σημαντικά θέματα που αφορούν τις χαμένες αρχαιότητες που ανήκουν στην πόλη τους και στη χώρα τους και οι οποίες γίνονται αντικείμενο συναλλαγής και πλουτισμού.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα ή εργαστήριο πληροφορικής.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο)- βιντεοπροβολέας - σύνδεση στο διαδίκτυο ή εναλλακτικά φωτοτυπίες από άρθρα εφημερίδων (εντύπων ή ηλεκτρονικών) που αφορούν δημοπρασίες ελληνικών αρχαιοτήτων και ειδικότερα ενός χρυσού Μακεδονικού Στεφανιού με φύλλα και άνθη Μυρτιάς.

Ηλικία: Μαθητές Λυκείου.

Περιγραφή:

1η ώρα: Ο εκπαιδευτικός ή καλύτερα κάποιος ειδικός (αρχαιολόγος/ νομικός) παρουσιάζει στους μαθητές τα βασικά σημεία του Ν. 3028/2002 "Περί αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς". Παρουσιάζονται οι όροι και οι έννοιες και ειδικότερα τα άρθρα που αφορούν την κατοχή και διακίνηση κινητών μνημείων.

2η ώρα: Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει στους μαθητές τα άρθρα και τα δημοσιεύματα σχετικά με την επίμαχη δημοπρασία.

Η τάξη χωρίζεται σε ομάδες συμφερόντων: αρχαιολόγοι που εκπροσωπούν το ελληνικό δημόσιο, δήμαρχος/δημοτικοί σύμβουλοι, οίκος δημοπρασιών και σύμβουλοί του, υποψήφιοι αγοραστές. Ακολουθεί παιχνίδι ρόλων όπου η κάθε ομάδα προσπαθεί να αποδείξει ότι αυτή πρέπει να έχει στην κατοχή της το επίμαχο κινητό αρχαίο αντικείμενο (Χρυσό Στεφάνι).

Από την επικαιρότητα:

[Άρθρο 1: Πωλήθηκε το χρυσό μακεδονικό στεφάνι](#)

[Άρθρο 2: Έσωσαν χρυσά αριστουργήματα](#)

5. «Από τα ρόδα στους ρόδακες 1-Ας σχεδιάσουμε ρόδακες».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να ασκηθούν σε δεξιότητες γραμμικού σχεδίου-γεωμετρικών κατασκευών και ζωγραφικής,
- να μουν στη θέση του καλλιτέχνη/ τεχνίτη και να βιώσουν την έμπνευση που προέρχεται από τη φύση (ρόδο) και μετασχηματίζεται σε γραμμική/γεωμετρική μορφή (ρόδακας).

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα ή εργαστήριο πληροφορικής.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο)- βιντεοπροβολέας, χαρτί, μολύβι, διαβήτη, χάρακας, χρώματα.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου - Λυκείου

Περιγραφή:

1^η ώρα: Ο εκπαιδευτικός προβάλλει εικόνες από άνθη τριανταφυλλιάς και αγριοτριανταφυλλιάς. Το **ρόδο** είναι ένα αγαπημένο θέμα των καλλιτεχνών από την προϊστορική ακόμη εποχή (Μινωική Κρήτη) με θρησκευτικές προεκτάσεις. Προβάλλει εικόνες από αρχαιολογικά ευρήματα και δείχνει πώς αυτό έχει σχηματιστεί σε **ρόδακες** και περνά από την αρχαία ελληνική στη χριστιανική τέχνη μέχρι και τις μέρες μας.

2η ώρα: Ο εκπαιδευτικός προβάλλει φωτογραφίες του Μακεδονικού Τάφου της οδού Τροίας με τις τοιχογραφίες που απεικονίζουν ρόδακες και κύκλους χωρισμένους σε τεταρτημόρια. Ζητά από τους μαθητές να εργαστούν σε ζευγάρια και να σχεδιάσουν τα μοτίβα αυτά με τα γεωμετρικά τους όργανα (διαβήτη-χάρακα) και έπειτα να τα χρωματίσουν με τα χρώματα που χρησιμοποίησε ο καλλιτέχνης του τάφου. Η δραστηριότητα κλείνει με παρουσίαση από κάθε ζευγάρι μαθητών των έργων τους στην υπόλοιπη τάξη ή με έκθεση των έργων σε ειδικά διαμορφωμένο τοίχο της τάξης.

6. «Από τα ρόδα στους ρόδακες 2-Ας φτιάξουμε ρόδακες με το σώμα μας».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να μπουν στη θέση του καλλιτέχνη/ τεχνίτη και να βιώσουν την έμπνευση που προέρχεται από τη φύση (ρόδο) και μετασχηματίζεται σε γραμμική/γεωμετρική μορφή (ρόδακας),
- να συνεργαστούν και να κατανοήσουν τα σχήματα κιναισθητικά, χρησιμοποιώντας το σώμα τους.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα ή σχολική αυλή.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο), βιντεοπροβολέας, κόκκινη υφασμάτινη κορδέλα ή σχοινί.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή:

1η ώρα: Ο εκπαιδευτικός προβάλλει εικόνες από άνθη τριανταφυλλιάς και αγριοτριανταφυλλιάς. Το **ρόδο** είναι ένα αγαπημένο θέμα των καλλιτεχνών από την προϊστορική ακόμη εποχή (Μινωική Κρήτη) με θρησκευτικές προεκτάσεις. Προβάλλει εικόνες από αρχαιολογικά ευρήματα και δείχνει πώς αυτό έχει σχηματιστεί σε **ρόδακες** και περνά από την αρχαία ελληνική στη χριστιανική τέχνη μέχρι και τις μέρες μας.

2η ώρα: Ο εκπαιδευτικός χωρίζει τους μαθητές σε ομάδες των 4, μετά 5, μετά 6, κλπ. ατόμων με τις γνωστές τεχνικές. Έπειτα καλεί τους μαθητές να σχηματίσουν με τις ομάδες τους ρόδακες με 4, 5, 6 κλπ. φύλλα. Στο τέλος της δραστηριότητας περιβάλλει την ομάδα με την κόκκινη κορδέλα ή το σχοινί για να υλοποιήσει τον φανταστικό κύκλο που έχει σχηματιστεί. Στόχος της κάθε ομάδας είναι να συνεργαστούν τα μέλη της ώστε να σχηματίσουν έναν πλήρη κύκλο αλλά και να σχηματίσουν τον καλύτερο σε διάταξη ρόδακα (φύλλα/σώματα όσο το δυνατό ομοιόμορφα κατανεμημένα) (Παράρτημα σελ. 130).

Η δραστηριότητα κλείνει με τους μαθητές καθισμένους σε κύκλο, όπου ο καθένας εκφράζει τα συναισθήματα που ένοιωσε.

7. «Τι βρέθηκε και πού;».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να εξασκήσουν δεξιότητες ανάγνωσης και ενεργητικής ακρόασης,
- να ασκηθούν σε δεξιότητες παρατήρησης και γραφικής επικοινωνίας (ανάγνωση γραμμικού σχεδίου-κάτοψης),
- να χρησιμοποιήσουν αρχαιολογικούς όρους,
- να κατανοήσουν πώς συνδέονται τα ευρήματα μιας προθήκης του Αρχαιολογικού Μουσείου με το συγκεκριμένο αρχαιολογικό χώρο.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Κάτοψη του τάφου, κάρτες με φωτογραφίες των ευρημάτων, κείμενο της αρχαιολόγου Σ. Σαμαρτζίδου (Η Δράμα και η περιοχή της).

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου.

Περιγραφή: Κάθε ομάδα έχει στη διάθεσή της: ένα αντίγραφο του κειμένου, μια κάτοψη του τάφου, η οποία υπάρχει στο παράρτημα του τόμου των πρακτικών του συνεδρίου "Η Δράμα και η περιοχή της", όπου είναι δημοσιευμένο και το κείμενο της Σ. Σαμαρτζίδου και τις κάρτες που απεικονίζουν τα ευρήματα του τάφου (οι φωτογραφίες των οποίων υπάρχουν στο ίδιο βιβλίο).

Η ομάδα αποφασίζει ποιος/ποιοι θα διαβάζουν το κείμενο και ποιοι θα ασχοληθούν με την τοποθέτηση των αντικειμένων στη θέση που βρέθηκαν. Με τη λήξη του χρόνου δίνεται στις ομάδες μια συμπληρωμένη κάτοψη για να κάνουν τον έλεγχο.

8. «Βρες το νόμισμα».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να ασκηθούν στην ταύτιση αρχαίων νομισμάτων,
- να χρησιμοποιήσουν αρχαιολογικούς όρους,
- να κατανοήσουν πώς συνδέονται τα ευρήματα μιας προθήκης του μουσείου με το συγκεκριμένο αρχαιολογικό χώρο.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα, Αρχαιολογικό Μουσείο.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Χαρτί, Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου.

Περιγραφή: Κάθε ομάδα έχει στη διάθεσή της χάρτινες απομιμήσεις των νομισμάτων που βρέθηκαν στον τάφο της οδού Τροίας. Αρχικά στην τάξη (μέσω της δημοσίευσης του μνημείου αλλά και ψάχνοντας αντίστοιχα νομίσματα στο διαδίκτυο) και στη συνέχεια στο μουσείο οι μαθητές προσπαθούν να ταυτίσουν, να χρονολογήσουν και να περιγράψουν τα νομισματικά ευρήματα του τάφου. Στη συνέχεια οι ομάδες δημιουργούν χάρτη όπου σημειώνουν τις πόλεις έκδοσης των νομισμάτων αυτών και μελετούν την ιστορία των πόλεων.

9. «Βρες το αγγείο».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να ασκηθούν στην ταύτιση αρχαίων αγγείων,
- να χρησιμοποιήσουν αρχαιολογικούς όρους,
- να κατανοήσουν πώς συνδέονται τα ευρήματα μιας προθήκης του μουσείου με το συγκεκριμένο αρχαιολογικό χώρο.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα, Αρχαιολογικό Μουσείο.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Χαρτί -μολύβια- Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο) -"Μια φορά κι έναν καιρό ένας αγγειοπλάστης ..." στην ιστοσελίδα:

<http://www.cycladic.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=91&clang=0>

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου.

Περιγραφή: Κάθε ομάδα έχει στη διάθεσή της φωτογραφίες των αγγείων που βρέθηκαν στον τάφο της οδού Τροίας, καθώς επίσης και από ένα φύλλο Α4 με το περίγραμμα κάθε τύπου αγγείου που βρέθηκε στην ανασκαφή (μυροδοχείο, κάρναρος, λυχνάρι, σκύφος, πυξίδα).

Οι μαθητές χρησιμοποιώντας το εγχειρίδιο του Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης αλλά και την αναζήτηση στο διαδίκτυο επιχειρούν να ταυτίσουν, να χρονολογήσουν και να περιγράψουν τον τρόπο κατασκευής και τη χρήση των κεραμικών ευρημάτων του τάφου, συμπληρώνοντας όλες τις πληροφορίες για κάθε τύπο αγγείου μέσα στο περίγραμμά του. Έτσι, κάθε ομάδα δημιουργεί μια σειρά από "σχηματοποιήματα", τα οποία στο τέλος παρουσιάζει στην ολομέλεια της τάξης και εκθέτει σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο μέσα στη σχολική αίθουσα.

10. «Χτίσε τον τάφο(α)».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να ασκηθούν στη μέτρηση τρισδιάστατων χώρων και την απεικόνισή τους σε δύο διαστάσεις (κόλα σχεδίου),
- να χρησιμοποιήσουν εργαλεία όπως η μετροταινία, γεωμετρικά όργανα-όργανα τεχνικού σχεδίου, μολύβι,
- να κατανοήσουν την έννοια της κλίμακας, και πώς κατασκευάζουμε υπό κλίμακα αρχιτεκτονικό σχέδιο χώρου και συγκεκριμένα του αρχαιολογικού χώρου που μελετάμε,
- να γνωρίσουν την αρχιτεκτονική δομή των ταφικών μνημείων της ελληνιστικής εποχής.

Τόπος Υλοποίησης: Ταφικό μνημείο - Σχολική αίθουσα (Αίθουσα Τεχνικού Σχεδίου).

Διάρκεια: Πέντε διδακτικές ώρες.

Υλικά: Μετροταινία, σημειωματάριο, κόλλες και όργανα γραμμικού σχεδίου.

Ηλικία: Μαθητές Επαγγελματικού Λυκείου Τεχνικών Ειδικοτήτων.

Περιγραφή: 1η ώρα: Οι μαθητές, χωρισμένοι κατά προτίμηση σε τρεις ομάδες επισκέπτονται το ταφικό μνημείο. Σε σημειωματάριο κάνουν ένα μικρό σκαρίφημα των χώρων που έχουν αναλάβει. 1η ομάδα: κλιμακοστάσιο, 2η ομάδα: προθάλαμος, 3η ομάδα: αίθουσα με τις σαρκοφάγους. Με τη βοήθεια μετροταινίας μετρούν τις πραγματικές διαστάσεις και τις σημειώνουν στο σημειωματάριό τους.

1ο και 2ο δίωρο: Στο σχολείο τώρα και κατά προτίμηση στην αίθουσα σχεδίου, αποφασίζουν την κλίμακα υπό την οποία θα φτιάξουν την κάτοψη του μνημείου. Μετατρέπουν όλες τις μετρήσεις τους βάσει της κλίμακας που επέλεξαν, σχεδιάζουν με μολύβι και χάρακες πάνω στην κόλα σχεδίου την κάτοψη του μνημείου.

(Μπορούμε να ζητήσουμε από τους μαθητές να αναζητήσουν στο διαδίκτυο κατόψεις από μακεδονικούς τάφους και να κάνουν σύγκριση των χώρων με αυτούς του τάφου της οδού Τροίας. Τι κοινό έχουν στην αρχιτεκτονική τους δομή;)

11. «Χτίσε τον τάφο(β)».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να ασκηθούν στη μέτρηση τρισδιάστατων όγκων,
- να χρησιμοποιήσουν εργαλεία όπως η μετροταινία, γεωμετρικά όργανα, μολύβι, εργαλεία κοπής και κόλλησης,
- να κατανοήσουν την έννοια της κλίμακας, και πώς κατασκευάζουμε υπό κλίμακα μακέτα ενός χώρου και συγκεκριμένα του αρχαιολογικού χώρου που μελετάμε,
- να εξοικειωθούν με την αρχιτεκτονική δομή των ταφικών μνημείων.

Τόπος Υλοποίησης: Ταφικό μνημείο - Σχολική αίθουσα (Εργαστήριο Τεχνολογίας).

Διάρκεια: Τέσσερις διδακτικές ώρες.

Υλικά: Αρχιτεκτονική κάτοψη του μνημείου, μετροταινία, σημειωματάριο, μακετόχαρτο, χάρακες, κοπίδι, κόλλα ακρυλική υγρή.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: 1η ώρα: Οι ομάδες, κατά προτίμηση τρεις ομάδες, επισκέπτονται το ταφικό μνημείο. Σε σημειωματάριο κάνουν ένα μικρό σκαρίφημα των χώρων που έχουν αναλάβει. 1η ομάδα: κλιμακοστάσιο, 2η ομάδα: προθάλαμος, 3η ομάδα: αίθουσα με τις σαρκοφάγους. Με τη βοήθεια μετροταινίας μετράνε τις πραγματικές διαστάσεις και τις σημειώνουν στο σημειωματάριό τους.

2η, 3η και 4η ώρα: Στο σχολείο τώρα, και κατά προτίμηση στο σχολικό εργαστήριο τεχνολογίας, ακολουθούν την κλίμακα της κάτοψης που τους δίνουμε υπό την οποία θα φτιάξουν και τη μακέτα του μνημείου, χωρίς την οροφή που διασώζεται στον πρώτο θάλαμο. Αφού μετατρέψουν όλες τις μετρήσεις τους βάσει της κλίμακας που τους δίνουμε, σχεδιάζουν με μολύβι και χάρακες πάνω στο μακετόχαρτο τα κομμάτια που θα συνθέσουν τη μακέτα και τα συναρμολογούν στερεώνοντάς τα με υγρή κόλλα. Κάθε ομάδα κατασκευάζει το δικό της τμήμα του ταφικού μνημείου συνθέτοντας το συνολικό μνημείο, όπως αυτό διασώζεται.

(Μπορούμε να ζητήσουμε από τα παιδιά να αναζητήσουν στο διαδίκτυο φωτογραφίες μακετών και κατόψεων άλλων μακεδονικών τάφων και να κάνουν σύγκριση των χώρων με αυτούς του τάφου της οδού Τροίας. Τι κοινό έχουν στην αρχιτεκτονική τους δομή;)

12. «Διαβάζοντας το θάνατο».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να προσεγγίσουν διαθεματικά το ταφικό μνημείο μέσα από γραπτά κείμενα,

- να έρθουν σε επαφή με κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας που σχετίζονται με το θάνατο,
- να αντιληφθούν ότι η μεταφυσική ανησυχία για το θάνατο απασχολεί διαχρονικά τον άνθρωπο,
- να έρθουν σε επαφή με ένα βιωματικό τρόπο μάθησης, τη δραματοποίηση.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα, σχολική βιβλιοθήκη, Ταφικό Μνημείο.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα στη σχολική βιβλιοθήκη, μία διδακτική ώρα στη σχολική αίθουσα και δύο διδακτικές ώρες στο ταφικό μνημείο.

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Οι μαθητές, υπό την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού, ερευνούν στο διαδίκτυο κείμενα που σχετίζονται με την αντίληψη των αρχαίων Ελλήνων για το θάνατο. Ακολουθεί συζήτηση στην τάξη και σχολιασμός επιλεγμένων χωρίων. Οι μαθητές επισκέπτονται το μνημείο και διαβάζουν γύρω από τον τάφο κείμενα που έχουν επιλέξει. Σε περίπτωση που το κείμενο είναι θεατρικό π.χ. «Αντιγόνη» του Σοφοκλή μπορεί να γίνει και μια σύντομη δραματοποίηση.

13. «Μακάριοι οι πενθούντες».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να γνωρίσουν πτυχές του πολιτισμού και της κοινωνίας της αρχαιότητας,
- να ερευνήσουν ταφικά έθιμα της περιοχής τους,
- να συγκρίνουν έθιμα της εποχής τους και της αρχαιότητας και να διαπιστώσουν ομοιότητες και διαφορές όσον αφορά τις ταφικές πρακτικές,
- να αντιληφθούν ότι οι υλικές μαρτυρίες, ενταγμένες σε κοινωνικό πλαίσιο, βοηθούν στην ανασύνθεση της εικόνας του παρελθόντος,
- να εξοικειωθούν με όρους που χρησιμοποιούνται σε αρχαιολογικά μουσεία, που θα διευκολύνουν μελλοντικές τους επισκέψεις σε αυτά,
- να ασκηθούν σε παιχνίδι ρόλων και θεατρικό παιχνίδι.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα, ταφικό μνημείο.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα για έρευνα στο διαδίκτυο και τη «λαογραφική» έρευνα, δύο διδακτικές ώρες στη σχολική αίθουσα και δύο ώρες στο ταφικό μνημείο.

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο), βιντεοπροβολέας.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Αρχικά με τη βοήθεια βιντεοπροβολέα γίνεται από τον εκπαιδευτικό μια πρώτη παρουσίαση του τάφου με προβολή φωτογραφιών του μνημείου και των κτερισμάτων που βρέθηκαν σε αυτό. Οι ομάδες καλούνται να μελετήσουν τα ταφικά έθιμα της αρχαιότητας και να τα συγκρίνουν με αυτά της περιοχής τους και της εποχής τους. Μια ομάδα περιηγείται ψηφιακά στη σχετική ενότητα της ιστοσελίδας του Ιδρύματος Μελζονος Ελληνισμού για την ελληνιστική εποχή <http://www.fhw.gr/chronos/06/gr/index.html> και αντλεί σχετικές πληροφορίες. Η δεύτερη ομάδα αναλαμβάνει να κάνει "λαογραφική" έρευνα σε ηλικιωμένους της περιοχής ρωτώντας τους σχετικά με ταφικές πρακτικές που ακολουθούνταν στις αρχές και τα μέσα του προηγούμενου αιώνα. Η τρίτη ομάδα μελετά τα κτερίσματα του τάφου, εξοικειώνεται με τους σχετικούς αρχαιολογικούς όρους και μαθαίνει τη λειτουργία τους κατά την ταφή. Στην ολομέλεια της τάξης παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των ερευνών και ακολουθεί σχετική συζήτηση και εξαγωγή συμπερασμάτων. Όλη η τάξη επισκέπτεται το ταφικό μνημείο και η τέταρτη ομάδα αναλαμβάνει μέσα από παιχνίδι ρόλων να παρουσιάσει τα στάδια της ταφής: προετοιμασία τάφου, ντύσιμο νεκρού, προσφορά "δώρων" στο νεκρό, μοιρολόι-ολοφυρμός, επιμνημόσυνη δέηση.

8. Ρωμαϊκός Αγωγός Κεφαλαρίου

Μια γυναίκα που διαθέτει κτήμα σε κοντινή περιοχή διηγείται:

«Ήταν καλοκαίρι του 1989 όταν συνέβη αυτό που θα σας διηγηθώ. Όπως κάθε απόγευμα, ο άντρας μου κι εγώ ξεκινήσαμε από το χωριό (ενν. Κεφαλάρι) να πάμε στο κτήμα μας στην εξοχή. Στη διαδρομή μάς έκανε εντύπωση η έντονη ανθρώπινη παρουσία και δραστηριότητα στο ήσυχο συνήθως δρομάκι. Πλησιάζοντας είδαμε διάφορα οχήματα, αγροτικά και Ι.Χ., ανθρώπους να συζητούν με ενθουσιασμό και μηχανήματα εκσκαφής προσανατολισμένα σε συγκεκριμένο σημείο.

Πλησιάσαμε τον οδηγό του εκσκαφέα για να ενημερωθούμε. «Τι να σας πω! Κάτι σημαντικό βρίσκεται σε τούτα τα χώματα! Μας κάλεσε η αστυνομία. Οι γονείς κάποιων παιδιών που έπαιζαν εδώ χτες το απόγευμα κάλεσαν τις αρχές για να τους δείξουν «κάτι». Πέτρες είναι; Τείχος είναι; Αρχαία φαίνονται, αλλά τι είναι ακριβώς θα δείξει... Ένα από τα παιδιά τραυματίστηκε ελαφρά, καθώς κόντεψε να πέσει μέσα σε μια τρύπα στη μέση του πουθενά. Οι γονείς του ενημέρωσαν την αστυνομία κι αυτή εμάς κι ήρθαμε αμέσως για να καθαρίσουμε την περιοχή από τα χώματα, τα πουρνάρια και τους θάμνους. Λίγο πιο πέρα ρωτήσαμε έναν αστυνομικό για την ταυτότητα του ευρήματος και μάς είπε πως κατά πάσα πιθανότητα πρόκειται για τμήμα ενός μεγάλου σωλήνα ή αγωγού. Βεβαίως παρούσα ήταν και η αρχαιολογική υπηρεσία που κλήθηκε για να εκτιμήσει το αρχαίο εύρημα. Η υπεύθυνη αρχαιολόγος μάς εξήγησε πως η τρύπα που έπεσε ο μικρός την προηγούμενη μέρα ανήκει σε πολύ παλιό, ρωμαϊκό αγωγό, που συνδέεται με την υδροδότηση της ρωμαϊκής πόλης των Φιλίππων από τις πηγές της Βοϊράνης. Χρονολογείται γύρω στο 2ο αιώνα μ.Χ., την εποχή των Αντωνίνων αυτοκρατόρων. Αντίστοιχο κομμάτι του σώζεται και στον λόφο των Φιλίππων. Ο αγωγός που αντικρίσαμε λίγο αργότερα μάς εξέπληξε θετικά. Πρέπει να ήταν κάτι λιγότερο από ένα μέτρο σε φάρδος και ύψος περίπου ενάμισι μέτρα! Σωζόταν σε πολύ καλή κατάσταση. Ιδιαίτερα δε το σχήμα καμάρας στο πάνω μέρος του και τα τοιχώματά του στο εσωτερικό, που ήταν κάπως σαν... σοβατισμένα, αποκάλυπτε μια προσεγμένη, μελετημένη κατασκευή που δε μας έκανε να υποψιαστούμε τη ρωμαϊκή του καταγωγή. Φτιαγμένος με ασύμμετρες πέτρες, δεμένες με πηλό στην εξωτερική επιφάνεια, με πήλινες πλάκες στο κάτω μέρος του, και τις εσωτερικές του πλευρές καλυμμένες για να αντέχουν την υγρασία, αποδείχτηκε ανθεκτικός στο χρόνο. Η τρύπα -που αποτέλεσε αφορμή να διερευνηθεί το μέρος, με το ατύχημα του παιδιού- δεν ήταν άλλο από το «φρεάτιο εξαερισμού» λίγα μέτρα βορειότερα, που επαναλαμβάνονταν σε τακτά διαστήματα κατά μήκος όλου του αγωγού. Αργότερα μάθαμε πως γύρω στο 2010 βρέθηκε κι άλλο τμήμα του ίδιου αγωγού στη Λυδία. Όλοι στο χωριό είμαστε χαρούμενοι γι' αυτές τις αποκαλύψεις! Πάντοτε εκτιμούσαμε τα αγαθά που ο τόπος μάς προσφέρει τόσα χρόνια. Δεν είχαμε συνειδητοποιήσει όμως πως τα περίφημα νερά μας αξιοποιήθηκαν και από ανθρώπους τόσο παλαιότερων εποχών! Τα αρχαία αυτά ευρήματα που φανερώνουν την ιστορική σημασία του τόπου μας μάς γεμίζουν περηφάνια!

Λέξεις κλειδιά: Ρωμαϊκός αγωγός, νερό, ύδρευση, υδροδότηση, μεγάλα τεχνικά έργα στην αρχαιότητα, πηγές Βοϊράνης, Φίλιπποι, εποχή Αντωνίνων, ρωμαϊκό κονίαμα, ασβεστολιθικό επίχρισμα, φρεάτιο εξαερισμού.

Χρήσιμες Πληροφορίες: Στους πρόποδες του Κεφαλαρίου αποκαλύφθηκε τον Ιούλιο του 1989 τμήμα του ρωμαϊκού αγωγού που υδροδοτούσε τους Φιλίππους και τη Νεάπολη από τις Πηγές της Βοϊράνης. Το σωζόμενο τμήμα του αγωγού που αποκαλύφτηκε στο Κεφαλάρι έχει μήκος 65 μ. προς τα νοτιοανατολικά και εξωτερικά η οροφή του είναι αψιδωτή. Ο αγωγός κατασκευάστηκε με μικρές ακανόνιστες πέτρες και εσωτερικά υπάρχουν πήλινες πλάκες και στρώση με ασβεστολιθικό κονίαμα. Το τμήμα αυτό του ρωμαϊκού αγωγού του Κεφαλαρίου συνδέεται με σωζόμενο τμήμα αγωγού στη Λυδία, με σωζόμενο τμήμα αγωγού

στο λόφο των Φιλίππων και με το υδραγωγείο της ρωμαϊκής αποικίας (χρονολογείται στον 2ο μ.Χ. αιώνα).

Βιβλιογραφία

-Γεωργιάδης Ν.Θ., *Η Δράμα και η περιοχή της 30000 π.Χ.-1950 μ.Χ.*, εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2012.

Γεωργιάδης Ν.Θ, «Δοξάτο. Προϊστορική εποχή μέχρι και τους Βυζαντινούς χρόνους», *Δοξάτο, Ιστορικά και λαογραφικά ανέκκτα & λεχθέντα, Πρακτικά Ημερίδας 13ης Μαΐου 2007*, Δοξάτο 2008, σ. 67.

-Δήμος Δοξάτου, *Τουριστικός οδηγός, Δοξάτο 2001*, σ. 7.

-Κρασιώτη Λ., «Αρχαίος αγωγός στο Κεφαλάρι Δράμας», *Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και Θράκη 1989 3* (1992) σ. 475-482.

-Πουλιούδη Β., Ρωμαϊκοί αγωγοί Νομού Δράμας, *Πρακτικά 17^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Σπηλαιολογίας*, Σεπτέμβριος 2014, υπό εκτύπωση.

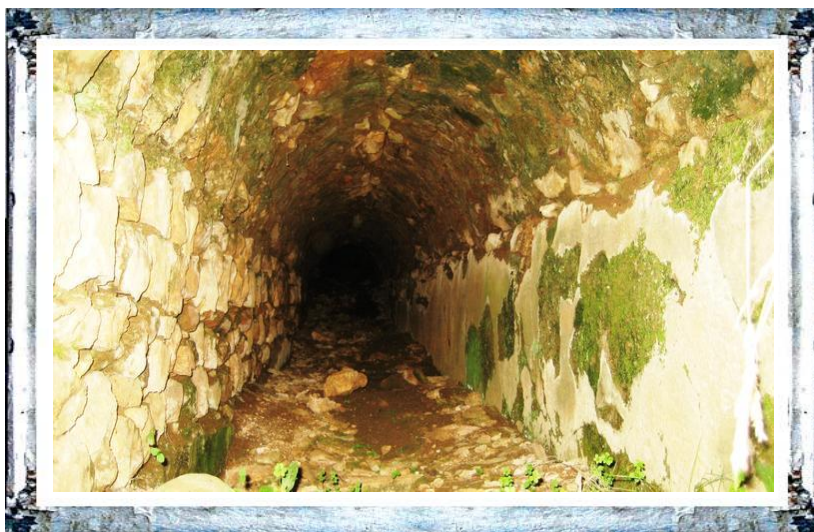
-Πουλιούδη Β., Ρωμαϊκός αγωγός στη Λυδία Καβάλας. *Η Καβάλα και τα Βαλκάνια*, 2010.

Διαδίκτυο

<http://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/116-7.pdf>

Δραστηριότητες

1. «Φτιάχνοντας το δικό μας φυτολόγιο» ή «Φυλλολογικές αναζητήσεις».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να παρατηρήσουν το χώρο γύρω από τον αγωγό,
- να εξερευνήσουν το φυσικό του περιβάλλον,
- να καλλιεργήσουν τη σχέση τους με τη φύση.

Τόπος Υλοποίησης: Χώρος γύρω από τον υδραγωγό στο Κεφαλάρι.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Χαρτιά, κόλλες υγρές, μαρκαδόροι, μολύβια.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου.

Περιγραφή: Η τάξη χωρίζεται σε ομάδες των τεσσάρων με πέντε παιδιών και εξερευνά το χώρο γύρω από τον αγωγό για να συλλέξει λουλούδια, καρπούς, φύλλα, χόρτα της περιοχής. Προσπαθούν να αναγνωρίσουν τα φυτά. Παρατηρούν τα σχήματα, τα χρώματα, τις μυρωδιές, την ποικιλία και καταγράφουν σε φύλλα δείγματα και πληροφορίες που γνωρίζουν για το καθένα. Σχεδιάζουν με τους μαρκαδόρους και επενδύουν με τα φυτά ζωγραφιά του αγωγού. Κερδίζει η ομάδα που φτιάχνει το πλουσιότερο σε στοιχεία και πιο πετυχημένο σχεδιαστικά φυτολόγιο.

2. «Χρονογραμμή».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να κατατάξουν κι άλλους αρχαιολογικούς χώρους της περιοχής τους στη σωστή χρονολογική σειρά,
- να εντάξουν το συγκεκριμένο εύρημα του αγωγού στο ευρύτερο ιστορικό του πλαίσιο, συνδυάζοντάς το τόσο με άλλα έργα που βρέθηκαν στον κάμπο του Κεφαλαρίου και των Φιλιππων όσο και με άλλους αρχαιολογικούς χώρους της περιοχής.

Τόπος Υλοποίησης: Γύρω από τον αγωγό ή στο σχολείο.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Κάρτες με φωτογραφίες των επιλεγμένων αρχαιολογικών χώρων της Δράμας και των Φιλιππων που στην πίσω πλευρά τους αναγράφουν την ιστορική περίοδο στην οποία ανήκουν.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Οι μαθητές χωρίζονται σε δυο ομάδες. Η κάθε ομάδα διαλέγει στην τύχη τις μισές από τις κάρτες (που είναι κρυμμένες οι όψεις τους) και υπάρχουν σε ένα ορισμένο σημείο και προσπαθεί σε καθορισμένο χρόνο να τις τοποθετήσει στη σωστή χρονική σειρά.

Ανάλογα με το γνωστικό επίπεδο των μαθητών μπορεί να δοθεί ως βοήθεια η εποχή (όχι συγκεκριμένος αιώνας ή χιλιετία) στην οποία ανήκει ο εικονιζόμενος αρχαιολογικός χώρος. Κερδίζει η ομάδα με τις περισσότερες σωστές τοποθετήσεις.

3. «Σκυταλοδρομία νερού».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να εκτιμήσουν την αξία του νερού,
- να καλλιεργήσουν το σεβασμό τους στους φυσικούς πόρους γενικά και στο νερό ειδικότερα,
- να αποδεχτούν την ανάγκη ορθολογικής χρήσης του,
- να συνεργαστούν αποτελεσματικά.

Τόπος Υλοποίησης: Στο χώρο του αγωγού ή στο σχολείο.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Νερό και δοχεία, τέσσερα μεγάλα και τέσσερα μικρά.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου.

Περιγραφή: Οι μαθητές χωρίζονται σε δυο ομάδες. Η κάθε ομάδα τοποθετείται σε μία γραμμή κι ο καθένας πίσω από τον άλλο. Μπροστά της η κάθε ομάδα έχει ένα μεγάλο δοχείο γεμάτο νερό. Ο πρώτος παίκτης από την κάθε ομάδα γεμίζει ένα μικρό δοχείο με νερό που παίρνει από το μεγάλο δοχείο. Το νερό αυτό το δίνει στον συμπαίκτη του που βρίσκεται ακριβώς πίσω του και αυτός στον πιο πίσω συμπαίκτη κ. ο. κ. Ο τελευταίος παίκτης από την κάθε ομάδα πρέπει να αδειάσει το νερό που του έδωσαν σε ένα άδειο δοχείο που έχει στα πόδια του και επιστρέφει το μικρό δοχείο χέρι χέρι μπροστά του, για να επαναληφθεί η διαδικασία, ώσπου να αδειάσει το μεγάλο δοχείο που βρίσκεται στην αρχή της γραμμής της κάθε ομάδας. Κερδίζει η ομάδα που σε καθορισμένο χρόνο καταφέρνει να μεταφέρει το περισσότερο νερό στο δεύτερο μεγάλο δοχείο.

4. «Γίνομαι ερευνητής».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να γνωρίσουν βιωματικά την ερευνητική διαδικασία και να ασκηθούν στην αρχαιολογική έρευνα,
- να διασταυρώσουν τις προφορικές πληροφορίες με άλλες ιστορικές πηγές που θα βρουν.

Τόπος Υλοποίησης: Στο χωριό του Κεφαλαρίου.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Μολύβια, χαρτιά.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Οι μαθητές χωρίζονται σε δυο ομάδες. Αποφασίζουν να ερευνήσουν τις ιστορικές γνώσεις των κατοίκων του Κεφαλαρίου και να υποδυθούν τους ερευνητές. Συντάσσουν το δικό τους ερωτηματολόγιο και ρωτούν κατοίκους του χωριού αν θυμούνται πότε βρέθηκε ο ρωμαϊκός αγωγός στο χωριό τους. Έχουν επίγνωση της αξίας του; Γνωρίζουν την ύπαρξή του; Πότε χτίστηκαν τα σφαγεία στη γειτονική περιοχή; Γιατί επιλέχθηκε ο συγκεκριμένος χώρος για το χτίσιμο του σφαγείου, τόσο κοντά σε έναν αρχαιολογικό χώρο; Στη συνέχεια επισκέπτονται τον πρόεδρο του χωριού ή το δήμαρχο του Δήμου Δοξάτου και την αρχαιολόγο που ανέσκαψε τον αρχαιολογικό χώρο όπου βρίσκεται ο αγωγός και συμπληρώνουν τα ερωτηματολόγια, διασταυρώνοντας τις απαντήσεις τους. Στο τέλος, τους δίνεται εκτυπωμένο υλικό με επιστημονικές πληροφορίες για τον αγωγό κι ακολουθεί κουβέντα προκειμένου να προκύψουν συμπεράσματα γύρω από τις έννοιες ιστορική γνώση ή συνείδηση, αξία προφορικής μαρτυρίας, αξιοποίηση αρχαιολογικών ευρημάτων κ. α.

5. «Συνομιλώ με τον αρχιτέκτονα του αγωγού».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να εκτιμήσουν την αξία του ευρήματος,
- να ταξιδέψουν νοερά στην εποχή κατασκευής του αγωγού, να διακρίνουν τις δυσκολίες ή τους προβληματισμούς που μπορεί να είχαν οι χτίστες του και να μπουν στη θέση τους.

Τόπος Υλοποίησης: Στο χώρο του υδραγωγού ή στο σχολείο.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Δεν απαιτούνται.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Οι μαθητές προσπαθούν να ταξιδέψουν με τη μηχανή του χρόνου στον 2ο αιώνα μ.Χ. Ένας μαθητής μπαίνει στη θέση του ρωμαίου κατασκευαστή που μόλις ολοκλήρωσε το χτίσιμο του συστήματος ύδρευσης της πόλης των Φιλίππων και οι υπόλοιποι υποδύονται τους κατοίκους του χωριού- πολίσματος του Κεφαλαρίου, οι οποίοι, περιεργοί για το "εργοτάξιο" που στήνεται στο χωριό τους, τον περιτριγυρίζουν και τον ρωτούν. Ετοιμάζουν ερωτήσεις που θα ήθελαν να του απευθύνουν. Για ποιους λόγους επέλεξε το νερό των πηγών αυτών; Πώς κατάφερε να χτίσει τον αγωγό; Ποια υλικά επέλεξε και γιατί; Πού βρήκε τα υλικά κατασκευής του; Οι άλλοι μισοί μαθητές φαντάζονται και προετοιμάζουν τις ενδεχόμενες απαντήσεις που ο Ρωμαίος θα μπορούσε να δώσει.

Υλικά κατασκευής: [Μάρμαρο](#) , [Ρωμαϊκό κονίαμα](#) , [Πηλός](#)

6. «Κατασκευή μακέτας των πηγών και του αγωγού ως τους Φιλίππους».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αναπαραστήσουν με το έργο τους τη διαδρομή που ακολουθούσε το νερό από το Κεφαλάρι ως τους Φιλίππους,
- να εντάξουν τον αγωγό μέσα από τη μακέτα τους στο συνολικό σύστημα ύδρευσης που είχε φτιαχτεί παλιά,
- να συνεργαστούν δημιουργικά.

Τόπος Υλοποίησης: Ρωμαϊκός αγωγός ή σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Πέντε διδακτικές ώρες.

Υλικά: Υδρολογικός χάρτης της περιοχής με τα νερά-ρυάκια-πηγές, στόκος καλλιτεχνίας - γύψος, μακετόχαρτο, εργαλεία κοπής, εργαλεία κόλλησης, υγρή ακρυλική κόλλα, μπογιές (τέμπερες ή ακρυλικά), φελιζόλ.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Οι μαθητές χωρίζονται σε τρεις ομάδες. Η καθεμία αναλαμβάνει την κατασκευή τμήματος της μακέτας. α) τις πηγές της Βοϊράνης με τον περιβάλλοντα χώρο, β) το σύστημα του αγωγού που ξεκινά από τις πηγές και διασχίζει τον κάμπο Κεφαλαρίου ως τη Λυδία και γ) τη δεξαμενή στους Φιλίππους όπου συγκεντρωνόταν το νερό και διανεμόταν στους κατοίκους. Στο τέλος συνδέουν τα τμήματα που κατασκεύασε η κάθε ομάδα και κρίνουν την αξία του συνολικού μνημείου για τα δεδομένα της εποχής.

(Θα βοηθούσαν τους μαθητές φωτογραφίες από την περιοχή που υπάρχουν στο διαδίκτυο ή που μπορεί να τράβηξαν και οι ίδιοι ή ο εκπαιδευτικός).

7. «Κατασκευή επιτραπέζιου παιχνιδιού-"Καλέστε τον υδραυλικό"».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να διασκεδάσουν κατακτώντας την ιστορική γνώση και να γίνουν δημιουργοί ευχάριστου και χρήσιμου εκπαιδευτικού παιχνιδιού,
- να εκτιμήσουν την αξία του αρχαιολογικού ευρήματος.

Τόπος Υλοποίησης: Στο χώρο του σχολείου.

Διάρκεια: Έξι διδακτικές ώρες.

Υλικά: Χαρτόνια, μαρκαδόροι, μολύβια, φωτογραφίες μνημείων/ χωριών περιοχής.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Οι μαθητές χωρίζονται σε τέσσερις ομάδες. Η μια ομάδα ζωγραφίζει την αφετηρία του παιχνιδιού, δηλ. τις πηγές του Κεφαλαρίου και τον τερματισμό του δηλ. τους Φιλίππους. Μια άλλη ομάδα αναλαμβάνει να σχεδιάσει το κεντρικό ταμπλό του παιχνιδιού-έναν μεγάλο αγωγό με σταθμούς- φρεάτια κατά μήκος του πάνω σε μεγάλο χαρτόνι. Μια τρίτη ομάδα σχεδιάζει και στη συνέχεια ενσωματώνει στο ταμπλό τα τετραγωνάκια κίνησης με την αρίθμησή τους, αποτυπώνει στο σχέδιο τις στάσεις- εμπόδια ή τα τετραγωνάκια γρήγορης προώθησης των παικτών(π.χ. οπισθοπορεία λόγω βλάβης του αγωγού ή υπερχειλίσης, γρήγορη μετακίνηση λόγω επείγουσας υδροδότησης της Λυδίας, κλπ). Η τελευταία ομάδα επιλέγει τα τοπωνύμια που θα ενσωματωθούν στο ευρύτερο πλαίσιο του ταμπλό του υδραγωγού(π.χ. Βοϊράνη, Λυδία, Ζυγάκτης ποταμός, Κρηνίδες, δεξαμενή) και τις φωτογραφίες που θα τα συνοδεύουν.

8. «Ας εκφραστούμε πολυτροπικά».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να εργαστούν ομαδικά,
- να αναπτύξουν τη φαντασία τους,
- να εκφραστούν με ποικίλους τρόπους,
- να εκτιμήσουν την αξία του νερού,
- να υιοθετήσουν φιλικότερες στο περιβάλλον στάσεις.

Τόπος Υλοποίησης: Στο χώρο του σχολείου και στο χώρο του αγωγού.

Διάρκεια: Τρεις διδακτικές ώρες.

Υλικά: Χαρτιά, μολύβια, μαρκαδόροι.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Η αφορμή δίνεται μέσα από την προβολή σχετικού ντοκιμαντέρ για τη διαχρονική αξία του νερού αλλά και την ανορθόδοξη διαχείρισή του στην εποχή μας. Ακολουθεί κουβέντα για το περιεχόμενο του ντοκιμαντέρ με σκοπό να αναδειχθούν στάσεις, προβληματισμοί, ερωτήματα, συμπεράσματα από τους ίδιους τους μαθητές. Στη συνέχεια οι μαθητές καλούνται να δημιουργήσουν ένα πολυτροπικό κείμενο στο οποίο θα αποτυπώνονται οι σκέψεις και τα συναισθήματά τους για την αξία του νερού διαχρονικά και τις προσπάθειες του ανθρώπου να αξιοποιήσει τους φυσικούς πόρους. Χωρίζονται σε ομάδες και σε προβλεπόμενο χρόνο ξεκινούν να απαντούν στα ίδια για όλες τις ομάδες ερωτήματα (Ποια η σχέση του ανθρώπου με το νερό; Πώς το διαχειριζόμαστε; Ποια η αξία του για την ιστορία της περιοχής μας;) βάσει των οποίων οι μαθητές προσπαθούν να εκφραστούν ομαδικά πάνω στο ίδιο χαρτί με ευφάνταστο και δημιουργικό τρόπο. Εικόνες, ζωγραφική, στίχοι, σύμβολα συντίθενται σε ένα έργο που στοχεύει να προβληματίσει και να συγκινήσει.

9. «Συμβολή των ΤΠΕ στην έρευνα του αγωγού».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να εργαστούν ομαδικά,
- να εντάξουν τις νέες τεχνολογίες στην ιστορική έρευνα και να αναπτύξουν κριτικό πνεύμα στις αναζητήσεις τους από το διαδίκτυο,
- να εξασκηθούν στην έκθεση και παρουσίαση των εργασιών τους μπροστά σε κοινό,
- να συγκρίνουν τον αγωγό του Κεφαλαρίου με άλλα σύγχρονά του έργα.

Τόπος Υλοποίησης: Εργαστήριο πληροφορικής.

Διάρκεια: Τρεις διδακτικές ώρες.

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο)

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Οι μαθητές χωρίζονται σε ανομοιογενείς ως προς τη δυνατότητα πρόσβασης και τις μεταξύ τους σχέσεις ομάδες και ερευνούν στο διαδίκτυο πληροφορίες για άλλα μνημειώδη αρχιτεκτονικά έργα της εποχής των Αντωνίωνων, του 2ου μ. Χ. αιώνα. Απαντούν

σε ερωτήσεις φύλλων εργασίας που τους δίνονται και ετοιμάζουν την παρουσίαση των ευρημάτων τους στην ολομέλεια της τάξης για να αξιολογηθούν και να συζητηθούν.

10. «Ποιος αγωγός θα φέρει πιο γρήγορα το νερό στους Φιλίππους;».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να συνεργαστούν,
- να κινηθούν και να αντιληφθούν με το σώμα τους τη λειτουργία της συγκεκριμένης κατασκευής,
- να ψυχαγωγηθούν.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αυλή.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Δεν απαιτούνται.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου.

Περιγραφή: Από την αρχή καθορίζονται οι θέσεις των πηγών (αρχή του αγωγού) και της πόλης των Φιλίππων (τέλος του αγωγού).

Η τάξη χωρίζεται σε δυο ομάδες. Οι μαθητές της κάθε ομάδας σχηματίζουν τον αγωγό σε δυο σειρές αντικριστά (σε σχήμα Λ) όπου ο καθένας στηρίζεται στον απέναντί του. Με το σύνθημα της έναρξης, ο πρώτος κάθε ομάδας (το νερό) έρχεται μέσα στον αγωγό μέχρι να φτάσει στο τέλος του. Εκεί σηκώνεται και ο δεύτερος "κυλάει" μέσα στον αγωγό. Έτσι ο αγωγός μεταφέρει το νερό μέχρι να φτάσει στο προκαθορισμένο σημείο. Ο αγωγός (η ομάδα) που θα φέρει πρώτος το νερό στους Φιλίππους, κερδίζει.

11. «Γνωριμία με ένα ρωμαϊκό αγωγό».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να έρθουν σε επαφή με ένα σύγχρονο τεχνικό κείμενο το οποίο περιλαμβάνει χάρτες, αναλυτικές περιγραφές, φωτογραφίες και σχέδια του αγωγού,
- να γνωρίσουν τα υλικά και τις μεθόδους κατασκευής ενός ρωμαϊκού αγωγού του 2ου αι. μ.Χ.,
- να ασκηθούν σε δεξιότητες κριτικής ανάγνωσης, σύγκρισης, ταξινόμησης,
- να ασκηθούν σε δεξιότητες οπτικοποίησης των πληροφοριών με την κατασκευή εννοιολογικού χάρτη,
- να εργαστούν ομαδικά.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα ή εργαστήριο πληροφορικής.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Υπολογιστής (σύνδεση στο διαδίκτυο), χαρτί (μέγεθος Α3 ή μεγαλύτερο), μαρκαδόροι, αυτοκόλλητα χαρτάκια.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Η τάξη χωρίζεται σε ομάδες. Κάθε ομάδα έχει στη διάθεσή της έναν Η/Υ (με σύνδεση στο διαδίκτυο) και ένα φύλλο με ερωτήσεις που αφορούν τον αγωγό και επιδέχονται μονολεκτικές ή πολύ σύντομες απαντήσεις. Ζητάμε από τους μαθητές:

- να αναζητήσουν και να εντοπίσουν στο διαδίκτυο το τεχνικό κείμενο που αναφέρεται στον αγωγό ύδρευσης των Φιλίππων και να το μελετήσουν προσεκτικά,
- να συνεργαστούν ώστε να απαντήσουν στις ερωτήσεις που τους δίνονται. Κάθε απάντηση γράφεται σε ξεχωριστό χαρτάκι,
- να κατασκευάσουν έναν εννοιολογικό χάρτη με κέντρο τη φράση "Ρωμαϊκός Αγωγός" και γύρω τις απαντήσεις, οι οποίες συνδέονται με γραμμές με το "ρωμαϊκό αγωγό" ή μεταξύ τους. Πλαισιώνουν το χάρτη με λέξεις-κλειδιά (συνήθως κάποιο ρήμα),
- να παρουσιάσει η κάθε ομάδα τα αποτελέσματα της έρευνάς της στην ολομέλεια της τάξης.

*Προϋπόθεση για την επιτυχία της δραστηριότητας είναι η προηγούμενη εξοικείωση των μαθητών με την ανάγνωση και την κατασκευή εννοιολογικών χαρτών.

9. Γέφυρα Φωτολίβους - Καντίν Κιοπρού

Ένας κυνηγός διηγείται:

«Σ' αυτό το γεφύρι στέκομαι συχνά καθώς περνάω από εδώ όταν βγαίνω για κυνήγι. Καντίν Κιοπρού το λέγανε οι Τούρκοι. Άλλωστε η λέξη «κιοπρού» στα τούρκικα σημαίνει γέφυρα. Είναι Ρωμαϊκών χρόνων, ίσως και παλαιότερο. Οι κάτοικοι τ' ονομάζουν "γεφύρι του Μέγα Αλέξανδρου", αλλά μάλλον είναι νεότερο, όπως σας είπα, χτίστηκε κατά τους Ρωμαϊκούς χρόνους και χρησιμοποιήθηκε μέχρι την Τουρκοκρατία. Τα τελευταία χρόνια, το 1996 νομίζω, ο ΤΟΕΒ (Τοπικός Οργανισμός Εργείων Βελτιώσεων) φτιάχνοντας εδώ κάποια έργα για τη διαμόρφωση της κοίτης του ποταμού, καθάρισε την περιοχή από την πυκνή βλάστηση, αλλά δυστυχώς κατέστρεψε με τα μηχανήματα ένα από τα τόξα του. Ήταν τρίτοξο και λέγεται ότι η πρώτη καμάρα από τα ανατολικά έγινε μεταγενέστερα. Πάνω του βρέθηκαν Ρωμαϊκές επιγραφές. Αυτό το γεφύρι έχει επισκευαστεί πολλές φορές μέσα στους αιώνες, αφού διευκόλυνε το πέρασμα για το δρόμο της Αλιστράτης. Χρησιμοποιήθηκε στο παρελθόν και ως πέρασμα στρατιωτών. Κάποιοι πιστεύουν ότι μπορεί να ήταν και υδραγωγείο. Τα τελευταία χρόνια άλλαξε ο ρους του ποταμού, που σήμερα περνάει λίγα μέτρα δυτικότερα. Καλό θα ήταν να αναδειχθεί η γέφυρα και ο περιβάλλον χώρος, ώστε να μάθετε κι εσείς οι νέοι για την ιστορία του τόπου μας!»

Λέξεις κλειδιά: γέφυρα Φωτολίβους, ρωμαϊκή γέφυρα, Καντίν Κιοπρού, τρίτοξο γεφύρι.

Χρήσιμες πληροφορίες: Πρόκειται για μια πέτρινη τοξωτή γέφυρα, η οποία βρίσκεται στα σύνορα των νομών Δράμας και Σερρών και συγκεκριμένα μεταξύ του Φωτολίβους Δράμας και του οικισμού Άνω Συμβολής της επαρχίας Φυλλίδας. Ο Γεώργιος Τσότσος αναφέρει ότι ο πρώτος που έγραψε για το γεφύρι ήταν ο Γάλλος Philippes Collart (P. Collart: Ville de Macedoine, Paris 1937). Πρόκειται για μια βαριά κατασκευή, που παραπέμπει στην αρχαϊκή ή την ελληνιστική ή την πρώιμη ρωμαϊκή εποχή, χωρίς να μπορούμε να το προσδιορίσουμε επακριβώς, αφού σε όλες αυτές τις περιόδους χρησιμοποιούσαν παρόμοια τεχνική στην κατασκευή των γεφυριών. Το συνολικό μήκος του γεφυριού φθάνει τα 37 μ. και το πλάτος τα 3 μ. Το γεφύρι αυτό εκτιμούμε ότι βρισκόταν στο δρόμο που ξεκινούσε από τους Φιλίππους, περνούσε από την Αλιστράτη, το Σφελινό και έζω από τη σημερινή Νέα Ζίχνη.

Βιβλιογραφία

- L. Hauzey- H. Daumet, *Mission Archeologique de Macedoine*, Paris 1876.
- Τιλκίδης Α.Φ., *Τα Πέτρινα Γεφύρια του Νομού Σερρών*, Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών, Σέρρες 2006.
- Τσότσος Γ.Π., *Μακεδονικά Γεφύρια*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1997.

Διαδίκτυο

<http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/4047/1228.pdf>

Δραστηριότητες

1. «Φανταστική ιστορία».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να ψυχαγωγηθούν δρώντας μέσα στο φυσικό περιβάλλον,
- να ενεργοποιήσουν τη φαντασία τους,
- να εκφραστούν καλλιτεχνικά,
- να συνειδητοποιήσουν την αξία της γέφυρας - ένωσης διαχρονικά.

Τόπος Υλοποίησης: Ρωμαϊκό Γεφύρι Φωτολίβους, σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Δεν απαιτούνται.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Οι μαθητές χωρίζονται ανά δύο και παριστάνουν ζεύγη ανθρώπων που έχουν πολύ καιρό να συναντηθούν, εξαιτίας εξωγενών παραγόντων που τους ανάγκασαν να ζουν χωριστά(π.χ. ερωτευμένοι, αδέρφια, φίλοι, γονέας-παιδί). Στη συνέχεια αναπαριστούν τις φανταστικές τους ιστορίες πάνω στη γέφυρα. Μετά ανακοινώνουν στην ολομέλεια τα συναισθήματα που τους δημιουργήθηκαν κατά τη διάρκεια της κάθε αναπαράστασης και καλούνται από τον συντονιστή να συζητήσουν για τις «γέφυρες» ανάμεσα στους ανθρώπους που ενώνουν, για το «γκιρέμισμα» των τειχών(εδώ μπορεί να γίνει αναφορά στο τείχος του Βερολίνου) και για την ανάγκη της «συνάντησης» των ανθρώπων σε κάθε εποχή!

2. «Το πέρασμα».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αντιληφθούν τις ομοιότητες και τις διαφορές που έχει η μετακίνηση των ανθρώπων διαχρονικά,
- να μπορούν να συγκρίνουν, να συσχετίζουν, να εξάγουν συμπεράσματα.

Τόπος Υλοποίησης: Ρωμαϊκό Γεφύρι Φωτολίβους, σχολική αυλή.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Δεν απαιτούνται.

Ηλικία: Μαθητές Γ' Γυμνασίου και Λυκείου.

Περιγραφή: Χωρισμένοι σε ομάδες των πέντε ατόμων, θα πρέπει οι μαθητές να φανταστούν ποιοι άνθρωποι μπορεί να περνούσαν κατά τη διάρκεια μιας ημέρας στο μακρινό παρελθόν από τη γέφυρα, για ποιον λόγο, με ποια μέσα μεταφοράς και τι κινδύνους μπορεί να διέτρεχαν.

Η κάθε ομάδα αναλαμβάνει να αναπαραστήσει ανθρώπους μιας συγκεκριμένης εποχής (ρωμαϊκής, βυζαντινής, περιόδου Τουρκοκρατίας, νεότερης), προσπαθώντας να εντάξει και στοιχεία της κάθε εποχής μέσα στην ιστορία της.

Η κάθε ομάδα παρουσιάζει τη δική της φανταστική ιστορία, δίνοντας πληροφορίες για την καθημερινότητα των ανθρώπων, ίσως και 2014 χρόνια πριν!

3. «Τι θα γινόταν αν...».

Στόχοι : Οι μαθητές

- να αναγνωρίσουν την αναγκαιότητα της ύπαρξης γεφυριών,
- να περιγράψουν τα οφέλη που προκύπτουν.

Τόπος Υλοποίησης: Ρωμαϊκό Γεφύρι Φωτολίβους, σχολική αυλή.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Σχοινί ή ξύλο μήκους ενός μέτρου.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες. Τα μέλη της πρώτης ομάδας κρατώντας το σχοινί αναπαριστούν το γεφύρι. Τα μέλη των άλλων ομάδων παριστάνουν εμπόρους, γεωργούς, κυνηγούς, ή στρατιώτες, που χρησιμοποιούν τη γέφυρα, επισημαίνοντας πόσο σημαντική είναι η ύπαρξή της γι' αυτούς.

Σε δεύτερο χρόνο, τα μέλη της πρώτης ομάδας αφήνουν κάτω το σχοινί, υποδηλώνοντας την απουσία της γέφυρας. Τώρα τα μέλη των ομάδων μιλάνε για τον αντίκτυπο που έχει η απουσία της γέφυρας στη δουλειά τους, στη ζωή τους και στον τόπο τους.

4. «Ποιο Γεφύρι;».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να ανακαλέσουν ιστορικές γνώσεις ,
- να προσεγγίσουν διαθεματικά το θέμα των γεφυριών,
- να αναπτύξουν συνεργατικές δεξιότητες.

Τόπος Υλοποίησης: Ρωμαϊκό Γεφύρι Φωτολίβους, σχολική αυλή.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Κόλλες Α4 και μολύβια.

Ηλικία: Μαθητές Γ' Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Ο εκπαιδευτικός (αφού έχει κάνει την απαιτούμενη προετοιμασία στο σχολείο), καλεί τα μέλη των ομάδων να καταγράψουν ονόματα γνωστών γεφυριών (Αρτας, Γοργοποτάμου, Ρίου-Αντιρρίου, Φωτολίβους κ.α.). Στη συνέχεια ζητά από τις ομάδες να τα κατατάξουν σε ιστορικές περιόδους και να τα τοποθετήσουν χρονικά.

Σε δεύτερο χρόνο μπορεί να ζητηθεί από τις ομάδες να συγκεντρώσουν πληροφορίες (κάθε ομάδα για μία γέφυρα) και να τις παρουσιάσουν στην ολομέλεια.

5. «Φουσκωμένο ποτάμι».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να συνεργαστούν ως μέλη μιας ομάδας για την αντιμετώπιση και επίλυση ενός προβλήματος,
- να εκτιμήσουν οι μαθητές την αξία της συνεργασίας,
- να εμπυχώσουν τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας τους.

Τόπος Υλοποίησης: Ρωμαϊκό Γεφύρι Φωτολίβους, σχολική αυλή.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Στεφάνια ενόργανης γυμναστικής.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Ο εκπαιδευτικός ανακοινώνει στην ομάδα ότι ο Αγγίτης ποταμός μετά από συνεχείς βροχές, έχει «φουσκώσει» κι έχει καταστραφεί ένα τμήμα του ρωμαϊκού γεφυριού. Για το λόγο αυτό, πρέπει οι μαθητές να συνεργαστούν, ώστε να περάσουν με ασφάλεια όλα

τα άτομα της ομάδας στην απέναντι όχθη. Πρέπει να αναζητήσουν μεγάλες πέτρες (στεφάνια) που θα ρίχνουν μπροστά τους και πάνω στις οποίες θα πατούν, κρατώντας ο ένας τον άλλο για να ισορροπούν, μέχρι να περάσουν όλοι στην άλλη πλευρά του ποταμού.

6. «Γεφύρι πέτρινο».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να έρθουν σε μία πρώτη επαφή με τη σημειολογία της λέξης γέφυρα,
- να αναγνωρίζουν το συμβολισμό της,
- να αναπτύξουν το αισθητικό τους κριτήριο,
- να συνεργαστούν.

Τόπος Υλοποίησης: Εργαστήριο πληροφορικής.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο), βιντεοπροβολέας.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Μπορούμε να ξεκινήσουμε με καταιγισμό ιδεών. Οι μαθητές ρωτούνται τι σημαίνει γέφυρα γι' αυτούς. Γύρω από τη λέξη «γέφυρα», η οποία γράφεται στον πίνακα, σημειώνονται οι απαντήσεις τους. Ακολουθεί συζήτηση γύρω από τις απαντήσεις τους.

Στη συνέχεια οι μαθητές παρακολουθούν το βίντεο στο Youtube και ακούν το τραγούδι των Ευδάκη-Γκανά «γεφύρι πέτρινο» <https://www.youtube.com/watch?v=x9slKsGacHY>
Ακολουθεί συζήτηση – σχολιάζουν αν στο τραγούδι οι γέφυρες παρουσιάζονται όπως τις αντιλαμβάνονται οι μαθητές.

Στο τέλος ζητείται από τις ομάδες των μαθητών να βρουν αν οι γέφυρες έχουν αποτελέσει πηγή έμπνευσης και για άλλους καλλιτέχνες (π.χ. τους ζητείται να αναζητήσουν και άλλα τραγούδια με την ίδια θεματολογία και όχι μόνο...)

7. «Ευρω-γέφυρες».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αντιληφθούν τη σημειολογία του όρου γέφυρα,
- να αναγνωρίζουν το συμβολισμό της,
- να συνεργαστούν δημιουργικά.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Χαρτονομίσματα, κόλλες Α4, στυλό, μαρκαδόροι.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Ζητείται από τους μαθητές να βγάλουν όσα ευρώ έχουν σε χαρτονομίσματα και να σχολιάσουν τι συμβολίζουν οι γέφυρες στην πίσω πλευρά των ευρώ (ενδεικτική απάντηση: την επικοινωνία μεταξύ των λαών της Ευρώπης καθώς και μεταξύ της Ευρώπης και του υπόλοιπου κόσμου).

Κατόπιν τους ζητάμε να φανταστούν ένα άλλο σύμβολο το οποίο θα μπορούσε να αντικαταστήσει τη γέφυρα και να το σχεδιάσουν.

Στη συνέχεια ανατίθεται στους μαθητές, είτε ατομικά είτε ομαδικά, να γράψουν ένα κείμενο όπου θα εκφράζουν την άποψή τους σχετικά με την Ενωμένη Ευρώπη, την αναγκαιότητα συνεργασίας και επικοινωνίας των λαών στη σύγχρονη εποχή, καθώς και την αναγκαιότητα ύπαρξης διαύλων επικοινωνίας (γεφυρών) ανάμεσα στους λαούς.

8. «Ωρα για Καλλιτεχνική Έκφραση».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να εκφραστούν ζωγραφίζοντας ή συνθέτοντας το δικό τους έργο με την τεχνική κολάζ,
- να καλλιεργήσουν τη φαντασία τους,
- να συνεργαστούν δημιουργικά.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Χαρτιά, χαρτόνια, μαρκαδόροι, παλιά περιοδικά, ψαλίδια, κόλλες.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου Λυκείου.

Περιγραφή: Μετά από επίσκεψη στη γέφυρα Φωτολίβους, οι μαθητές δημιουργούν το δικό τους έργο - είτε ατομικά είτε ομαδικά – με πηγή έμπνευσης τη γέφυρα γενικά ή τη γέφυρα του Φωτολίβους συγκεκριμένα – ζωγραφίζουν ή δημιουργούν τη δική τους σύνθεση με την τεχνική του κολάζ. Τους ανακοινώνεται, επίσης, ότι θα ακολουθήσει διαγωνισμός για την ανάδειξη του καλύτερου έργου. Κατά τη διεξαγωγή του διαγωνισμού η κάθε ομάδα καλείται να ψηφίσει μυστικά το καλύτερο έργο εξαιρουμένου του δικού της. (Καλό θα είναι ο αριθμός των ομάδων να είναι μονός για να αποφευχθεί ισοψηφία).

9. «Φτιάχνουμε ένα γεφύρι;».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να εμπλακούν με παιγνιώδη τρόπο στη διαδικασία δημιουργίας μίας γέφυρας με τα σώματά τους,
- να συνεργαστούν,
- να ψυχαγωγηθούν.

Τόπος Υλοποίησης: Γέφυρα Φωτολίβους, σχολική αυλή.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Δεν απαιτούνται.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Οι μαθητές χωρίζονται σε δύο ομάδες. Οι μαθητές της μίας ομάδας σχηματίζουν με το σώμα τους μία γέφυρα, ζαπλώνοντας με το σώμα τους μπρούμυτα και ανασηκώνοντας τα ισχία τους ψηλά, σχηματίζοντας ένα κεφαλαίο Λ. Το βάρος πέφτει στα χέρια και στα πόδια. Οι μαθητές της δεύτερης ομάδας είναι οι διαβάτες που περνούν κάτω από το γεφύρι. Μετά από δέκα λεπτά αλλάζουν ρόλους, οι μαθητές της πρώτης ομάδας γίνονται διαβάτες, ενώ της δεύτερης σχηματίζουν το γεφύρι.

10. «Γέφυρα Φωτολίβους - Γέφυρα Ρίου-Αντιρρίου».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να συγκρίνουν τις γέφυρες του παρελθόντος με τις γέφυρες του παρόντος,
- να συνεργαστούν.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Φωτοτυπίες.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Μπορούμε να ξεινήσουμε με καταιγισμό ιδεών. Οι μαθητές ρωτούνται με τι υλικά κατασκευάζονται οι γέφυρες. Στον πίνακα σημειώνονται οι απαντήσεις τους γύρω από τη λέξη «γέφυρα».

Στη συνέχεια χωρίζουμε τους μαθητές σε δύο ομάδες και τους ρωτάμε τι περιμένουμε να διαβάσουν σε ένα κείμενο σχετικά με γέφυρες. Σημειώνουμε τις απαντήσεις τους στον πίνακα. Στη συνέχεια μοιράζουμε στους μαθητές από ένα κείμενο – διαφορετικό για κάθε ομάδα – στην ομάδα Α ένα κείμενο για τη γέφυρα του Φωτολίβους, ενώ στην ομάδα Β ένα κείμενο σχετικά με τη γέφυρα Ρίου-Αντιρρίου (Παράρτημα σελ. 131). Ζητάμε από τους μαθητές να ρίξουν μία γρήγορη ματιά στο κείμενο που έχουν μπροστά τους για να δουν και να ελέγξουν αν όντως το κείμενο αναφέρεται σε ό,τι προέβλεψαν.

Κατόπιν οι μαθητές συνεργάζονται και συμπληρώνουν ομαδικά, η ομάδα Α την στήλη Α στον πίνακα που ακολουθεί, ενώ η ομάδα Β τη στήλη Β.

	Γέφυρα Φωτολίβους	Γέφυρα Ρίου-Αντιρρίου
Υλικά κατασκευής		
Πότε χτίστηκε/κατασκευάστηκε;		
Είδος γέφυρας		
Πού βρίσκεται;		
Κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της γέφυρας		

Αφού συμπληρώσουν τον πίνακα εργάζονται σε ομάδες των δύο ατόμων, ένας μαθητής από την ομάδα Α συνεργάζεται με ένα μαθητή από την ομάδα Β. Συζητούν και ανταλλάσσουν πληροφορίες, ώστε να συμπληρώσουν όλο τον πίνακα, να συμπληρώσουν τις πληροφορίες που τους λείπουν.

Ακολουθεί συζήτηση όπου συμμετέχει όλη η τάξη σχετικά με τα δύο κείμενα, σχετικά με τις δύο γέφυρες, σχετικά με τις απαντήσεις τους στον πίνακα πιο πάνω. Υπάρχει κάτι που τους εντυπωσίασε;

Γλωσσάρι

αναθηματικός: ο προσφερόμενος ως ανάθημα, που έχει τη θέση αφιερώματος.

10. Ρωμαϊκός τάφος Καλλιθέας

Ένας κάτοικος της Καλλιθέας Δράμας, μιλάει για το ταφικό μνημείο που ανακαλύφθηκε στο χωριό του:

«Στο χωριό μου ένας γεωργός, την ώρα που όργωνε το χωράφι του, ανακάλυψε έναν αρχαίο τάφο. Το αλέτρι του χτύπησε πάνω σε βράχο, έτσι πίστεψε στην αρχή. Μετά άρχισε να έχει υποψίες μήπως πρόκειται για αρχαία. Έτσι, κάλεσε την αρχαιολογική υπηρεσία. Ήρθε αρχαιολόγος κι έκανε ανασκαφή. Τότε μάθαμε όλοι ότι το αλέτρι είχε χτυπήσει σε μια από τις έξι μαρμάρινες πλάκες που κάλυπταν ένα ρωμαϊκό τάφο. Μου έκανε μεγάλη εντύπωση αυτό το μνημείο. Το εσωτερικό του είναι χτισμένο με μεγάλη μαστοριά. Ο τεχνίτης είχε χτίσει τα εσωτερικά τοιχώματα χρησιμοποιώντας σειρές από πέτρες πελεκημένες, πήλινες πλάκες κι ένα μείγμα από ασβέστη άμμο και νερό. Ασβεστοκονίαμα το ονόμασε η αρχαιολόγος, ρωμαϊκό μπετόν θα το έλεγα εγώ. Τόσοι αιώνες πέρασαν κι είναι άθικτο. Οι τοίχοι και το δάπεδο του τάφου ήταν ντυμένα με πλάκες μάρμαρο. Οι Ρωμαίοι, μας είπε η αρχαιολόγος, πίστευαν στην άλλη ζωή και οι δικοί τους τούς έθαβαν με μικρά δωράκια, για να μη βαριούνται στον άλλο κόσμο. Μέσα στον τάφο βρέθηκαν οστά και κομμάτια από σπασμένα γυάλινα δοχεία. Τίποτα άλλο. Σκέφτομαι πως πάνω από δυο χιλιάδες χρόνια πριν, όταν η Ρώμη κατάκτησε την Ελλάδα και την έκανε επαρχία της, κάποιοι Ρωμαίοι έκαναν τόσα χιλιόμετρα να 'ρθούν στο χωριό μας. Έζησαν στον ίδιο τόπο που ζούμε κι εμείς, ήπιαν νερό από το ρέμα Λιασκουνίτσα, έκατσαν κάτω από τον ίσκιο των πλατανιών, κι όταν πέθαναν, θάφτηκαν εδώ. Ένας πατροπαράδοτος νόμος των Ρωμαίων, μας είπε ακόμη η αρχαιολόγος, όριζε τα κοιμητήρια να είναι έξω από τους οικισμούς. Οι Ρωμαίοι δεν επέλεγαν για κοιμητήρια ήσυχες θέσεις, τους άρεσαν θέσεις από τη μια και την άλλη πλευρά των δρόμων. Στη μια και στην άλλη πλευρά του πιο σημαντικού ρωμαϊκού δρόμου που ξεκινούσε από την Καμπανία, τη *Via Appia* και κατέληγε στο Πρίντιζι οι οικογένειες έστηναν μνημεία των αγαπημένων τους και προβάλλαν έτσι την οικονομική και κοινωνική τους επιφάνεια. Όσο πιο σημαντικό πρόσωπο ήταν ο νεκρός, τόσο πιο περίοπτη ήταν η θέση της ταφής. Έτσι, ο νεκρός είχε θέα και θύμιζε την παρουσία του στους ζωντανούς. Η θέση του τάφου στην Καλλιθέα είναι πολύ καλή, είναι κεντρική, ακόμη και τώρα ο αγροτικός δρόμος περνάει μόλις λίγα μέτρα πιο πέρα. Εδώ οι Ρωμαίοι δε θα ένιωθαν μοναξιά και θα είχαν θέα σ' όλο τον κάμπο, στο Φαλακρό και στο Παγγαίο. Τώρα ο τάφος άνοιξε, διαταράχτηκε, και διαταράχτηκε και η ησυχία των νεκρών. Πριν λίγες μέρες, βραδάκι, επισκέφτηκε τον τάφο και μια ομάδα εκπαιδευτικών. Θέλουν να γνωρίσουν το τάφο και να μάθουν και στα παιδιά μας ποιοι έζησαν εδώ και πώς. Είμαι σίγουρος πως αυτό θ' αρέσει στους Ρωμαίους εκείνους, είναι κάτι σαν μνημόσυνο».

Λέξεις κλειδιά: κιβωτιόσχημος, διαταραγμένος, opusmixtum, ορθομαρμάρωση, ασβεστοκονίαμα

Χρήσιμες πληροφορίες: Στις πλαγιές του Μενιοικίου όρους και σε υψόμετρο 480 μέτρων, νοτιοανατολικά της Καλλιθέας Δράμας, σε αρόσιμη περιοχή στη θέση πλατάνι ή στέρνα, σε μικρό βάθος από την επιφάνεια του εδάφους, ανασκαφή έφερε στο φως ρωμαϊκό ταφικό κιβωτιόσχημο μνημείο τεχνικής opusmixtum διαστάσεων 4,60X2,70X1,10 μ. Η ταφή που χρονολογείται το 2ο -1ο π.Χ. αιώνα, βρέθηκε διαταραγμένη. Διασώζονται οι 6 καλυπτήριες μαρμάρινες πλάκες και η ορθομαρμάρωση. Το μνημείο θεωρείται ότι συνδέεται με ταφές σε παρακαείμενους λόφους και πιστεύεται ότι αποτελεί τμήμα ρωμαϊκού νεκροταφείου.

Βιβλιογραφία

-Πουλιούδη Β. – Δηλοπούλου Στ., «Ανασκαφικές έρευνες στην πεδιάδα του Αγγίτη με

αφορμή την αντικατάσταση εξωτερικού δικτύου ύδρευσης Καλλιθέας-Μικροκάμπου, του δήμου Προσοτσάνης», υπό εκτύπωση *Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και Θράκη* (ΑΕΜΘ) 2014.

Γλωσσάρι

Opusmixtum: Μικτή τοιχοδομία ή τοιχοδομία από εναλλασσόμενες ζώνες λίθων και πλίνθων.

Ασβεστοκονίαμα (opus caementicium): Ρωμαϊκό σκυρόδεμα, μείγμα από ασβέστη, άμμο, χαλίκια ή μικρά σπασμένα κεραμίδια, ιδιαίτερα ανθεκτικό, με βασικό συστατικό το ορυκτό ποζολάνη. Το χρησιμοποιούσαν για γέμισμα των τοίχων, οι οποίοι εξωτερικά ήταν πλινθόκτιστοι ή λιθόκτιστοι. Την επιφάνεια των τοίχων την κάλυπταν με ασβεστοκονίαμα ή με πλάκες μαρμάρου.

Διαταραγμένος, τάφος: Ο όρος περιγράφει τάφους που ανακαλύπτονται συλημένοι από αρχαίους τυμβωρύχους ή σύγχρονους αρχαιοκάπηλους

Κιβωτιόσχημος, τάφος: Τάφοι μικρού σχετικά μεγέθους με σχήμα ορθογώνιο παραλληλεπίπεδο. Τα τοιχώματά τους επενδύονταν συνήθως με πλάκες μαρμαρίνες και σφραγίζονταν με μαρμαρίνες καλυπτήριες πλάκες

Ορθομαρμάρωση: Επένδυση τοίχων με μαρμαρίνες πλάκες.

Homo ludens: Τίτλος βιβλίου του ιστορικού και θεωρητικού επιστήμονα του πολιτισμού Johan Huizinga που γράφτηκε στα 1938. Η ελληνική μετάφραση έχει τίτλο "ο άνθρωπος και το παιχνίδι". Το βιβλίο πραγματεύεται τη συμβολή της θεμελιώδους ορμής του ανθρώπου για παιχνίδι στην εξέλιξη του πολιτισμού.

Homo Videns: Τίτλος βιβλίου του Giovanni Sartori για την κυριαρχία και την εξουσία της εικόνας και της "ηλεκτρονικής μοναξιάς". Κατά την άποψή του ο Homo Sapiens έχει μετατραπεί σε Homo Videns (άνθρωπος που βλέπει).

Δραστηριότητες

1. «Κρασιά η ιερή...».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να γνωρίσουν τη διαχρονική σημασία της κρασιάς: την οικολογική σημασία της, τη διατροφική αξία των καρπών της και τις φαρμακευτικές ιδιότητες του φλοιού και των φύλλων της,
- μέσα από τη γνωριμία τους με το δέντρο της κρασιάς και την αξιοποίησή της διαχρονικά, ενθαρρύνονται να επαναπροσδιορίσουν τη σχέση τους με το φυσικό περιβάλλον του τόπου τους,
- παρακινούνται να κατανοήσουν σύγχρονα οικολογικά προβλήματα με εργαλείο την παράδοση,
- διερωτώνται για τους λόγους απαξίωσης της κρασιάς στη σύγχρονη εποχή και τις πρόσφατες τάσεις επιχειρηματικής αξιοποίησής της.

Τόπος υλοποίησης: Περιοχή Καλλιθέας, σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Μία ως τρεις ώρες αλλά και ετήσιο διαθεματικό project.

Υλικά: Κράνα, Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Ηλικία: Μαθητές Λυκείου.

Περιγραφή:

Χρήσιμες πληροφορίες: Η Καλλιθέα είναι τόπος στον οποίο ευδοκμεί η κρασιά. Ο Πλούταρχος στους Βίους Παράλληλους -Ρωμύλος αναφέρει μια ρωμαϊκή παράδοση, γνωστή στα χρόνια του Καλιγούλα. Πάνω σ' έναν από τους λόφους της Ρώμης, τον Παλατίνο, ήταν μια αιωνόβια κρασιά (cornusmas), γνωστή με το όνομα η κρασιά του Ρωμύλου (Cornus Romuli). Στα 753 π.Χ. ο Ρωμύλος, όταν θεμελίωσε τη Ρώμη κάρφωσε στη γη ένα δόρυ από κρασιά. Επειδή κάρφωσε το δόρυ τόσο βαθιά, κανείς δεν μπόρεσε να το αποσπάσει. Το ξύλο έβγαλε βλαστούς, έγινε ψηλό δένδρο κι οι Ρωμαίοι το σέβονταν ως ιερό και το περιτείχισαν. Κι όταν κάποιοι που το πλησίαζαν, έβλεπαν ότι άρχιζε να χάνει τη θαλερότητά του, φώναζαν νερό, νερό, όπως όταν έπιανε πυρκαγιά. Κι όλοι έτρεχαν με κανάτια γεμάτα νερό. Όταν όμως στα χρόνια του Ιούλιου Καίσαρα έγιναν έργα επισκευής του προστατευτικού τείχους, οι τεχνίτες σκάβοντας έβλαψαν τις ρίζες και η οκτακοσίων χρόνων, σύμφωνα με την παράδοση, κρασιά ξεράθηκε.

Οι αρχαίοι Ρωμαίοι αγαπούσαν τα κράνα και τα έκαναν τουρσί. Τα συντηρούσαν με ξύδι και αλάτι όπως τις ελιές. Θεωρούσαν μάλιστα την κρασιά τόσο σημαντικό δέντρο που την αφιέρωσαν στο θεό Άρη (Mars), θεό της γονιμότητας και του πολέμου.

Αφόρμιση: Επισκεπτόμαστε τον τάφο της Καλλιθέας, τέλη Σεπτεμβρίου με αρχές Οκτωβρίου. Κάνουμε ένα περίπατο στην περιοχή νότια της Καλλιθέας. Ζητούμε από ένα ντόπιο κάτοικο να μας οδηγήσει στην περιοχή με τις κρانيές, λίγα μέτρα από το εκκλησάκι της Αγίας Παρασκευής. Βγάζουμε φωτογραφίες τις κρانيές και μαζεύουμε κράνα, είναι ακόμη η εποχή τους. Διαφορετικά, αγοράζουμε κράνα από τη λαϊκή.

Α) Μετά την εκπαιδευτική επίσκεψη οι μαθητές μελετούν τις πηγές και κατασκευάζουν μια μεγάλη ιστορική γραμμή από το 16ο αιώνα π.Χ. ως σήμερα με στόχο να απεικονίσουν την αξιοποίηση της κρانيάς ανά τους αιώνες. Αναζητούν εικόνες και τις τοποθετούν πάνω στη γραμμή του χρόνου.

Β) Οι μαθητές αναλαμβάνουν τον ρόλο του ρωμαίου λεγεωνάριου Cornelius που μετά την αποστράτευσή του εγκαταστάθηκε σ'ένα κτήμα στην Καλλιθέα. Ο Cornelius στέλνει μια επιστολή σε φίλο του εν ενεργεία λεγεωνάριο, του μιλάει με ενθουσιασμό για τον τόπο, επικεντρώνόμενος στην κρانيا και του προτείνει μετά την αποστράτευσή του, να πάει κι αυτός να εγκατασταθεί εκεί.

Γ) Αναθέτουμε στους μαθητές έρευνα στο διαδίκτυο με σκοπό τη συγκέντρωση πληροφοριών για την κρانيا. Οι μαθητές γνωρίζουν ένα φρούτο με μοναδική διατροφική αξία, προβληματίζονται πάνω στο θέμα των ξεχασμένων διατροφικών συνηθειών και στη σημασία της επαναφοράς τους. Συμπληρώνουν φύλλα εργασίας και απαντούν σε ερωτήσεις για τη σημασία της κρانيάς. Ερμηνεύουν τον μύθο και τον επεκτείνουν στη σύγχρονη εποχή. Ή ακόμη, ανάλογα με τον τύπο και τη βαθμίδα του σχολείου, ετοιμάζουν συνταγές με κράνα.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:2008.01.0079:chapter=20>

http://www.cornelissen.de/cor_kir1.htm

<http://www.naevias.gr/files8/%CE%9A%CE%A1%CE%91%CE%9D%CE%99%CE%91.pdf>

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0137:hymn=4:card=446>

<http://arnoldia.arboretum.harvard.edu/pdf/articles/1996-56-1-cornelian-cherry-from-the-shores-of-ancient-greece.pdf>

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0125:book=7:chapter=92>

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0021:text=Library:book=3:chapter=6>

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0159:book=1:chapter=21>

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0203:book=7:chapter=1>

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0209:text=Horse.:chapter=12>

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0137:hymn=4:card=446>

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Paus.%203.13.5&lang=original>

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0250:text=Fract.:section=30>

http://books.google.gr/books?id=qcNbAAAAMAAJ&pg=PA515&lpg=PA515&dq=columella+cornel&source=bl&ots=NqgC_i7e7J&sig=mr_4DN9_CXt5BJoHcta5HyGL3Ow&hl=el&sa=X&ei=0zyHVJTNB4OUaqeCgqgD&ved=0CDAQ6AEwAw#v=onepage&q=columella%20cornel&f=false

Βιβλιογραφία

Ιλιάδα Π 767

Οδύσσεια, ραψωδία κ 242 (καρπών κρανείας και άκυλλον βάλανον)

2. «Παίζουμε σαν τους Ρωμαίους».

από το «Homo Videns» και πάλι πίσω στον «Homo Ludens»

Στόχοι: Οι μαθητές

- να γνωρίσουν τρόπους με τους οποίους διασκέδαζαν συνομήλικοί τους κατά την πρώιμη ρωμαϊκή εποχή και να βιώσουν συναισθήματα που απορρέουν από το παιχνίδι,
- να εκτιμήσουν τον ρόλο της φύσης στην καθημερινότητα των μικρών ρωμαίων και να υιοθετήσουν στάσεις σεβασμού στο περιβάλλον,
- να διερωτηθούν για τους λόγους που οδήγησαν από το Homo Ludens στο σύγχρονο Homo Videns.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αυλή

Διάρκεια: Προσαρμόζεται στις ανάγκες της ομάδας.

Υλικά: Καρποί του Μενόικιου.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή:

Χρήσιμες πληροφορίες: Ο ιστορικός και φυσιοδίφης Πλίνιος ο Πρεσβύτερος που έζησε 23-79 μ.Χ. αναφέρει ότι οι Ρωμαίοι αγαπούσαν τα φουντούκια, τα κάστανα και τα καρύδια. Τα μάζευαν, τα έτρωγαν και έπαιζαν μ' αυτά. Στους μικρούς Ρωμαίους, αλλά και στους μεγαλύτερους, άρεσαν ιδιαίτερα τα παιχνίδια με καρύδια και φουντούκια. Η Καλλιθέα, όπου διάλεξαν για εγκατάσταση οι Ρωμαίοι της ταφής, είναι τόπος όπου ευδοκίμει η καρυδιά. Σύμφωνα με τον Χ. Δασκάλου, που κατάγεται από την Καλλιθέα, ως τα μέσα του 20ου αιώνα στην Καλλιθέα υπήρχαν όχι μόνο καρυδιές, αλλά και φουντουκιές, δένδρο ιθαγενές της Μεσογείου. Σήμερα πια οι φουντουκιές ευδοκίμούν βορειότερα στο Μενόικιο.

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να προσαρμόσει τη δραστηριότητα στο επίπεδο των μαθητών του. Οι μαθητές μεγαλύτερης ηλικίας μπορούν να ενθαρρυνθούν με την τεχνική του καταγισμού ιδεών ή με εργασία σε ομάδες να υλοποιήσουν δραστηριότητες για τους σκοπούς δ και ε.

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να προτείνει στους μαθητές του να παίζουν σαν Ρωμαίοι. Να κάποιες προτάσεις από το μακρινό παρελθόν.

α) Το παιχνίδι Δέλτα ή Ludinucum ή LudusDeltae.

Υλικά:

Ένα ξύλο ή ένα κομμάτι ιμιωλία για να χαράξετε ή να σχεδιάσετε το σχήμα δέλτα πάνω σε χρώμα, άμμο, ή πλακόστρωτο αντίστοιχα. Κάστανα ή καρύδια.

Πώς παίζεται:

Ζωγραφίστε ένα ισοσκελές τρίγωνο μήκους πλευρών ενός μέτρου χωρισμένο σε δέκα επίπεδα. Ορίζετε κάθε πεδίο με έναν λατινικό αριθμό από το ένα ως το δέκα. Κάθε παίχτης με τη σειρά παίρνει πέντε καρύδια και κάνει βολές. Σκοπός του παιχνιδιού είναι να καταλήξουν τα καρύδια σε πεδία με μεγάλο αριθμό. Μετά από κάθε βολή ο παίχτης κερδίζει καρύδια, ανάλογα με τον αριθμό του πεδίου που πέτυχε. Κερδίζει εκείνος που μετά από πέντε βολές έχει τα περισσότερα καρύδια. Μπορεί τώρα να τα σπάσει και να τα φάει.

β) Captatio lapidum, παιχνίδι ταχύτητας και δεξιοτεχνίας.

Η παραλλαγή αυτού του παιχνιδιού με χαλίκια διατηρήθηκε ως τα νεότερα χρόνια στη Δράμα. Τη δεκαετία μάλιστα του '70 όταν οι χωματόδρομοι στις γειτονιές του κεντρικού συνοικισμού της Δράμας είχαν στρωθεί με χαλίκι, το παιχνίδι αυτό ήταν πολύ αγαπητό. Τα παιδιά έπαιζαν αυτό το παιχνίδι χρησιμοποιώντας χαλικάκια. Μέσα σε άδεια κουτιά από σοκολατάκια μαργαρίτες μάζευαν τα ωραιότερα χαλίκια και έπαιζαν μ' αυτά. Το ίδιο παιχνίδι έπαιζαν οι Ρωμαίοι με φουντούκια. Καταλαβαίνετε ότι αυτό δυσκόλευε το παιχνίδι, γιατί τα φουντούκια γλιστρούσαν πιο εύκολα.

Υλικά: Δύο ως πέντε φουντούκια.

Πώς παίζεται:

Πετάς τα φουντούκια ψηλά στον αέρα και τα ξαναπιάνεις με την ανάποδη των χεριών σου. Από αυτή τη θέση ξαναπετάς τα φουντούκια και τα ξαναπιάνεις αυτή τη φορά με τη φούχτα σου. Συνεχίζεις με τον ίδιο τρόπο μέχρι να συμπληρωθεί ο αριθμός των δοκιμών που έχετε ορίσει. Κερδίζει εκείνος που έχει τα περισσότερα φουντούκια μετά την τελευταία απόπειρα. Μπορεί να παίζει το παιχνίδι και ένας παίχτης μόνος του, έτσι για εξάσκηση.

γ) Η πυραμίδα των καρδιών.

Υλικά: Είκοσι καρδιάκια για τις πυραμίδες, πέντε για κάθε παίχτη.

Πώς παίζεται:

Φτιάξτε πέντε πυραμίδες με καρδιάκια. Τρία καρδιάκια αποτελούν τη βάση για ένα καρδιάκι που τοποθετείται πάνω τους. Οι παίχτες προσπαθούν να γκρεμίσουν τις πυραμίδες κάνοντας βολές από απόσταση δύο περίπου μέτρων. Ποιο παιχνίδι της νεότερης εποχής σας θυμίζει;

3. «Η αποτέφρωση και το μνημείο».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να γνωρίσουν πρακτικές ενταφιασμού της ελληνικής και της ρωμαϊκής αρχαιότητας και να τις συγκρίνουν με σύγχρονες,
- να διερωτηθούν πάνω στους οικολογικούς, θρησκευτικούς, οικονομικούς, τους λόγους υγιεινής και πολιτικής προστασίας (πυροπροστασία) που επέβαλλαν τις πρακτικές,
- να προβληματιστούν πάνω σε σύγχρονες προτάσεις πρακτικών ταφής.

Τόπος υλοποίησης: Σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Δύο ώρες.

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Ηλικία: Μαθητές Λυκείου.

Περιγραφή: Μοιράζουμε στους μαθητές μας τα αποσπάσματα από το δέκατο δελτίο της Δωδεκάδελτου (Duodecim Tabularum X).

[...] *Hominem mortuum in urbe ne sepelito neve urito*

Απαγορεύεται ο ενταφιασμός και η αποτέφρωση νεκρών μέσα στους οικισμούς.

[...] *hoc plus ne facito: rogum ascea ne polito.*

Πάνω απ' όλα όμως δεν επιτρέπεται να ισοπύουν με τσεκούρι τα ξύλα για την πυρά

[...] *neve aurum addito. At cui auro dentes iuncti escunt, ast in cum illo sepeliet uretve, se fraude esto.*

Απαγορεύεται ενταφιασμός χρυσού μαζί με τη σωρό, με εξαίρεση χρυσές οδοντικές προσθήκες

Qui coronam parit ipse pecuniave eius honoris virtutisve ergo adduitor ei [...]

Επιφανή πρόσωπα που τιμήθηκαν με χρυσό στεφάνι επιτρέπεται να ενταφιάζονται με αυτό

1. Οι μαθητές καταγράφουν τις πληροφορίες, μελετούν τις πηγές, για τις ταφικές πρακτικές

και τις ερμηνεύουν. Παραπέμπουμε στην Οδύσσεια ραψώδια τ 36-58 για υποστηρικτικό

υλικό που απηχεί ανιμιστικές δοξασίες της εποχής του χαλκού, σύμφωνα με τις οποίες τα

δέντρα είναι οι νεκροί πρόγονοι. Επιπρόσθετα μπορούμε να παραπέμψουμε στον

Δημοσθένη, Προς Μακάρατον περί Αγνίου κλήρου.

Οι μαθητές καλούνται να προβληματιστούν και να ανταλλάξουν ιδέες πάνω στους λόγους

που επέβαλλαν τις διατάξεις της Δωδεκάδελτου.

Τεχνικές υλοποίησης της δραστηριότητας: εργασία σε ομάδες ή καταιγισμός ιδεών.

http://www.hs-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lsante05/LegesXII/leg_ta10.html

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2007.01.0030%3Abook%3D2%3Asection%3D59>

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0073%3Achapter%3D21%3Asection%3D1>

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0073%3Achapter%3D21%3Asection%3D4>

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0073%3Achapter%3D21%3Asection%3D5>

2. Παραπέμπουμε στο σύγχρονο νομικό καθεστώς περί αποτέφρωσης νεκρών Π.Δ. 31/2009, Κ.Υ.Α. 20232/2010(Β' 745/2010) και στην εγκύκλιο της ιεράς Συνόδου.

Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και αναπτύσσουν επιχειρηματολογία υπέρ ή κατά της καύσης, λαμβάνοντας υπόψη τις κοινωνικές, θρησκευτικές, πολιτιστικές και οικολογικές διαστάσεις του θέματος (π.χ. κόστος των πρακτικών ατομικό και συλλογικό, θεολογικές και ανθρωπολογικές διαστάσεις, ρύποι και μόλυνση του περιβάλλοντος τόσο από την καύση όσο και από τον ενταφιασμό).

4. «Το ξεπροβόδισμα».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να γνωρίσουν τα ταφικά έθιμα στο χώρο και στο χρόνο, στην ευρύτερη περιοχή της Δράμας και της Ελλάδας και να ελέγξουν τη «συνέχεια» ή την «ασυνέχεια» τους μέσα στα πλαίσια του πολιτισμού και της θρησκείας που τα παρήγαγε,
- να προβληματιστούν για την αναγκαιότητα της φροντίδας και του ξεπροβόδισματος, ταφής του νεκρού διαχρονικά(ψυχολογική, για λόγους υγιεινής,
- να σκεφτούν ότι ο θάνατος είναι «αναγκαίο κακό»,
- να αναπαραστήσουν ένα τελετουργικό ταφής.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα, εργαστήριο πληροφορικής.

Διάρκεια: Τρεις ως τέσσερις διδακτικές ώρες (μία στο εργαστήρι Η/Υ και οι υπόλοιπες στην αίθουσα διδασκαλίας (Προτείνεται μετά την ολοκλήρωση της δράσης να επισκεφτούν τον τάφο της Καλλιθέας, όπου θα κατανοήσουν πράγματα που ήταν δύσκολο να αντιληφθούν χωρίς την εποπτεία του χώρου).

Υλικά: Πηλός, πλαστελίνη, χαρτί, λαδοπαστέλ, νερομπογιές, νερό δοχεία, μαντήλια, χρωματιστές χάντρες, πετονιά.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Αφού χωριστούν οι μαθητές σε ομάδες τους ζητούμε να επιλέξουν έναν από τους παρακάτω ρόλους που φανερώνουν και τη δράση τους: οι οργανωτές-θρηνώδοι, οι αρχιτέκτονες, οι γλύπτες-ζωγράφοι, το παράπονο του νεκρού, οι ιστοριοδίφες.

Ομάδα των θρηνώδων

Οι οργανωτές- θρηνώδοι, αφού επισκεφτούν και αντλήσουν υλικό από τα, [Ταφικά έθιμα στα ρωμαϊκά χρόνια/.ims](#), [Καλλιθέα/anaskafes](#) και [Συνέντευξη με την αρχαιολόγο.proinos-typos](#) (τιμής ένεκεν) θα γράψουν ένα κείμενο για να πληροφορήσουν τα μέλη των άλλων ομάδων για τις ταφικές τιμές που θα προσφέρουν στους νεκρούς της Καλλιθέας.

Ομάδα των αρχιτεκτόνων(και μαρμαράδων)

Οι αρχιτέκτονες, αφού επισκεφτούν και αντλήσουν υλικό από το [τύμβος Συκεώνα\(odysseus.culture\)](#), [Καλλιθέα/anaskafes](#), [Δημιουργώ με χαρτοπολτό/diaisthis](#), [Δημιουργώ /papier-mache](#) και [proinos-typosΚαλλιθέα](#) θα χωριστούν σε δύο υποομάδες. Η πρώτη υποομάδα θα ετοιμάσει ένα κείμενο για να πληροφορήσει τα μέλη των άλλων ομάδων σχετικά με την αρχιτεκτονική του τάφου της Καλλιθέας, τα υλικά και το σχήμα του τάφου και τις διαφορές που έχει με έναν προγενέστερο και άλλης περιοχής, τον τύμβο Συκεώνα Καρδίτσας.

Η δεύτερη υποομάδα θα κατασκευάσει με τη μέθοδο του χαρτοπολτού έναν τάφο του τύπου της Καλλιθέας.

Ομάδα των γλυπτών – ζωγράφων

Οι καλλιτέχνες, αφού επισκεφτούν και αντλήσουν υλικό από το [Δίπυλο/odysseus.culture](#), [Ελληνιστικά και ρωμαϊκά χρόνια/ΙΜΣ-ΙΤΕ](#) και [I.M.E./Η ταφική τελετουργία](#) θα δημιουργήσουν αφιερώματα για τους νεκρούς της Καλλιθέας με πηλό ή πλαστελίνη και θα τα διακοσμήσουν με ανάλογες ζωγραφικές παραστάσεις. Μπορούν ακόμη να ζωγραφίσουν σε χαρτί ακουαρέλα διάφορα αντικείμενα που συνόδευαν το νεκρό ή που

χρησιμοποιούνται στις ταφικές τελετές(πριν-μετά), θα γράψουν την ονομασία και τη χρήση του καθενός και θα ενημερώσουν τα άλλα μέλη των ομάδων.

Ομάδα «το παράπονο του νεκρού»

Στον τάφο της Καλλιθέας ειμάζεται ότι έχει ταφεί (αξιωματούχος) Ρωμαίος στρατιωτικός ή ακόμη και κάποιο παιδί. Θα επισκεφτούν τη σελίδα «[Μύρτις](#)» και θα ακούσουν το παράπονό της. Εξαιτίας αρχαιοκαπηλικών δραστηριοτήτων ο τάφος της Καλλιθέας βρέθηκε συλημένος. Να δημιουργήσουν το δικό τους «Ρωμαίο στρατηγό» ή το παιδί που πιθανόν τάφηκε εκεί, να του δώσουν όνομα και καταγωγή. Τι θα μπορούσαν να πουν σ' αυτούς που ήρθαν να προσβάλλουν τον τάφο τους και να ταράξουν τη νεκρική τους ηρεμία, ώστε να μπορέσουν να αποτρέψουν την ιεροσυλία. Να γράψουν ένα κείμενο και να το διαβάσουν στα άλλα μέλη των ομάδων.

Ομάδα ιστοριοδιφών

Οι ιστοριοδίφες,

αφού διαβάσουν τις ραψωδίες Ψ και Ω στην Ιλιάδα, όπου παρουσιάζονται οι κηδείες του Πατρόκλου και του Έκτορα και τη ραψωδία ω στην Οδύσσεια όπου παρουσιάζεται η κηδεία του Αχιλλέα,

θα επισκεφτούν το ψηφιακό «[Θουκυδίδη Περικλέους Επιτάφιος](#)», [Η κηδεία στην Ελλάδα](#), [Ταφικά έθιμα στο Βυζάντιο](#), [Στρατιωτικά κοιμητήρια](#), [Ελ Αλαμίν](#) και θα χωριστούν σε δύο υποομάδες.

Η πρώτη υποομάδα θα κατασκευάσει ένα συγκριτικό πίνακα με τα έθιμα και τις τιμές προς τους νεκρούς στα χρόνια του Ομήρου, στην Αθήνα των χρόνων του Περικλή, στα ρωμαϊκά χρόνια, στα βυζαντινά, στα χρόνια μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και στη σύγχρονη εποχή (τιμές προς στρατιώτες).

Η δεύτερη υποομάδα θα κατασκευάσει ένα συγκριτικό πίνακα με τα έθιμα, τις τιμές και τις προσφορές προς τους νεκρούς των αρχαίων χρόνων του Ομήρου, των ρωμαϊκών χρόνων, των βυζαντινών χρόνων και των ταφικών εθίμων στην περιοχή της Καλλιθέας στη σύγχρονη εποχή.

Στην ολομέλεια οι μαθητές θα αναρωτηθούν γιατί ο άνθρωπος ομορφαίνει πάντοτε και παντού το θάνατο;

5. «Ο τάφος συλήθηκε, η ταφή διαταράχτηκε!».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να διερευνήσουν περιπτώσεις διεθνούς διακίνησης ελληνικών αρχαιοτήτων σε ξένα μουσεία ή ιδιωτικές συλλογές, να προβληματιστούν πάνω στις φθορές που υφίστανται και στα ηθικά ζητήματα που ανακύπτουν,
- να συγκρίνουν τη διαφορετική στάση των ανθρώπων πάνω στο θέμα της διαφύλαξης της πολιτισμικής κληρονομιάς και να διαπιστώσουν την ύπαρξη άσημων αλλά και διάσημων αρχαιοκάπηλων,
- να συνειδητοποιήσουν την αξία της πολιτισμικής κληρονομιάς.

Τόπος Υλοποίησης: Εργαστήριο πληροφορικής, σχολική αίθουσα, αρχαιολογικός χώρος Καλλιθέας, Αρχαιολογικό Μουσείο, Αμφιθέατρο ή στο πνευματικό κέντρο του τόπου.

Διάρκεια: Πέντε διδακτικές ώρες ή και περισσότερες, ερευνητική εργασία τετραμήνου ή ετήσια.

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Οι μαθητές κάνουν έρευνα στο εργαστήριο υπολογιστών για τα ελληνικά έργα που βρίσκονται σε ξένα μουσεία- Βρετανικό, Μουσείο του Λούβρου, Μητροπολιτικό της Νέας Υόρκης κλπ. καθώς και για τις συνθήκες κλοπής τους.

1. Στον ίδιο χώρο τους ζητούμε να ψάξουν τη διεθνή νομοθεσία για την προστασία των μνημείων και των οικοδομικών συνόλων (Σύμβαση του Παρισιού του 1970 – άρθρο 1, Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δελφών 1985 - άρθρο 2 εδάφιο 19, Γενική Συνδιάσκεψη

- Παρισιού 19/11/1968 – άρθρο 1). Επίσης, να αναζητήσουν πληροφορίες για το ICOM (Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων) και τον ρόλο του στη διαφύλαξη της πολιτισμικής κληρονομιάς μαζί με την UNESCO. Οι μαθητές δημιουργούν ένα πλαίσιο κανόνων – αρχών σχετικά με την περιφρούρηση των αρχαιοτήτων ενός τόπου. Κατόπιν, συντάσσουν επιστολή στους Οργανισμούς αυτούς, όπου διαμαρτύρονται για την αποφύλαξη της περιοχής τους από πολύτιμες αρχαιότητες.
2. Προβάλλουμε το βίντεο που αφορά την κλοπή των Παρθενώνειων Γλυπτών από τον Άγγλο λόρδο Έλγιν: Η απαγωγή των Ελγίνειων γλυπτών, Discovery Channel. Επισκεπτόμαστε διαδικτυακά το Βρετανικό, το Μουσείο του Λούβρου, το Μητροπολιτικό της Νέας Υόρκης κλπ. Ενημερωνόμαστε για τις δράσεις του ICOM (Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων) και της UNESCO και το ρόλο τους στη διαφύλαξη της πολιτισμικής κληρονομιάς.
  3. Δημιουργούμε μια απλή ιστορία - ερέθισμα που μπορεί να προέρχεται από άρθρο στον τοπικό τύπο: Ο Χ.Κ. συνελήφθη από τις Αρχές, την ώρα που προσπαθούσε να πουλήσει δακρυδόχο από τον τάφο της Καλλιθέας σε μεταμφιεσμένο αστυνόμο της δίωξης αρχαιοτήτων Δράμας. Οι μαθητές υποδύονται τον αγρότη που ανακάλυψε τον τάφο την ώρα της αγροτικής καλλιέργειας και απευθύνθηκε αμέσως στην Εφορεία Αρχαιοτήτων, τον αρχαιοκάπηλο και τις ενέργειες που έκανε για να πουλήσει το έργο τέχνης, τον αρχαιολόγο που έκανε την ανασκαφική έρευνα. Αιόμη, υποδύονται τον αστυνόμο που μπήκε στο κύκλωμα αρχαιοκαπηλίας και με τη βοήθειά του η αστυνομία το εξάρθρωσε, την κοινή γνώμη και τις αντιδράσεις της, το δημοσιογράφο που κάλυψε την υπόθεση εκ μέρους τοπικής εφημερίδας. Καταλήγουν να τοποθετηθούν πάνω στο θέμα της διακίνησης αρχαιοτήτων με τον συντονισμό και τη συμμετοχή του εκπαιδευτικού σε κάποιον από τους προηγούμενους ρόλους.

Γλωσσάρι

Δακρυδόχος: Δοχείο συγκέντρωσης των δακρύων, από το κλάμα των συγγενών, όταν κάποιος πέθαινε.

Συλημένος τάφος: Τάφος που λεηλατήθηκε.

Διαταραγμένη ταφή: Ταφή στην οποία τα οστά του σκελετού έχασαν την αρχική τους οργάνωση.

6. «Ελληνικά έργα τέχνης σε ξένα μουσεία».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να διακρίνουν τις συνθήκες (πόλεμος, επισφαλή μέτρα φύλαξης, αχαρτογράφητοι ή αδημοσίευτοι αρχαιολογικοί χώροι, άναρχη οικοδόμηση) κάτω από τις οποίες έγινε η κλοπή των αρχαιοτήτων,
- να καταγράψουν τους αρχαιολογικούς χώρους/μνημεία/ευρήματα της περιοχής μας,
- να εκτιμήσουν πόσο σημαντική είναι η ύπαρξη κινητών εκθέσεων έργων τέχνης για την προβολή ενός τόπου και την ανάδειξη του αρχαιολογικού τουρισμού σε πλουτοπαραγωγική πηγή.

Τόπος : Εργαστήριο πληροφορικής, σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Τέσσερις ως πέντε ώρες.

Υλικά: Χαρτιά, μολύβια, μπογιές ή μαρκαδόροι.

Ηλικία: Μαθητές Λυκείου.

Περιγραφή: Καλούμε την αρχαιολόγο της Εφορείας αρχαιοτήτων Δράμας να μας ενημερώσει για τα κλεμμένα έργα τέχνης της περιοχής, για τους συλημένους τάφους και τις διαταραγμένες ταφές ή επισκεπτόμαστε τον τάφο της Καλλιθέας με την παρουσία ξεναγού.

Ζητάμε από τους μαθητές να δημιουργήσουν χάρτη αρχαιοτήτων της περιοχής μας και να σχολιάσουν ως αρχαιολόγοι, λογοτέχνες, αγωνιστές (όπως ο Κολοκοτρώνης, ο Μακρυγιάννης ή κάποιος αγωνιστής του τόπου μας) την κλοπή κάποιου έργου τέχνης, π.χ. των κτερισμάτων του τάφου της Καλλιθέας που συλήθηκε.

Με αφορμή τη μεταφορά των γλυπτών του Παρθενώνα από το Βρετανικό Μουσείο στη Μόσχα διοργανώνουν μια συζήτηση στρογγυλής τράπεζας με την αρχαιολόγο που έχουν καλέσει, σχετικά με τη σημασία των κινητών ειθέσεων έργων τέχνης στην προβολή ενός τόπου και την ανάδειξη του αρχαιολογικού τουρισμού.

11. Μνημεία οδού Βενιζέλου

Ο Άγγελος, ένας κάτοικος της Δράμας μας δίνει πληροφορίες για μνημεία που βρίσκονται στην οδό Βενιζέλου:

«Ανηφορίζοντας την οδό Βενιζέλου, έναν από τους πιο παλιούς δρόμους της Δράμας, ανάμεσα σε μαγαζιά και πολυκατοικίες, ξεπροβάλλει ένας μικρός και ξεχωριστός ναός, που παραπέμπει σε άλλη εποχή. Είναι ο ναός των Ταξιαρχών, που κάθε χρόνο γιορτάζει στις 8 Νοεμβρίου. Επειδή με λένε Άγγελο, πάντα βρίσκω χρόνο, μετά τη δουλειά, να ανάψω ένα κεράκι την παραμονή στον Εσπερινό.

Φέτος, η επίσκεψή μου πήρε διαφορετική τροπή. Ο καλός καιρός και το πλήθος των προσκυνητών με ανάγκασαν να παραμείνω για λίγο στην αυλή του ναού. Ένα ενδιαφέρον κτίσμα, στα δεξιά του ναού, κέντρισε το ενδιαφέρον μου και με γέμισε ερωτήματα. Ήταν ημιυπόγειο, παραλληλόγραμμο. Στο άνοιγμά του υπήρχαν μαρμάρινες πλάκες με κεφαλαία λατινικά γράμματα. Το εσωτερικό εντελώς άδειο. Όσο κι αν προσπάθησα, δεν μπόρεσα να δω κάτι. Παραδίπλα, στέκονταν επιβλητικά τα απομεινάρια του βυζαντινού τείχους της Δράμας, συγκεκριμένα δύο πύλες, σιωπηλοί μάρτυρες ενός άλλου καιρού. Αναζήτησα πληροφορίες σε βιβλία για την τοπική ιστορία και βρήκα τις απαντήσεις που ήθελα.

Το Νοέμβριο του 1973 άρχισαν αναστηλωτικές εργασίες στο μονόχωρο ναό των Παμμεγίστων Ταξιαρχών με επικεφαλής τον αρχαιολόγο Χαρ. Πέννα και τον αρχιτέκτονα Αργ. Μπακιριτζή λόγω της οικοδόμησης της παρακειμένης πολυκατοικίας. Ο ναός αποτελεί σημαντική μαρτυρία για τη βυζαντινή γλυπτική, ζωγραφική και αρχιτεκτονική της Δράμας. Χρονολογείται στην Παλαιολόγεια εποχή, τον 14ο αι. μ. Χ.

Κατά την ανασκαφή αποκαλύφθηκε τμήμα του τείχους της πόλης με τρεις πυλίδες, όπου διαμορφωνόταν κλίμακα ανόδου σε πυργόσχημο κτίσμα. Από τα ευρήματα, το τείχος τοποθετείται στην υστερορωμαϊκή εποχή. Σε επαφή με τη νότια πλευρά του ναού εμφανίστηκε καμαροσκέπαστο οστεοφυλάκιο, μεταγενέστερο αλλά μάλλον στη θέση παλαιότερου, χωρίς άλλα ευρήματα, παρά αρχιτεκτονικά μαρμάρινα μέλη που προέρχονταν κυρίως από το τέμπλο του ναού».

Χρήσιμες πληροφορίες: Στην οδό Βενιζέλου συναντιούνται τέσσερα μνημεία διαφορετικών εποχών και χρήσεων: 1) ο μονόχωρος ναός των Παμμεγίστων Ταξιαρχών της Παλαιολόγεια εποχής, 2) τμήμα του τείχους της πόλης της υστερορωμαϊκής παλαιοχριστιανικής εποχής, 3) το καμαροσκέπαστο οστεοφυλάκιο σε επαφή με το ναό και 4) ο υστερορωμαϊκός τάφος κάτω από την Οδό Βενιζέλου (προσβάσιμος μόνο μέσω καταπακτής κάτω από το οδόστρωμα). Συμβιώνουν και συνθέτουν διαφορετικές ερμηνείες α) ο τάφος σε συνδυασμό με τους Ταξιάρχες, οδηγούς των ψυχών, κατά μια εκδοχή αποτέλεσε το ταφικό παρεκκλήσιο, στο οποίο φιλοξενήθηκε η σύζυγος του αυτοκράτορα Ανδρονίκου Β', Ειρήνη η Μομφερρατική το 1320. β) ο ναός σε επαφή με την ανατολική πύλη του τείχους, αυτή προς τη μεριά των Φιλίππων και της Εγνατίας οδού, ορίζει τους Ταξιάρχες ως φύλακες της πόλης. Το μυστήριο με το σύμπλεγμα αυτό, τόσο στο θεολογικό όσο και το αρχαιολογικό επίπεδο, κορυφώνεται αν υπολογίσουμε έναν ακόμη Ρωμαϊκό τάφο 30μ. ΒΑ του ναού επί της Βενιζέλου και τα χριστιανικά μνημεία της Αγίας Σοφίας και του Μητροπολιτικού Ναού και τα ευρήματά τους.

Λέξεις κλειδιά: Βυζαντινό Τείχος, νεκρόπολη, μαρμάρινες επιγραφές, Ταξιάρχες

Βιβλιογραφία

-Βακαλόπουλος Απ., *Ιστορία της Μακεδονίας (1354-1833)*, Θεσσαλονίκη 1969.

- Γεωργιάδης Ν. Θ., *Η Δράμα και η περιοχή της 30.000 π.Χ.-1950 μ. Χ.*, εκδόσεις Κυριακίδη 2012.
- Καπετανάκης-Ακριτάς Ν., *Επίτομη Ιστορία της Δράμας: Ιστορική και αρχαιολογική μελέτη*, Θεσσαλονίκη 1998.
- Πασχαλίδης Β. Κ., *Δραμνά Ιστορικά, 67 Μελέτες για τη Δράμα και την περιοχή της*, Δράμα 1992.
- Πασχαλίδης Β. Κ., *Η Δράμα 7000 χρόνια. Μελέτες για την πόλη και την περιοχή της. Προϊστορία, αρχαία και βυζαντινή ιστορία, τουρκοκρατία και σύγχρονη ιστορία, εκκλησιαστική ιστορία, προσωπογραφία*, Δράμα 1997.
- Πέννας Χ., *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 28 (1973), πίναξ 405α, σ. 451.
- Πέννας Χ., «Νομός Δράμας. Δράμα. Ναός Παμμεγίστων Ταξιαρχών», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 29 Β² Χρονικά (1973-1974) 850-853.
- Πέννας Χ., «Νομός Δράμας. Δράμα. Ταξιάρχες», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 30 Β² Χρονικά (1975) σ. 308-309.
- Πέννας Χ., «Ταξιάρχες Δράμας», *Α' Επιστημονική Συνάντηση «Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και Πολιτισμός»*, Δήμος Δράμας-Δ.Ε.Κ.ΠΟ.Τ.Α., 24-25 Νοεμβρίου 1989, Δράμα ²1996, σ. 157-195, 446-449.
- Πουλιούδη Β., «Ανάδειξη του ιστορικού κέντρου της Δράμας», *Πρακτικά και απομαγνητοφώνηση του συνεδρίου*, Δράμα Ιούνιος – Σεπτέμβριος 2014.
- Τριάρχης Φ., *Συνοπτική Ιστορία του νομού Δράμας*, Θεσσαλονίκη 1973.
- Τσελεπίδης Τ., *Από το μύθο στην Ιστορία. Δράμα: Ηδωνίδα Γη και Πρασιάδα Λίμνη*, εκδοτικός οίκος Αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1995.

Διαδίκτυο

http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=1725

Δραστηριότητες

1. «Δημιουργώντας ιστορίες με αφορμή τα κτερίσματα».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να προσεγγίσουν βιωματικά την έννοια «κτερίσμα» και τη σημασία του,
- να δημιουργήσουν υποθέσεις γύρω από τα κτερίσματα και τον κάτοχό τους,
- να τις επιβεβαιώσουν ή να τις διαψεύσουν στο εσωτερικό της ομάδας,
- να πλάσουν ιστορίες,
- να εξοικειωθούν με τη γραφή ενός θεατρικού διαλόγου,
- να έρθουν σε επαφή με μορφές θεάτρου όπως το θεατρικό αναλόγιο, το σκετς, το κουνιλοθέατρο.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Δύο ως τρεις διδακτικές ώρες.

Υλικά: Φωτογραφίες, χαρτιά, μολύβια. Για την περίπτωση κουνιλοθέατρου, υλικά με τα οποία θα κατασκευάσουν τις κούκλες, π.χ. υφάσματα, χαρτόνια, εφημερίδες, χαρτοταινίες, χρώματα κλπ.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου,

Περιγραφή: Παρουσιάζουμε στους μαθητές φωτογραφίες κτερισμάτων που βρήκαμε στο διαδίκτυο. Τους εξηγούμε ότι πολλές φορές τα κτερίσματα ήταν αγαπημένα αντικείμενα του νεκρού που τον συντρόφευαν στο μεγάλο του ταξίδι. (Οι φωτογραφίες καλό είναι να περιλαμβάνουν διαφορετικά κτερίσματα όπως: ένα παιδικό παιχνίδι, όπλα, αγγεία, κοσμήματα κλπ).

Χωρίζουμε την ομάδα σε υποομάδες των τεσσάρων ως πέντε μαθητών. Η κάθε ομάδα επιλέγει μια φωτογραφία με ένα κτερίσμα και προσπαθεί να φτιάξει μια ιστορία γύρω από αυτό και τον άνθρωπο στον οποίο θα μπορούσε να ανήκει. Ποιος μπορεί να ήταν ο κάτοχος του αντικείμενου (ηλικία, φύλο, επάγγελμα, συνήθειες); Πού και πώς ζούσε; Ποια ήταν η σχέση του με το αντικείμενο και γιατί είχε μεγάλη σημασία γι' αυτόν; Η κάθε ομάδα παρουσιάζει την ιστορία της στην ολομέλεια με αφήγηση.

"Τα κτερίσματα αυτά μετά από αιώνες σιωπής μέσα στο χώμα συναντιούνται στη βιτρίνα ενός μουσείου. Έχουν ανάγκη να μιλήσουν. Τι θα έλεγαν; Γράψτε το διάλογο και παρουσιάστε τον στους συμμαθητές σας". Η παρουσίαση μπορεί να γίνει με διάφορες μορφές: θεατρικό αναλόγιο, κουνιλοθέατρο ή θεατρικό δρώμενο όπου τα παιδιά θα αναλάβουν τους ρόλους των αντικειμένων.

2. «Το αγαπημένο μου αντικείμενο».

Στόχοι: Η δραστηριότητα μπορεί να αποτελέσει προέκταση της προηγούμενης σε μια προσπάθεια να συνδεθούν οι έννοιες «κτερίσμα»/«αγαπημένο αντικείμενο» με την άμεση

εμπειρία των παιδιών, με τα δικά τους αγαπημένα αντικείμενα, συναισθήματα και βιώματα, δημιουργώντας έτσι γέφυρες μεταξύ παρελθόντος και παρόντος. Επιδιώκεται επίσης, οι μαθητές να οργανώσουν και να παρουσιάσουν ένα θεατρικό σκετς.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Αγαπημένα αντικείμενα που θα φέρουν τα παιδιά από το σπίτι τους.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Ζητείται από τον κάθε μαθητή να φέρει ένα αντικείμενο με μεγάλη αξία γι' αυτόν, και το οποίο θα έπαιρνε μαζί του αν έφευγε ένα μακρινό ταξίδι σε κάποιο νησί.

1) Ο κάθε μαθητής παρουσιάζει το αντικείμενο στην ομάδα και εξηγεί γιατί είναι τόσο σημαντικό για τον ίδιο.

2) Η ομάδα χωρίζεται σε υποομάδες των τεσσάρων ως πέντε μαθητών. Η κάθε ομάδα ανταλλάσσει τα αντικείμενά της με κάποια άλλη. Στη συνέχεια ετοιμάζει και παρουσιάζει στις υπόλοιπες ομάδες μια ιστορία, όπου πρωταγωνιστούν τα αντικείμενα και οι σημασίες τους με τη μορφή θεατρικού σκετς.

3. «Αναζητώντας τα χαμένα κτερίσματα».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να διερευνήσουν τα ταφικά έθιμα της εποχής που ανήκει ο συγκεκριμένος τάφος,
- να προβληματιστούν γύρω από τα κτερίσματα που πιθανόν θα συνόδευαν το νεκρό (τα οποία δε βρέθηκαν λόγω σύλησης του τάφου),

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα, Αρχαιολογικό Μουσείο.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Χωρίζουμε τους μαθητές σε ομάδες των πέντε ατόμων. Κάθε ομάδα αναλαμβάνει την αναζήτηση πιθανών κτερισμάτων του τάφου, ανάλογα με την κοινωνική-οικονομική θέση του νεκρού, την ηλικία, και το φύλο. Στη συνέχεια κάθε ομάδα παρουσιάζει στις υπόλοιπες τα πορίσματα της έρευνάς της και ακολουθεί συζήτηση γύρω από αυτά.

Διαδίκτυο

<http://el.wikipedia.org/wiki/Κηδεία>

[Αρχείο ΕΡΤ-Αρχαιολογικές Ξεναγήσεις- Ταφικά έθιμα στην αρχαία Αθήνα](#)

4. «Συνομιλία με τον τάφο της οδού Τροίας».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αναγνωρίσουν τις διαφορετικές τεχνικές κατασκευής τάφων ως προς τη μορφολογία τους, τα δομικά υλικά, τα μοτίβα αλλά και τα κτερίσματα, συγκρίνοντας το ρωμαϊκό τάφο της οδού Βενιζέλου (από φωτογραφίες καθώς δεν είναι προσβάσιμος) με τον ελληνιστικό της οδού Τροίας,
- να συνεργαστούν.

Τόπος Υλοποίησης: Στους δύο τάφους, εργαστήριο πληροφορικής.

Διάρκεια: Τρεις διδακτικές ώρες.

Υλικά: Τετράδια και μολύβια, Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Κάθε ομάδα (ύστερα από έρευνα στο διαδίκτυο αλλά και επιτόπια έρευνα) αναλαμβάνει να παρουσιάσει τις διαφορές που εντόπισε στους δύο τάφους ως προς τα χαρακτηριστικά που προαναφέρθηκαν (μορφολογία, δομικά υλικά, μοτίβα, κτερίσματα). Ακολουθεί συζήτηση γύρω από τις πιθανές αιτίες των συγκεκριμένων διαφορών σε κάθε τάφο.

Διαδίκτυο

<http://el.wikipedia.org/wiki/Κηδεία>
[Αρχείο EPT-Αρχαιολογικές Ξεναγήσεις- Ταφικά έθιμα στην αρχαία Αθήνα](http://www.imma.edu.gr/macher/hm/index.html)
<http://www.imma.edu.gr/macher/hm/index.html>

5. «Σκέφτομαι-φαντάζομαι-δημιουργώ μια ιστορία».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αντιληφθούν ότι η ανθρώπινη ζωή ακολουθεί μια συγκεκριμένη πορεία από την αναγέννηση στο μαρasmus, από τη ζωή στο θάνατο,
- να συνειδητοποιήσουν ότι αυτός ο κύκλος είναι αέναος.

Τόπος Υλοποίησης: Εργαστήριο πληροφορικής, ρωμαϊκός τάφος οδού Βενιζέλου.

Διάρκεια: Τέσσερις διδακτικές ώρες.

Υλικά: Φύλλα χαρτιού Α4, μολύβι, Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Η δραστηριότητα ξεκινά με επίσκεψη των μαθητών στο ρωμαϊκό τάφο κάτω από το οδόστρωμα κοντά στην εκκλησία των Ταξιαρχών. Κατόπιν ο εκπαιδευτικός αφιερώνει μια διδακτική ώρα στο εργαστήριο πληροφορικής προκειμένου να δώσει στους μαθητές πληροφορίες για τη ρωμαϊκή εποχή (ιστορικό πλαίσιο, συνήθειες, ήθη, έθιμα) δίνοντας ταυτόχρονα το χρόνο να συλλέξουν και οι ίδιοι οι μαθητές επιπρόσθετες πληροφορίες από το διαδίκτυο.

Την επόμενη διδακτική ώρα οι μαθητές χωρίζονται σε δύο ομάδες και ο εκπαιδευτικός τους δίνει κάποιες λέξεις όπως «γυναίκα, Θεοδώρα, νεαρή, άρχοντας, Τερέντιος, ύστερη ρωμαϊκή εποχή, γάμος, τάφος, κτερίσματα, νεκρόπολη» και ζητά από κάθε ομάδα να συνθέσει τη δική της φανταστική ιστορία, η οποία θα έχει ως κεντρικό της θέμα τη ζωή και το τέλος ενός πιθανού «ενοίκου» ενός ρωμαϊκού τάφου. Αφού τελειώσει η συγγραφή της ιστορίας, η κάθε ομάδα διαβάζει τη δική της.

Την τρίτη διδακτική ώρα, ύστερα από την ανάγνωση των ιστοριών, επιλέγεται από την ολομέλεια της τάξης η καλύτερη, για να παρασταθεί με την τεχνική της παγωμένης εικόνας. Στην αναπαράσταση επιλέγονται τρεις έως πέντε παγωμένες εικόνες με τα κυριότερα σημεία της ιστορίας στις οποίες μπορούν να συμμετέχουν μαθητές και από τις δύο ομάδες. Η παρουσίαση της δραστηριότητας μπορεί να γίνει μέσα στα πλαίσια του προγράμματος την τελευταία διδακτική ώρα. Θεατές μπορούν να είναι και οι μαθητές όλου του σχολείου ύστερα από συνεννόηση με το Σύλλογο καθηγητών και το Διευθυντή του σχολείου.

Διαδίκτυο

http://www.logiosermis.net/2012/04/blog-post_2057.html#.VKvQjU2B

http://el.wikipedia.org/wiki/Αρχαία_Ρώμη

http://emprosdrama.blogspot.gr/2014/11/blog-post_764.html

6. «Στην οδό Βενιζέλου».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να κινηθούν οι μαθητές στο χώρο ομαδικά,
- να εκφραστούν σωματικά αναλαμβάνοντας ρόλους,
- να αναπτύξουν τη φαντασία τους καθώς και τη μη λεκτική επικοινωνία,
- να συνειδητοποιήσουν ότι η περιοχή της Βενιζέλου, χάρη στα αρχαία μνημεία που την περιβάλλουν, είναι ένας τόπος όπου το παρελθόν συνυπάρχει με το παρόν,
- να αντιληφθούν ότι οι άνθρωποι, άσχετα από την εποχή τους, μπορούν να συνομιλήσουν μεταξύ τους, δηλαδή να βρουν τρόπους επικοινωνίας, γιατί έχουν κοινές ανάγκες και κοινές προσδοκίες από τη ζωή τους.

Τόπος Υλοποίησης: Αρχαιολογικός χώρος του ναού των Ταξιαρχών ή στο σχολείο.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Χαρτιά και μολύβια, cd player, cd με μουσική.

Ηλικία: Μαθητές Λυκείου.

Περιγραφή: Η ομάδα χωρίζεται σε δυο υποομάδες. Η μια ομάδα είναι οι σύγχρονοι Δραμινοί που διασχίζουν την πολυσύχναστη οδό Βενιζέλου και η άλλη ομάδα άνθρωποι μιας αλλοτινής εποχής, κάτοικοι του Βυζαντίου, αρχαίοι Ρωμαίοι ή Έλληνες που βρέθηκαν στο σήμερα άθελά τους μέσα από μια χρονομηχανή.

Ο κάθε μαθητής επιλέγει ένα συγκεκριμένο ρόλο (φύλο, ηλικία, επάγγελμα, κοινωνική θέση). Με τη συνοδεία ρυθμικής μουσικής (πχ. μουσική τζαζ ή κλασική) οι μαθητές αρχίζουν να περπατούν στον χώρο, προσπαθώντας να αλληλεπιδράσουν μαζί του (με την οδό Βενιζέλου) αλλά και μεταξύ τους, κάνοντας συγκεκριμένες δράσεις (πχ. οι σύγχρονοι μπορεί να περπατούν βιαστικά για να πάνε στη δουλειά ή να χαζεύουν βιτρίνες, να μιλούν στο κινητό, να κοντοστέκονται και να συζητάνε με έναν φίλο, να κοιτάνε παραξενεμένοι τους «νεοφερμένους» κλπ). Οι αρχαίοι περπατούν διστακτικά, παρατηρούν, απορούν, προσπαθούν να μιμηθούν ίσως κινήσεις των συγχρόνων, προσπαθούν να προλάβουν τους γρήγορους ρυθμούς της πόλης, ξαφνιάζονται από τα διερχόμενα αυτοκίνητα. Πρέπει να είναι εμφανής στην κίνηση των σωμάτων η άνεση και η εξοικείωση με το χώρο των σύγχρονων και η έλλειψη εξοικείωσης, ο φόβος και η συστολή, των αρχαίων. Το παιχνίδι επαναλαμβάνεται για δεύτερη φορά ενώ οι ομάδες αλλάζουν ρόλους.

Στη συνέχεια, οι δυο ομάδες, αφού έχουν αναλάβει το ρόλο των σύγχρονων ή αρχαίων ανθρώπων, κάθονται σε ξεχωριστά σημεία του χώρου και προετοιμάζουν από μια λίστα με ερωτήσεις που θα ήθελαν να απευθύνουν οι μien στους δε και που έχουν να κάνουν με τον τρόπο ζωής τους, τις καθημερινές συνήθειες, τις δραστηριότητές τους. Έπειτα οι μαθητές από τις δυο ομάδες συναντιούνται σε ζευγάρια, θέτουν τις ερωτήσεις τους και απαντούν αναπτύσσοντας διάλογο. Κλείνουμε καλώντας τους μαθητές να συζητήσουν σε ποια εποχή θα ήθελαν να ταξιδέψουν ή να ζήσουν και γιατί, αν είχαν τη δυνατότητα να διακτινιστούν στο χρόνο με μια χρονομηχανή.

7. «Ο Επικήδειος».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να έρθουν σε επαφή με αρχαίες ταφικές επιγραφές,
- να γνωρίσουν μέσα από αυτές ανθρώπους διαφορετικών εποχών,
- να χτίσουν χαρακτήρες χρησιμοποιώντας τη φαντασία τους και την ευρηματικότητά τους,
- να παραγάγουν γραπτό και προφορικό λόγο.

Τόπος: Σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Δύο ως τρεις διδακτικές ώρες.

Υλικά: Φωτογραφίες με αρχαίες ταφικές επιγραφές από το διαδίκτυο, βιογραφικά σημειώματα που θα συμπληρώσουν τα παιδιά, χαρτιά, μολύβια.

Ηλικία: Μαθητές Λυκείου.

Περιγραφή: Οι μαθητές μελετούν φωτογραφίες από ταφικές επιγραφές που τους μοιράζει ο εκπαιδευτικός, τις μεταφράζουν με τη βοήθειά του και τις σχολιάζουν, προσπαθώντας να φανταστούν το προφίλ του ανθρώπου στον οποίο αναφέρονται. Καλό είναι ο εκπαιδευτικός να μοιράσει στους μαθητές φωτογραφίες με επιγραφές που μιλούν για διαφορετικούς ανθρώπους (εποχή, επάγγελμα, κοινωνική θέση). Στη συνέχεια χωρίζει τους μαθητές σε ομάδες των τεσσάρων ή πέντε ατόμων και τους μοιράζει από μια επιγραφή. Η κάθε ομάδα, στην προσπάθειά της να φανταστεί λεπτομερέστερα τον άνθρωπο στον οποίο αναφέρεται η επιγραφή, θα συμπληρώσει με τη βοήθεια της φαντασίας ένα βιογραφικό του θανόντα (όνομα, επίθετο, επάγγελμα, χόμπι, αγαπημένο φαγητό, φίλοι, συγγενείς) και στη συνέχεια θα συντάξει τον επικήδειό του. Ένα μέλος από κάθε ομάδα θα αναλάβει να τον εκφωνήσει στις υπόλοιπες ομάδες. Ακολουθεί συζήτηση όπου οι μαθητές συγκρίνουν τους τρόπους και τα έθιμα με τα οποία τιμούσαν οι άνθρωποι τους νεκρούς τους τότε και σήμερα.

8. «Λατινικές επιγραφές».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να εξοικειωθούν με τα λατινικά γράμματα και τις λέξεις,
- να γνωρίσουν τις ταφικές επιγραφές,
- να συνεργαστούν με την ομάδα,
- να εξασκήσουν την παρατηρητικότητα και τη συγκέντρωσή τους,
- να εκφραστούν σωματικά,

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα (κατά προτίμηση με μοκέτα).

Διάρκεια: Μία διδακτική ώρα.

Υλικά: Φωτογραφίες από λατινικές επιγραφές ταφικών μνημείων.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Λυκείου.

Περιγραφή: Δίνουμε στους μαθητές φωτογραφίες με λατινικές επιγραφές από ταφικά και άλλα μνημεία και συζητούμε τις σημασίες τους. Έπειτα τους ζητούμε να τις αποδώσουν ομαδικά σχηματίζοντας τα γράμματα με τα σώματά τους, αφού πρώτα τους χωρίσουμε σε ομάδες (από πέντε έως δέκα ανάλογα με τον αριθμό των μαθητών και των επιγραφών). Κερδίζει η ομάδα που θα λειτουργήσει σωστότερα και ταχύτερα. Τελειώνουμε με συζήτηση για το κατά πόσο συνεργάστηκαν ικανοποιητικά τα μέλη κάθε ομάδας και τυχόν προβλήματα που μπορεί να προέκυψαν.

9. «Ταξίδι στο παρελθόν».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να έρθουν σε επαφή με την αρχιτεκτονική τάφων άλλων εποχών, όπως η ρωμαϊκή, αλλά και με την καθημερινότητα της συγκεκριμένης εποχής,
- να αναπτύξουν μεταξύ τους την ομαδικότητα και τη συνεργασία,
- να καλλιεργήσουν τη φαντασία τους,
- να ενεργοποιήσουν τις αισθήσεις τους, όπως όραση, ακοή αλλά και ικανότητες όπως παρατηρητικότητα.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Πέντε διδακτικές ώρες.

Υλικά: Χαρτόνια, μαριμαδόροι, εικόνες από τη ρωμαϊκή εποχή (τάφοι, αντικείμενα, ενδυμασία) από το διαδίκτυο, παλιά ρούχα και κοσμήματα από το σπίτι.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Α' Λυκείου.

Περιγραφή: Οι μαθητές αρχικά επισκέπτονται τον τάφο των Ταξιαρχών προκειμένου να έχουν μια πρώτη επαφή με τάφους παλαιότερων εποχών. Η συγκεκριμένη δραστηριότητα βασίζεται στην αναπαράσταση με τη βοήθεια του σώματος, αλλά και στην επεξεργασία συγκεκριμένων υλικών, που οι μαθητές είτε θα φέρουν από το σπίτι τους είτε θα τα φτιάξουν στον χώρο του σχολείου.

Οι μαθητές χωρίζονται σε δύο ομάδες των δέκα ατόμων. Η μία ομάδα αναλαμβάνει, με αναπαράσταση μέσω του σώματος, να παρουσιάσει στους μαθητές όλης της τάξης τη λέξη «ρωμαϊκή εποχή» χρησιμοποιώντας ταυτόχρονα ως βοήθεια κατασκευές (χάρτινα στεφάνια, στέμματα, κοσμήματα, ρούχα) που να θυμίζουν την εποχή εκείνη. Οι κατασκευές οι οποίες θα χρησιμοποιηθούν θα γίνουν στην πρώτη φάση της δραστηριότητας.

Η άλλη ομάδα αναλαμβάνει, πάλι με την ίδια τεχνική, να αναπαραστήσει τη λέξη «τάφος». Τρεις μαθητές, καθισμένοι στα γόνατα, μετωπικά με άλλους τρεις μαθητές οι οποίοι κάθονται με τον ίδιο τρόπο, ενώνουν ψηλά τα χέρια τους ανά δύο προσπαθώντας να σχηματίσουν έναν τάφο. Ένας μαθητής κάθετα γονατιστός στη μια πλευρά του τάφου κλείνοντάς την, ενώνοντας όμως κι αυτός τα χέρια του με τους άλλους μαθητές. Τέλος τρεις μαθητές στέκονται κοντά στο ανοιχτό μέρος του τάφου, δείχνοντας τη θλίψη και τον πόνο τους για το νεκρό.

Η δραστηριότητα τελειώνει με νίκη της ομάδας που θα πετύχει, μέσα σε συγκεκριμένο χρόνο μέσω της αναπαράστασης, ώστε οι μαθητές-θεατές να καταλάβουν τη σωστή λέξη.

Διαδίκτυο

<http://www.slideshare.net/notasiako/ss-11537182>

http://el.wikipedia.org/wiki/Αρχαία_Ρώμη

10. «Οι « συγγάτοικοι » της οδού Βενιζέλου».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αντιληφθούν οι μαθητές την ιστορική διαδρομή της πόλης μέσα από την ύπαρξη συγκεκριμένων μνημείων (βυζαντινά τείχη, ρωμαϊκός τάφος οδού Βενιζέλου, οστεοφυλάκιο Ταξιαρχών, ορθόδοξος ναός) κατανοώντας το λόγο ύπαρξής τους στον χώρο και το χρόνο,
- να συνεργαστούν.

Τόπος: Μνημεία οδού Βενιζέλου.

Διάρκεια: Τέσσερις ώρες.

Υλικά: Τετράδια, μολύβια, Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Ηλικία: Μαθητές Α' και Β' Λυκείου.

Περιγραφή: Χωρίζουμε τους μαθητές σε τρεις ομάδες προκειμένου να μελετήσουν και να παρουσιάσουν τα τρία μνημεία (οι μαθητές αντλούν ιστορικές πληροφορίες από το υλικό που ακολουθεί). Κάθε μνημείο «συστήνεται» στα υπόλοιπα αιτιολογώντας την ύπαρξή του στο συγκεκριμένο χώρο. Στη συνέχεια ακολουθεί ένας «αγώνας λόγου» μεταξύ του τάφου και του ορθόδοξου ναού. Τα δύο μνημεία υπερασπίζονται την εποχή τους, με τον ορθόδοξο ναό να "ρίχνει τα βέλη του "σε οτιδήποτε παγανιστικό προϋπήρξε κατά τα ρωμαϊκά χρόνια και τον τάφο να αντεπιτίθεται στην προσπάθεια της ορθοδοξίας να "εξαγνίσει " καθετί "ειδωλολατρικό".

Διαδίκτυο

<http://users.sch.gr/ipapath/istoria%20dramas.pdf>

11. «Ακολουθώντας τα χνάρια του τείχους».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να γνωρίσουν το τείχος της Δράμας και μνημεία κοντά στο ναό των Ταξιαρχών,
- να αντιληφθούν την έννοια της μετάβασης από τη μια ιστορική εποχή στην άλλη και τα δυσδιάκριτα μεταξύ τους όρια,
- να συνεργαστούν και να δουλέψουν ομαδικά,
- να προσανατολιστούν στον χώρο,
- να συνθέσουν μια εργασία,
- να επανεκτιμήσουν το Αρχαιολογικό Μουσείο της Δράμας και τα εκθέματά του.

Τόπος Υλοποίησης: Με αφετηρία το ναό των Ταξιαρχών και τον τάφο οι μαθητές κινούνται παράλληλα με τα σωζόμενα τμήματα του τείχους, τραβούν φωτογραφίες, παρατηρούν και κρατούν σημειώσεις. Στη δεύτερη φάση, στο εργαστήριο Πληροφορικής, σε δύο διδακτικές ώρες επεξεργάζονται τα στοιχεία που έχουν συγκεντρώσει και συνθέτουν τις εργασίες τους.

Διάρκεια: Τρεις διδακτικές ώρες.

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου.

Περιγραφή: Αρχικά, οι μαθητές χωρίζονται σε 4 ομάδες:

- τους φωτογράφους
- τους μηχανικούς
- τους ιστορικούς
- τους χαρτογράφους

Κάθε ομάδα αναλαμβάνει κάτι συγκεκριμένο. Οι φωτογράφοι τραβούν φωτογραφίες του τείχους, του ναού και του οστεοφυλακείου, τις οποίες εμφανίζουν. Οι μηχανικοί μελετούν συγκριτικά τον τρόπο κατασκευής (υλικά, μορφολογία, διαστάσεις κ.ά.) του τείχους, του ναού των Ταξιαρχών και του τάφου και συνθέτουν σε κείμενο τα συμπεράσματά τους. Οι ιστορικοί ερευνούν και συλλέγουν πληροφορίες, τόσο για το τείχος και την περιοχή που περιείλκει, όσο και για τον τάφο. Οι χαρτογράφοι φτιάχνουν έναν υποτυπώδη- ανάλογο με τις γνώσεις τους- χάρτη της περιοχής "εντός των Τειχών". Οι δύο τελευταίες ομάδες προτείνεται να επισκεφτούν το Αρχαιολογικό Μουσείο της Δράμας, ώστε να αντλήσουν και από εκεί τις πληροφορίες και τα στοιχεία που χρειάζονται.

Στη συνέχεια η κάθε ομάδα οργανώνει το υλικό που έχει συγκεντρώσει και παρουσιάζει τα αποτελέσματα της εργασίας της στις υπόλοιπες. Συζητούν για τις δυσκολίες, τα «εμπόδια», τι τους άρεσε και μοιράζονται τα συναισθήματά τους από τη δραστηριότητα. Η δραστηριότητα αυτή είναι καλό να παρουσιαστεί και στο σχολείο με στόχο να γνωρίσουν όλοι οι μαθητές το ιστορικό παρελθόν της Δράμας και να συνδυαστεί με επισκέψεις στο Μουσείο.

12. «Δύο επιγραφές συνομιλούν (κουκλοθέατρο ή animation)».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να αποκτήσουν γενικές γνώσεις για το μνημείο,
- να πειραματιστούν στη δημιουργία ενός φανταστικού σεναρίου,
- να εφαρμόσουν τεχνικές δραματοποιημένης ανάγνωσης,
- να ασκηθούν σε κατασκευές ή δημιουργία animation με χρήση ψηφιακών μέσων,
- να δημιουργήσουν ένα πεδίο έρευνας και υποθέσεων,
- να εξασκηθούν στην επιχειρηματολογία και την αφήγηση,
- να εκφραστούν,
- να επικοινωνήσουν,
- να αμφισβητήσουν,
- να αναγνωρίσουν ότι η πολιτισμική κληρονομιά- διαχρονικά- αξιοποιείται πρακτικά και καλλιτεχνικά.

Τόπος Υλοποίησης: Εργαστήριο τεχνολογίας και πληροφορικής, σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Δύο ως τρεις διδακτικές ώρες.

Υλικά: Πλαστέλινη, Η/Υ με εγκατεστημένο πρόγραμμα animation, ψηφιακή φωτογραφική μηχανή, πληροφορίες από το διαδίκτυο ή τη βιβλιογραφία για τις επιγραφές του μνημείου ή του μουσείου, CD με μουσική για υπόκρουση.

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου, Α', Β' Λυκείου.

Περιγραφή: Οι μαθητές χωρίζονται σε δύο ομάδες. Κάθε ομάδα αναλαμβάνει μία επιγραφή και στη συνέχεια διανέμονται ρόλοι στα μέλη της, π.χ. σεναριογράφου, ηθοποιών/εκφωνητών, φωτογράφου, κατασκευαστών, θεατρικών παραγωγών. Ο καθηγητής τους δίνει πληροφορίες σχετικές με τις επιγραφές, φωτογραφίες, σχέδια του μνημείου. Πραγματοποιούν την κατασκευή με τις πλαστελίνες, γράφουν και δοκιμάζουν το σενάριο (κινηματογραφούν στην περίπτωση που θα δημιουργήσουν το δικό τους animation). Συνεργάζονται με την άλλη ομάδα και συνθέτουν το έργο. Το σενάριο μπορεί να βασιστεί στην εξής υπόθεση:

«Δύο επιγραφές γειτονεύουν σε έναν ναό στην πόλη. Το βράδυ ζωντανεύουν και ανακαλούν τις αναμνήσεις τους. Πώς βρέθηκαν εκεί και τι έζησε και είδε η καθεμιά; (η μια στο θύρωμα του τάφου και η άλλη ...ανάποδα (!) στον βόρειο εξωτερικό τοίχο του ναού). Η ιστορία μπορεί να ξετυλιχτεί ως τότε που ήταν δυο απλά κομμάτια μάρμαρο. Το χώρο κατά τη διάρκεια της μέρας επισκέπτεται επιτελείο αρχαιολόγων, αρχιτεκτόνων, σχεδιαστών, τοπογράφων. Κάνουν υποθέσεις για τις επιγραφές. Πλησιάζουν την αλήθεια ή όχι μας το λένε με χιουμοριστικό τρόπο οι πέτρινες επιγραφές που, αν είχαν φωνή, θα έλυναν πολλούς γρίφους! Τώρα ονειρεύονται μια θέση στο μουσείο κοντά σε άλλες

επιγραφές, όπου θα συναντούν πολλούς περίεργους επισκέπτες και θα 'χουν τα βράδια, που τα πλάσματα του μουσείου «ζυπνούν», να λένε πολλά».

Η παράσταση (κουκλοθέατρο με κούκλες από πλαστελίνη) ή η προβολή ανεβαίνει σε εκδήλωση του σχολείου με τους βασικούς συντελεστές να μιλούν για το ρόλο που έπαιξαν.

12. Τα βυζαντινά τείχη της Δράμας

Ένας ιδιοκτήτης κατοικίας στην περιοχή της Αγίας Σοφίας αναφέρεται στο τείχος:

«Αυτά που εσείς ονομάζετε βυζαντινά τείχη, είναι το σπίτι μου, είναι η αυλή μου. Μεγάλωσα στη γειτονιά της Αγίας Σοφίας. Τα τείχη την περικυκλώνουν, βρίσκονται διάσπαρτα, ακολουθούν τη φυσική διαμόρφωση του εδάφους που σχηματίζει το φυσικό ύψωμα. Μια βόλτα να κάνετε στην περιοχή, θα δείτε πολλά σημερινά σπίτια να ακουμπούν πάνω στα τείχη, λες και ξεκουράζονται.

Μετά από τόσες δεκαετίες, σε κάποια τμήματα των τειχών πραγματοποιούνται πλέον σωστικές παρεμβάσεις και αναδεικνύονται οι διαφορετικές μορφές τειχοδομίας. Γιατί το τείχος χτίστηκε σε διαφορετικές χρονικές περιόδους και αυτό οι αρχαιολόγοι το γνωρίζουν από τον τρόπο χτισίματος αλλά και από μια μαρμάρινη επιγραφή που βρίσκεται σήμερα στο Μουσείο και αναφέρεται σε επισκεπή.

Ο αρχικός οικισμός με το πέρασμα των αιώνων μεγάλωνε όλο και περισσότερο και επεκτάθηκε και έξω από τα τείχη, όπως είναι και σήμερα. Εγώ πάντως νοιώθω τυχερός, γιατί η γειτονιά μου είναι η πιο παλιά της Δράμας».

Λέξεις κλειδιά: φυσικό ύψωμα, διαφορετικές φάσεις, τειχοδομία, στρατιωτική εγκατάσταση, επέκταση οικισμού.

Χρήσιμες πληροφορίες: Το κάστρο της Δράμας καταλάμβανε έκταση 40 στρεμμάτων και περιέκλειε οικισμό περίπου 250 κατοικιών. Υπάρχουν δύο εκδοχές για το χρόνο οικοδόμησης των τειχών. Αυτή που θεωρεί ότι η πρώτη φάση είναι της Υστερορωμαϊκής-Παλαιοχριστιανικής εποχής (μέσα 3^{ου}-τέλη 6^{ου} αι.) και η άλλη που εκτιμά ότι η πρώτη φάση της οικοδόμησης ήταν στο 10^ο αι.

Για την επικοινωνία του κάστρου με την ύπαιθρο, υπήρχαν δύο πύλες στον άξονα Ανατολής-Δύσης. Υπολογίζεται ότι ο περίβολος είχε συνολικό μήκος 850 μέτρων και έφτανε σε ύψος τα 14 μέτρα. Σήμερα σώζονται και κάποιοι από τους τετράγωνους πύργους στη βόρεια και ανατολική πλευρά.

Βιβλιογραφία

- Βελένης Γ. - Τριανταφυλλίδης Κ., «Τα βυζαντινά τείχη της Δράμας. Επιγραφικές μαρτυρίες», *Βυζαντιανά* 11 (1991) σ. 97-116.
- Γεωργιάδης Ν. Θ., *Η Δράμα και η περιοχή της κατά τη βυζαντινή περίοδο*, εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2008.
- Γεωργιάδης Ν. Θ., *Η Δράμα και η περιοχή της 30000 π.Χ.-1950 μ.Χ.*, εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 129-132.
- Γεωργιάδης Ν. Θ. - Πολύζου Ευ. Αλ., «Τα βυζαντινά τείχη της Δράμας», *Διεθνές Συνέδριο Αρχιτεκτονικής Τοπίου Land 2010, Δράμα 12-17 Απριλίου 2010*, ΤΕΙ Καβάλας-ΣΤΕΓ Δράμας, Τμήμα Αρχιτεκτονικής Τοπίου, Δράμα 2010, σ. 467-476.
- Δαδάκη Στ. - Λυχόνας Μ. - Τσουρής Κ., «Οχυρώσεις στις παρυφές της ευρύτερης πεδιάδας των Φιλίππων», *Δ' Επιστημονική Συνάντηση «Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και Πολιτισμός»*, *Δράμα 16-19 Μαΐου 2002*, Δήμος Δράμας-Δ.Ε.Κ.Π.Ο.Τ.Α., Δράμα 2006, σ. 117-136.
- Εμμανουηλίδης Χ., «Η Δράμα προ 350 ετών. Όπως την είδε, την έζησε και την περιγράφει ένας Τούρκος ιστορικός της εποχής εκείνης», *Δραμινά Χρονικά* 2 (1981) σ. 30-35.
- Ζήκος Ν., «Νομός Δράμας. Δράμα. Μεσοβυζαντινή επιγραφή», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 40 Β Χρονικά (1985) σ. 281-282.
- Κουκούλη Χρυσανθάκη Χ., «Νομός Δράμας. Δράμα. Μεσαιωνικόν τείχος», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 23 Β² Χρονικά (1968) σ. 356.

-Μπακιριτζής Χ., «Νομός Δράμας. Δράμα. Βυζαντινό τείχος», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 35 Β² Χρονικά (1980) σ. 439.

-Τσουρής Κ., «Παρατηρήσεις στη χρονολόγηση της οχυρώσεως της Δράμας», *Γ' Επιστημονική Συνάντηση «Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και Πολιτισμός», Δράμα 21-24 Μαΐου 1998*, Δήμος Δράμας-Δ.Ε.Κ.ΠΟ.Τ.Α., Δράμα 2002, τ. Γ' 1, σ. 113-118.

-Provost S., “Une réfection des remparts de Philippes sous Michel VII Doukas”, *Revue des Etudes Byzantines* 61 (2003) σ. 167-182.

Δραστηριότητες

1. «Ακολουθώντας τα χνάρια του τείχους».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να γνωρίσουν ένα ιδιαίτερο μέρος του τείχους της Δράμας,
- να αντιληφθούν την έννοια της μετάβασης από τη μια ιστορική εποχή στην άλλη και τα μεταξύ τους δυσδιάκριτα όρια,
- να συνεργαστούν και να δουλέψουν ομαδικά,
- να προσανατολιστούν στο χώρο,
- να συνθέσουν μια εργασία,
- να επανετιμήσουν το Αρχαιολογικό Μουσείο της Δράμας και τα εκθέματά του.

Τόπος Υλοποίησης: Με αφετηρία το ναό των Ταξιαρχών, οι μαθητές κινούνται παράλληλα με τα σωζόμενα τμήματα του τείχους, τραβούν φωτογραφίες, παρατηρούν και κρατούν σημειώσεις. Στη δεύτερη φάση, στο εργαστήριο Πληροφορικής, σε δύο διδακτικές ώρες επεξεργάζονται τα στοιχεία που έχουν συγκεντρώσει και συνθέτουν τις εργασίες τους.

Διάρκεια: Τρεις διδακτικές ώρες

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Ηλικία: Μαθητές Γυμνασίου.

Περιγραφή: Αρχικά, οι μαθητές χωρίζονται σε τέσσερις ομάδες: τους φωτογράφους, τους μηχανικούς, τους ιστορικούς, τους χαρτογράφους. Κάθε ομάδα αναλαμβάνει κάτι συγκεκριμένο. Έτσι: Οι φωτογράφοι φωτογραφίζουν το τείχος του ναού και του τάφου, τις οποίες εμφανίζουν. Οι μηχανικοί μελετούν συγκριτικά τον τρόπο κατασκευής (υλικά, μορφολογία, διαστάσεις κ.ά.) του τείχους, του ναού των Ταξιαρχών και του γειτονικού μνημείου και συνθέτουν σε κείμενο τα συμπεράσματά τους. Οι ιστορικοί ερευνούν και συλλέγουν πληροφορίες, τόσο για το τείχος και την περιοχή που περιέκλειε, όσο και για τον τάφο. Οι χαρτογράφοι φτιάχνουν έναν υποτυπώδη- ανάλογο με τις γνώσεις τους- χάρτη της περιοχής "εντός των Τειχών".

Οι δύο τελευταίες ομάδες προτείνεται να επισκεφτούν το Αρχαιολογικό Μουσείο της Δράμας ώστε να αντλήσουν και από εκεί τις πληροφορίες και τα στοιχεία που χρειάζονται.

Στη συνέχεια η κάθε ομάδα οργανώνει το υλικό που έχει συγκεντρώσει και παρουσιάζει τα αποτελέσματα της εργασίας της στις υπόλοιπες. Συζητούν για τις δυσκολίες, τα «εμπόδια», τι τους άρεσε και μοιράζονται τα συναισθήματά τους από τη δραστηριότητα.

Η δραστηριότητα αυτή είναι καλό να παρουσιαστεί και στο σχολείο με στόχο να γνωρίσουν όλοι οι μαθητές το ιστορικό παρελθόν της Δράμας και να συνδυαστεί με επισκέψεις στο Μουσείο.

2. «Τα κάστρα της Δράμας».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να ερμηνεύσουν την ύπαρξη των οχυρωματικών έργων,
- να προσανατολιστούν με βάση ένα χάρτη,
- να χρησιμοποιήσουν ένα επιστημονικό κείμενο,
- να συνεργαστούν,

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Τρεις διδακτικές ώρες.

Υλικά: Γεωφυσικός χάρτης Δράμας. Αντίγραφο άρθρου από Δ' Επιστημονική Συνάντηση Δράμας.

Ηλικία: Μαθητές Λυκείου.

Περιγραφή: Στην ευρύτερη περιοχή της Δράμας σώζονται ερείπια οχυρώσεων που συνήθως βρίσκονται σε κορυφές με αριετό ύψος γύρω από την πεδιάδα της Δράμας. Αφού χωριστούν σε ομάδες, τους δίνουμε αντίγραφο ενός γεωφυσικού χάρτη του Νομού Δράμας, προκειμένου να συζητήσουν το λόγο κατασκευής μιας οχύρωσης και καλούνται να εντοπίσουν ορισμένες περιοχές που πιθανολογούν ότι θα μπορούσαν να υπάρχουν τέτοιες θέσεις, δικαιολογώντας την άποψη τους. Κατόπιν, μελετούν το άρθρο «Οχυρώσεις στις παρυφές της ευρύτερης πεδιάδας των Φιλίππων» που περιέχεται στον τόμο «Η Δράμα και η περιοχή της, Ιστορία και πολιτισμός, Δ' Επιστημονική Συνάντηση» και συγκρίνουν το αποτέλεσμα της συζήτησής τους με την έρευνα των ειδικών, δημιουργώντας ένα χάρτη με τα κάστρα της περιοχής. Τι παρατηρούν για τη διασπορά τους; Σε ποιες χρονικές περιόδους κατασκευάστηκαν αυτά; Τι διαφορές έχουν με το τείχος της Δράμας;

3. «Ρωτώντας, βρίσκεις το τείχος».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να οργανώσουν και να διακρίνουν τα μέρη ενός προβλήματος που πρέπει να επιλυθεί,
- να προσανατολιστούν με βάση ένα χάρτη,
- να συζητήσουν με κατοίκους και να αναζητήσουν πληροφορίες,
- να συνεργαστούν.

Τόπος Υλοποίησης: Ιστορικό Κέντρο Δράμας.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Σχέδιο τμημάτων τείχους.

Ηλικία: Μαθητές Λυκείου.

Περιγραφή: Γύρω από το Ναό της Αγίας Σοφίας, ορατά από την οδό 19^{ης} Μαΐου, διασκορπισμένα σε όλη την πόλη, σε αυλές σπιτιών και σε ακάλυπτους χώρους υπάρχουν τμήματα του τείχους. Η ομάδα χωρίζεται σε δύο μικρότερες για να ανακαλύψει όλα τα τμήματα που σώζονται, να τα σημειώσει πάνω στο σύγχρονο χάρτη της πόλης και να συμπληρώσει όλη τη χάραξη του τείχους.

Οι υποομάδες υπό την επίβλεψη των εκπαιδευτικών θα ξεκινήσουν από τον αυλόγυρο του Ναού της Αγίας Σοφίας και θα ρωτήσουν τους περίοικους για τα σωζόμενα τμήματα που εντοπίζονται σε διαφορετικούς χώρους. Κατόπιν, η κάθε ομάδα πρέπει να συζητήσει για το πως θα μπορούσαν να αναδειχθούν τα τείχη μέσα από δραστηριότητες που στοχεύουν στη γνωριμία με το παρελθόν της πόλης. Η κάθε ομάδα θα μπορούσε να σχεδιάσει μια δραστηριότητα με πληροφορίες για το περιεχόμενο, το χώρο που θα πραγματοποιηθεί και το κοινό στο οποίο απευθύνεται.

4. «Οι επαγγελματικές ομάδες της Βυζαντινής Δράμας».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να διακρίνουν τις επαγγελματικές ομάδες του Βυζαντίου,
- να συγκρίνουν τις καταναλωτικές ανάγκες διαφορετικών εποχών,
- να συνεργαστούν.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα ή εργαστήριο πληροφορικής.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Ηλικία: Μαθητές Λυκείου.

Περιγραφή: Η Δράμα είναι ένα μικρό, ισχυρό Κάστρο με στρατηγική σημασία και εμπορικό ενδιαφέρον για αριστούς αιώνες. Στο εσωτερικό του δραστηριοποιούνταν πολίτες που εξυπηρετούσαν τις ανάγκες των στρατιωτών, αλλά και των πολιτών από την πεδιάδα. Οι μαθητές σε ομάδες καλούνται να συζητήσουν ποιοι ήταν οι κάτοικοι που δραστηριοποιούνταν επαγγελματικά εντός των τειχών, αφού προηγουμένως μελετήσουν τις πληροφορίες που δίνονται στην ακόλουθη ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.imma.edu.gr/macher/hm/hm_main.php?el/D2.2.html.

Μπορούν να συγκρίνουν τις εμπορικές δραστηριότητες των κατοίκων του οχυρού με τη σημερινή αγορά της Δράμας και να καταγράψουν τις διαφορές σε ένα κείμενο που θα διαβάσουν στην ολομέλεια. Τέλος, οι μαθητές σε ολομέλεια καλούνται να συζητήσουν σε ποια από τις δυο αγορές θα ήθελαν να είναι επαγγελματίες και καταναλωτές.

5. «Το κάστρο πολιορκείται».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να πραγματοποιούν λογικές υποθέσεις,
- να εκτιμήσουν τις γνώσεις του παρελθόντος,
- να προσανατολιστούν στο χώρο,
- να συνεργαστούν.

Τόπος Υλοποίησης: Περιοχή του τείχους, σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Τρεις διδακτικές ώρες.

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Ηλικία: Μαθητές Λυκείου.

Περιγραφή:

1^η φάση. Η ομάδα περιηγείται στο ανατολικό και βόρειο τμήμα του τείχους. Σχηματίζονται υποομάδες και η κάθε μια καταγράφει 1) τον αριθμό των πύργων που έχουν απομείνει και 2) το σχήμα τους. Κατόπιν περιηγούνται σε ιστοσελίδες και ερευνούν άλλους τύπους πύργων σε Βυζαντινά οχυρά. Τα ερωτήματα που καλούνται να απαντήσουν είναι: Ποιο ήταν το γεωμετρικό σχήμα πύργου που πρόσφερε μεγαλύτερη αντίσταση κατά τη διάρκεια της πολιορκίας των τειχών; Πώς εξελισσόταν η οχυρωματική τεχνολογία της εποχής; Οι υποομάδες παρουσιάζουν το αποτέλεσμα της έρευνάς τους στην ολομέλεια.

2^η φάση. Το κάστρο της Δράμας στη διάρκεια των χρόνων πολιορκήθηκε και κατακτήθηκε αρκετές φορές. Η φρουρά που το υπεράσπιζε κάθε φορά έπρεπε να είναι ετοιμοπόλεμη για να αντιμετωπίσει τους κάθε είδους κινδύνους. Οι υποομάδες αποφασίζουν να «υπερασπιστούν» το κάστρο απέναντι σε στρατιωτικό σώμα που έχει στρατοπεδεύσει στην πεδιάδα. Ποιες είναι οι απαραίτητες ενέργειες που πρέπει να γίνουν για την ασφάλεια του πληθυσμού, της φρουράς και για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του εχθρού; Οι μαθητές αφού συνεργαστούν, παρουσιάζουν τις απόψεις τους.

6. «Η εισβολή της φύσης».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να διακρίνουν φυτικά είδη,
- να ερευνήσουν στο διαδίκτυο,
- να αντιμετωπίσουν το τείχος ως μια ανθρώπινη δημιουργία που υποτάσσεται στη φύση,
- να συνεργαστούν.

Τόπος Υλοποίησης: Περιοχή τείχους, σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Δύο διδακτικές ώρες.

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Ηλικία: Μαθητές Λυκείου.

Περιγραφή: Η ομάδα επισκέπτεται το βόρειο τμήμα του τείχους και περιηγείται στις δύο πλευρές. Σχηματίζονται ομάδες που καταγράφουν τα δέντρα και τους θάμνους που έχουν φυτρώσει στη βάση του τείχους ή σε μικρή απόσταση από αυτό και κατόπιν τα αναγνωρίζουν και καταγράφουν τις ιδιότητές τους. Σε μικρές καρτέλες γράφουν την ονομασία του κάθε δέντρου στα ελληνικά και λατινικά και σε περίληψη τη χρήση των καρπών και των φύλλων του.

7. «Το τείχος στο χρόνο».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να πραγματοποιούν λογικές υποθέσεις,
- να ασκηθούν στην παρατήρηση,
- να συνδέσουν προϋπάρχουσες γνώσεις από διαφορετικά πεδία,
- να πραγματοποιήσουν μικρή έρευνα,
- να συνεργαστούν.

Τόπος Υλοποίησης: Περιοχή του τείχους, σχολική αίθουσα.

Διάρκεια: Τρεις διδακτικές ώρες.

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο).

Ηλικία: Μαθητές Λυκείου.

Περιγραφή:

1^η φάση: Στα τείχη της Δράμας διακρίνονται τρεις οικοδομικές φάσεις. Παρατηρώντας το τμήμα του τείχους στη βόρεια πλευρά, οι μαθητές αφού χωριστούν σε μικρότερες ομάδες, καλούνται 1) να αναγνωρίσουν τμήματα που οικοδομήθηκαν σε διαφορετικές περιόδους, 2) τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν, 3) να εξηγήσουν την ύπαρξη των τετραγώνων μικρών οπών σε διαφορετικά ύψη.

2^η φάση. Αφού πραγματοποιηθεί η πρώτη δραστηριότητα στο τείχος, οι μαθητές μπορούν να βρουν πληροφορίες για τα αντίστοιχα τείχη σε γειτονικές πόλεις όπως οι Σέρρες και η Καβάλα. Τα ερωτήματα που θα πρέπει να απαντήσουν σχετίζονται με το μέγεθός τους και τον πληθυσμό που φιλοξενούσαν. Ποιό πιστεύουν ότι ήταν το πιο ισχυρό κάστρο και για ποιους λόγους; Ποιά είναι η σημερινή κατάσταση των τειχών;

8. «Ανακαλύπτω το τείχος».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να προσανατολιστούν με βάση το χάρτη,
- να ασκηθούν στην παρατήρηση,
- να αναγνωρίσουν γειτονίες της πόλης,
- να συντάξουν μια μικρή αναφορά,
- να συνεργαστούν.

Τόπος Υλοποίησης: Στις τέσσερις πλευρές του τείχους.

Διάρκεια: Τρεις διδακτικές ώρες.

Υλικά: Αντίγραφο του χάρτη της πόλης, όπου αποτυπώνεται το τείχος.

Ηλικία: Μαθητές Λυκείου.

Περιγραφή:

Στο χάρτη

http://www.dramahospital.gr/images/map_Geniko_Nosokomeio_Dramas.jpg

με κόκκινο χρώμα είναι η περιοχή του κάστρου της Δράμας που προστάτευσε το τείχος. Η διαδρομή του βρίσκεται ανάμεσα στις παρακάτω οδούς: Μιαούλη, Όθωνος (δυτική πλευρά), Αγίας Βαρβάρας (νότια πλευρά), 19ης Μαΐου (ανατολική πλευρά), Σίνα (Βόρεια πλευρά). Οι μαθητές ξεκινούν από το κέντρο, στη μικρή πλατεία δίπλα στο Ναό της Αγίας Σοφίας. Χωρίζονται σε 4 υποομάδες και η κάθε μια αναλαμβάνει να εξερευνήσει μια πλευρά του

τείχους. Πιο συγκεκριμένα, πρέπει να βρουν τα ίχνη του τείχους, να τα φωτογραφίσουν, να συντάξουν μια μικρή αναφορά για την κατάσταση στην οποία βρίσκονται και να προτείνουν τρόπους ανάδειξής τους. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στην ολομέλεια.

9. «Το τείχος και η κατασκευή του».

Στόχοι: Οι μαθητές

- να ασκηθούν στην αναζήτηση πληροφοριών από πηγές,
- να αποκτήσουν δεξιότητες συνεργατικής επίλυσης προβλήματος, στην έρευνα πεδίου, στην τεκμηρίωση και παρουσίαση της έρευνας.

Τόπος Υλοποίησης: Σχολική αίθουσα και περιοχή των τειχών.

Διάρκεια: Πέντε διδακτικές ώρες.

Υλικά: Η/Υ (σύνδεση στο διαδίκτυο), χάρτης πόλης (το ιστορικό κέντρο).

Ηλικία: Μαθητές Λυκείου.

Περιγραφή:

1ο δώρο στο σχολείο:

Χωρίζουμε τους μαθητές σε ομάδες και τους ζητάμε να αναζητήσουν στην ιστοσελίδα <http://exploringbyzantium.gr/EKBBMM/Page?name=yptomeleti&id=14&sub=32&lang=gr&level=1>

το κείμενο «Οχυρωματικά έργα (κάστρα, οχυρά, πύργοι)» το οποίο περιέχει γενικές πληροφορίες για την κατασκευή των οχυρωματικών έργων κατά την περίοδο του Βυζαντίου. Αναρωτιόμαστε αν στην πόλη της Δράμας υπάρχουν τείχη. Αν ναι, πού βρίσκονται και τι γνωρίζουμε γι' αυτά; Χρησιμοποιούμε το εγχειρίδιο του εκπαιδευτικού, από το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσσαλονίκης προκειμένου να δουν οι μαθητές εικόνες από κάστρα, αναπαραστάσεις και περιγραφές τμημάτων ενός κάστρου.

http://mbp.gr/edu/images/stories/entypa/keimena_ekpaideutikou_Kastra1.pdf

Δίνουμε σε κάθε ομάδα από ένα σταυρόλεξο (Παράρτημα σελ. 132) το οποίο πρέπει να λύσουν με βάση το κείμενο που προσηγήθηκε. Χρησιμοποιούμε το Google Earth και εντοπίζουμε την περιοχή των τειχών, συζητάμε για την χρονολόγησή τους τη θέση που βρίσκονται, το ανάγλυφο της περιοχής. Ζητούμε από τους μαθητές να μελετήσουν το κείμενο «[Κτιζοντας μια βυζαντινή πόλη κάστρο](#)» από την ίδια ιστοσελίδα (<http://exploringbyzantium.gr>).

Θα πρέπει η κάθε ομάδα να σημειώσει τις σημαντικότερες προϋποθέσεις για την ίδρυση μιας τέτοιας πόλης και έπειτα να επισκεφτεί τα τείχη της Δράμας για να διαπιστώσει αν και σε ποιο βαθμό πληρούν τις προϋποθέσεις που αναφέρει ο ανώνυμος στρατιωτικός.

2ο δώρο Στα τείχη:

Η κάθε ομάδα έχει μαζί της ένα χάρτη με αποτυπωμένα τα τμήματα του τείχους που διασώζονται σήμερα και σημειώσεις, που προέρχονται από το κείμενο που έχουν ήδη μελετήσει.

Κατά την επίσκεψή τους εκεί θα πρέπει:

1. Να διερευνήσουν εάν η πόλη της Δράμας πληρούσε τις προϋποθέσεις για να αποτελεί μια βυζαντινή πόλη-κάστρο.
2. Να δώσουν ιδιαίτερη έμφαση και να εντοπίσουν το στοιχείο του νερού. Ειδικότερα θα πρέπει να εντοπίσουν:

α. πηγές πόσιμου νερού γύρω από την περιοχή των τειχών.

β. το ποτάμι ή χειμάρρο που περιβάλλει τα τείχη στη βόρεια και ανατολική πλευρά, στην ύπαρξη του οποίου οφείλονται οι κροιάλες που χρησιμοποιήθηκαν ως οικοδομικό υλικό. Εάν δυσκολεύονται να το εντοπίσουν, θα πρέπει να ρωτήσουν κατοίκους της περιοχής, αν υπήρξε ή υπάρχει σήμερα.

3. Να φωτογραφίσουν, προκειμένου να τεκμηριώσουν τα συμπεράσματα από την έρευνά τους.

5η ώρα στο σχολείο: Η κάθε ομάδα παρουσιάζει τα αποτελέσματα της έρευνάς της.

Οι συγγραφείς του εκπαιδευτικού υλικού που συμμετείχαν στο επιμορφωτικό πρόγραμμα της Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δράμας, με την αρχαιολόγο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δράμας, Β. Πουλιούδη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

«Ο χρόνος κι εμείς»

Το φύλλο εργασίας συμπληρώνεται από τις ομάδες των μαθητών σε συγκεκριμένο χρόνο που ορίζει ο εκπαιδευτικός. Κατόπιν, εκπρόσωπος της κάθε ομάδας διαβάζει τις απαντήσεις. Στο τέλος ο εκπαιδευτικός ρωτάει τους μαθητές, πόσος χρόνος υπολογίζουν ότι κύλησε από την έναρξη της δραστηριότητας και ακολουθεί συζήτηση για το πέρασμα του χρόνου στην καθημερινή μας ζωή.

1^η δραστηριότητα: Αντιστοιχήστε το περιεχόμενο των δύο στηλών

Έτος ή χρόνος	365 μέρες
Χιλιετία	100 έτη
Αιώνας	10 έτη
Δεκαετία	1000 έτη

2^η δραστηριότητα: Σκεφτείτε τι σημαίνουν οι ακόλουθες εκφράσεις, η καθεμία διατυπώνει γραπτά την άποψή της: «στον αιώνα των αιώνων», «να ζήσετε χίλια χρόνια», «ο χρόνος όλα τα γιατρεύει», «πώς πέρασαν έτσι τα χρόνια;», «μου φάνηκε αιώνας», «είναι περασμένης δεκαετίας», «ο αιώνας των ανακαλύψεων», «μπήγαμε σε νέα χιλιετία».

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3^η δραστηριότητα: Βρείτε και καταγράψτε πρόσωπα που ζούσαν πριν από ένα χρόνο, μία δεκατία, έναν αιώνα και μια χιλιετία. Γιατί τα θεωρείτε σημαντικά;

.....

.....

.....

4^η δραστηριότητα: Η γραμμή που ακολουθεί είναι ο χρόνος κατά το παρελθόν, είτε την εποχή προ Χριστού (π.Χ.), είτε μετά Χριστό (μ.Χ.). Ας υποδιαιρέσουμε το χρόνο σε χιλιετίες και ας τοποθετήσουμε πάνω στη γραμμή τα ακόλουθα ιστορικά γεγονότα που σχετίζονται με την περιοχή: Νεολιθικός οικισμός Αρκαδικού - 5^η χιλιετία π.Χ., άφιξη προσφύγων στον Αρκαδικό - 1920, ανέγερση εργατικών κατοικιών Αρκαδικού - 1980, απελευθέρωση Δράμας - 1944, οικισμός εποχής Χαλκού Αρκαδικού - 4^η χιλιετία π.Χ.

π.Χ.<.....Ι.....Ι.....Ι.....Ι.....Ι.....{0}.....Ι.....Ι.....>μ.Χ.

5^η δραστηριότητα: Τοποθετήστε σε μια χρονική συνέχεια τις παρακάτω περιόδους της προϊστορίας και ιστορίας: «κλασική περίοδος», «ελληνιστική περίοδος», «εποχή του σιδήρου», «αρχαϊκή περίοδος», «ρωμαϊκή περίοδος», «εποχή του λίθου», «εποχή του χαλκού». Για να θυμάστε καλύτερα τις περιόδους αυτές, συνδέστε την καθεμία, με ένα ιστορικό γεγονός ή μια τεχνολογική εξέλιξη.

(Οι μαθητές μπορούν να επισκεφθούν τον παρακάτω υπερσύνδεσμο για την υλοποίηση της 5^{ης} δραστηριότητας. <http://www.thessalia.gov.gr/contents.asp?category=161>)

Οικισμός Σιταγρών

Δραστηριότητα: «Απλώνω το σχοινί του προϊστορικού χρόνου».

1. Χρονολογικά όρια της περιόδου

.....
.....
.....

2. Πού ζουν οι άνθρωποι αυτή την περίοδο; Έχουν μόνιμη κατοικία; Πώς είναι η κατοικία τους;

.....
.....
.....

3. Τι τρώνε;

.....
.....
.....

4. Τα εργαλεία τους

.....
.....
.....

5. Τα σκεύη που χρησιμοποιούν

.....
.....
.....

6. Ταφές-Τέχνη

.....
.....
.....

Αναζητήστε πληροφορίες για την εποχή που σας ενδιαφέρει στην ιστοσελίδα του ΙΜΕ για την εποχή του λίθου στο <http://www.ime.gr/chronos/01/gr/index.html> και για την εποχή του χαλκού στο <http://www.ime.gr/chronos/02/gr.html>

Δραστηριότητα: «Απλώνω το σχοινί του προϊστορικού χρόνου».

	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ			
	Παλαιολιθική	Μεσολιθική	Νεολιθική	Εποχή του Χαλκού
χρονικά όρια				
κατοικία				
τροφή				
εργαλεία				
σκεύη				
ταφές-τέχνη				

Δραστηριότητα: «Ψήνω αγγεία – καμινारीό»

1^η Ομάδα

1. Πώς έφηναν οι άνθρωποι της Νεολιθικής εποχής τα αγγεία τους; Περιγράψτε το καμίνι τους.
2. Πότε κατασκευάστηκε ο πρώτος κεραμικός φούρνος;

<http://www.archaiologia.gr/blog/2011/10/26/oi-arxaioi-ellhnikoi-keramikoi-klivna>

2^η Ομάδα

3. Σε ποια θερμοκρασία πρέπει να ψήνεται ένα αγγείο για να μη σπάει εύκολα;
4. Τι ρόλο παίζουν ο χρόνος ψησίματος, η απότομη αύξηση της θερμοκρασίας, το αιφνίδιο άνοιγμα του φούρνου;

http://195.251.117.72/aet/thematic_areas/p414.html

http://195.251.117.72/aet/thematic_areas/p413.html

3^η Ομάδα

5. Περιγράψτε ένα καμίνι της κλασικής εποχής (κατασκευή, στοίβαγμα των αγγείων, έλεγχο της φωτιάς)
6. Υπάρχουν σοβαρές διαφορές ανάμεσα στο καμίνι των κλασικών χρόνων και ένα σημερινό παραδοσιακό καμίνι;

<http://www.e-thrapsano.gr/thrapsano-pottery-ceramics/thrapsano-the-art-of-pottery-ceramics/224-to-kamini-kaminiasma.html>

<http://www.archaiologia.gr/blog/2011/10/26/oi-arxaioi-ellhnikoi-keramikoi-klivna>

<http://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/06/36-2.pdf>

4^η Ομάδα

7. Δημιουργήστε ένα power point με φωτογραφίες ενός καμινιού της Νεολιθικής εποχής, ενός καμινιού των κλασικών χρόνων και ενός σύγχρονου παραδοσιακού. Συνδυάστε αυτές τις φωτογραφίες με φωτογραφίες των αγγείων που ψήνονταν σε αυτά τα καμίνια.

<http://www.e-thrapsano.gr/thrapsano-pottery-ceramics/thrapsano-the-art-of-pottery-ceramics/224-to-kamini-kaminiasma.html>

<http://195.251.117.72/aet/photographs/index.html?start=0>

<http://www.2steps.gr/index.asp?xkey=520>

<http://www.archaiologia.gr/blog/2011/10/26/oi-arxaioi-ellhnikoi-keramikoi-klivna>

<http://www.newsbeast.gr/greece/arthro/383737/anakalufthike-o-megaluteros-kerameikos-klivanos-stin-kriti/>

Οδηγίες: Στις ιστοσελίδες που σας παραπέμπουμε, να διαβάσετε ό,τι έχει σχέση με τα καμίνια. Δε χρειάζεται να ασχοληθείτε με πολλές λεπτομέρειες. Αρκεστείτε να απαντήσετε στις ερωτήσεις.

Δραστηριότητα: «Διαφορές ανάμεσα στα αγγεία των διαφορετικών φάσεων των Σιταγρών»

1^η ομάδα: «...στην πρώτη περίπτωση, το αγγείο αποσύρεται από τη φωτιά αφού ο πηλός έχει υποστεί μία οξείδωση λιγότερο ή περισσότερο προχωρημένη. Η απόχρωση της επιφάνειας σ' αυτήν την περίπτωση μπορεί να παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία: από ανοιχτόχρωμο κίτρινο ή φαιό, ως σκούρο καφέ ή γκρι, μέσω μιας μεγάλης ποικιλίας ενδιάμεσων αποχρώσεων, όπως καφετί ανοιχτό, κοκκινωπό, κ.λ.π. Είναι σαφώς η λιγότερο απαιτητική τεχνικά μέθοδος, και γι' αυτό η συνηθέστερη. Τα αγγεία που παράγονται κατ'αυτόν τον τρόπο φαίνονται να αποτελούν τα κοινά, καθημερινής χρήσης σκεύη, που εξυπηρετούν με επάρκεια τις λειτουργικές τους ανάγκες, χωρίς να ανταποκρίνονται σε κάποιες ιδιαίτερες αισθητικές απαιτήσεις...»

2^η ομάδα: «...Ένας άλλος τρόπος ψησίματος, που γενικεύεται στην πιο προχωρημένη φάση της Μέσης Νεολιθικής (Σιταγροί II, Ντικίλι Τας I), είναι το λεγόμενο «καπνίσμα» των αγγείων. Ο πηλός υφίσταται κατ' αρχάς μίαν οξείδωση σε προχωρημένο βαθμό και στη συνέχεια τα αγγεία καλύπτονται με κάποια ύλη (χλωρά κλαδιά ή κάτι παρόμοιο), που καιγόμενη παράγει άφθονο μαύρο καπνό· ο καπνός επιβάθεται στην επιφάνειά τους και τα μαυρίζει. Το τελικό αποτέλεσμα είναι αγγεία, καλά ψημένα, ομοιόμορφου καθαρού μαύρου χρώματος, που τονίζεται τις περισσότερες φορές από ένα ιδιαίτερα επιμελημένο στίλβωμα. Αυτή η τεχνική φαίνεται να συνδυάζεται με αγγεία φτιαγμένα από λεπτό πηλό, με πολύ λεπτά τοιχώματα, σε κομψές και ισορροπημένες φόρμες. Χωρίς να υπάρχει κάποιο είδος διακόσμησης, τα αγγεία αυτά δείχνουν να ανταποκρίνονται σε κάποιες συγκεκριμένες αισθητικές απαιτήσεις, γεγονός που σχετίζεται ίσως με μια ξεχωριστή θέση τους μέσα στην οικιοσκευή...»

3^η ομάδα: «...Η ίδια εντύπωση, σε μεγαλύτερο ίσως μάλιστα βαθμό, ισχύει και για τα αγγεία της τρίτης ομάδας. Από τεχνική άποψη, πρόκειται για μια παραλλαγή της προηγούμενης μεθόδου του καπνίσματος των αγγείων. Στην περίπτωση αυτή όμως, στο τελικό στάδιο του ψησίματος καπνίζεται μόνο το πάνω μέρος του αγγείου, ενώ το υπόλοιπο κατώτερο τμήμα της επιφάνειας παραμένει στην οξειδωμένη κατάσταση. Έτσι, προκύπτουν αγγεία με κοκκινωπό (ή σπανιότερα κίτρινωπό) το κάτω τμήμα, και με μαύρο το πάνω. Είναι γνωστά στους αρχαιολόγους με τον όρο μελανοστεφή- ή τον αντίστοιχο αγγλικό black topped- και χαρακτηρίζουν με την παρουσία τους την κεραμική παραγωγή της δεύτερης φάσης της Μέσης Νεολιθικής στην πεδιάδα της Δράμας, αλλά και στην πλειοψηφία των γειτονικών περιοχών...»

Δραστηριότητα: «Παιχνίδι με τις κρυμμένες κάρτες»

- 2) Σε ποια εποχή άκμασε ο νεολιθικός οικισμός των Σιταγρών;
- 3) Περιγράψτε μια νεολιθική κατοικία. Πώς κατασκευάζεται και τι υπάρχει στο εσωτερικό της;
- 4) Περιγράψτε μια κατοικία της πρώιμης εποχής του Χαλκού στον οικισμό των Σιταγρών. Κατεργάζονται μέταλλα αυτή την περίοδο;
- 5) Ποια είναι τα όρια της Νεολιθικής περιόδου στην Ελλάδα; Προσδιορίστε τα βασικά χαρακτηριστικά της. Με ποιο τρόπο διαφοροποιείται από την προηγούμενη Μεσολιθική και Παλαιολιθική περίοδο;
- 6) Πού βασίζεται η οικονομία της Νεολιθικής εποχής;
- 7) Τι καλλιεργούν στη Νεολιθική εποχή; Πώς εξασφαλίζουν καλλιεργήσιμες εκτάσεις;
- 8) Τι είδους εργαλεία έχουν στη Νεολιθική εποχή και σε ποιες εργασίες τα χρησιμοποιούν;
- 9) Φτιάχνουν αγγεία αυτή την περίοδο; Πού τα χρησιμοποιούν; Τα διακοσμούν;
- 10) Υπάρχει εξειδίκευση αυτή την περίοδο; Σε ποιους τομείς; Τι εμπορεύονται;
- 11) Σε ποια εποχή αρχίζει η άσκηση μεταλλουργίας; Τι κατασκευάζουν;
- 12) Τι σημαίνει ειδωλοπλαστική; Σε τι αποσκοπούσε;

Δραστηριότητα: «Παιχνίδι με τις κρυμμένες κάρτες»

Σε μικρό λόφο («τούμπα») στο χωριό Σιταγροί της πεδιάδας της Δράμας, η αρχαιολογική έρευνα έφερε στο φως τον ομώνυμο νεολιθικό οικισμό, ο οποίος έδωσε πολύτιμες πληροφορίες για το χαρακτήρα του πολιτισμού στην περιοχή κατά τη μέση (5000-4500π.Χ.) και νεότερη (4500-3200π.Χ.) νεολιθική περίοδο μέχρι και την πρώιμη εποχή του Χαλκού (3200-2000π.Χ.).

Οι κατοικίες κατά τη μέση (5000-4500π.Χ.) και νεότερη (4500-3200π.Χ.) νεολιθική εποχή είναι μονόχωρα, ορθογώνιου σχήματος κτίσματα, τα οποία κατασκευάζονται με βασικά υλικά δομής το ξύλο, τα κλαδιά και τον πηλό και λειτουργούν ως εργαστήρια και αποθηκευτικοί χώροι. Στο εσωτερικό τους κυριαρχεί η εστία ενώ είναι χαρακτηριστικά τα εργαλεία και τα σκεύη που βρέθηκαν στο χώρο, τα οποία θεωρούνται κατάλληλα για καθημερινή χρήση, ιδιαίτερα δε για τις ανάγκες της επεξεργασίας της τροφής και της ανάπτυξης της οικοτεχνίας.

Κατά την πρώιμη εποχή του Χαλκού (3200-2000π.Χ.), στον οικισμό των Σιταγρών μαρτυρούνται δείγματα κατεργασίας των μετάλλων ενώ παρατηρούνται αλλαγές στον οικιστικό του χαρακτήρα, καθώς εμφανίζονται δείγματα πασσαλόπηκτων αφιδωτών κτισμάτων με στενούς δρόμους μεταξύ τους. Οι κατοικίες διαθέτουν προθάλαμο, κυρίως χώρο και μικρότερο χώρο που χρησιμοποιείται για την προετοιμασία και την αποθήκευση της τροφής.

Η Νεολιθική εποχή στον ελλαδικό-αιγαιακό χώρο καλύπτει σύμφωνα με τα αρχαιολογικά δεδομένα το χρονικό διάστημα 6800-3200 π.Χ. Η εποχή αυτή χαρακτηρίζεται από σταθεροποίηση των κλιματολογικών συνθηκών, με συνακόλουθη την οργάνωση οικισμών μόνιμου χαρακτήρα. Από μια μορφή οικονομίας βασισμένης στη συστηματική άσκηση γεωργίας, στην κτηνοτροφία, στην ανταλλαγή πρώτων υλών και προϊόντων, στην παραγωγή κεραμικής (ψημένος πηλός), και από πολυμορφία στην τέχνη. Κατά την εποχή αυτή συντελείται λοιπόν το πέρασμα από το στάδιο κυνηγιού-τροφοσυλλογής που χαρακτήριζε την Παλαιολιθική και Μεσολιθική, στο παραγωγικό στάδιο της Νεολιθικής.

Η οικονομία της Νεολιθικής εποχής βασίζεται στη γεωργία και την κτηνοτροφία, με στόχο την αύξηση και τον έλεγχο της παραγωγής. Η μετάβαση από τη συλλογή άγριων καρπών και το κυνήγι άγριων ζώων στην εξημέρωση συγκεκριμένων φυτών και ζώων, δηλαδή το πέρασμα από τη συλλογή της τροφής στην προγραμματισμένη παραγωγή της πραγματοποιείται στον αιγαιακό χώρο κατά το πρώτο μισό της 7ης χιλιετίας π.Χ.

Η γεωργία βασίζεται στην καλλιέργεια δημητριακών (μονόκοκκο και δίκοκκο σιτάρι, κριθάρι, σιτάρι αροποιίας, κερσί, σίκαλη, βρώμη) και οσπρίων (φακή, μπιζέλια, κουνιά, φάβα, ρεβίθια). Παράλληλα καλλιεργείται και το λινάρι, που μαζί με το μαλλί αποτελούν βασικές πρώτες ύλες για την υφαντουργία. Οι απαραίτητες καλλιεργήσιμες εντάσεις εξασφαλίζονται σε μερικές περιπτώσεις με ενχέρωση και αποψίλωση περιοχών.

Για την καλλιέργεια, τη συγκομιδή και την προετοιμασία της τροφής (άλεσμα σιτηρών, τεμαχισμός κρέατος) αλλά και για παραγωγικές δραστηριότητες όπως η κατεργασία ξύλου και δερμάτων, η υφαντουργία, η ψαθοπλεκτική, η κεραμική κ.λπ. χρησιμοποιούνται λίθινα και οστέινα εργαλεία.

Αναπόσπαστο στοιχείο της καθημερινότητας του νεολιθικού γεωργοκτηνοτρόφου αποτελεί η κεραμική, απαραίτητη για την προετοιμασία, την κατανάλωση και την αποθήκευση της τροφής. Παράγεται από τους χρήστες της, ενώ η επιφάνεια των αγγείων αποτελεί πεδίο καλλιτεχνικής έκφρασης, που εκπλήσσει με την ποικιλία χρωμάτων και διακοσμητικών ρυθμών και θεμάτων και διαφέρει από τη μια περίοδο στην άλλη. Η κεραμική είναι ιδιαίτερα χρονοβόρα διαδικασία, στην οποία συμμετέχουν τα περισσότερα μέλη ενός νοικοκυριού.

Κατά τις τελευταίες φάσεις της νεολιθικής σημειώνεται εξειδίκευση σε κάποιους τομείς, ενώ παράλληλα διευρύνονται τα δίκτυα πολιτιστικών επαφών και οικονομικών ανταλλαγών. Από τη Νεότερη Νεολιθική II σημειώνεται εξειδίκευση στην παραγωγή κοσμημάτων από όστρεο σπονδύλου (Διμήνι), τα οποία διακινούνται μέχρι τα Βαλκάνια και την κεντρική Ευρώπη. Από τις Κυκλάδες διακινείται οφιανός για την κατασκευή κοφτερών εργαλείων, ενώ αξιοσημείωτη είναι η ανεύρεση ειδικού τύπου αιχμών βελών από οφιανό της Μήλου σε οικισμούς της Μακεδονίας, που αποτελούν αντικείμενα κοινωνικού γοήτρου.

Από τα τέλη της Νεολιθικής και ιδιαίτερα κατά την Τελική Νεολιθική, σημειώνεται στο Αιγαίο η άσκηση μεταλλουργίας για την κατασκευή χρυσών και ασημένιων κοσμημάτων (π.χ. δακτυλιόσχημων περιάπτων) αλλά και εργαλείων (εγχειρίδια, οπίεις, σμίλες, σπάτουλες, πελέκεις). Η απόκτηση των μετάλλων αλλά και της τεχνογνωσίας εντάσσεται στο πλαίσιο πολιτιστικών ανταλλαγών των γεωργοκτηνοτροφικών κοινωνιών του νεολιθικού Αιγαίου, το οικονομικό υπόβαθρο και συνακόλουθα η κοινωνική δομή των οποίων αρχίζει προς το τέλος της εποχής να μεταλλάσσεται.

Η ειδωλοπλαστική αποτελεί μια από τις σημαντικότερες μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης του νεολιθικού ανθρώπου. Η απόδοση ανθρώπων, ζώων και αντικειμένων σε πηλό, λίθο, οστό, όστρεο, και σπανιότερα σε ασήμι και χρυσό, δεν αποσκοπούσε στην απλή απεικόνιση πρωταγωνιστικών στοιχείων της νεολιθικής καθημερινότητας. Τα ανθρωπόμορφα και τα ζώομορφα ειδώλια συντροφεύουν τον άνθρωπο στη γέννηση, στην καθημερινότητα (παιδικά παιχνίδια), στο θάνατο. Στα ειδώλια οπτικοποιείται η γονιμότητα (ειδώλια εγκύων γυναικών, φαλλοί), η ζωή (γυναίκες σε φάση τοκετού), η μητρότητα, τα ζώα που εκτρέφουν. Τα πήλινα ομοιώματα σπιτιών συμβολίζουν το ζωτικό πυρήνα του οικισμού.

Δραστηριότητα: «Κυνηγητό στην αυλή του σχολείου»

- 1) Ο Νεολιθικός οικισμός των Σιταγρών χρονολογείται από το 7000π. Χ. έως το 2000π.Χ.
- 2) Οι κατοικίες τους ήταν πέτρινες
- 3) Τα εργαλεία τους ήταν λίθινα
- 4) Βασική ασχολία των ανθρώπων ήταν το κυνήγι
- 5) Οι άνθρωποι μεταναστεύουν από τόπο σε τόπο για να βρουν τροφή
- 6) Οι άνθρωποι αυτή την εποχή είναι τροφосуλλέκτες
- 7) Οι γεωργοί καλλιεργούν όσπρια
- 8) Οι γυναίκες υφαίνουν υφάσματα στους αργαλειούς
- 9) Τα αγγεία τους είναι μελανόμορφα
- 10) Ο οψιανός της Μήλου χρησιμοποιείται για την κατασκευή κοφτερών εργαλείων
- 11) Τα πήλινα ειδώλια των χοντρών γυναικών φτιάχνονταν για να τις κοροϊδέψουν
- 12) .....

Απαντήσεις

1Λ. 2 Λ. 3 Σ. 4 Λ. 5Λ 6Λ. 7Σ. 8Σ. 9 Λ. 10 Σ. 11 Λ.

Ιερό Διονύσου – Καλή βρύση

Δραστηριότητα: «Παρατήρηση και προβληματισμός γύρω από τα υλικά δόμησης τότε και τώρα»

Παρατηρήστε και καταγράψτε τα υλικά κατασκευής του κτίσματος του ναού στον αρχαιολογικό χώρο. Ποια είδη υλικών ανακαλύψατε;

.....
.....
.....
.....
.....

Από πού νομίζετε ότι μπορεί να προμηθεύτηκαν αυτά τα υλικά; (Ποιος είναι ο τόπος προέλευσής τους;)

.....
.....
.....
.....
.....

Συγκρίνετε τα παραπάνω υλικά με τα υλικά που χρησιμοποιούνται σήμερα στην κατασκευή σύγχρονων κτισμάτων. Ο προβληματισμός και η σύγκριση να σχετιστεί με το φυσικό περιβάλλον, την αισθητική και τη λειτουργικότητά τους, τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά τους, τη διάρκεια ζωής και την αντοχή τους στο χρόνο.

.....
.....
.....
.....
.....

Δραστηριότητα: «Μαθαίνω τα βότανα και δημιουργώ το φυτολόγιο- βοτανολόγιο της τάξης»

A. Μπορείς να κάνεις την αντιστοίχιση;

1. Έδιναν επιθέματα λάσπης για το τσίμπημά του.	α. μολόχα
2. Αλλιώς τα γιατρικά από βότανα	β. σαμπουίκος
3. Βότανο, αντίδοτο της τσουνιρίδας	γ. κρεμμύδι
4. Για τον βήχα να πιεις τα κουκούτσια του βρασμένα	δ. λιναρόσπορος
5. Το συνιστούσαν για κάθε είδος χτύπημα ή εξάρθρωμα	ε. κυδώνι
6. Το σινάπι το είχαν πρώτο φάρμακο για τα ελαφριά....	στ. μυρωδικά
7. Τον χρησιμοποιούσαν για τη θεραπεία της γρίπης	ζ. σκορπιός
8. Το απόσταγμα του το έδιναν για τον πονόματο	η. πονόματος
9. Η κανέλα, το γαρύφαλλο, η μέντα λέγονται.....	θ. γιατροσόφια

B. Συμπλήρωσε την ακροστιχίδα. Τα αρχικά των λέξεων όταν συμπληρωθούν δίνουν το όνομα ενός πολύ γνωστού βοτάνου.

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....
- 6.....
- 7.....
- 8.....

1. Βάλε στη λέξη χόρτο ως πρώτο συνθετικό ένα πολύτιμο μέταλλο και θα έχεις το όνομα ενός βοτάνου.
2. Λέγεται και φασκόμηλο.
3. Δίνει το άρωμά της σε τσίχλες και καραμέλες.
4. Χρησιμοποιείται στον Αγιασμό (με άρθρο)
5. Τον βάζουμε ως αρωματικό σε φαγητά και πίτες.
6. Τα φύλλα της πλέκονται στεφάνι μα μπαίνει και στη φακή (αντίστροφα)
7. Το άρωμά της διώχνει το σκόρο.
8. Είναι και του βουνού (αντίστροφα)

Γ. Άλλες χρήσεις βοτάνων.

Αντιστοίχιση

1. Μαγειρική	α. μέντα
2. Σαπυνοποιΐα	β. φασκόμηλο
3. Ποτοποιΐα	γ. καλέντουλα
4. Οδοντόκρεμες	δ. λεβάντα
5. Καλλυντικά	ε. δυόσμος
6. Καραμέλες- τσίχλες	στ. δάφνη
7. Σαμπουάν	ζ. μάραθο
8. Εντομοαπωθητικό	η. μελισσόχορτο

Πηγή: ΚΠΕ Μακρινίτσας, «Η ηλιορθείτισσα γιαγιά θυμάται».

Δραστηριότητα: «Από τη λαϊκή αγορά στην κουζίνα»

1. Χωριστείτε σε δύο ομάδες. Η κάθε ομάδα πρέπει να προτείνει ένα μενού τριών πιάτων (ορεκτικό, κύριο πιάτο, επιδόρπιο). Η πρώτη ομάδα θα επιλέξει ένα μενού βασισμένο σε αρχαίες ελληνικές ή ρωμαϊκές γεύσεις ανατρέχοντας στις παρακάτω πηγές:

[Διατροφή στην αρχαία Ελλάδα](#)

[Ο γευστικός πλούτος της αρχαίας Ρώμης](#)

Η δεύτερη ομάδα θα κάνει το ίδιο αλλά με παραδοσιακές συνταγές που θα βρει είτε ρωτώντας συγγενικά πρόσωπα είτε ανατρέχοντας στις ιστοσελίδες που ακολουθούν:

[Παραδοσιακές ελληνικές συνταγές](#)

2. Διαγράψτε τις τροφές που δεν έτρωγαν οι αρχαίοι Έλληνες:

Μέλι	Ψάρια	Ντομάτα
Πατάτες	Κρέας	Σκόρδο
Φακές	Ρεβίθια	Σιτάρι
Σοκολάτα	Καλαμπόκι	Αλεύρι

3. Αντιστοιχίστε την αρχαία ελληνική ονομασία με τη νέα ελληνική

αλάτι	όξος
ρίγανη	θύμον
ξύδι	σύσαμο
θυμάρι	ορίγανο
σουσάμι	άλας

Δικτυογραφία

[Διατροφή στην αρχαία Ελλάδα](#)

[Ο γευστικός πλούτος της αρχαίας Ρώμης](#)

[Αρχαία διατροφή, Αρχαιολογικό Μουσείο Αιανής](#)

[Νομισματικό μουσείο](#)

[Coins of ancient Rome](#)

[Αρχαία νομίσματα](#)

Δραστηριότητα: «Δημιουργώ το δικό μου ψηφιακό μουσείο»

1. Καταγράψτε τα είδη των αντικειμένων που εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο:

.....
.....
.....

2. Για ποιους τομείς της ζωής στην αρχαιότητα παίρνουμε πληροφορίες από τα εκθέματα (π.χ. θρησκεία, τέχνες, τεχνολογία, καθημερινή ζωή):

.....
.....
.....
.....
.....

3. Ποιο όνομα θα δίνατε σε κάθε αίθουσα του μουσείου ανάλογα με τα εκθέματα που αυτή περιέχει;

1ος	χώρος-	αίθουσα:.....
2ος	χώρος-	αίθουσα:.....
3ος	χώρος-	αίθουσα:.....
4ος	χώρος-	αίθουσα:.....
5ος	χώρος-	αίθουσα:.....

4. Υπάρχει κάποια λογική στον τρόπο έκθεσης των αντικειμένων του μουσείου (π.χ. χρονολογική σειρά, θεματική συνάφεια); Καταγράψτε τις παρατηρήσεις σας.

.....
.....
.....

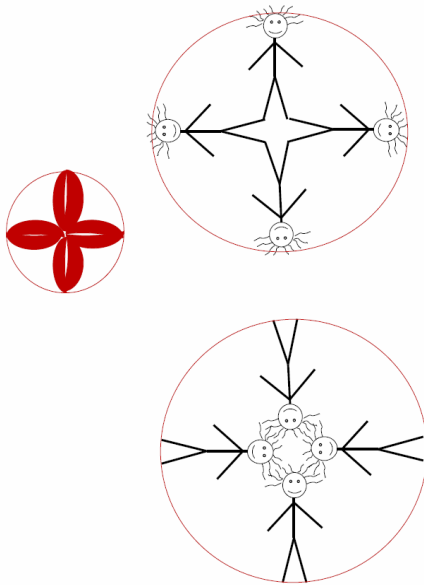

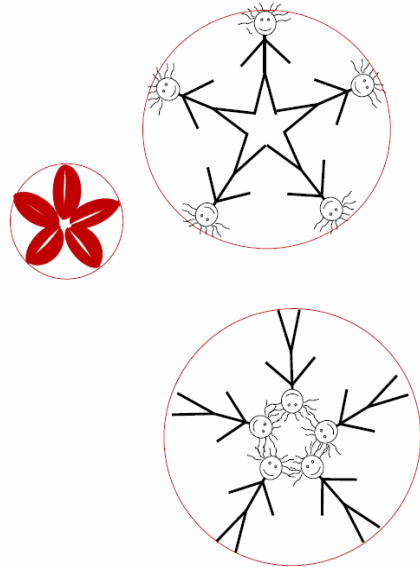

Δραστηριότητα: «Από τα ρόδα στους ρόδακες 2 –
Ας φτιάξουμε ρόδακες με το σώμα μας»

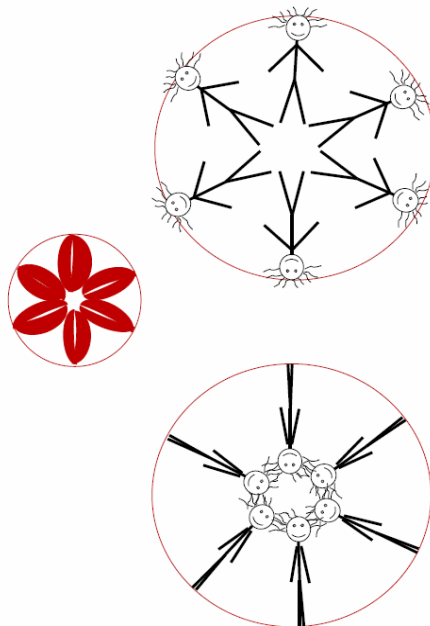
1.

2.

3.

Ρωμαϊκή γέφυρα Φωτολίβους

Δραστηριότητα: «Γέφυρα Φωτολίβους – Γέφυρα Ρίου Αντιρρίου»

Κείμενο Α: Η γέφυρα του Φωτολίβους

Πρόκειται για μια πέτρινη γέφυρα, η οποία βρίσκεται στα σύνορα των νομών Δράμας και Σερρών και συγκεκριμένα μεταξύ του Φωτολίβους Δράμας και του οικισμού Άνω Συμβολής της επαρχίας Φυλλίδας. Στην περίοδο της τουρκοκρατίας ήταν γνωστό με το όνομα Καντίν Κιοπρού. Ο Γεώργιος Τσότσος μάς αναφέρει ότι ο πρώτος που έγραψε για το γεφύρι ήταν ο Γάλλος Philippes Collart (P. Collart: VilledeMacedoine, Paris 1937) και επίσης ότι η πρώτη καμάρα από την δυτική πλευρά κατεδαφίστηκε τον Σεπτέμβριο του 1996 κατά την εκτέλεση αρδευτικών έργων, χωρίς όμως να ενημερώσουν τις αρμόδιες υπηρεσίες (Γ. Τσότσος: Μακεδονικά γεφύρια, UniversityStudioPress, Θεσσαλονίκη 1997, σελ. 158). Αργότερα άλλαξε ο ρους του ποταμού που σήμερα περνάει λίγα μέτρα δυτικότερα. Το γεφύρι ήταν τρίτοξο και η πρώτη καμάρα από τα ανατολικά έγινε μεταγενέστερα. Πρόκειται για μια βαριά κατασκευή, που μας παραπέμπει στην αρχαϊκή ή την ελληνιστική ή την πρώιμη ρωμαϊκή εποχή, χωρίς να μπορούμε να το προσδιορίσουμε επακριβώς, αφού σε όλες αυτές τις περιόδους χρησιμοποιούσαν παρόμοια τεχνική στην κατασκευή των γεφυριών. Το συνολικό μήκος του γεφυριού φθάνει τα 37 μ. και το πλάτος τα 3 μ. Επάνω στους τελευταίους θολίτες των τόξων και στην άκρη του καταστρώματος είχαν τοποθετήσει, μεγάλες ασύμμετρες λιθόπλακες, που προεξείχαν από την υπόλοιπη τοιχοποιία κατά πέντε με δέκα εκατοστά, προστατεύοντας έτσι τους αρμούς από διάβρωση. Το γεφύρι αυτό εκτιμούμε ότι βρισκόταν στον δρόμο που ξεκινούσε από τους Φιλίππους, περνούσε από την Αλιστράτη, το Σφελινό και έξω από τη σημερινή Νέα Ζίχνη.

Τα Πέτρινα Γεφύρια του Νομού Σερρών. (Α. Φ. Τιλκίδης. Σέρρες 2006)

Κείμενο Β:

Η Γέφυρα Ρίου-Αντιρρίου: ένα Μεγάλο Όραμα που Έγινε Πραγματικότητα

Έχουν περάσει περισσότερα από εκατό χρόνια από τη στιγμή που ο τότε Πρωθυπουργός της Ελλάδας, Χαρίλαος Τρικούπης, οραματίστηκε τη γεφύρωση των τριών χιλιομέτρων που χωρίζουν το Ρίο από το Αντίρριο.

Το 2004, το μεγαλόπνοο αυτό όραμα έγινε πραγματικότητα. Η Γέφυρα Ρίου-Αντιρρίου αποτελεί ορόσημο της Ελλάδας του 21ου αιώνα και ήταν προορισμένη να αλλάξει την καθημερινότητα μέρους των κατοίκων της χώρας.

Η Γέφυρα Ρίου-Αντιρρίου ή επίσημα Γέφυρα, Χαρίλαος Τρικούπης είναι καλωδιωτή γέφυρα που ολοκληρώθηκε το 2004 μεταξύ του Ρίου (κοντά στην Πάτρα) και του Αντιρρίου, που συνδέει την Πελοπόννησο με τη δυτική ηπειρωτική Ελλάδα και προς τα πάνω με το υπόλοιπο της Ευρώπης. Πρόκειται για μία καλωδιωτή γέφυρα, οι αντοχές της οποίας είναι εντυπωσιακές. Σχεδιάστηκε και κατασκευάστηκε με προδιαγραφές να αντέξει σε πολύ ισχυρό σεισμό μεγέθους μεγαλύτερου των 7,4 της Κλίμακας Ρίχτερ. Έχει υπολογιστεί, επίσης, πως αντέχει σε ενδεχόμενη σύγκρουση τάνκερ εμπορικού 180.000 τόνων, καθώς και σε ταχύτητα ανέμου 265 χλμ/ώρα, ταχύτητα που αντιστοιχεί σε τυφώνα Κατηγορίας 5, το ανώτατο δυνατό επίπεδο στην Κλίμακα Σαφίρ-Σίμπσον. Τέλος, η γέφυρα είναι σχεδιασμένη να απορροφά πιθανές μετατοπίσεις μεταξύ δύο βάθρων, σε οποιαδήποτε κατεύθυνση. Η γέφυρα περιλαμβάνει και πεζόδρομο/ποδηλατόδρομο η χρήση των οποίων απαλλάσσεται πληρωμής διόδων.

<http://www.gefyra.gr>

Βυζαντινό τείχος Δράμας

Δραστηριότητα: «Το τείχος και η κατασκευή του» ΣΤΑΥΡΟΛΕΞΟ

				1															
				I															
			2	O	X	Y	P	Ω	M	A	T	I	K	A					
				Y															
3	K	Ω	N	Σ	T	A	N	T	I	N	O	Y	Π	O	Λ	H			
				T															
				I								5							
	4	Δ	Y	N	A	T	O	T	H	T	E	Σ							
				I								Π							
				A	6	Π	O	Λ	E	M	I	K	H						
				N								Θ							
7	A	K	P	O	Π	O	Λ	H	8	T	E	I	X	O	Σ				
				Σ					9		Σ		10						
									Π		E		Π						
									Y		I		Y						
					11	T	A	Φ	P	O	Σ		Λ						
									Γ				E						
						12	Π	O	Λ	E	I	Σ							
									I										

Οριζόντια

- Τα Φρούρια και οι Πύργοι αποτελούσαν επίσης τέτοια έργα όπως και τα Τείχη γύρω από τις Πόλεις.
- Το τείχος της αποτέλεσε πρότυπο για την οχύρωση των βυζαντινών πόλεων.
- Οι οικονομικές και οικοδομικές...ήταν παράμετροι που καθόριζαν τη μορφή και το μέγεθος των τειχών μιας πόλης.
- Τη μορφή και το μέγεθος των τειχών καθόριζαν επίσης οι εξελίξεις στην ... τέχνη.
- Αυτή βρισκόταν πάντοτε στο ψηλότερο σημείο του οικισμού, με δικό της ιδιαίτερο τείχος, για αμυντική αυτονομία.
- Της Δράμας σώζεται μεγάλο τμήμα της Βόρειας και της Ανατολικής πλευράς
- Υπήρχε μπροστά από τα τείχη των πόλεων που βρίσκονταν σε πεδινά εδάφη, γέμιζε με νερό και λειτουργούσε ως πρώτη γραμμή ανάρρησης του εχθρού.
- Οι τείχισή τους για την προστασία τους από εχθρούς και φυσικές καταστροφές αποτέλεσε βασικό μέλημα της αυτοκρατορικής διοίκησης.

Κάθετα

- Αυτοκράτορας του Βυζαντίου (527-565) ο οποίος σχεδίασε να τειχίσει πολλές πόλεις και να ενισχύσει με οχυρώσεις ειδικής σημασίας στρατηγικά σημεία.
- Βασικός στόχος της οχύρωσης των πόλεων ήταν η απόκρουσή τους με τη δημιουργία μεγάλων εμποδίων.
- Από την κορυφή τους οι αμυνόμενοι επιτίθονταν στον εχθρό.
- Κατασκευάζονταν στα πιο ευπαθή σημεία της οχύρωσης. Άνοιγαν με την ανατολή του ήλιου και έκλειναν με τη δύση του.

Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δράμας

Το εκπαιδευτικό υλικό σχεδιάστηκε και εκδόθηκε στο πλαίσιο του επιμορφωτικού έργου του Γραφείου Σχολικών Δραστηριοτήτων κατά το σχολικό έτος 2014-2015.

ISBN: 978-960-98477-1-1

